

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

ha- Talmud ve-ḥokhmat ha-refu'ah

Kaceneḥ'son, Ieguda-Lejb-Benëmin

ל. י. ווסלנצק.

Berlin, 688 [1927/1928]

תופרט ולא, קרפל אובמ.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9463

פגוציטים, כלומר „לשכות אוכלות“, ואת החזיון הזה קרא בשם פגוציטוז,
כלומר „אכילת המיקרובים“. הנסיונות הרבים והמסובכים שעשה מצ'ניקוב
ותלמידיו הרימו אמיתת עובדה זאת למעלה מכל ספק. הדלקת לפי השקפת
החוקר הזה, היא איפוא מערכת מלחמה בין הגוף ובין אויביו הקטנים שפרצו
אל תוכו לעשות בו שמוח. הכדורים הלבנים הם חיל צבאו של הגוף, היוצאים
חוצץ כלם להתנפל על האויב הזה ולהכחידו. גורל הגוף וקיומו תלוי בנבורת
אנשי חילו — הכדורים הלבנים. אם יגברו הם על האויב, והיתה לו נפשו לשלל,
ואם תרפה ידם — אז תבוטחו שלמה.

מבוא לפרק „אלו טרפות“.

על אסור אכילת הנבלה והטרפה הזהירה התורה בהמקראות הללו:

א) וְאִשֵּׁי קֹדֶשׁ תִּהְיוּ לִי וְבָשָׂר בְּשָׂדֵה טְרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ, לְכַלֵּב תִּשְׁלִיכוּן אוֹתוֹ
(שמות כ"ב, ל').

ב) לֹא תֹאכְלוּ כֵל נְבֵלָה, לֶגֶר אֲשֶׁר בְּשַׂעֲרֵיהָ תִּתְּנָה וְאֶקְלָה, אוֹ מֵלֶר לְנִקְרָה, כִּי עִם
קֹדֶשׁ אַתָּה לַיהוָה (דברים י"ד, כ"א).

מלבד האיטור הכולל לכל בני ישראל באה אזהרה מיוחדת על אכילת נבלה
וטרפה לכהנים:

ג) נְבֵלָה וְטְרֵפָה לֹא יֹאכַל לְטַמְּאָהּ בָּהּ (ויקרא כ"ב, ח').

ואזהרה מיוחדת זו נשנתה על ידי הנביא יחזקאל:

ד) כֹּל נְבֵלָה וְטְרֵפָה מִן הָעוֹף וּמִן הַבְּהֵמָה לֹא יֹאכְלוּ הַכֹּהֲנִים (יחזקאל מ"ד, ל"א).

מלבד איטור האכילה סיגל המחוקק להנבלה ולהטרפה סגולה מיוחדת לזהם
ולטמא את האדם האוכל אותן, ואפילו את האדם שנגע בהן בלבד כמו שנראה מן
המקראות הללו:

ה) וְכִי נָמוּת מִן הַבְּהֵמָה, אֲשֶׁר הִיא לָכֶם לְאֶקְלָה, הַזֶּנֶב בְּנִבְלָתָהּ וְטַמְּא עַד הַקֶּרֶב,
וְהָאֵזָל מִנִּבְלָתָהּ יִכְבַּס בְּגָדָיו וְטַמְּא עַד הַקֶּרֶב וְהַנֶּשֶׂא אֶת נְבִלָתָהּ יִכְבַּס בְּגָדָיו וְטַמְּא עַד
הַקֶּרֶב (ויקרא י"א, ל"ט, מ').

ו) וְכֹל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וְטְרֵפָה, בְּאֶזְרָח וּבְגֵר, וְכַבֵּס בְּגָדָיו וְרַחֵץ בַּמַּיִם וְטַמְּא
עַד הַקֶּרֶב וְטַמְּא; וְאִם לֹא יִכְבַּס וּבָשָׂרוֹ לֹא יִרְחֹץ וְנֶשֶׂא עֲוֹנוֹ (ויקרא י"ז, ט"ז, ט"ז).

לכאורה נראית סתירה בין שני החוקים הראשונים ובין ארבעת החוקים האחרונים.

בספר הברית ובמשנה תורה נאסרה אכילת הנבלה והטרפה בהחלט לכל העם, בשעה
שבחורת כהנים ובספר יחזקאל נאסרה אכילת הנבלה והטרפה בהחלט רק לכהנים

בלבד; ומזה לכאורה נוכל לחשוב, כי המון העם יוכל לאכל נבלה וטרפה, אלא
שהאוכל יעשה טמא, וכדי להשתחרר ממצב הטומאה, הוא צריך לרחץ את בשרו במים
ולכבס את בגדיו, ואם לא יעשה זאת ונשא עונו.⁽¹⁾

⁽¹⁾ מבקרו המקרא הקיצוניים טבית מדרשו של וְלָחִיזוֹן משתמשים, בין שאר הסתירות שהם
מוצאים בחורה, גם בסתירה זו לחוכית, כי חלקי התורה השונים נכתבו בזמנים שונים ונחברו
יחד רק בימי הבית השני. בפרטי הדברים לא באו עוד המבקרים לדעת אחת, אבל רובם חושבים כי

אבל סתירה זו תתיישב על נקלה. במקום אחר הוכחנו, כי דיני טומאה וטהרה בתחילתם ובעיקרם היו חוקי שמירת הבריאות, אף על פי שאחר כך נשתלמו ונעשו לחוקי קדושה וטהרת הנפש, ובהשקפה זו אחזו גם גדולי מפרשי התורה בימי הביניים¹). ואם מתוך השקפה זו נתבונן אל החוקים שהבאנו למעלה, אז יתבאר לנו טעמם בלי כל סתירה ביניהם. על פי פשוטו של מקרא הנבלה היא בהמה או עוף שמתו על ידי איזה מחלה פנימית, והטרפה היא בהמה או עוף שנטרפו מחיה רעה או מעוף דורס. מחלה פנימית אפשר שתהיה מתדבקת ומְזַהֶמֶת. למשל בהמה שמתה ממחלת הדבר, Pest, או מהנגע הסיבירי, Antrax, תוכל להדביק את ארסי המחלות האלה בהאדם האוכל מבשרה או שרק נגע בה בלבד. ואם נשא האדם את נבלתה על שכמו, ובגדיו נתלכלכו בדם הנבלה ובהרוטב שיצא ממנה, אז יוכלו גם הבגדים להדביק את המחלה בהאדם הנוגע בהם. אבל אם גם מתה הבהמה ממחלה שאינה מתדבקת, אלא שהתחילה לרקוב, אז יגלו בבשרה חמרי רקבון ידועים הנקראים עתה: „פטומאיימים“, והאוכל מבשר כזה או הנוגע בו יוכל לפעמים לחלות במחלת רקבון הדם, Septicaemia, ומאשר דאג המחוקק לשלום העם הנבחר, לפיכך הזהיר לבל יאכל איש מישראל את בשר הנבלה. כמו כן אסר המחוקק את בשר הבהמה שנטרפה בשדה מחיה רעה. הרי אפשר, כי נטרפה מכלב או מזאב שְנִשְׁפֵּטוּ, ושהטילו בה את הארס הנורא של „שטוח“, Lyssa, שיוכל להתדבק בהאדם האוכל מבשרה או גם הנוגע בו. את מְגֵזֶן וּמְשָׁאָן של נבלה וטרפה לא אסר המחוקק, מפני שזו היא גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמד בה. הן אם מתה בהמה בחצרו, הלא אי אפשר לו לעזב אותה שם להעלות צחנה, מבלי להרחיקה. וכיון שהותרה הנגיפה הותר גם להשתמש בחלבה, וְחֵלֶב נְבֵלָה וְחֵלֶב טְרֵפָה וְעֵשָׂה לְכָל מְלֶאכֶה, וְאֵלֶּל לֹא תֹאכְלוּהָ (ויקרא ז' כ"ה). ואם עבר אדם על איסור זה בזדון או בשגגה, ואכל מן הנבלה ומן הטרפה, אז מלבד חטאתו נגד מצות המחוקק, הרי הוא נמצא במצב הזיהום והטומאה, ויוכל לְזַהֵם אחרים שיבואו במשא ובמתן עמו — ולפיכך החובה עליו לרחק את עצמו במים, לנקות את בשרו מן הזיהום וגם לכבס את בגדיו שנזדהמו מן הנבלה. ואם לא יעשה זאת, אז ירבו עליו עוד עון אחד, עון מסבב מחלה לאחרים.

המחוקק החיר גם כן לתת את הנבלה במתנה להגר שבא מארץ נכריה ואין לו במה להחיות את נפשו, או למכר את הנבלה לנכרי, שאינו מקפיד לאכל דבר מזוהם. מובן הדבר שהוא צריך להודיעם, שהבשר הנתן או הנמכר להם הוא בשר נבלה או טרפה, כי אם לא יעשה זאת, אז יעבר על הצווי „לפני עור לא תתן מכשול“ (ויקרא י"ט, י"ד). מכל מקום, אף על פי שלא אסרה התורה על הגר לאכל בשר נבלה וטרפה, היא דורשת ממנו לנקות את עצמו מן הזוהמה שדבקה בו ולרחק את בשרו במים ולכבס את בגדיו, כדי שלא יזהם בני אדם אחרים ולא ידביק בהם איזו מחלה.

¹ רש"י לויקרא י"א, ג'; רמב"ן לויקרא י"ב, ד'; שם ט"ז, י"א; אבן-עזרא לויקרא י"ג, ב'; שם ט"ז ח'. (המשנה הזאת יצאה מן התורה והיא נמצאת גם בספר הברית ובמשנה תורה, וזו דבר שאין הרעת סובלתו.)

זה הוא היסוד של "שמירת הבריאות" שהיה לחוקים האלה בימים הקדמונים, וכך הוא פירושה של החוקים על פי פשוטם של המקראות. אולם יסוד שמירת הבריאות כשהוא לעצמו אינו מספיק לבאר את החוקים האלה כפי מה שהתפתחו והתרחבו אצל העם במשך הדורות הרבים ושעל ידי זה פקע מהם הטעם של שמירת הבריאות. הנה, למשל, התורה צותה לאכל בשר רק מהבהמה שנשחטה כהלכה; כמו שנאמר: "וזבתת מבקרד ומצאנד. . . כאשר צויתיד" (דברים י"ב, כ"א), וחכמי העם הקדמונים קבעו כללי שחיטה ידועים שמטרתם להמעיט כמה שאפשר את צער בעלי החיים הנשחטים. ולמען יהא העם נזהר בשמירת הכללים האלה, הרחיבו את מושג ה"נבלה" ואמרו שבשם "נבלה" אנו מכנים לא רק בהמה שמתה מחמת חולי, אלא "בהמה שמתה שלא על ידי שחיטה כשרה". ולפי זה בהמה שנשחטה על ידי סכין פגומה נקראת נבלה ויש לה כל דיני נבלה. והנה מובן הדבר, כי בשר בהמה שנשחטה בסכין פגומה, ושלא הספיק להתקלקל, אינו מזיק לבריאות אוכלו כלל, כמו שאינו מזוהם את הנוגע בו. מטעמים שנבאר להלן נרחב גם מושג "הטרפה". בשם טרפה התחילו לכנות לא רק בהמה או עוף שנטרפו מחיה רעה או מצפרני עוף דורס, אלא כל בהמה ועוף שנגפו על ידי אדם שירה בהן חץ או הכה אותם בחנית, או שנגפו מעצמם על ידי מקרה רע וקבלו מכה אנושה באחד מאבריהם, שחיותם תלויה בהם. הן מובן הדבר, שאם נתקע חץ או חנית בין צלעות הבהמה עד שנקבה הריאה או שנקבו בני מעיה וחיכה ומיד אחר זה נשחטה הבהמה כהלכה, אז לא יוכל בשרה הטוב להזיק לבריאות אוכלו, ובכל זאת נאסר הבשר לאכילה משום טרפה.

הנה כי כן על ידי התרחבות המושגים של "נבלה" ו"טרפה" פקע מהם הטעם של שמירת הבריאות. ובאמת, אם גם נאמר שראוי היה שידאג המחוקק בשעתו לשלום העם העומד על מדרגה נמוכה בסולם הקולטורה, הרי אין כל טעם נכון, שהדת האלהית, שמטרתה העקרית היא לפעול על רוח העם לצרף ולזכך את נשמתו, תחוקק חוקים שכל מטרתם היא רק שלום הגוף בלבד. אבל הטעם הזה נעשה גם למוחר, כאשר כבר התפתח העם למדי וידע לדאג בעצמו לשלום גופו. יותר מזה נאמר, אם נחבונן אל המקראות שהבאנו למעלה, נראה שאף על פי שחוקי נבלה וטרפה בחמונתן הפשוטה והמוגבלת מתאימים להיסוד של שמירת הבריאות, בכל זאת התורה עצמה נוהגת להם טעם אחר יותר דק ויותר נשגב: "ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו", או "לא תאכלו כל נבלה. . . כי עם קדוש אתה לה' אלהיך". אמת הדבר, כי לפי השקפותינו היום לא נוכל להבין, מה ענין קדושה אצל זהירות מאכילת דברים ידועים. בשם "קדוש" אנו קוראים היום לאדם, ההולך בדרכי המוסר, המתנהג בתום ויושר, השואף לאידאלים נשגבים, ואין אנו שואלים כלל, מה הוא אוכל ומה הוא שותה. כנראה, אחרת היתה אצל בני האדם הקדמונים. מי שהיה נשמר ממעשים מכוערים וממחשבות מכוערות היה נשמר גם מאכילת דברים מהועבים ומכל חלאה בגופו וחשמישיו; ולהיפך, מי שלא היה מקפיד על נקיון גופו ועל מאכלו ומשתחו, לא היה מקפיד גם על נקיון נשמתו ועל תום דרכיו. ולהפך נעשה בקרב הימים טוהר הגוף סמל לטוהר הנפש.

איך שיהיה, מימות עזרא ונחמיה ואילך, מאז קימו וקבלו עליהם אנשי כנסת הגדולה את מצות התורה (נחמיה י'), חדלו חוקי הנבלה והטרפה להיות גם

חוקי היגיוֹנָה ושמירת הבריאות ונעשו למצות חיות בלבד, שאין לנו לבקש בהן כל תועלת גופנית. ורב אחד מגדולי חכמי התלמוד, עומד ושואל: „וכי מה איכפת ליה להקב"ה לשוחט מן הצואר או לשוחט מן העורף? אלא לא נתנו המצות אלא כדי לצרף בהן את הבריות“ (בראשית רבה מ"ד). ואם יקרה לפעמים שהחוקים האלה יביאו תועלת גם להגוף, הנה נעשתה זאת כלאחר יד, „אגב אורחא“, אבל לא זאת היא מטרתם. עיקר מטרתם הוא „לצרף את הבריות“ ולהכניס בלבם את מדת הרחמים גם לבעלי-חיים. וכמו שהרחבת מושג ה„נבלה“ היתה משום צער בעלי-חיים, כך אפשר לשער, שגם הרחבת מושג ה„טרפה“ היתה משום צער בעלי-חיים, כדי להרחיק את העם העברי מן שעשועי הצייד בחיותות וחצים, המסבבים צער גדול לבעלי-החיים הניצודים. ובאמת, כשנסתכל ברשימת הטרפות שנמנו במשנה, אנו רואים כי כולן הם קלקולים בגוף החי, הנעשים על נקלה על ידי חיות וחצים. ורק מעטים מהם יוכלו להעשות על ידי שני וצפרני חיות טרפות.

והנה השם „טרפה“ נגזר מן הפעל „טרף“ שענינו: תָּבַח, פָּצַע, מָחַץ. ואם כן יורה השם טרפה על כל חלי וכל מכה, כלומר על כל קלקול באברו גוף הבהמה שנתהווה בו על ידי איזה כח-פעול מבחוץ. לפי זה יתאים השם „טרפה“ למה שמסמנים הרופאים בהשם היוני „טראומה“, *τραύμα* (הנגזר מן הפעל: *τραύω* שענינו: שָׁרַר, מָחַץ, נִעַץ). כנודע מבדילים הרופאים בין מחלות טראומטיות הבאות על ידי כח פועל על הגוף מבחוץ, על ידי שבירה, נגיפה, דקירה, וכיוצא בזה, ובין מחלות פנימיות הבאות על ידי התקררות, על ידי קלקול כלכלת הגוף, או על ידי יצורים דקים (מיקרובים או מתנים) שנכנסו אל תוך הגוף ומשחיתים אותו. חכמי התלמוד קוראים להמחלות הטראומטיות בשם „מחלות הבאות בידי אדם“ (או שאר הבריות) ולהמחלות הפנימיות הם קוראים „מחלות ברדי שמים“. כאשר נראה להלן, שמונה עשר טרפות שנמנו בהמשנה הן כולן מחלות קאָנְטַמְטוּס. אולם האמוראים האחרונים שבבבל, בראותם כי לפעמים נמצאים באברי הבהמה קלקולים, שאי אפשר לעמד עליהם אם סבתם היא קאָוּקָה או מחלה פנימית, לפיכך באו ואסרו משום טרפה כל בהמה, שנמצא קלקול בגופה הדומה במקצת להקלקולים שנמנו במשנה.

הרמב"ם בספרו „יד החזקה“ הואיל להגדיר את מושג הטרפה בדברים אלו הברורים וראוים למי שאמרם:

„טרפה האמורה בתורה? זו שטרפה אותה חית היער, כגון ארי ונמר וכיוצא בהן וכו'. ואין אתה יכול לומר: שטרפה אותה והמיתה אותה, שאם מתה, הרי היא נבלה, ומה לי אם מתה מחמת עצמה, או הכה בסוּיָף והמיתה, או שברה ארי והמיתה? הא אינו מדבר אלא בשטרפה ולא מתה.“
„אם הטרפה שלא מתה אסורה, וכל אם בא זאב וגרר הגדי ברגלו או בזנבו או באזנו, ורדף אדם והצילו מפיו, יהיה אסור, שהרי נטרף? תלמוד לומר: „ובשר בשדה טרפה וכו' לכלב תשליכון אותה“ — עד שיעשה אותו בשר הראויה לכלב. הא למדת, שהטרפה האמורה בתורה היא שטרפה אותה חית היער ושברה אותה ונטחה למוֹת, ועדיין לא מתה, אף על פי שקדם ושחטה קודם שתמות, הרי זו אסורה משום טרפה. הואיל ואי אפשר שתחיה ממכה זו הבאה עליה.“

„נמצאת למד, שהתורה אסרה המתה והיא הנבלה ואסרה הנוטה למות מחמת מכותיה, ואעפ"י שעדיין לא מתה — והיא הטרפה. וכשם שלא תחלוק במיתה: בין מתה מחמת עצמה, בין שנפלה ומתה, בין שהנקה עד שמתה, בין שדרסתה חיה והרגתה — כך לא תחלוק בנוטה למות, בין שטרפתה חיה ושברתה, בין שנפלה מן הגג ונשתברו רוב צלעותיה, בין שנפלה ונתרסקו אבריה, בין שזרק בה חץ ונקב לבה או ריאתה, בין שבא לה חולי מחמת עצמה ונקב לבה או ריאתה או שיבר רוב צלעותיה וכיוצא בהן, הואיל והיא נוטה למות מכל מקום, הרי זו טרפה, בין שהיה הגורם בידי בשר ודם בין שהיה בידי שמים. אם כן למה נאמר בתורה טרפה? דבר הכתוב בהוה; שאם לא תאמר כן לא תאסור אלא אותה שנטרפה בשדה, אבל אם נטרפה בחצר, לא תאסור! הא למדת שאין הכתוב מדבר אלא בהוה“.

„וענין הכתוב, שהנוטה למית מתמת מכותיה ואי אפשר לה לחיות מחמת מכה זו אסורה. מיכן אמרו חכמים זה הכלל: כל שאין נמוה חיה טרפה. ובהלכות שחיטה יתבאר איזה חולי עושה אותה טרפה ואיזה חולי אין עושה אותה טרפה“.

„בהמה שהיא חולה מחמת שחשש כחה ונטתה למות, הואיל ולא אירעה מכה באבר מאבריה הממיתים אותה, הרי זו מותרת, שלא אסרה תורה אלא כעין טרפת חית היער, שהרי עשה בה מכה הממיתה אותה“ (הלכות מאכלות אסורות, ד').

הנה באנו לידי גדר המושגים של „נבלה“, „וטרפה“. הנבלה היא בהמה או עוף שמתו לא על ידי שחיטה כשרה, בין שנטרפה על ידי חית היער, בין שמתה מעצמה ובין שנשחטה למשל על ידי סכין פגומה. הטרפה היא בהמה או עוף, שאעפ"י שנשחטו כהלכה, אלא שלפני שחיטתו כבר נמצאה בגופו מכה אנושה או טראומה נראית לעינים, מכה „שאינה כמות חיה“, כלומר שאלמלי לא נשחטה הבהמה, היתה מתה מעצמה על ידי מכה זו בזמן קרוב או רחוק. אבל בהמה מסוכנת החולה למשל במחלת הטיפוס או שאכלה ססהמות, אעפ"י שאין כמות חיה, ואלמלי לא נשחטה מיד היתה בודאי מתה מעצמה, אינה נקראת טרפה, מפני שאין באבריה קלקול הנראה לעינים. מצד שני, בהמה שנטרפה על ידי זאב ונמצא אחר שחיטתה קלקול הנראה לעינים באחד מאבריה, אלא שקלקול זה לא היה מביאה לידי מיתה — גם זו אינה טרפה.

לשון המאמר „כל שאין נמוה חיה טרפה“ מוכיחה, שחכמי המשנה בעצמם או המומחים שחכמי המשנה סמכו עליהם, לא הסתפקו במה שמצאו בהבהמה השחוטתה אחרי מיתתה. כי מנין היו יכולים לדעת את גורל הבהמה, אלמלי לא נשחטה, הלא אפשר שקלקול זה לא היה מביאה לידי מיתה. על כרחנו אנו צריכים לאמר, כי הם הסתכלו בחזיונות המחלה של הבהמות הטרפות בעודן בחיים ושמתו מעצמן מחמת המחלות והקלקולים שנעשו בהם. על דבר החזיונות האלה, הנקראים בשם „חזיונות קליניקיים“, לא מצא התלמוד לנחוץ לדאבון לבנו לדבר עליהם, מפני שזה יוצא מגבול הענין שהתלמוד מטפל בו. התלמוד אינו ספר לחכמת הרפואה, כי אם ספר דתי. ורק פעם אחת נמצאת עובדה אחת ברחלה שגררה את רגליה האחרונות, ורבינא העמיד דיאגנוזה של הפסק חוט השדרה. (חולין, דף

נ"א ע"א). ובכלל לא רצה התלמוד להעמיד את הטרופה על יסוד חזיונות קליניקיים. על חזיונות כאלה יוכלו לשפט רק רופאים מומחים, וגם הם יש שיטעו לפעמים בדבר. והשחיטה מסורה לכל אדם, שלא למד את חכמת הרפואה. ולהפך התירו גם את המסוכנת, אלא שהצריכו לבדוק איתה. ואם אחרי מיתחתה ימצאו קלקול בהאברים, אז יטריפו אותה. אולם על אדות המסוכנת עוד נדבר להלן.

על דברי הרמב"ם צריכים אנו להעיר דברים אחדים. הוא אינו מבדיל בטרפה בין שיהיה גורם המכה, "בדי בשר ודם" ובין שיהיה גורם המכה, "בדי שמים". דבריו אלו הם לפי מסקנת האמוראים האחרונים שבבבל, אבל לא כן היתה השקפת המשנה והתוספתא והשקפת האמוראים הראשונים שבארץ ישראל.¹ לפי דעתם הנאי הטרפה הם שלשה: א) שיהא קלקול הנראה לעין באחד האברים. ב) שיהא קלקול זה מן הקשים המביאים סוף סוף לירי מיתה. ג) שיהא הקלקול בא על ידי איזה כח פועל מבחוץ. על החילוק הזה שבין חכמי התלמוד הראשונים והאחרונים לא עמדו מפרשי התלמוד עד הנה, מפני שלא היו בקיאים בחכמת הרפואה, ולפיכך נתקשו בדברים רבים ולא ידעו איך לצאת מן המבוכה. וגם הרמב"ם בעצמו (כבוד הענק הזה במקומו מונח) אע"פ שהיה רופא, לא שם לב אל החילוק שבדבר זה בין חכמי התלמוד הראשונים והאחרונים וערבב את דעותיהם יחד, ולפיכך נמצאו בדבריו ענינים סותרים זה את זה. זאת ועוד אחרת: הוא הביא את הכלל של המשנה: "כל שאין כמות היה טרפה", בשעה שאחרוני האמוראים נטו מן הכלל הזה וסוברים כמאן דאמר טרפה היה, כאשר נזכרה זאת להלן בפנים הספר. אמנם לדינא אין הדבר הזה נוגע ולא נפקא מיניה כלל, אלא שהדבר הזה מעכב מהבין את הענינים על בוריהם.

עוד צריכים אנו להעיר פה על דבר אחד, הנכבד מאד בדרכי החכמים הקדמונים. הנה התורה אינה מבדלת כלל לענין טומאה בין נבלה לטרפה (ויקרא י"ז, טו, ט"ז), והנה באו החכמים והבדילו ביניהם ואמרו, כי הטרפה נטהרת על ידי שחיטה ואינה מטמאה לא במגע, לא במשא ולא באכילה. האם לא יפלא הדבר, איך יוכלו החכמים לעקר דבר מן התורה? על פי פשוטו של מקרא הטרפה מטמאה כנבלה, והם אמרו, שהטרפה שנשחטה כהלכה אינה מטמאה כלל. הדרשה שהביאה הבריייתא (חולין ע"ד ע"א; ספרא על ויקרא י"א ל"ט) ליסוד הלכה זו היא קלושה מאד ואינה מוכיחה כלום.² ואין כל ספק שההלכה היא קדומה,

¹ הרב בעל "מגיד משנה" בפירושו לדברי הרמב"ם שהבאנו, אומר כי דבריו בנויים על חמדת האמוראים במטילתא על הפסוק, "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו". אבל בחמכילתא נאמר רק שאין חילוק בטרפה בין בבית בין בשדה, ואין זכר לדבר, שאין חילוק בין טרפה חבאה על ידי בשר ודם לטרפה חבאה בדי שמים. את הדרש הזאת הוציא הרמב"ם מלבן כדי ליסד את מסקנת הגמרא חבבליה. על החבול שבין טרפה היה היער לטרפה על ידי חולי, כבר יש רמז בדברי הרמב"ם בחשנותיו על ספר המצות של הרמב"ם (דפוס ורשה 1891 עמוד 64), ויפה השיב לו הנאון בעל "לב שמח" (שם צד 64—65). אבל הוא מודה כי הטרפה על ידי חולי היא הללמ"מ. ואנכי אוכיח לחלן כי היא גם לא הללמ"מ, אלא תוספת מאוחרת.

² בטחניחא חנא. אמר קרא וכי ימות מן הבחמת וכי מקצת בחמת מטמאה ומקצת בחמת אינה מטמאה, ואיזו? זו טרפה שנשחטה. עוד הלש מזה החיקש שהביאה המשנה ליסוד את החלכה שהטרפה נטהרת על ידי שחיטה. אבל גם דרשה חזקה כברול אין כחה לעקור מה שמפורש בתורה. וחמחני שלא עמדו המפרשים על שאלת זו.

והדרשה היא רק אסמכתא בעלמא; אבל איך תבא הלכה לעקור דבר מפורש בתורה?

לישב סתירה זו אנו מציעים בזה השערה, שלפי דעתנו היא אמת גמורה. אם נחבונן בשום לב אל הענין הזה, אז נראה, כי באמת לא עקרו החכמים דבר מן התורה כלל. צריכים אנו להבדיל בין נבלה וטרפה האמורות בתורה ובין נבלה וטרפה שאסרו אותן החכמים. הנבלה האמורה בתורה זו היא בהמה שמתה על ידי מחלה פנימית; וטרפה זו היא בהמה שדרס אותה ארי או זאב ועל ידי זה מתה. שתיהן נחשבו בעיני החכמים כנבלה ושתיהן מטמאות במגע ובמשא. אבל החכמים הקדמונים הוסיפו על זה ואסרו את הבהמה שנשחטה שלא כהלכה במזיד או בשוגג, וקראו בהמה כזו בשם „נבלה“, ואסרו כל בהמה שנמצא בגופה פצע או קלקול שיכול היה להביא אותה לידי מיתה אעפ"י שעדיין לא מתה, וקראו לבהמה כזו בשם טרפה. והנה אם דבר אדם על חוקי השחיטה במזיד או על ידי התרשלות ושחט בסכין פגומה או חלודה או הגרים וכו', החמירו עליו החכמים וקנסו אותו והטילו על הבהמה הנשחטה שלא כהלכה את כל חומרי דיני הטומאה, שהיו דינים קשים מאד בזמן שהיו בני ישראל נזהרים בהם. לא כן היא הטרפה, כלומר הבהמה שמצאו בגופה אחר השחיטה פצעים וקלקולים, שעל פי רוב אינם חלויים ברצון האדם ולא היה אשם בהם (בני ישראל כבר הדלו להתעסק בשעשועי הציד), ולפיכך אסרו החכמים רק את האכילה, ולא קנסו אותו להטיל על הבשר את חומרי הטומאה הקשים. וזהו שאמר רבי ישובב משום רבי יהושע: כל שנפסלה בשחיטתה—נבלה (כלומר מטמאה במגע ובמשא) וכל ששחיטתה כראוי ודבר אחר גרם לה לקסל—טרפה (ואינה מטמאה במגע ובמשא) והודה לו ר' עקיבא (משנה חולין, פרק ב').¹

כיון שהצמידו החכמים הקדמונים את הכלל „כל שאין כמותה היה טרפה“ מיד נעשו נזקקים לחכמת הרפואה ולקבל תורה מפיה, כי מי מבלעדי חכמת הרפואה תגיד לנו איזו מכה היא מסוכנת ותוכל להביא לידי מיתה ואיזו מכה אינה מסוכנת כלל. יש אברים שעל פי תפקידם ועל פי מקומם בהגוף, גם קלקול כל שהוא בהם מביא לידי מיתת הגוף, ויש אברים שאף על פי שתפקיד נכבד להם, אבל הגוף יוכל להתקיים גם בלעדם. אם נקטעה ידו של אדם, אז היא אבדה שאינה חוזרת, אבל האדם ישאר

¹ המשנה (בחולין, ל"ב ע"א) אומרת: „שחט את הושט ופסק את הגרירה או פסק הגרירה ואח"כ שחט את הושט, או שהחליד את הסכין חתה השני ופסקו, ר' ישובב אומר: נבלה, ר"ע אומר: טרפה. כלל אמר ר' ישובב משום ר' יהושע והודה לו ר"ע. הגמרא מקשה על זה: „ורטיגו: אלו טרפות בבהמה: נקיבת הושט ופסוקת הגרירה“. וחלא המשנה היא מסודרת אליבא דר"ע והיא חושבת פסוקת הגרירה לטרפה, ור"ע חלא הודה לר' ישובב שהיא נבלה? הגמרא מביאה חרוצים דחוקים לקושיא זו עד שבסוף אמר ר' חייא בר אבא משום ר' יוחנן: „לא קשיא כאן קודם חזרה (כלומר באלו טרפות), וכאן (בפרק שני) לאחר חזרה, ומשנת לא זזה ממקומה...“ אבל הקושיא חוזרת על רבי מסדר המשנה, מדוע לא חקן אותה? על פי השערתו, כי מנמאת הנבלה היא רק משום קנס, לא יקשה כלל. פה נאמר: „שחט את הושט ופסק את הגרירה“, כלומר הוא עשה זאת בידיים ולפיכך קנסוהו, אבל בפרק אלו טרפות נאמר: „פסוקת הגרירה“, כלומר את הבהמה שחטו ומצאו שהגרירה היא פסוקה, ונעשת הדבר שלא ברצון בעלים, לפיכך היא טרפה ולא קנסוהו לתיות בשרה מטמא כנבלה. אבל לא כן היא דעת הגמרא. והרמב"ם בהלכות שחיטה אומר בפירושו כי נקיבת הושט ופסוקת הגרירה הן נבלות ולא טרפות. אבל אז חלא יהיו רק שש עשרה טרפות ולא שמונת עשרה.

בחיים גדם בלי יד. אבל אם ינקבו בני המעים נקב דק כחודו של מחט, אז תוכל טפה קטנה מן הפרש שבתוך בני מעו לציאת החוצה אל תוך חלל הבטן ותעורר דלקת של קרום הבטן, Peritonitis, המביאה לפעמים לידי מיתח במשך של עשרים וארבע שעות. חכמי היהודים הקדמונים, או שהיו בעצמם בקיאים בהכמת הרפואה, לפי מצב החכמה בזמנם, או שהתייעצו עם רופאים מומחים ועל פיהם קבעו ארבע השימות של מחלות שונות, או יותר נכון שתי רשימות שהן ארבע: רשימה של טרפות ורשימה של כשרות בבחמה ורשימה של טרפות ורשימה של כשרות בערום. ^ה כי נקבעו הרשימות האלה על ידי בקיאים בהכמת הרפואה, או על פי עצת רופאים מומחים, אנו רואים מן המעשה המסופר במשנה (בכורות פרק ד'). לפני אחד מגדולי חכמי ישראל—לפני ר' טרפון—נשאלה פעם אחת שאלה על דבר בהמה שנטלה האם שלה. ר' טרפון, שלא היה בקי בהכמת הרפואה, טעה וחשב, כי בהמה שנטלה האם שלה לא תוכל לחיות ימים רבים, ולפיכך הורה להאכילה לכלבים. כשבא הדבר לפני חכמי יבנה התיירו בהמה כזו לאכילה, מפני „שיש כמות היה“ הם קבעו הלכה זו על פי הותדעתו של הרופא תודוס, שהעיד לפניהם „שאין פרה וחזיר יוצאות מאלכסנדריה של מצרים שלא נטלה האם שלה בשביל שלא תלד“. כי באלכסנדריה נמצאו בהמות וחזירים ממין נבחר מאד, ואנשי אלכסנדריה היו מוכרים אותן לארצות אחרות במחיר גדול, ומאשר לא הפצו כי יפרו וירבו המינים האלה בארצות אחרות, מפני שזאת תסובב להם חסרון־כיס, מסרו את הבהמות לרופאים לעשות אותן לעקרות על ידי היתוך ידוע בהכמת הרפואה, „נטילת האם“, Extirpatio uteri. אִפְרָצִיָה זו עונדת כבוד לחורווגי אלכסנדריה שהיו חרוצים במלאכתם מאד, ובכל אופן היא מעידה, כי „נטלה האם כשרה“. כשנודע הדבר לר' טרפון, לא עמד על דעתו ובסגנון המיוחד לו קרא על עצמו: „הלכה המורד, טרפון!“ כלומר, שהוא צריך לשלם בעד הבהמה שהאכיל לכלבים, אולם חבריו הניחו את דעתו, באמרם אליו: „מומחה אתה לבית דין, וכל המומחה לבית דין פטור מלשלם“.

מן המעשה של ר' טרפון יש לחשוב, כי בימיו (קרוב אחר חורבן בית שני) עוד לא נגמרו הרשימות השנויות במשנה, כי רק אז נמנו וגמרו שנטלה האם כשרה. אבל אין כל ספק שהכלל „כל שאין כמות היה טרפה“ הוא ישן מאד, וכבר בימי יוחנן כהן גדול החשמונאי (כמאתים שנה לפני חורבן הבית) התרחב מושג הטרפה לכל מכות אנושות הנעשות גם בידי אדם ולא רק על ידי חיות טורפות. המשנה (סוטה, מ"ז ע"א) מספרת, כי יוחנן כה"ג בטל את הנוקפין, וברייחא עתיקה (סוטה, מ"ח ע"א) מבארת, כי עד ימיו היו חובטין (את העגל, שנועד להיות לקרבן) אותו במקלות, כדרך שעושין אותו לפני עבודה זרה (וכדרך שעושים זאת הטבחים ברוסיה כדי להמם את השור ולהפיל אותו ארצה). אמר להם יוחנן כה"ג: עד מתי אתם מאכילים את המזבח טרפות — שמא יקב קרום של מוח, עמד והתקין להם טבעית בקרקע.

משנה	רש"י
אלו טרפות בבהמה:	נסובה — כל נקב במשהו. פסוקה —
(א) נקובת הושט,	לרחבה ברובה. לבית חללו — ואם לא
(ב) ופסוקת הגרגרת,	הגיע לחלל קתני סיפא דכשרה. נשברה
(ג) יקב קרום של מוח,	השדרה ונפסק החוט — חדא היא

וטרפות ידעה משום חוט הוא, ונשברה
 השדרה דקתני אורה אדמילתא נקט, דפסיקת
 החוט ע"י שבירת שדרה היא. או שחסרה —
 בגמרא פריך היינו נקב. סמפונות —
 סנוסנות קטנות המתפשטות בתוך הריאה,
 שהם נובע בה כשהוחכים אותה.¹ הכרס
 הפנימי — בגמרא מפרש. שניקב — במשהו.
 רוב החיצונה — בגמרא מפרש. גדולה
 וקטנה — לא גסה ודקה קאמר, אלא על שור
 קטן ושור גדול אם נקרע טפה בשור אע"ג
 דלא הוי רובה. המסס — צינפוי"ל. ובית
 הכוסות — סוף הכרס שקורין פנצ"א עשוי
 ככובע, וקרוי בית הכוסות והמסס מחובר
 בו, וסביב סביב לחיבורה כשאתה מבדילין יש
 דופן לזה ודופן לזה, ובאמצע הן שופכין
 זה לתוך זה, והמאכל נכנס מבית הכוסות
 להמסס, ומהמסס לקיבה ומהקיבה לדקין.
 שניקבו לחוץ — שהנקב נראה מבחוץ,
 וכגון שניקבו או זה או זה שלא במקום
 חבורן, לאפוקי שנקבו במקום חבורן בשחי
 דופנותיהן והנקב הולך מחללו של זה
 לחללו של זה. נפלה מן הגג — ושחטה
 מיד טרפה, אעפ"י שאין שבר נראה בה,
 חוששין שנתרסקו ושנתפרקו אבריה, ואין
 טעם בטרפות, שהלכה למשה מסיני הן.
 ובגמרא אמר, שאם שהתח מעת לעת ושחטה
 כשרה, ואעפ"י שלא עמדה. נשתברו רוב
 צלעותיה — בלא שום נפילה וטרפה.
 ובגמרא מפרש מאי רוב. דרוסת הזאב —
 שהכה בצפרניו ומטיל בה ארס ושורפה
 בדקה אבל בגסה לא אלים זיהררה למקלייה.
 ודרוסת ארי בגסה — וכ"ש בדקה, ותנא
 סמא סבר: אלים זיהררה הזאב למקלייה
 נמי לגסה. זה הכלל — בגמרא מפרש
 לאתווי מאי. כל שאין כמות חיה —
 שלקחה מכה שאין בהמה לסויה דוגמתה
 ראויה לחיות.

(ד) ניקב הלב לבית הללו,
 (ה) נשברה השדרה ונפסק החוט שלה.
 (ו) ניטל הכבד ולא נשתייר הימנו כלום,
 (ז) הריאה שניקבה,
 (ח) או שחסרה,
 (ט) רש"א: עד שתינקב לבית הסמפונות,
 (י) ניקבה הקיבה,
 (יא) ניקבה המרה,
 (יב) ניקבו הדקין,
 (יג) הכרס הפנימית שניקבה,
 (יד) או שנקרע רוב החיצונה,
 (טו) ר' יהודה אומר: הגדולה טפה והקטנה
 ברובה.
 (טז) המסס
 (יז) ובית הכוסות } שניקבו לחוץ,
 (יח) נפלה מן הגג,
 (יט) נשתברו רוב צלעותיה,
 (כ) ודרוסת הזאב,
 (כא) ר' יהודה אומר: דרוסת הזאב בדקה
 ודרוסת הארי בגסה.
 (כב) זה הכלל כל שאין כמות חיה — טרפה.

¹ רש"י לא דקדק בזה: מהסמפונות יוצא האויר ולא חרס; חרס נמצא בחמורקים וחוריריים של הריאה.

שנעשו על ידי חולי וגם קלקולים שאינם מביאים לידי מיתה (כמאן דאמר „טרפה חיה“), אם הם נכנסים תחת הסוגים של הטרפות המנויות במשנה, ודומים להם במקצת. אולם אנחנו, כשנבוא לבאר את שמונה עשרה הטרפות שנמנו במשנה, נהיה צריכים לבחון את כל אחת מהן משתי בחינות: א) מבחינת סיבת הקלקול, מה שקוראים הרופאים בשם „אטיאולוגיה“. ב) מבחינת סכנתו לחיי הגוף, מה שקוראים הרופאים בשם „פרוגנוזה“, כלומר להגיד מראש על אדות איזו מחלה, אם תוביל את הגוף המנוגע בה לידי מיתה, או תתרפא ותעלה ארוכה.

א) נקובת הושט (טרפה). נקב בושט ויכל להעשות מבחוץ על ידי צפרני חיה טרפה, או על ידי חץ או סכין וכיוצא בזה, או יקשה מבפנים על ידי מחט, קרץ או עצם חדה שבלעה הבהמה. האופן השני הוא יותר מצוי מן הראשון, אבל מובן הדבר כי גם באופן השני הרי נעשה הנקב על ידי כח פועל מבחוץ. אמנם גם דלקת העור הפנימי של הושט תוכל להביא לידי מכות טריות, שעל ידן סופו להנקב. אבל דלקת אנושה כזאת הוא דבר שאינו מצוי כלל. רופאי הבהמות ראו מכות כאלה לעתים רחוקות מאד בהמחלות המתדבקות כמו בהדבר של בעלי הקרנים ובנגע האבעבועות, Variola, של העגלים, אבל בהמות כאלו הן בכלל מסוכנות ומתות על פי רוב עוד קודם שינקב הושט. — הסכנה של נקוב הושט היא גדולה מאד, ואין כמוה חיה, מפני שדרך הנקב, המאכל וריר הפה שתמיד מעורבים בו מיקרובים שונים, יוצאים מן הושט אל רקמת החבור הרכה המחברת את הושט אל עמוד השדרה והגרגרת, ומעוררים בה דלקת של מוגלה, המתפשטת על כל הצואר מסביב ומביאה את הבהמה לידי חניקה. ולפעמים המוגלה יורדת אל תוך חלל החזה ומעוררת דלקת גם בהריאה וברקמת החבור שבין ערוגות הריאה, ומתוך שאין להמוגלה פתח לצאת החוצה היא מביאה את הבהמה לידי רקבון הדם.

ב) פסוקת הגרגרת (לרחה) (טרפה). קלקול זה יוכל להעשות רק על ידי סכין או חנית, ואין אנו יודעים שום מחלה פנימית בעולם, שתוכל להביא לידי קלקול זה. פצע קטן מפולש של הגרגרת אינו מביא לידי סכנה כלל, ומעשים בכל יום בבני אדם הרוצים לאבד עצמם לדעת שהותכים בסכין את גרגרתם ונשארים בחיים. אצל בני אדם גם אם נפסק רובה של הגרגרת, היא תוכל להעלות ארוכה, אם על ידי שהרופאים מחברים יחד בתפירות את שתי שפות החיתוך, או שהותלים את הצואר בחיתולים ומזהירים את החולה שלא יניע ראשו הנה ונהה. אבל אצל הבהמה שאין לה בינה לראות את הסכנה המרחפת עליה, אם תקסק הגרגרת ברובה, כשתטה את ראשה לימין או לשמאל — שפתי החתוך יפרדו זו מזו והדבר הזה יחסום את הדרך בפני האוויר בשעת הנשימה, ויביא את הבהמה לידי חניקה. לא כן הדבר בפצע קטן, מפני שאז שפתי החתוך נשארות תואמות יחד ויוכלו להעלות ארוכה.

ג) ניקב קרום של מוח (טרפה). הקרום הקשה או הקרום הרך יוכלו להנקב רק על ידי שבירת עצם הגולגולת, שבירה שבאה על ידי הכאה מבחוץ; דרך אחרת לנקיבת הקרומים אין לנו. העור החופה את הראש, מפני שהוא אלסטני, יוכל להשאיר שלם מבלי להקרע, אבל העצם שהיא קשה תתפרץ על ידי ההכאה לרסיסים, ורסיס עצם חד יוכל להתחב בהקרומים ולנקב אותם. מלבד זה אנו רואים מן המשנה ד, „אלו כשרות“, שמייורי בשנפתחה עצם הגולגולת, ואנו יכולים לראות אם ניקב הקרום או לא ניקב. יודעים אנו, כי הקרומים כשהם לעצמם אין להם תפקיד נכבד בחיי

הגוף, הם אינם משמשים עיקר אלא טפל. בהקרום הקשה (קרמא עילאה) משורגים צנורי הדם המפרנסים את עצמות הגולגלת, והקרום הרך (קרמא תתאה) הוא רק הייתה דמתנת בו מוחא (שק שהמות) מונה בו). העיקר הוא המוח, שהוא מרכז ההרגשה, הדעת והרצון, והוא השולט בכל אברי הגוף, וכל קלקול שיקרה בו מביא לידי מיתה. ואף על פי כן, כל פצע שיקרה בהקרומים וביחוד בהקרום הרך מביא סכנה גדולה לחיי הגוף. כל פצע מעורר דלקת, אבל מטבע הקרומים הוא, כי הדלקת אינה מוגבלת בהם במקום הפצע בלבד, אלא מתפשטת על הקרום מסביב. הדלקת תוכל להיות או נסויבית, *Meningitis serosa*, או מוגלית, *Meningitis supurativa*. באופן הראשון, היותר קל, צנורי הדם מזיעים מקרבם נסויב במדה מרובה המתקבץ בין שני הקרומים (מים בראש, *Hydrocephalus*), ובאופן השני, היותר קשה, הכדורים הלבנים יוצאים מצנורי הדם יחד עם הנסויב ומתקבצים בין הקרומים בתמונת מוגלה. אבל גם הדלקת הנסויבית שבמקומות אחרים אין בה סכנה גדולה, פה היא אנושה מאד. הגולגולת, או (כמו שקוראים אותה חכמי התלמוד) הקדרה הבנויה מעצמות, לא תוכל להתרחב ולהגדיל את המכול שלה, ולפיכך המים נכנסים אל הוד חומה המוח ומרטיבים אותו, ומפני דוחק המקום לא יוכלו העורקים להביא אל המוח את הדם הנצרך לכלכלתו. לשכות העצבים שבהמוח יחדלו למלאות את תפקידן, וסוף המיתה לבא. עוד קשה מזה היא השפעתה של הדלקת המוגלית; המוגלה לוחצת את המוח וממקה אותו ואת עצבי הראש היוצאים ממנו ומקרבת את מיתת הגוף. ולפיכך, אם הוכחה הבהמה על ראשה באבן או במקל קשה, ומיד אחרי זה נשחטה, תחייב אותנו המשנה לפתח במגרה את הגולגולת ולבדוק את הקרום—ואם נמצא נקב בהקרום, אז היא נחשבת לטרפה, אף על פי שעדיין לא נתפתחה בה הדלקת, כי סוף סוף הרי עתידה לבוא ובהמה כזו אין כמותה היה.

דלקת נסויבית של הקרום תבוא לפעמים גם בלי פצע ובלו נקב בו. יש מחלה מצויה מאד הנודעת בשם „שחפת קרום המוח“, *Meningitis tuberculosa*, שגם בה מתקבצים מים בהמוח וגם היא מביאה תמיד לידי מיתה, אעפ"י שאין כל זכר לנקב בהקרום. גם דלקת מוגלית של הקרום תבא לעתים תכופות בלי כל הכאה ובלו כל נקב. הסבה היותר תדירה היא „דלקת מוגלית של האוזן האמצעי“, *Otitis media purulenta*. המוגלה מתפשטת מן האוזן על עצם הרקה מבפנים, ומן העצם על קרום המוח. יש עוד סבות רבות לדלקת הקרומים שאין פה המקום לפורטן, ומדוע לא מנתח אותן המשנה? ויותר מזה, גם בהמוח עצמו תקרה לעתים תכופות דלקת מוגלית *Encephalitis supur.*, המהרסת וממקה את חומר המוח ואת מרכזיו הנכבדים, למשל מחלת השיחוק, *Apoplexia cerebri*, או מחלת השבץ תבא על ידי סיבות פנימיות, אחד העורקים של המוח יקרע, והדם הזונק מן העורק ישפך אל חומר המוח ויהרס אותו, ולפעמים מביא לידי דלקת חומר המוח ולידי מיתה. ואם לא הקרום הוא העיקר אלא המוח, מדוע לא כללה המשנה את כל המחלות השונות של המוח יחד לאמר: מים או מוגלה בהמוח טרפה? ומדוע תלחה הדבר בנקב הקרום, שהוא בעצמו אינו מעלה ואינו מוריד, אלא שהוא גורר אחריו קלקול המוח?

ואם יטען הטוען, כי חכמי המשנה לא ידעו את תפקיד המוח כמו שלא ידעו אותו אריסטו והיפוקראטס, וחשבו, כי העיקר הוא קרום המוח, והמוח עצמו אינו מעלה ואינו מוריד, אז נזכיר לו את דברי ר' יהודה הנשיא שאמר על ר' לוי תלמידו,

תוספתא.

(א) ואלו טרפות בבהמה: נקיבת הושט ופסוקת הגרירת לרחבה הרי זו פסולה, נשברה שדרה ונחתך רובו של חוט פסולה, ר' יעקב אומר: אפילו ניקב; ר' שמעון בן אלעזר אומר: אף שנחמזמו מוחה פסולה; נימוקה הריאה ואין קרום שלה קיום פסולה.¹ (ב) ניטלה כבד ולא נשתייר בה כדי להעלות ארוכה פסולה, כרס הפנימי שניקב או שנקרע רוב החיצונה. איזה היא כרס הפנימי? העיד בן שילא ראש טבחים בצפורי משום ר' נתן: זו סניא דרבי.

באור.

אלו טרפות. כבר התבאר בהמבוא, כי בשם טרפה חכמה המשנה קלקול באחד האברים החשובים של הבהמה. ושלשה תנאים בדבר: (א) שיהא הקלקול בתמונת מכה או שבר נראה לעין, ולפיכך המטוננת, אם אין בה מכה נראה לעין, אף על פי שאין סופה לחיות—אינה טרפה. יוצא מן הכלל הזה הוא מקרה הנפילה ממקום גבוה, שאף על פי שאין בהבהמה מכה הנראת לעין, היא טרפה משום ריסוק אברים. (ב) שיהא הקלקול נעשה על ידי כח פועל מבהוץ, מה שקוראים הרופאים בשם „טראומה“, ומה שמתאים עם השם העברי „טרפה“; לאפוקי קלקול האברים, שנעשה בידי שמים, כלומר על ידי מחלה פנימית, מפני שאינה מן השם. (ג) שיהא הקלקול הזה מאותם המביאים סכנה לחיי הבהמה. שאלמלי לא שחטו אותה, היתה מתה מעצמה על ידי מכה זו בזמן קרוב או רחוק. כך הוא מושג הטרפה על פי המשנה ועל פי התוספתא, אף על פי שהמוראים האחרונים נטו מן התנאים האלה וחושבים לטרפה גם קלקולים

¹ כך היא לפי דעתי הגירסא הנכונה של התוספתא, המתאימה להבחיחות המובאות בגמרא: „ח"ר חוט השדרה שנפסק ברובו דברי רבי, ר' יעקב אומר: אפילו ניקב“ (חולין, מ"ח, ע"ב). „חניא ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים אפילו מחוקת רביעית כשרה“ (חולין, מ"ז ע"ב). בהתוספתא הנדפסת עם האלפסי ובהתוספתא הוצאת בוקרמנדל הגורסא היא כך: „נקיבת הושט ופסוקת הגרירת לרחבה הרי זו פסולה, ר"ש ב"א אומר: אף שנחמזמו מוחה פסולה, נשברה השדרה ונחתך רובו של חוט פסולה. נימוקה הריאה ואין חוט השדרה קיים פסולה, ר' יעקב אומר: אפילו ניקב.“—אין כל ספק בדבר, כי גירסא זו היא משוישט ומעורבבת מראשה ועד סופה. מסגנון הלשון: „ר"ש ב"א אומר: אף שנחמזמו מוחה פסולה“—נראה שר' שמעון חולק על חננא קמא. אבל חננא קמא מדבר רק בושט וגרירת, ומה שאין דבר שמים. וכן בין דברי חננא קמא (שחזר רבי הנזכר בגמרא), „נחתך רובו של חוט פסולה“ ובין דברי ר' יעקב „אפילו ניקב“ באו באמצע דברים שאין להם שחר כלל: „נימוקה הריאה ואין חוט השדרה קיים פסולה“. מה ענין חוט השדרה אצל ריאה שנימוקה?

שעור הדברים לפי דעתי ולפי גרסתו היא כך: נשברה השדרה ועל ידי חודה של העצם הנשברה נחתך החוט פסולה. חיתוך מוח השדרה על ידי שבירת החוליות הוא דבר מצוי מאד. בלי שבירת העצם, אי אפשר כלל שיחתך החוט הסגור בחוף הצנור של החוליות, כי מי זה יכניס סכין לשם, זהו דבר שהוא נגד המציאות, מפני שזויו העוקץ של החוליות לא יתנו להסבין להדור בין חולית לחולית. (ענין הצנור של השלד). „ר' יעקב אומר: אפילו ניקב.“ הוא מוסיף ואומר, כי אעפ"י שלא נחתך הקרום אלא רק ניקב על ידי חודה של העצם הנשברה, גם אז טרפה, מפני שמוח השדרה יש לו חוקף הדיון של מוח הגולגולת. ודעת זו של ר' יעקב מתאימה לדעת הרופאים בזמננו. ויפה עשת רבי שחזר מדעתו וחזרה כר' יעקב (חולין, מ"ח, ע"ב). ר' שמעון בן אלעזר מוסיף עוד ואומר, כי אם נשברה השדרה, אעפ"י שלא ניקב קרום החוט אלא שנחמזמו המוח, כלומר נחמטך (מה שיקרה גם כן הדיון), כיון שנחמזמו בא על ידי נגיפה מבהוץ הרי היא פסולה. אבל אם נחמזמו המוח, (כלומר נחמטך) בידי שמים על ידי איזו מחלה, או אינה פסולה.

בשעה ששאל אותו דבר שלא כהוגן: „כמדומה לי שאין לזה מוח בקדקדו“ אם כן
ידע מסדר המשנה שהמוח הוא מרכז הבינה. א
אבל לשיטתי, החשובה על שאלה זו היא פשוטה מאד: שחפת קרום המוח, שפד"ר
דם בהמוח, דלקת המוח וכל כיוצא בהן הן מחלות פנימיות, מחלות בירי שמים
ואינן עושות טרפה. בנוגע לחוקי הטרפה המוח אינו מעלה ואינו מוריד, אף על פי
שבנוגע לתפקידו הוא העיקרי: ורק כשיש נקב בהקרום, אז יודע אני שפעל עליו איזה
כח מבחוץ בירי אדם או בירי שאר הבריות, ולפיכך הו"א טרפה. ב
(ד) ניקב הלב לבית הללו (טרפה). נקב מפולש בכחלי הלב ויכל לבא על
שתי פנים: א) על ידי מחלה פנימית של הלב, או ב) על ידי טראומה מבחוץ. ג) בהרבה
מחלות ממושכות של הלב תתגלה „לקוחה של שרירי הלב“, Degeneratio musculorum
cordis. הם מתרככים ונעשים חלשים ואינם יכולים להתנגד אל הלחץ הפנימי של
הדם. הלב מתרחב וכתליו מתדקקים ודיה להתעוררות קטנה לקרע את השרירים
הרכים, הדם זונק אז בחזקה מן הלב וגורם מיתה פתאומית כהרף-עין. מובן מעצמו
כי במקרה כזה לא יספיק בעל הבהמה לשחוט אותה. לא בטרפה כזו המשנה מדברת.
ד) אם זרק אדם חץ בבהמה או תחב בה חנית בהריות שבין שתי צלעות, והחץ או
החנית עברו דרך כיס הלב ונקבו את הלב, אז אפשר הדבר שלא תמות הבהמה מיד,
אם רק לא יוציא את החץ או את החנית מן הפצע, מפני שהחץ והחנית הנעוצים
בהנקב סוחטים אותו ואינם נותנים להדם לזנק מן הלב, ובעל הבהמה יספיק לשחוט
אותה, ולברוק אותה אחר כך אם הגיע הנקב עד החלל של הלב או נשאר נעוץ
בעובי הכתל. חדע לך שהמשנה מדברת במכה הבאה מן החוץ, שהרי היא מדייקת
לאמר: ניקב הלב „לבית הללו“ ולא „מבית הללו“, כלומר מבפנים לחוץ. על כל
האמור בזה צריכים אנו להוסיף, כי בכלל לא ידעו הקדמונים על אודות מחלות-הלב
הרבות הידועות לנו היום. חכמי יון לכל הפחות חשבו כי הלב לא יחלה לעולם כל
זמן שהגוף חי, הם חשבו כי מחלת הלב זו היא מיתתו של הגוף. ה
ה) נשברה השדרה ונפסק החוט שלה (טרפה). „אורחא דמילתא נקט דפסיקת
החוט על ידי שבירת שדרה היא“ — רש"י [שבירת השדרה תוכל להיות רק על ידי
משא כבד שנפל על הבהמה, או על ידי הכאה חזקה במקל קשה או במטיל ברזל,
על פי רוב וְקָצַץ אחד מן השברים התדום במוח השדרה ויפסיק את כלו או רק את
מקצתו. בהתוספתא הגירסא: „ונחתך רובו של חוט“, אבל הפסק החוט יוכל להיות
גם בלי חתוך (כדעת ר"ש בן אלעזר). מאותה ההכאה שגרמה לשבירת החוליה הלא
אפשר גם כן שיחמעך ויחמזמז המוח, ואין לך הפסק גדול מזה. וודעים אנחנו, כי
ממות השדרה יוצאים עצבי הרגשה ועצבי תנועה לכל הגוף, מרכז ההרגשה ומרכז
הרצון הם במוח הראשי, וכיון שנפסק הדרך בין המרכזים ובין העצבים המוליכים
את התעוררות הרצון מן המוח אל השרירים, אז יהדל כשרון התנועה בכל האברים
המקבלים את עצביהם למטה מן ההפסק. ואם יחתכו הפחילים המובילים בחוט
השדרה את התעוררות ההרגשה מן העור אל המוח, אז יאבד להאברים האלה גם
חוש המישוש. המשנה אינה מגבלת את מקום השבירה של השדרה, אבל חכמת
הרפואה מובלת בין מקום למקום. אם נפסק החוט נגד חוליות הצוואר, אז תמות
הבהמה מיד כהרף-עין, מפני שמחוליות הצוואר יוצאים העצבים המתפזרים בשרירי
הנשימה (בשרירי החזה והצלעות ובחצר הכבד). הבהמה תהדל לשאוף אוויר ותמות

בחניקה, עד שלא יספיקו גם לשחוט אותה. מובן הדבר, כי המשנה מדברת רק בשבירת השדרה למטה מן הצואר, בחוליות הגב או המתנים. אבל גם אז הסכנה גדולה, אף על פי שהבהמה לא תמות מיד. מתחילה, אם לא נפסק החוט כלו, הבהמה רק גוררת את רגליה האחוריות, כאותה הכבשה של רב חביבא (עיי'ן חולין, נ"א ע"א), אבל מעט מעט תפתח הדלקת של המוח והוא יתמזמז בכל עוביו — הבהמה תהיה מונחת אז כאבן דומם, ההשחנה העצר, מפני ששירי שלחופית השתן מקבלים את עצביהם מחוליות המתנים, עצירת השתן מביאה אותה לידי תסיסה ורקבון, חום הגוף יעלה עד ארבעים מעלות, וסוף הבהמה למות.

ז, ה) הריאה שניקבה, או שחסרה (טרפה), ר' שמעון אומר, עד שחנקב לבית הסמפונות. נקב הריאה, כלומר נקב בקרום הריאה, יכל לבא על שני פנים: או מבחוץ על ידי טראומה, או מבפנים על ידי מחלה. האופן הראשון אינו זקוק לבאור: היה טורפת נעצה את צפרנה בדופן החזה על הבהמה בהריוה שבין הצלעות ונקבה את קרום הריאה, או אדם ירה בה חץ או הכה אותה בחנית, והחץ או החנית עברו בין הצלעות ונקבו את הריאה. האופן השני, נקב מבפנים, יבא רק ב"ריאה שנימוקה", כלומר שעל ידי איזו מחלה נימק בשר הריאה מבפנים ונעשה בה מקום חלול, שהרופאים קוראים אותו בשם "מעה", *Caverna*. ואם תהיה המעה לא באמצע הריאה, אלא קרוב לשטחה החיצון, מיד תחת הקרום, אז על ידי תנועה חזקה, למשל על ידי שיעול, יש שיקרע הקרום הדק והנה לפנינו "נקב בריאה". הסבה היותר מצויה ליצירת המעות היא מחלת "שחפת הריאה", *Tuberculosis pulmonum*; אבל היא תוכל להעשות גם כן על ידי "מוגלה בריאה", *Abscessus pulmonum*, או על ידי "נומי בריאה", *Gangraena pulmonum*, כלומר מיתה חלקית של בשר הריאה.

שחפת הריאה — מחלה מתדבקת זו, כנודע, תתעורר על ידי מיקרובים מיוחדים, הנודעים בשם מחגי-קנד (על שם הרופא אשר גלה אותם לראשונה). המתנים האלה שטים באויר במקום שחולי שחפת מצויים שם, ואדם ובהמה ששואפים אל קרבם אויר כזה, מכניסים את המתנים אל תוך סימפונות ריאתם, ומשם הם הודרים אל רקמת החבור שבין "אשכולות הנשימה" ופרים ורבים שם. תחת השפעת המתנים יתגלו בתוך רקמת הריאה יבלות או חרצנים לבנים בתמונת זרעוני-דוחן; החרצנים האלה, הנקראים בפי הרופאים בשם "טוינקוילים", הם קבוצות של לשכות כדוריות, שביניהן נמצאות לשכות ענקיות עם גרעינים בתוכן, וגם מתגי השחפת. גרגירי דוחן אלה הם בלי נימי דם, ולפיכך אינם בני-קיימא; או שהם מתגבנים (כלומר משתנים לחומר הדומה לגבינה) או שהם נמקים ונמסים. באופן הראשון — גוש של גרגירים בגודל הקיטנית או האגוז מתהפך לגוש של גבינה, שלפעמים משתקע בו מן הדם העובר מסביב אבק של סיד, והגוש נעשה קשה כאבן. מסביב לו תחרקם קליפה של רקמת החבור; וקליפה זו לא תתן להמתנים שבתוך הגוש לצאת ולזהם את בשר הריאה, ובאופן כזה יתרפא החולה ממחלתו הנוראה. באופן השני — גרגירי השחפת נמקים ונמסים, מתהפכים לחומר רך ונוזלי ונדחים על ידי השיעול החוצה עם כיוו וניעו של החולה, ובתוך הריאה נעשה כמין חלל או מערה, *Caverna*, שכתליה הם מכה טרחה המוציאה מוגלה. בכתלי המעה יצמחו גרגירי שחפת חדשים וגם הם ימקו וימסו, והמעה חלך הלוך והתרחב עד שתגיע לקרום הריאה. בשעת השיעול

יגדל הלחץ של האויר בתוך המערה, והקרום הדק לא יוכל עמוד נגד הלחץ הזה ויבקע—וזוהי נקיבת הריאה מבפנים.

אויר בבית החזה, Pneumothorax. הסכנה של נקיבת קרום הריאה היא בקיבוץ האויר בין הריאה ובין דופני החזה, מה שמביא סוף סוף לידי חניקה. אצל האדם הבריא וכן אצל הבהמה הבריאה, הקרום החופה את הריאה והקרום החופה את דופני החזה מבפנים נוגעים זה בזה ואין כל אויר ביניהם, מצוואת אויר בין שני הקרומים תעכב את הנשימה.

הריאה, הואיל והיא מרוקמה מהרבה חוטים אלאסטיים, היא שואפת תמיד להתכווץ ולהקטין את המכול שלה. אבל בשעת הנשימה, כשאנו מרחיבים את המכול של בית החזה (עיי' למעלה ע' 51), אנו מכריחים גם את הריאה להתרחב ולהגדיל את מכולה, כדי שלא תעשה מקום פנוי וריק מאויר בין הריאה ובין דופני החזה. האויר הסובב איתנו שואף תמיד להתפשט ולמלא כל מקום פנוי מאויר, וכיון שהתרחב בית החזה והאויר התיצון אינו יכל למלא את המקום הריק מפני שהוא סגור מכל צדיו, לפיכך ימהר להכנס דרך הגרון והגרגרת אל תוך אשכולת הריאה וירחיבן בעל כרחן, כדי שימלאו את המקום הריק.

נשער עתה במחשבתנו, כי בקרום הריאה נעשה נקב מפולש אל תוך אחד מן הסמפונות. כשאנו מרחיבים בעזרת השרירים את בית החזה כדי לשאוף אויר, הריאה לא תתרחב כלל, והמקום הריק ימלא אויר שיכנס דרך הגרון והסמפונות ודרך הנקב אל הריאה שבין הריאה ודופני החזה. ובמדה שנוסיף לשאוף אויר, כלומר להרחיב את מכול בית החזה, כן יוסיף האויר להתקבץ בתוך בית החזה, והריאה שבבנינה היא דומה לספוג תתכווץ ותצטמצם, ואחרי יום או יומים תחלל הנשימה לגמרי.

כי לא הנקב כשהוא לעצמו עושה את הבהמה טרפה, כי אם מה שהנקב מביא לידי אויר בבית החזה—את זה הבין האמורא הבבלי ר' נחמן, ואמר: "ריאה שניקבה ודופן סוחמתה כשרה", מפני שאז לא יצא האויר אל בית החזה.

אין כל ספק, כי בנקב הקרום הבא מחמת חולי, הסכנה היא יותר גדולה משהיא בנקב הבא על ידי פצע מבחוץ. מן המערה תוכל המוגלה להשפך אל תוך בית החזה ולעורר דלקת הקרומים, ובאופן זה יהיה לא רק "אויר בחזה" אלא "אויר ומוגלה בחזה", כמו Pyopneumothorax, מחלה עוד יותר מסוכנת. זאת ועוד אחרת: הנקב הבא מחמת חולי הוא מפולש אל המערה, שלל פי רוב גם היא פתוחה אל סמפון גדול, והאויר הבא דרך הגרון יש לו מסילה רחבה לעבור אל בית החזה ולהתקבץ שם. לא כן הוא בנקב הבא מן החוץ, אם נתחב החץ או הסכין רק בבשר הריאה קרוב להקרום. כיון ששם מתפצלים רק הקנוקנות הדקים כחוש השערה, אויר הנשימה יסתנן אל בית החזה במדה מועטת ובמתינות, ובין כה וכה יוכל הנקב להסתם על ידי פקק של דם נקרש. מן הטעם הזה דורש ר' שמעון "עד שתנקב לבית הסמפונות", כלומר לסמפון גדול, ורק אז הבהמה טרפה. אבל אם הנקב מגיע רק לבשר הריאה, אז הבהמה אינה טרפה.

נחבונן עתה ונרא במה המשנה מדברת, בנקב הבא מבפנים או בנקב הבא מבחוץ. מדבריו ר' שמעון האומר: "עד שתנקב לבית הסמפונות" ואינו אומר: "עד שתנקב מבית הסמפונות"—כבר נראה, כי מיירי בנקב הבא מבחוץ. אבל גם בלא דיוק זה ברור הדבר, כי מתניתן מיירי בנקב הבא על ידי פצע מבחוץ ולא על ידי מחלה

מבפנים. בחוספחא נמצאה ברייתא (והובאה גם בגמרא, חולין, מ"ז ע"ב): „ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים אפילו מחזקת רביעית כשרה“ והנה ריאה תוכל להיות נימוקה או על ידי מחלת השתפת, או על ידי מורסא בריאה, או על ידי נומי. בכל שלש המחלות הללו אין כמות חיה. ובכל זאת היא כשרה, ואע"פ שנמצאה בה מערה גדולה בכמות של ביצת תרנגולת וחצי הביצה. והטעם הוא, לפי סוגית הגמרא, מפני שחסרון מבפנים (כלומר חסרון הבא על ידי מחלת) לאו שמיה חסרון, ורק כשאין הקרום קיים, שמזה אנו רואים כי המחלה באה על ידי דקירה מבחוץ, אז היא פסולה. אל שאלה זו עוד נשוב כשנבוא לבאר את דברי הגמרא.

ו) ניטל הכבד ולא נשתייר הימנו כלום (טרפה), אבל אם נשתייר הימנו כזית כשרה. הלכה זו היא אחת מן ההלכות הקשות שאי אפשר להבין אותן מנקודת ההשקפה של חכמת הרפואה בזמן המשנה. אין כל ספק כי הלשון „ניטל“ אינה נופלת על דבר שמתחילת ברייתו היה כך. „ניטל הכבד“, משמע שמתחילה היתה ואחר כך נטלה. אבל איך נטלה? אם נקרעה על ידי חיה טורפת, או נהרסה על ידי איזו מחלה, או נטלה בידי אדם, למשל בירי רופא אמן על ידי חתוך ועל פי כללי חכמת הרפואה? אם ארי או נמר קרע בצפרניו או במלחשתיו את בטן הבהמה והוציא ממנה את הכבד, אז בודאי עשה אותה גיסטרא, כי הבהמה תמות תחת צפרניו פתאם כהרף עין. מזרק הבטן, Aorta abdominalis, והוריד הנבוב, Vena cava inferior, הנמצאים מאחורי הכבד ונותנים ענפים להכבד ופתיחי הדם הַנֶּנֶק מהם בשפע, ובהמה זו לא תבוא לידי שחיטה. מחלה, למשל מורסה גדולה שתהרוס את רוב הכבד, תמית גם היא את הבהמה זמן הרבה קודם שישתייר ממנה כזית. אל נא נשכח את התפקידים הנכבדים של הכבד בכלכלת הגוף כולו. ולפיכך אנו צריכים לאמר, כי נטלה הכבד בידי רופא מומחה שעשה זאת על פי כללי החירורגיה. וכנראה כן היא גם דעת הרמב"ם האומר: „אבל אבר שנאמר בו אם ניטל טרפה, אינה נאכרה אלא אם נחתך אותו אבר“ (הלכות שחיטה, פרק ה' הלכה כ"ד). ובאמת הלשון „ניטל“ מונחת תמיד על חתוך בידי רופא, כמו „ניטלה האם כשרה“, ואין פרה וחזיר יוצאה מאלכסנדריה של מצרים שלא ניטלה האם שלה—כדי שלא תלד. (משנה בכורות, פרק ד'). אבל קשה להבין, אם נטלה האם כדי שלא תלד, לאיזה צורך ולאיזה תכלית יטלו הרופאים את הכבד על ידי חתוך הדורש זהירות יתירה, שלא תמות הבהמה על ידי זינוק הדם? ולפיכך חושבים אנו כי הלכה זו נוצרה לא על יסוד של מעשים בכל יום, אלא למטרה עיונית בלבד, משום דרוש וקבל שכר. ומסופקים אנו, אם מזמן חתימת המשנה ועד היום הזה באה שאלה לפני מורי הוראה בדבר בהמה שנטלה הכבד שלה ולא נשתייר ממנה אלא כזית.

ובאמת מצד העיון נפלאה הלכה זו מאד. בשעה שהרופאים הקדמונים, כמו אריטואוס מקפודקיא וגלינוס העמידו את הכבד בשורה אחת עם הלב ואמרו שכל מחלה שתהיה בהכבד מביאה לידי מיתה, אומרים חכמי המשנה, שאם נשתייר מהכבד רק כזית אחד, אז תוכל הכבד לחזור לאיתנה, והבהמה תוכל לחיות. אמנם שיור של כזית מכבד של שור גדול הוא קטן מאד, ואולי לא תספיק גם כמות של שני זיתים, כמו שדורשים האמוראים האחרונים (חולין, מ"ז ע"א), ולפיכך יותר קרובה להאמת הלשון של החוספחא „אם נשתייר הימנו כדי להעלות ארוכה כשרה“, מבלי להגביל את כמות השיור של הכבד.

הלשון „כדי להעלות ארוכה“ נפלאה מצד אחר. הלשון הזאת מוכיחה, כי חכמי

המשנה לא חשבו, כי כבד שהקטינה עד כזית תוכל למלאות את תפקידה, אלא חשבו, שאם נשתיר איזה חלק מן הכבד אז תוכל רקמתה להתחדש על ידי פריה ורבייה של הלשכות והכבד כלה תקבל את תמונתה ואת כמותה הראשונה. בדברים אחרים: הבטוי „כדי להעלות ארוכה“ מתאים ממש להביטוי של הרופאים: *Restitutio ad integrum* (חזרת האבר לשלמותו). במאמר זה נצנצה ענין נבואה, כאלו ראו חכמי המשנה מראש את אשר הוכיחו בשנת 1894 שני חכמים מנפיק ומייסטר בנסיונותיהם. החכם מייסטר הראה, כי אפשר להרחיק בסכין חלקים גדולים מן הכבד של בעלי חיים מבלי אשר ימותו, ולא עוד אלא שהכבד חוזרת אחר כך לקדמותה. החלק היותר גדול שהרחיק החכם מייסטר היה שבע שמיניות של משקל כל הכבד.¹⁾ מובן הדבר כי נסיונות כאלה דורשים זהירות גדולה וחריצות ידום לבלתי הביא אסון להגוף הנבחן מאברת הדם. ומה שנפלא עוד יותר הוא, כי התוספתא מדברת מהעלאת ארוכה כמו מדבר המובן מאליו.

ט—טו) ניקבה הקיבה, ניקבה המרה, ניקבו הדקין, הכרס הפנימית שניקבה, המסס ובית הכוסות שניקבו לחוץ. כיוולנו את כל האברים הללו יחד מפני ששעם אחד לטריפתן. כבר בארנו בהמבוא, כי תחת הקיבה היחידה הנמצאת אצל האדם ואצל הרבה יונקים אחרים, נמצאים ארבעה שקים אצל מעלי-הגרה, ואלו הם: הכרס הפנימית, בית הכוסות, המסס והקיבה. אין כל ספק, כי הכרס הפנימית הוא השק הגדול הנראה מיד כשפתחין את בטן הבהמה, והוא הראשון שאליו יורד המזון מן הושט. אצל המנתחים הוא נקרא בשם *Rumen* או *Pansen*, ורש"י קורא לו „פנצא“ (בשפת רוסיה הוא נקרא *Рубец* או *Трубец*). הוא אינו משמש לעיכול המזון אלא לאסם, שהבהמה מכניסה לחומו את מזונה בשעה שהוא מצוי לה מבלי ללעוס אותו כל צרכו, כדי להשיבו אח"כ בשעה פנויה אל הפה ללעוס אותו שנית. תפקידו הוא גם כן לרכך את המזון ובוה הוא דומה להזפק של העופות. השק השני הוא בית הכוסות, מפני שקרום הריר שלו דומה לאגרטל הנחלק על ידו מחיצות נמוכות לקנים מרובים שמגישים בהם את כוסות היין לפני האורחים. המנתחים קוראים לו „רשת“, *Reticulum* (בשפת רוסיה *Сетка*, ובשפת אשכנז *Haube* על שם תמונתו החיצונית, וגם רש"י אומר שהוא „עשוי ככובע“). השק השלישי הוא המסס או הבלילה בארמית, אליו חוזר המזון מן הושט אחרי העלאת הגרה. המנתחים קוראים לו *Omasus* (שהוא כנראה שם עברי שנשחרבב להשפה הלטינית) וגם *Psalterium* (כלומר ספר תהלים), מפני שכשפותחים אותו נראות בו מחיצות מחיצות, הדומות לעלי הספר הפתוח למחצה. הוא נקרא גם כן *Centpellio*, כלומר „מאה קרומים“, ורש"י (שבת, ל"ז ע"א) אומר: „המסס הוא הסמוך לבית הכוסות עשוי סגלגל כמין כדור ובתוכו רליפות קליפות הרבה כגלגל של רחיים וקורין צינפיל“ (השם „צינפיל“ הוא מלה צרפתית ישנה *Cenfeuilles*, כלומר מאה עליים). השק הרביעי הוא ה„קיבה“, שתפקידו הוא לעכל את המזון כמו הקיבה של האדם. אצל המנתחים הוא נקרא בשם *Abomasus* (ברוסית—*Сыч*, באשכנזית—*Labmagen*). להלן נראה, כי בימי האמוראים, כבר נשכחו שמות השקים השונים של הקיבה, עד שצריך היה ראש הטבחים להעיד לפני רבי בשם ר'

¹⁾ Valerian von Meister, *Regeneration des Lebergewebes nach Abtragung ganzer Leberlappen*. Ziegels Beiträge zur pathologischen Anatomie, Bd. XV, 1894.

נחן כי כרס הפנימית הוא מה שהיה נקרא בימי רבי בשם „סניא דיבי“ (חולין, נ' ע"ב). במקום אחר אומר ר' חסדא כי מיום שחרב בית המקדש נתחלפו השמות וקוראים לבייכסא (בית הכוסות) הבלולה (המסס) ולהבלולה בייכסא.¹⁾

קשה להבין, מאיזה טעם ערבבה המשנה את הסדר והתחילה מן הקיבה שהוא השק הרביעי תחת להתחיל מן הכרס הפנימית, גם הקדימה את המסס לבית הכוסות. אבל נקל מאד להבין את הטעם, מדוע נקב קטן בכל אחד מן השקים האלו עושה את הבהמה טרפה—משום שאין כמורה היה. דרך הנקב יוכל להסתנן הפרש או מזהל הפרש שבתוך הקיבה לתוך הלל הבטן, וכיון שהמוהל יכול בקרבו תמיד דברים מזוהמים, הוא מביא לידי דלקת קרום הבטן, Peritonitis; מפני הטעם הזה בעצמו גם ניקבו הדקין טרפה. דלקת קרום הבטן יש לה נטיה להתפשט על כל סביבה, עד שבמשך זמן קצר קרום הנסיוב החופה את כל בני המעים ומרצה את דופני הבטן מבפנים, נמצא במצב הדלקת. הקרום השקוף והחלק, שתפקידו למנוע כל חיכוך בין בני המעים בשעת חנועתם מתחילה הוא מתאדם, מפני נימי הדם שנתרחבו בו, ואחר כך הוא נעשה עכור ומחוספס²⁾, ועל ידי החכוך הוא מסבב כאב גדול להחולה. מיד אחר זה הוא מתחיל להזיע מתוכו נסיוב במדה מרובה, ואל הנסיוב חלוח שפעת מוגלה על ידי יציאת הכדורים הלבנים שברם מצנוריו. והמוגלה דומה למחמאת-החלב. בדלקת הקרום הבאה על ידי נקב בבני המעים המוגלה היא על פי רוב נבאשה, וריח של רקבון נודף ממנה. חום הגוף שמתחילה עלה עד 40° או 41° ירד מטה, וזהו סימן של רקבון הדם. ולפעמים תמות הבהמה במשך עשרים וארבע שעות.

ניקבה המרה. אף על פי שהמרה הנמצאת בכיס המרה אין בה דברים מזוהמים, אבל מפני שיש בה הרבה חמרים חריפים תוכל גם כן לעורר דלקת בקרום הבטן, ומשום זה היא עושה את הבהמה טרפה. כמו כן אם ניקב „כיס השתן“—מפני שהשתן המכיל בקרבו מיני מלח וארסים שונים, אם ישפך אל הלל הבטן, יוכל גם כן להביא לידי דלקת מורסית (יעיין חולין, מ"ח ע"א בתוספות ד"ה שלפוחית).

על פי כל הנאמר לא הנקב כשהוא לעצמו הוא טעם הטרפה, אלא מפני שעל ידי הנקב יש מקום להפרש או להמררה או להשתן להכנס אל הלל הבטן ולעורר בו דלקת מורסית, המביאה לידי מיתה. המשנה בעצמה מעידה על זה, באמרה „המסס ובית הכוסות שניקבו זה לתוך זה—כשרה“. שני שקים אלה סמוכים ומהודקים זה לזה, וכשיקרה נקב ביניהם, המזון עובר מהשק האחד לחברו, מבלי להשפך אל תוך הלל הבטן. כך הבין גם האמורא הבבלי ר' נחמן את טעם טרפת הנקב של בני המעים, ולפיכך אמר: „האי הדורא דכנתא דאינקיב להדיה חבריה מגין עליה (וכשרה)“ (חולין,

¹⁾ הארכתי טעם בבאור השמות של ארבע הקיבות, מפני שראיתי קצת מחברים, שטעו בבואורם וערבבו את הדברים זה בזה. כן למשל החכם ליוון בספרו Zoologie des Talmuds בסמכו על גירסא משובשת במדרש רבה פ' וקרא, קורא לתשק הראשון בשם איסטומכא ולהשק השני בשם המסס ולהשק השלישי בית הכוסות או כרס הפנימי (המשנה מזנה כל אחד מהם בפני עצמו) ואת השק הרביעי בשם כרס החיצונה. כל דבריו הם טעות גמורה, ורוח ישאם.

²⁾ לפי דעת תבלשן איראילסאן, שם החואר „מחוספס“ הוא חניגוד לשם החואר „הלך“ ומוצאי מן המלה הארמית „חסק“ = חרש. מפני שאצל הקדמונים כל-י-חרש לא היו מכוסים בזנבות ולא היו חלקים. ולפיכך מחוספס מקביל להמלה הרוסית Шероховатый.

מ"ח ע"ב), והחלחולת (המעי האחרון הקרוב אל פי הטבעת שמצד אחד הוא מכוסה בקרום הבטן ומאחריו הוא דבוק אל עצם העצה) אם נקבה במקום הדבק — נשרה (חולין, נ' ע"א), מפני שאז לא יצא הפרש אל הלל הבטן, ובמקומו נבאר זאת בארוכה. נקב מפולש באברי העיכול יוכל להקשות או על ידי מחלה פנימית, או על ידי טראומה מבפנים או על ידי טראומה מבחוץ. על ידי מחלה פנימית כיצד? אצל בהמה שנשכה כלב שוטה, או שחלתה במחלת הקבר יקרה לפעמים שיוולדו מכות טריות של קרום הריר של בני מעיה. הצכות הטריות הולכות ומתעמקות בקרום הטריות עד שהן מגיעות לקרום הנסיוב הדק ונוקבות אותו. בהמה מסוכנת כזו, אע"פ שהיא מותרת משום טרפה, היא אסורה משום סכנת נפשות (משנה, חולין פ"ג, הלכה) ואין רגלים לדבר שחבא לידי שחיטה.

אצל האדם מצויה מאד מחלה אחת הנקראת בשם „המכה העגולה של הקבה“, *Uleus rotundum vertriculi*. סבת מחלה זו היא כד: יודעים אנו שבקרום הריר של הקיבה נמצאים מעיינות, המזילים מתוכם במדה מרובה מוהל, המכיל בקרבו את החומר פפסין ואת חימוץ הכלורי, ששניהם יחד מסוגלים לעכל את החלבון שבמזון ולהפכו לפפטון הנימס במים. והנה ישאל השואל: מוהל זה, שמעכל את הבשר שאנו אוכלים, מפני מה אינו מעכל את בשר הקיבה בעצמה? התשובה על זה: אצל בני אדם ברואים האפיטליה המכסה את קרום הריר מגינה עליו מן המוהל התמוץ. ואם גם על ידי איזו סבה נקלפת האפיטליה במקום אחד, הנה הדם העובר ברקמת הקיבה אוצר בחוכו חמרים אלקליתים, והם מזדווגים עם חמוץ הכלורי ומפשירים אותו (כלומר עושין אותו בינוני) ונוטלים ממנו את חריפותו. והנה יש בני אדם שמוהל קיבתם הוא חמוץ מאד (בני אדם אלו מתאוננים תמיד על רגש של יקידה — *Sodbrennen* — *Pyrosis* — *Изжога*, בהקיבה ובהושט) ואם יהיו גם עניי-דם או דמם לא יהיה אלקלית כל צרכו, ואם תקלה באיזה מקום האפיטליה, או מתחיל מוהל הקיבה לעכל את כחלי הקיבה במקום זה ומוליד מכה טרית עגולה שהולכת ומתעמקת, ולפעמים אם יהרס איזה עורק או וריד על ידי מכה זו, היא מביאה לידי הקאת דם במדה מרובה, ולפעמים היא נוקבת את הקיבה ומביאה לידי מיתה פתאומית. אבל מחלה זו, שהיא מצויה מאד אצל בני אדם וביחוד אצל נשים צעירות עניות-הדם, תבא אצל הבהמות לעתים רחוקות מאד, והיא מלחא דלא שכיחה עד שאינה ראויה לבא בתשבוך.

הסבה היותר מצויה לנקיבת אברי העיכול אצל הבהמות הביתיות היא בליעת גרמים זרים, *Corpora aliena*, כמו עצמות חדות, מסצרים, מחטי-חפירה, מחטי-שער של הנשים ולפעמים גם סכינים ומזלגים. ביחוד שכיח הדבר הזה אצל הבהמות בימות החרק, בזמן שהן אינן רועות בשדה אלא מתפרנסות משיוורי בתי-הבישול. בהכרס הפנימית, שהוא שק רחב מאד, יוכל הגרם הזר לנוח זמן רב מבלי לנקב אותה, אבל אם יגיע הגרם הזר לתחמסס יסובך במחיצותיו הרבות וינקב אותו. על פי הרוב קודם שינקב אותו, יעורר דלקת במקום הפצע, והדלקת תחפשט על שטחו החיצון, הפונה אל חצר הכבד (הטרפשת), ועל ידי זה ידובק-החמסס אל חצר הכבד, והגרם הזר ינקב אותו ויכנס אל הלל התזה; ויש שינקב את כיס הלב או את קרום הריאה ויביא לידי „אוויר-בבית-התזה“, ובכל אופן יעורר דלקת של קרום הריאה ויוליד סרכות רבות. אבל לפעמים יעבר בשלום מן החמסס אל הקיבה ואל בני המעים, ושם ינקב אותם ויביא לידי דלקת של קרום הבטן עם כל תוצאותיו האנושות. את הנסבים

הנעשים על ידי גרמים זרים שבלעה הבהמה תחשוב המשנה בצדק לפצעים הבאים מן החוץ, לקלקולי האברים הבאים על ידי טראומה, ולפיכך הם עושים את הבהמה טרפה. הסבה השלישית לנקבים של אברי העיכול, היא הפצעים מבחוץ על ידי חצים או חניתות בבטן הבהמה, כלומר בהכרס החיצונה. נקב קטן בהכרס החיצונה לא יעורר דלקת של קרום הבטן, אבל אם נקרע רוב החיצונה, לא ימנע שלא יצאו בני המעים החוצה, מה שמביא לידי סכנה.

ט"ז) נפלה מן הגג טרפה. בפירושה הלכה זו נחלקו רש"י והרמב"ם, רש"י אומר: "נפלה מן הגג ושחטה מיד טרפה, אף על פי שאין שבר נראה בה, חוששין שנתרסק ונתפרקן איבריה". מובן הדבר שהלשון "נתפרקו אבריה" מונחת על אברים של פרקים, כמו פרסי היד והרגל, פרקי חוליות השדרה ופרקי הצלעות במקום הבורן אל השדרה ואל עצם החזה, ומעשים בכל יום הם שעל ידי נפילה ויכלו האברים להתפרק זה מזה, על ידי המתחת הקישורים של הפרקים, מה שנקרא אצל הרופאים בשם Distorsio. אם נתפרקו פרקי האברים לא תוכל הבהמה לילך, ולא תוכל לרעות בשדה וחמות ברעב, ומכל שכן אם נתפרקו החוליות זו מזו, ואפשר שנפסק מוח השדרה, ואז יהיה שבץ בכל האברים המקבלים את עצבי התנועה למטה מן ההפסק, ולפיכך אין נמוה היה. אבל אם עמדה והלכה, היא כשרה, מפני שההליכה הוא הסימן היותר מובהק, שלא נתפרקו אבריה ושלא נפסק הוט השדרה. תדע לך, שרש"י אינו חושש לאברים הפנימיים, שלהלן בגמרא (דף נ"א ע"ב) על דברי רב פפא, "נפילה צריכה בדיקה כנגד בית החלל כל" מעיר רש"י: "משום שבירת רוב צלעות או עקירת חוליות". ורק על דברי רב דימי "צריכה בדיקה כנגד בני מעים" הוא מעיר: "שמה נקרע רוב החיצונה או ניקבו הדקין". ודבר זה יש לו יסוד בחכמת הרפואה. אם הכרס או הדקין מלאים אייר במדה מרובה, כגוד נפוח, אז מכת הנפילה הם יכולים להבקע ולהקרע. והנה רש"י מוסיף ואומר: "ואין טעם בטרפות, שהלכה למ"מ הן". כלומר: שאם שחט את הנפולה מיד, גם בדיקה לא מהני, מפני שלפעמים אי אפשר להכיר אם יש ריסק או לא. עוד מוסיף רש"י: "ובגמרא (דף נ"א) אמר שאם שהתה מעת לעת ושחטה כשרה, ואף על פי שלא עמדה". על זה אעיר, כי איני יודע מאין לקח רש"י הלכה זו, בפירוש לא נאמרה הלכה זו שם. אדרבה הסברה נותנת שאם לא עמדה במשך זמן של מעת לעת, הוא בודאי סימן שנתפרקו אבריה או נפסק החוט, ומפני מה היא כשרה? במשנה נזכר הדין של מעת לעת אצל העוף, אבל המשנה דורשת שחאה "מפרכסת" — דרסה וטרפה בכותל או שריצתה בהמה ומפרכסת ושהתה מעת לעת ושחטה כשרה". והפרכוס הרי הוא סימן שלא נפסק החוט. אמנם אפשר שרש"י דורש בדיקה בשלא עמדה, אבל מאי מהני בדיקה, אם אפשר שלא להכיר את הריסק? אבל כנראה סובר רש"י, שמיד אחר הנפילה אינו ניכר הריסק, אבל במשך מעת לעת חולד במקום הנפגע דלקת, ואז נעשה הריסק נראה לעין. דומה לזה פירש רבנו נסים אליבא דהרמב"ם.

להרמב"ם, כנראה מדבריו (הלכות שחיטה, פרק ט' הלכה ח') דרך אחרת בפירוש הלכה זו, הרי הוא אומר: "נפלה כיצד? הרי שנפלה הבהמה ממקום גבוה, שגיבהו עשרה טפחים או יותר, ונתרסק אבר מאבריה, הרי זה טרפה. וכיצד הוא הריסק? — שיתרוצץ האבר ויחלה מחמת הנפילה עד שתפסד צורתו ותארו. אף על פי שלא ניקב ולא נסדק ולא נשבר, הרי זה טרפה. וכן אם הכה אותה באבן או במטה ורצץ

אבר מאיבריה, טרפה. באיזה אברים אמרו? באברים שבהלל הגוף. הרמב"ם מפרש „שנתרסקו" כמו שנחמזמו או שנחמזמו (כמו: אין מרסקין את השלג בשבת—שבת נ"א). ולפי דעתו הנפולה רק אז טרפה, כשנתרוצץ אחד מן האברים הפנימיים, כמו הכבד הטחול והכליות עד שלפסדו צורתם ותארם. ומיד אחר זה הוא אומר: „בהמה שנפלה מן הגג, אם הלכה אין חוששין לה". כלומר ומותר לשחוט אותה מיד ואינו צריך לבדוק שמא נתרסק אבר. אבל, אשאל אנכי: אם על ידי נפילה יוכל אבר פנימי להתרסק, מה לי אם הלכה ומה לי אם לא הלכה? כמה בהמות טרפות עם סרכות ועם נקבים הולכות ורצות, אם רק לא נתפרקו וידיהן ורגליהן או חוליותיהן? לדעתי פירושו של רש"י יותר קרוב אל האמת וגם דעת הרופאים נוחה ממנו. אולם מה שאומר הרמב"ם שאם נתרסק (כלומר שנהרס) אחד מן האברים הפנימיים הבהמה היא טרפה, אעפ"י שאם ינקב או ינטל אבר זה אין הבהמה טרפה—בזה צדק הרמב"ם, אעפ"י שהראב"ד משיג עליו. מפני שהאבר המרוסק הוא כדבר מת ויכול לעורר דלקת של רקבון בהלל של בטן או של החזה.

י"ז) נשתברו רוב צלעותיה. רש"י מפרש „בלא נפילה", והזקק לזה מפני שהנפולה היא טרפה גם בלי שבירת הצלעות משום ריסק אברים, והכאה באבן או במקל הלא זוהי בכלל נפולה. אבל קשה להבין, איך נשתברו רוב צלעותיה מעצמן בלי נפילה ובלי הכאה? זהו דבר שאינו במציאות. ולפיכך אומר אני, דמיוני בבהמה שנפלה מן הגג או שהוכתה במקל או באבן, אלא שעמדה והלכה, ומשום ריסק אברים ליכא למיחש, ואם נשתברו רוב צלעותיה אז היא טרפה אעפ"י שעמדה והלכה, מפני ששבירת רוב הצלעות תעכב את הנשימה, ואין סופה לחיות.

י"ח) ודרוסת הזאב, ר' יהודה אומר: דרוסת הזאב בדקה ודרוסת הארי בגסה וכו'. רש"י מפרש: „דרוסת הזאב, שהכה בצפרניו ומטיל בה ארס ושורפה בדקה, אבל בגסה לא אלים זיהריה למקלייה. ודרוסת ארי בגסה. וב"ש בדקה, וח"ק סבר אלים זיהריה דזאב למיקלייה נמי לגסה". גם מסדר החוספות (מ"ב, ע"א ד"ה דרוסת הנץ) אומר: „וטעמא לא משום דסופו לינקב, דאם כן בכלל נקובה היא, ומהאי טעמא לא תני במתניחין דמיא לדיוחא ודמיא לבישרא, אלא טעמא דדרוסה שהארס שורף וסופה למות". צריכים אנו להעיר, שאצל הרמב"ם אין זכר לארס כלל והכמי הטבע אינם יודעים כלום מארס זה. ארס בצפרני הזאב והארי לא היה ולא נברא. אבל גם בהגמרא לא נזכר כלום מארס זה. השם „זיהרה" הנזכר שם כמה פעמים אין פירושו ארס אלא אדמימות¹ שהבשר מתאדם תחת הלחץ של הצפרון (כמו „לשון של זהורית" הנזכר בענין שער המשלח) והשם זהורית נגזר מן הפעל זהר, (כלומר צבע מזהיר ונוצץ), והלשון „שדי ביה זיהריה" פירושה שהוא דוחק בכח גדול עד שמביא לידי מיעוד של נימי הדם והריסוחו, ולפיכך הבשר מתאדם וסופו להתמסס ולהנקב. תדע לך שהטעם הוא משום שסופו להנקב, שהרי (חולין, נ"ג ע"ב) נאמר „בדרוסה עד שיאדים בשר כנגד בני-מעים", וגם „דרוסה שאמרו צריכה בדיקה כנגד בני-מעים". ואי איתא להא דאמר רש"י, מה לי כנגד בני מעים מה לי כנגד שאר אברים? כיון

¹ רק מקום אחד יש בגמרא שהשם „זיהרא" דומה שהוא ספרהמות, (נדרת, נ"ח ע"ב): „האי טאן דבעי דלסחמיה לעיניה ליכחול מארמאי" — מפני שהוא יתן לחוכו ספרהמות. „נהי זיהריה נפיק (דרך החוטם), דמעחא גופא לא נפיק."—אבל גם שם אפשר שזיהרא הוא הצבע שמתחלף בו את העינים.

החרוטה בידי שמים, שהזכיר אותה מסדר המשנה בניגוד לחרוטה בידי אדם. וחרוטה בידי שמים לא ללמד על עצמה יצאה, אלא ללמד על הכלל כלי יצאה, שבכל קלסול הבא בידי שמים היא כשרה. ובהר החנא בחרוטה, אעפ"י שכמה וכמה מחלות יש שהן בידי שמים, אולי מפני שהחרוטה הוא דבר מצוי מאד, ואולי מטעם אחר שלא נוכל עתה לדעת אותו.

א) ניקבה הגרגרת—כשרה. נקיבת הגרגרת מאיזה סבה שתהיה: על ידי קרץ או חץ, אם לא יהיה חסרון ברקמת הגרגרת, לא תביא סכנה לחיי הבהמה. האויר יוכל לחדור דרך הנקב? יחדור ויחדור, הן לזה נוצרה הגרגרת להביא אויר אל תוך הריאה! מובן הדבר, שאם תנקב הגרגרת על ידי צפורן של חיה טורפת, אז הבהמה טרפה. אבל לא משום נקב, אלא משום דרוסה. הלחץ של פרסת החיה הטורפת תביא לידי „דקירה“ (נומי), Gangraena, של הושט המונח מאחורי הגרגרת ולידי דקירת העורסים והורידים הנמצאים אצל הגרגרת. אבל אם נחסרה הגרגרת עד כאיטר טרפה, מפני שגרמים זרים יוכלו לפול לחוכו ולסתום אותו. במה דברים אמורים? בשניקב חלק הגרגרת הנמצא על הצואר, אבל אם ניקבה הגרגרת, אחרי שנכנסה לבית החזה, היא נדונה כנקב בקרום הריאה: מפני שאז ווכל האויר בשעת הנשימה להכנס בין ערוגות הריאה ולהביא לידי „אויר בבית החזה“, כמו שנחבאר זה בהגמרא.

ב) נסדקה הגרגרת לארכה, בלי חסרון ברקמתה, גם כן כשרה, כמו שפירש רש"י, מפני ששפחות הסדק נוטות להתקרב זו לזו ולהעלות ארוכה כמו כל פצע בהעור או בבשר. פה צריכים אנו להעיר על דבר נכבד מאד. אין אנו יודעים שום מחלה בעולם או שום מקרה אחר, שיוכלו לגרום סדיקת הגרגרת. הכאה באבן או בברזל על הגרגרת לא תשבר את הטבעות של סחוס, שהגרגרת מחורזת מהן. הסחוסים הם אֶלֶקְטְרִיִּים כתונך, ויוכלו להכפף אבל לא להשבר. סדיקה זו תוכל להעשות רק בידי רופא מומחה באיזמל חד ובזהירות יתירה שלא לחתוך את העורקים והורידים הנמצאים על הגרגרת ובתוך קרום הריר של הגרגרת, מפני שהדם השותח מהם יוכל להתקבץ בתוך הגרגרת ולסתום אותה, מה שיביא לידי חניקה. אבל לאיזה צורך יעשה זאת הרופא? האם רק כדי להראות את חריצות ידיו?

יש מחלות אנושות רבות אצל הבהמה כמו אצל האדם, מחלות שעל ידיהן יסכר ויסתם הגרון, עד שלא יוכל האויר לעבור אל הגרגרת ואל הריאה ואשר תוכלנה לגרום מיתת חנק להחולה. נזכיר בזה רק שתי מחלות הנודעות לכל מפני שהן מצויות מאד. „האסכרה“, Diphtheritis; במחלה זו יתגלה על קרום הריר של הגרון (ולפעמים גם בבית הבלועה) שטיח לבן ועב של נימי פיברין, שכדורי מוגלה ומתגי אסכרה מעורבים בהם, שמעט מעט ימלאו את כל החלל הצר של הגרון. „צבית קישורית הקול“, Oedema glottidis, הבאה בעקבות דלקת הגרון; הנסיוב של הדם מרַוה את קישורי הקול, עד שהם נעשים עבים מאד וסותמים את חלל הגרון. יש עוד מחלות ניוצא באלו, שאין פה המקום לפורטן. הצד השוה שבהן, שכולן יכולות לגרום בזמן קצר מיתת חנק להחולה. עוד כמאה וחמשים שנה לפני חורבן בית שני נסה הרופא היווני אֶקְלִיפְיָאֵדְס ברומא לעשות אצל חולים כאלה חתוך בהגרגרת, בשביל ליתן פתח לאויר להכנס אל הריאה, ובאופן זה עלתה בידו להחליץ חולים רבים ממות. אבל הרופא אריטיאוס מקפודקיא, שבא אחריו, בסמכו על דברי היפוקראטס, שכל פצע בסחוס לא ירפא לעולם, התנגד לחתוך זה. ומפני שהשפעת

אריטיאוס היתה גדולה מאד, לא מצא אסקליפיאדס תלמידים מקשיבים להצעתו, וכן נשתכחה תרופה מעולה זה, עד שבא הרופא פבריציוס במאה השש עשרה וחזר ויסדה, בהראותו כי פצעי הסחוסים יכולים להתאחות ולהעלות ארוכה. זאת היא האופרציה הנודעת כיום בשם „התוך הגרגרת“ Tracheotomia, שעל ידה אלפי אנשים יחלצו בכל שנה ממות. פבריציוס גם היה הראשון אשר יעץ לעשות את החתוך בתמונת סדק לארכה של הגרגרת ולהכניס בתוך הסדק שפופרת מעוקלת של כסף, כמו שנוהגים הרופאים לעשות גם היום.

משער אנכי, כי הלכה זו „נסדקה הגרגרת כשרה“ נוסדה על מעשה שהיה בחתוך הגרגרת על ידי רופא אצל אדם או אצל בהמה. והלכה זו אינה צריכה לגופה, מפני שדבר זה, בלי תשומת יד רופא, לא יקרה לעולם. יש לה רק ערך עיוני, ולא באה אלא להוציא מלבם של הרופאים שהיו בזמן המשנה, וחשבו שהחוך הגרגרת לא ירפא לעולם.

גז) נפתחה הגולגולת ולא ניקב קרום של מוח, ושאר הכשרות אינן צריכות ביאור.

ח) ניטל הטחול. רופאי וון המהוללים אריטיאוס וגלינוס חשבו את הטחול לאבר נכבד מאד, שמבלעדיו לא יוכל הגוף להתקיים. הטחול, לפי דעתם, מנקח את הדם מחלאת המרה השחורה והמרה הירוקה שמקורן בהכבד. גלינוס מבקר ברוב דבריו, את דעת המנתח הקדמון אריזיסטרטוס, שחשב שאין להטחול כל תפקיד בחיי הגוף, ולא נוצר אלא בשביל שיווי-המשקל בצד שמאל נגד הכבד המונחת בצד ימין. האגדה התלמודית אומרת, כי „הטחול שוחק“. אפשר הדבר, כי המקור לדעה זו הוא, כי הצחוק תלוי ברעידת חצר הכבד, ורעידת חצר הכבד גורמת לרעידת הטחול המונה תחתיו, מה שנראה ביחוד אצל אנשים שטחול גדול להם. הטחול יגדל כמעט בכל המחלות המזהימות וביחוד במחלת הקדחת לסירוגין (קדחת שלישית או רביעית). אם כה ואם כה, הננו רואים כי חכמי המשנה חשבו את הטחול לאבר שנטולתו לא תזיק לחיי הגוף. ובדבר הזה יסכימו להם חכמי הרופאים בזמן הזה, אף כי כבר יודעים אנו היום, כי הטחול הוא בית חרושת-המעשה להכדורים הלבנים שבדם, אלא שבעבודה זו מצטרף עמו המוח שבתוך עצמות השלד, ולפיכך יוכלו הרופאים להרחיק את הטחול מן הגוף על ידי החוך. מובן הדבר כי החוך זה עושים רק במחלות ידועות של הטחול, שמהן למות תוצאות, מפני שהחוך זה הוא קשה מאד ורחוק משכר וקרוב להפסד. אגדת התלמוד על דבר חמשים איש שרצו לפני מרכבת אדוניהו, „שהיו כלם נטולי טחול“ (עבודה זרה, מ"ד), נוסדה בלי ספק על איזה מעשה שהיה באנשים שהיה להם טחול גדול מאד, עד שהיתה קשה עליהם ההליכה, וכשניטל מהם הטחול היו יכולים להתחרות במרוצתם עם הסוסים. רופאי אלכסנדריה היו באמת אז חרוצים במלאכתם, וחיי אדם היו כאין וכאפס בעיניהם. מובן הדבר כי „ניטל הטחול“ היא הלכה שיש לה רק ערך עיוני בלבד. הלכה למעשה לא היתה מעולם.

ט) ניטלו הכליות כשרה. פה אנו עומדים ומשתאים. המשנה אומרת כי אם ניטלו הכליות (בלשון רבים) הבהמה כשרה. כנראה, חושבת היא, שיש כמות חיה. אבל דבר כזה לא היה ולא יהיה לעולם, גוף שנטלו ממנו שתני כליותיו, יוכל לחיות יום או יומים ולא יותר. תפקיד הכליות הוא לדחות מן הגוף את פסולת כלכלתו בתמונת

חומר השין וחמוץ השתן. אם תנטל ממנו כליה אחת, אז תוכל הכליה הנשארת לעשות את מלאכת שתיהן, אבל אם ניטלו ממנו שתי כליותיו, אז ישאר החמרים האלה בתוך הדם וירעילו אותו. זאת היא המחלה הנודעת בשם „שינת הדם“, *Uraemia*, הבאה לפעמים בעקבות דלקת הכליות, ומכל שכן שחבוא כשאין כליות כלל בהגוף. ואפילו למאן דאמר „טרפה היה“, כלומר כי הדת הושבת לפעמים בהמה לטרפה אעפ"י שיש בה קלקול שאינו מביא לידי מיתה—אבל בהמה שאין כמותה היה לדבר הכל לא תוכל להיות כשרה.

אין כל ספק, כי הלכה זו לא נוסדה על מעשה שהיה. כאשר אמרנו, מעשה כזה לא היה ולא יוכל להיות. אבל גם ערך עיוני אין להלכה זו. קשה לשער, כי לא ידעו חכמי המשנה את פעולת הכליות ואת צורך הרקת השתן. אם הם בעצמם לא ידעו, הלא יכלו לשאול את פי תודוס הרופא, שכמה פעמים התיעצו עמו על אודות שאלות דתיות הנוגעות לחכמת הרפואה (בכורות כ"ח ע"ב, תוספתא אהלות פ"ד). ואם נמצא בתלמוד בטוי „שהכליות יועצות“ (ברכות, ס"א ע"א) אין זה אלא על דרך המליצה והוא נוסד על מאמר הפסוק „אף לילות יסרוני כליותי“ (תהלים ט"ז ז'). והם הלא ידעו, כי לא הכליות הן משכן העצה והמחשבה, כי אם מוח הגלגולת.

חושב אני, כי גירסה משובשת במשנתנו, וצריך לקרוא „ניטלה הכליה“. הדע לך, שהרי כל הלכות המוליא שבגמרא באו כולן בלשון יחיד: „לקחה בכוליא אחת טרפה“, „כל הפסול בריאה כשר בכוליא“, „כוליא שהקטינה טרפה“. מובן מאליו כי כל מי שייסכים עמי בהנחה זו, לא יוסיף על הטרפות ולא יטריף מה שהכשירו חכמי הפוסקים. ניטלה שתי הכליות לא תבא לעולם לידי שאלת חכם, ולפיכך אין נפקא מיניה לדינא.

(י) ניטל לחי התחתון כשרה. אין צורך בביאור.

(יא) ניטלה האם שלה כשרה. עיין למעלה במעשה דרבי טרפון. הפוסקים מחולקים בניקבה האם, יש אומרים ניטלה האם כשרה—וכל שכן ניקבה; ויש אומרים דוקא ניטלה אבל ניקבה טרפה, דומיא דטחול. להלן איכתי, כי על פי דרכי חכמת הרפואה צדקו האחרונים, מפני שאין כמותה היה.

(יב) חרותה בידי שמים כשרה. הלכה זו היא אחת מן ההלכות החמורות שבמשנה, וצר לי מאד שזקוק אני לבאר אותה באופן אחר משבארו אותה כל המפרשים הקדמונים עמודי תורתנו: בעל הלכות גדולות, האלפסי, רש"י והרמב"ם. אבל, יאמר משל הקדמוני: „אהוב את אפלטון, אהוב את אריסטו, ואהוב את האמת יותר משניהם“. למען הבין את המשנה אנו צריכים להביא את הבריייתא שבגמרא (חולין, נ"ה ע"ב): „תנו רבנן. איזוהי חרותה? כל שצמקה ריאה שלה, בידי שמים כשרה, בידי אדם טרפה. רבי שמעון בן אלעזר אומר: אף בידי כל הבריות“. רש"י: „צמקה—יבשה, ושדים צומקים מתרגמינן—דרך יבשין. בידי שמים—מקול ברד ורעם. בידי אדם—שהבעיתה אדם לא הדרה בריא. כל הבריות—שאנת אריה וקול שחל“. דומה לזה מפרש גם הרמב"ם: „הבהמה שפחדה ויראה עד שצמקה הריאה שלה, וקרבה להיות יבשה, אם פחדה בידי שמים, כגון ששמעה קול רעם או ראתה זיקים וכיוצא בזה מזרת. ואם פחדה בידי אדם, כגון ששחטו לפניו בהמה אחרת וכיוצא בזה, הרי זו כשרה וטרפה“ (הלכות שחיטה, פרק ה', הלכה ט').

ריאה שצמקה, (Сморщивание легких, Schrumpflunge), Atelectasis pulmonis היא מחלה מצויה מאד. בבתי החולים, ששם ינחתו את גופות המתים, מעשים בכל יום הם לראות ריאה שצמקה והקטינה עד כדי גודל אגרוף בינוני, ואשר לא חביל כל אוויר בקרבה. לפעמים לא הצטמק הריאה כלה אלא מקצתה, אבל החלק הצמוק לא יחזיק אוויר בקרבו ואינו מסוגל לנשימה. צמיקת הריאה לא תקשה פתאם אלא לאט לאט, וכל רופא שיש לו מעט נסיון, יוכל להכיר מחלה זו גם בגוף חי.

אבל מה היא הסבה לצמיקת הריאה? ממאה רופאים, שנציע לפניהם שאלה זו, לא ימצא גם אחד אשר יאמר, כי הריאה הצטמק מפחד של רעם וברקים או משאנת אריה או קול שחל. אם נציע שאלה זו לפני כל האוניוורסיטיטים שבאירופה ואמריקה, אז יעריכו לפנינו שורה ארוכה של סבות שונות הגורמות למחלה זו, אבל לא פחד ובעתה. מאלפי שוחטים ורבנים שבעולם גם אחד לא יגיד שראה בעיניו, שצמקה הריאה אצל הבהמה, ששחטו בהמות אחרות לעיניה. אבל הדבר הזה מתנגד גם אל ההגיון הישר. אם הפחד יוכל להשפיע על רקמת הריאה שצטמק, מה לי בידי שמים מה לי בידי אדם? מדוע ריאה שצמקה מפחד של רעם וברקים יכולה לשוב לאיחנה, ואם נבעתה מאדם, „לא הדרה בריא“? ובכלל הפחד יוכל להשפיע על שטת העצבים ועל רוח הבהמה, אבל לא על הריאה, שאין בה לא הרגשה ולא מחשבה. אין כל ספק, שהפירוש הישן הזה נוסד על הסתכלות לא־ברורה, או על קבלה לא נכונה; תלמיד שלא שמש כל צרכו שמע וטעה וגרר אחריו ענקי הרוח כרמב"ם ורש"י, שלא נועזו להחנגד אל קבלתם.

אבל דברי המשנה והברייתא הם כלם נכונים וברורים כשמש בצהרים. צריכים אנו רק לפרש אותם כפשוטם, בהתאמה למה שמלמדת אותנו חכמת הרפואה.

ארבע סבות ראשיות לצמיקת הריאה, ואלו הן: א) דלקת נסיונית או מוגלות של קרום הריאה. ב) אוויר בבית החזה. ג) דלקת הומריהבינים של הריאה. ד) פקיקת בית הסמפונות.

ריאה שצמקה על ידי דלקת הקרום. דלקת קרום הריאה ודופני החזה תוכל להיות „בידי שמים“, כלומר על ידי מחלה פנימית, „ובידי אדם“ כלומר על ידי נגיפה מבחוץ. בידי שמים כיצד? כשתהיה דלקת בגוף הריאה או מורסה בהריאה, יש שתעבור הדלקת מבפנים על הקרום העוטף אותה, אבל לפעמים תתעורר הדלקת בהקרום עצמו על ידי מחגי השחפת, שנכנסו לבית החזה דרך צנורי הלימפה ונשתקעו בהקרום. או שנתעוררה הדלקת על ידי הצטננות הגוף, Pleuritis reumatica. כל זה נקרא דלקת בידי שמים.

בידי אדם כיצד? כשאדם הנה את הבהמה במקל או באבן ועשה בה חבורה על דופנה מבחוץ, אעפ"י שלא נקב את הדופן, יש שתעבור הדלקת מן החבורה על השטח הפנימי של הדופן. כך יהיה גם כן כשנגחה אותה בהמה אחרת בקרניה ועשתה בה חבורה, או שברה אחת מצלעותיה, ורסיס עצם חד נחתב בקרום הדופן, אעפ"י שלא ניקב קרום הריאה. כל זה יוכל לעורר דלקת הקרומים, ונימי הדם שבתוך הקרום מתחילות להזיז מקרבן נסיוב במדה מרובה מאד, עד שבמשך ימים אחרים יתקבץ בתוך בית החזה מעשרה עד עשרים ליטרות מים מהולים בפיברין,

ובמחלה יותר קשה גם במוגלה. הריאה, שעל פי טבעה יש לה שאיפה להתכווץ, תחת הלחץ של המים תצטמק עוד יותר. האוויר שבאשכולותיה ידחה החוצה, גם הדם שבעורקיה וורידיה ידחה ממנה, והיא נעשית „קרובה להיות יבשה“, כספוג שלחצו אותו בידים. אם הדלקת תהיה בשני צדי הבהמה, ושתי ערוגותיה תחדלנה לשאוף אוויר, אז מובן הדבר כי הבהמה תמות מיד בחנק. אבל על פי רוב תהיה הדלקת רק בצד אחד. ואם תהיה למשל הדלקת בצד ימין, הריאה השמאלית תמלא בקושי ובדוחק את מלאכת שתי הריאות, עד אשר תשוך הדלקת ונימי הדם של הקרום וצנוריו הלימפה שבו ישונו למלאכתם הרגילה.

נחבונן עתה אל גורל הריאה אחרי אשר תשוך הדלקת. בין שתהיה הדלקת בידי שמים ובין שתהיה בידי אדם או שאר הבריות—שתי דרכים לפנינו: יש שתשוב לאיחנה (הדרא בריא), ויש שתשאר צמוקה כמו שהיא (לא הדרא בריא) עד יום מותו של גוף החולה. הנני חוזר על דברי ומדגיש: אין הדבר תלוי בסבת המחלה, אם בידי אדם אם בידי שמים, אלא במשך הזמן שארכה הדלקת. אם הדלקת, למשל בהדופן הימנית, ארכה רק שנים שלשה חדשים, עד שלא הספיקה הריאה הצמוקה להתקשות, אז, כשנגמרה הדלקת, צנוריו הלימפה מתחילים לבלוע אל קרבם את המים שבבית החזה, ובמדה שיחמטו המים כן תלך הריאה הלוך והתפשט, הלוך והתרחב על ידי לחץ האוויר הנכנס לתוכה דרך הגרגרת, עד אשר תמלא את כל חציה הימני של בית החזה, והריאה נעשית ספוגית כמלפנים.

אבל אם ארכה הדלקת כחצי שנה או יותר, אז תתקשה הריאה הצמוקה ולא תתפשט, גם כשתמעט כמות המים בבית החזה. אבל כיון שבית החזה הוא סגור ומסוגר מכל צדדיו, והאוויר לא יוכל להכנס לתוכו, לפיכך יולד בבית החזה הימני מה שחכמי הטבע קוראים בשם „לחץ שלילי של האוויר“, כלומר: אין שם אוויר שבלחיצתו יתנגד אל לחץ האוויר החיצון הסובב אותנו. וכדי למלאות את המקום הריק אשר יולד בבית החזה על ידי המעטת המים, הלחץ של האוויר החיצון דוחק את הצלעות של הדופן הימנית כלפי פנים, הדופן הימנית מתחמקת ונעשית שקועה, עמוד השדרה מתעקם גם הוא כקשת לצד שמאל (ולחופד, אם היתה דלקת הקרום בצד שמאל אז עמוד השדרה מתעקם לצד ימין), כמו שאנו רואים זאת אצל אנשים צעירים לימים שחלו ימים רבים בדלקת קרום הריאה; הם נעשים בעלי חטוטרות, אלא שהחטוטרות פונה אצלם לא כלפי הגב, Kyphosis, אלא לצד ימין או לצד שמאל (חטוטרות צדדית, Scoliosis).

ריאה שצמקה ע"י אוויר בבית החזה כיצד? אם נעץ אדם סכין או חנית בדופן הבהמה בהרוח שבין הצלעות. אעפ"י שלא ניקב הקרום של הריאה, אבל כיוון שניקבה הדופן הוא מפולש כל צרכו, ולא נסחם על ידי דם קרוש, אז יוכל האוויר החיצון להכנס אל בית החזה; וכיון שאין שם „לחץ שלילי“, לפיכך הריאה שבשביל אלקטרוקה היא שואפת תמיד להתכווץ, הרי היא מצטמקת ואשכולותיה מתרוקנים מן האוויר. באופן זה אמנם הצמיקה אינה גדולה כל כך, כמו שתהיה כשיניקב קרום הריאה.

גורל הריאה הצמוקה במקרה כזה על פי רוב אינו רע מאד, הפצע בדופן החזה יתרפא, האוויר שבבית החזה יבלע מעט מעט בצנוריו הדם ובצנוריו הלימפה של הדופן; ובמדה שימעט האוויר בבית החזה, תתפשט ותתרחב הריאה הצמוקה

על ידי האוויר הנכנס לתוכה דרך הגרגרת. במקרה זה אנו רואים, כי אפשי שריאה זו צמקה בידי אדם, אף על פי כן היא הדרא בריא, מפני שהאוויר בבית החזה לא שהה שם ימים רבים, והריאה לא הספיקה להתקשות.

ריאה שצמקה ע"י סתימת הסמפון כיצד? אצל האדם או הבהמה החולה במחלה "נזלת הסמפונות", *Bronchitis catarrhalis*, יקרה לפעמים שאחד הסמפונות יסתם על ידי מגופה של לשלשת, *Sputum*, יבשה וכל אשכולות הריאה הנמצאים למטה מן המקום הפקוק אינם משתתפים בפעולת הנשימה. האוויר אינו מתחדש בהם והאוויר הישן מעט מעט נבלע בצנורי הדם, האשכולות מתרוקנים ומתכווצים ומקום זה בהריאה מצטמק. מובן הדבר שצמיקה זו היא רק חלקית, מפני שאי אפשר שיסתם הסמפון הראשי של הריאה. ועל פי רוב הוא גם "הדרא בריא", מפני שעל ידי שיעול חזק הדחה הלשלשת החוצה והמקום הצמוק ישוב לאיחודו. ריאה שצמקה ע"י דלקת הומר הבינום כיצד? דלקת הריאה, *Pneumonia*, בין הדלקת הפיברוינית, *P. fibrinosa*, ובין הדלקת היררית, *P. catarrhalis*— שתייהן מושכות אחריהן לפעמים דלקת של רקמת החבור שבין האשכולות ושבין העיטוניות. לפעמים הדלקת של הריאה כבר שככה, הלשלשת שבהקנוקנות והפיברין שבתוך האשכולות כבר נחרכו ונימסו, או נדחו החוצה על ידי השיעול, והדלקת של רקמת החבור הולכת ונמשכת ימים רבים, ומלשפת את החולה כמחלת השחפת, וסוף סוף מביאה לידי מיתה. מחלה זו נקראת דלקת הבינום של הריאה, *P. interstitialis*, או קשיון הריאה, *Cirrhosis pulmonis*.

הלשכות של רקמת החבור מתחילות להיות פרות ורבות. אליהן מקלויים הכדורים הלבנים היוצאים מצנורי הדם, החוטים השזורים גם הם הולכים ומתרבים, השטיח הדק של רקמת החבור שהיה בין אשכולות הריאה מתעבה, והאינה כלה (על פי רוב יקרה זאת בהאונה העליונה) תגדל בכמותה ותתאדם מפני הרשת של נימי הדם החדשות שנוולדו בה.

אבל יודעים אנו שבכל פעם שחולד רקמת-חבור חדשה בתוך הגוף, יש לה תמיד נטייה להתכווץ ולהצטמק. למשל, פצע או מכה טרחה בהעור עם פקחת של בשר מעלים ארוכה על ידי רקמת-חבור חדשה, המתפתחת בהם, והנקראת בשם "צלקת", *(Pybel, Narbe) Cicatrix*. בראשונה הצלקת היא רחבה ואדומה, אבל מעט מעט תחילת רקמת החבור להצטמק, ליחצת על העורקים ועל הורידים שבה ומגרשת מהם את הדם, ובמשך הזמן תקטין ותלבין הצלקת עד שמקומה בהעור נעשה שקוע ("מראה הצלקת עמוק מן העור"). את החזיון הזה בעצמו אנו רואים גם ברקמת החבור שהתפתחה בין אשכולות הריאה, אלא ששם רקמת החבור לוחצת לא רק את הרשת של נימי הדם שבה, אלא גם את אשכולות הריאה. היא מגרשת את האוויר מתוכם, כחלי האשכולות ניגעים זה בזה ונדבקים זה לזה, והאינה כלה שהקטינה בכמותה, תחדל להשתתף בפעולת הנשימה, והרי היא כריאה שחסרה. מובן הדבר כי בריאה זו לא תחרב האונה העליונה על ידי נפיחה דרך הגרגרת, גם לא תשוב לעולם לאיחודה, "לא הדרא בריא". אבל ישאל השואל: אם הקטינה האונה, הרי יולד מקום ריק בבית החזה, וזהו דבר שאי אפשר להיות?

אמנם כן, אבל אם נתבונן אל מבנה הגוף של בני אדם החולים במחלה זו,

אז נראה אצלם גומה עמוקה על הכתף בתחתית הצוואר ולמעלה מעצם המפתח. בית החזה אין לו תקרה של עצמות מלמעלה, אלא תקרה של בשר ועור בלבד. וכדי שלא יולד „לחץ שלילי“ בבית החזה, האויר החיצון דוחק את התקרה הרכה שעל הכתף כלפי מטה ומהפך אותה לגומה עמוקה. מלכד זה יתרחב לפעמים הסמפון של האונה העליונה, כדי למלא את החסרון שנוולד על ידי צמיקת הריאה.

כבר אמרנו, כי מתנאי הטרפה אצל התנאים ואצל האמוראים הראשונים הם, שיהא הקלקול בהאברים החשובים נעשה על ידי כח פועל מבחוץ, בידי אדם או בידי שאר הבריות, ושיהא הקלקול קבוע ולא קלקול עובר, שיוכל להעלות ארוכה. ולפי זה יהיה פירוש הברייתא כך: „איזוהי הרוחה? כל שצמקה ריאה שלה (מובן הדבר צימוק קבוע שאין כמוהו היה), בידי שמים (על ידי איזה חולי) כשרה (מפני שזה אינו נכנס בגדר הטרפה), בידי אדם טרפה. ר"ש ב"א אומר: אף בידי כל הבריות“ (אם נגח אותה שור וכיוצא בזה היא טרפה, אם לא הדרא בריא). מובן מאליו שאם אנו יודעים בודאי שצמקה בידי שמים, אז היא בכל אופן כשרה. אבל אם אין אנו יודעים בהחלט אם בידי שמים או בידי אדם, אז היא טרפה מספק, אם רק לא הדרא בריא, כלומר אם אינה עולה על ידי נפיחה. אבל לפעמים תובא לפנינו ריאה שיבשה מחום ולא נוכל לדעת אם הדרא בריא או לא? כדי לדעת איך לבדוק ריאה כזו, הגמרא מביאה מעשה שממנו נוכל ללמד הלכה:

„רבה בר בר חנה הוה קאזיל במדברא, אשכח הנהו דיכרי דצמיק ריאה דידהו, אחא שאיל בי מדרשא. א"ל: בקייטא אייתי משיכלי חוור, ומלינהו מיא קריירי ואנחינהו מעת לעת, אי הדרן בריון בידי שמים היא וכשרה, ואי לא טרפה; בסיתוא, אייתי משיכלי שיחומי ומלינהו מיא פשוירי ואנחינהו מעת לעת, אי הדרא בריא כשרה, ואי לא טרפה“ (נ"ה ע"ב).

השאלה של רבה בב"ח לא היתה כלל, אם צמקה הריאה של האילים בידי שמים או בידי אדם. יכול להיות שהוא ידע בודאי שצמקה בידי אדם, כגון שראה פצע או חבורה על הדופן מבחוץ, או שמצא שבר באחת הצלעות; אבל יוכל גם להיות שלא ידע זאת, אלא היה מסופק אם בידי אדם או בידי שמים, ואילו ידע שלא ישובו לאיתנם היה מטריף אותם מספק. אבל שאלתו היתה, איך בודקים ריאות כאלו למען דעת אם הדרן בריון או לא. בבית המדרש אמרו לו; כי בדיקת ריאות כאלו דורשת זהירות יתירה. אפשר שעוד לא נתקשתה רקמתן לגמרי, ואף על פי כן לא תעלה בנפיחה, מפני שימים רבים היו צמוקים וכחלי האשכולות נדבקו יחד על ידי ריר. ולפיכך יעצו לו לשרות את הריאה במשך מעת-לעת במים פושרים או קרים (הכל לפי הזמן), המים ירטיבו את הריאה וימיסו את הריר, ואז ינסה לנפח בה אויר דרך הגרון—אם תעלה בנפיחה, זהו סימן שהריאה היתה יכולה לשוב לאיתנה, לולי שחטו את האיל וכשרה, ואם לא תעלה בנפיחה—טרפה.

לפי האמור, העובדה „דהדרן בריון“ אינה כלל סימן שצמקו בידי שמים. ולפיכך אין אני מטיל ספק בדבר ששלש המלים „בידי שמים היא“ (אחר „אי הדרן בריון“) צריך למחוק, מפני שתלמיד טועה הכניס אותן בתוך הגמרא מתוך הנוסח של האלפסי. וראיח לדבר היא, ששלש המלים האלו אינן

מתאימות להקודמות להן. על פי דקדוק הלשון צריך היה לאמר: או הדרן ברוין (בלשון רבים) בידי שמים אינהי וכשרה—ולא „היא“; בהאלפסי נאמר: או הדרא (בלשון יחיד) בידי שמים היא וכשרה. כי חלו במקום הזה ידים מאוחרות, זה נראה שם מההנהגה של רש"ל, שמחק שם שתי שורות שלמות שהכניס איזה תלמיד בנוסח הגמרא מדברי הגאונים, וציון עליהם „אמר רבי זירא“.

(ג) הגלודה ר' מאיר מכשיר וחכמים פוסלין, ואם נשתייר בו כסלע כשרה. רש"י מפרש: „הגלודה—שניטל עורה או מחמת שחין או מחמת מלאכה“, ויפה פירש. מחמת שחין (למשל גרבת כללית, Eczema Universalis) ונטל רק השטיח העליון של האפיתליה, מה שנקרא בשם „העור הקרני“, Epidermis, שבמחלות ידועות הוא לפעמים מחלקף מעצם העור בחמונת קשקשות דקות ולפעמים הוא מתנשא על העור בחמונת אבעבועות מלאות מים. רק על גלודה כזו, לפירוש רש"י נאמר כי אם נשתייר איזה חלק בריא מן העור, אז תוכל להעלות ארוכה, אבל אם נפשיט העור בבהמה היה כמו שמפשיט אותו הטבח אחר השחיטה, עד שיראה בשר השרירים שחתח העור, אז בודאי תמות, אעפ"י שנשארו כמה „סלעים“ מן העור על הגוף. תפקיד העור לחיי הגוף הוא נכבד מאד: הוא מגן על הגוף מן המזיקים הרבים שבהאוויר החיצון, הוא מציל על הגוף שלא יאבד חומו, ומלבד זה הוא משתתף בפעולות הריאה והכליות. כמו הריאה הוא מרחיק מן הגוף את חמוץ הפחם, וכמו הכליות הוא מרחיק על ידי הזיעה מן הגוף את פסולת עבודת ההיים. יודעים אנו מן הנסיון של יום יום, כי גם מכוה קלה על ידי מים רותחים, אם תחפשט על החלק השלישי של כל עור הגוף, היא ממיתה מיד את הנכוה. כמו כן ימות כל בעל-חיים אם נמשח את חצי גופו בדבק או במשחת כופר שנימס באלקוהול. ומכל שכן שחמות הבהמה, אם יפשיטו את כל עורה ושאריו עליה רצועה ברוחב הסלע. ולפיכך דיוק רש"י בלשונו וכתב „גלודה מחמת שחין או מחמת מלאכה“, מפני שאז כל העור קיים וניטל רק שטחו העליון.

אבל לא כן היא דעת הרמב"ם, הוא כותב: „בהמה שנפשט העור שעליה כולו, בין שנקרע ביד, או בחולי, ונמצא בשר בלא עור הרי זו טרפה. וזו היא שנקראת גלודה. ואם נשאר מן העור כרוחב סלע וכ'... הרי זו מותרת“. וצריכים אנו להודות, כי דברי הרמב"ם מתאימים ללשון התוספתא: „איזו היא הגלודה, כל שהפשיט את העור ולא שייר בה כדי להעלות ארוכה...“ (תוספתא חולין פ"ג), בכל אופן לדינא אין נפקא מיניה כלל. בני ישראל שהם בני רחמים לא נחשדו על אכזריות כזו, להפשיט את העור מבהמה חיה.

רש"י

גמרא

ובשר בשדה טרפה — ואע"ג דילפינן מיניה בעלמא (מכות, ו"ח) בשר קדשים שיצא חוץ ממחיצתו, מ"מ טרפה משמע טרפה ממש. אלא — מניין לטרפה שאין סופה לחיות, לפרושי מתניתן דקתני „כל שאין כמוה חיה טרפה“, אלמא טרפה אינה חיה. זאת החיה — קרי ביה: זאת חיה. ולמ"ד

אמר רבי שמעון בן לקיש: רמז לטרפה מן התורה מניין? — מניין? (שמות כ"ב) ובשר בשדה טרפה לא תאכלו. אלא רמז לטרפה שאינה חיה מן התורה מניין? דקתני סיפא: זה הכלל כל שאין כמוה חיה טרפה, מכלל דטרפה אינה חיה, מנא לן? דכתיב (ויקרא ו"א): וזאת

החיה אשר תאכלו—חיה אכול, שאינה חיה לא חיכול, מכלל דטרפה לא חיה. ולמ"ד טרפה חיה מנלן? נפקא ליה מ"זאת החיה אשר תאכלו"—זאת החיה אכול, חיה אחרת לא חיכול, מכלל דטרפה חיה. ואידך האי "זאת" מאי עביד ליה? מיבעי ליה לכדתנא דבי ר' ישמעאל. דתנא דבי ר' ישמעאל: זאת החיה אשר תאכלו, מלמד שתפס הקב"ה מכל מין ומין והראה לו למשה ואמר לו: זאת אכול וזאת לא חיכול. ואידך נמי מיבעי ליה לכדתנא דבי ר' ישמעאל? איך הכי נמי, אלא טרפה חיה מנא ליה? נפקא ליה מאידך תנא דבי ר' ישמעאל (שם) "בין החיה הנאכלת ובין החיה אשר לא תאכל". אלו שמונה עשרה טרפות שנאמרו למשה בסניני, ותו ליכא?

טרפה חיה—לקמן בפרקין (דף נ"ז) אמרו לו: והלא הרבה מתקיימות שתיים ושלוש שנים? זאת החיה—זאת מיעוטא הוא, והכי משמע: זאת סתם בהמות שהן חיות אכול. חיה אחרת—כגון טרפה, דאע"פ שהיא חיה לא תאכל. ובין החיה אשר לא תאכל—אף על פי שהיא לא תאכל. שמונה עשר טרפות—לאו מקרא קמישחמעי אלא הלכה למשה מסיני הן. ותו ליכא—אלא שמונה עשר?

באור

ולמ"ד טרפה חיה, רש"י מסמן "לקמן בפרקין": אמרו לו והלא הרבה מתקיימות שתיים ושלוש שנים. רש"י כנראה רצה להראות, כי כבר בין התנאים היו מי שחשבו טרפה חיה. מובן הדבר כי כל אותן הטרפות המיוסדות על הכלל "כל יתר כנשול דמיו", הן אליבא דמ"ד טרפה חיה. אלא שטרפות אלו נאמרו מפי האמוראים.

והאיכא בסגרי ושב שמעתתא? בשלמא לתנא דידן דתנא חנא, ודשייר אתיא "בזה הכלל"—אלא לתנא דבי ר' ישמעאל דאמר: י"ח טרפות ותו ליכא, והא איכא בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה טרפה? (חולין, מ"ב ע"א וב').

בשלמא לתנא דידן—אע"ג דלא תנא אלא י"ח מ"מ לא תנא מניינא, ואיכא למימר דתנא חנא, ודלא תנא אתיא בזה הכלל. אלא לתנא דבי ר' ישמעאל—דתנא מיניינא קשיא. והא איכא בסג"ר—סימן הוא ומשנה וברייתא הן: בהמה שנחתכו רגליה בפרק בהמה המקשה (דף ע"ו).

באור

בהמה שנחתכו רגליה. עיקרה של הלכה זו בפרק בהמה המקשה: "בהמה שנחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה כשרה, מן הארכובה ולמעלה פסולה, וכן שניטל צומת הגדין". רש"י מפרש שם: "שלושה עצמות בירך: התחתון והוא עצם הנחתך עם הפרסות כשמשויטין הבהמה, ואותה ארכובה נקראת ארכובה הנמכרת עם הראש; ולמעלה הימנה עצם האמצעי וצומת הגדין בתחתיתו, סמוך לפרק ארכובה הנמכרת עם הראש, ועליון היא קולית התחובה באליה". דברג רש"י

הם מדויקים פה כדרכו בכל מקום. ולא נשאר לנו אלא לבאר, אל איזה חלקי הרגל של האדם מקבילים החלקים שמנה רש"י ברגל הבהמה, והנה העצם התחתונה של הבהמה אינה מקבילה אל השוק של האדם, כמו שיחשבו רבים בטעות, אלא היא מקבילה אל פיסת הרגל, Pes, של האדם, העצם האמצעי הוא השוק, Crus, של האדם, וצומת הגידון הוא המיתר של השריר העב הנמצא מאחורי השיק והנקרא בשם "קבורת הרגל", Muse. gastrocnemius. המיתר החזק הזה, הדבוק אל עצם העקב, נקרא אצל המנתחים בשם "גיד של אחילוס", Tendo Achilli. הפרק שבין העצם האמצעי והעצם העליונה היא היא הארכובה, שכנגדה נמל ניכר והנקראת בלשון המקרא בשם "ברך", Articulatio genu. והעצם העליונה נקראת "ירך" או "קולות" או "אטמא", וראשה תחוב בהאליה, כלומר בעצם הקטלית הנקרא Os innominatum.

רש"י	גמרא
ר"ש בן אלעזר — בתוספתא קתני לה הכי: ר"ש בן אלעזר מכשיר מפני שיכולה ליכוות ולחיות, והכא נקט סיפא דמילתיה וכו'.	סבר ליה כר' שמעון בן אלעזר דאמר (תוספתא חולין פרק ג' משנה ו') יכולה היא לכוות ולחיות.

באר

והנה לפי מסקנת הגמרא שם פירוש המשנה הוא כך: אם נחתכו רגליה מן הארכובה ולמעלה היא פסולה, מפני שאצל הבהמות הארכובה העליונה, כלומר "הברך", אינה נמצאת כמו אצל האדם והנמל למטה וברחוק מן הבטן, אלא כאלו היא מונחת בהבטן עצמה, ולפיכך אם נחתכו רגליה למעלה מן הארכובה, דומה הדבר כאלו נקרעה הבטן עצמה ולפיכך היא טרפה, אבל אם נחתכו למטה מן הארכובה באיזה מקום שיהיה מן השוק היא כשרה, ואם ניטלו צומת הגידים, אע"ג שהם נמצאים בתחתית השוק — טרפה. הגמרא שואלת שם: איך אפשר הדבר, שאם יחתוך למעלה קרוב אל הבטן, הבהמה כשרה, ואם ישפיל לחתוך הרחק מן הבטן אצל צומת הגידון, טרפה? ומשני: "טרפות קא מדמי להדידי? אין אומדין בטרפות זו דומה לזו. שהרי חותכה מכאן ומתה, חותכה מכאן ותיה".

עכשיו אין החירורגים יודעים כל מגור ופחד מזני הגיד של אחילוס וחותרים ונוטלים אותו כשהם נזקקים לזה. לא כן הרופאים הקדמונים, היפוקראט ואחריו גם הרופא המהולל גלינוס, חשבו כי כל פצע בהגיד של אחילוס (צומת הגידון) יש בו סכנת נפשות.¹

וכנראה נגררו בזה חכמי היהודים אחרי היפוקראט, כמו שנגררו אחריו גם בשאר דברים הנוגעים לחכמת הרפואה. למשל ההלכה הידועה שהנולד לשמונה חדשים אינו בן קיימא ואסור לטלטל אותו בשבת, והנולד לשבעה חדשים הוא בן קיימא.

¹ מסורה קדמונית של היונים מספרה, כי הגבור קל הרגלים אחילוס נולד מאליה תטירת, שהפצת לעשות את בנה בן-אלמות, ולפיכך טבלה אותו מיד כשנולד במים רותחים, ולכן לא היה גופו נפצע מתרב וחצים, ורק עקבו, שבת אחות אמו בשעת הטבילה, נשארה טובה לפורעניות. ואחילוס גם מוח מפצע בחנק. כנראה השפיעה מסורה זו על היפוקראט ועל שאר רופאי יון לחשוב את הגיד הזה למקום מסוכן מאד.

הלכה זו נוסדה כלה על דברי היפוקראטס, אעפ"י שהסברה נותנת את ההיפוך: בן שמונה חדשים צריך להחשב יותר בן קיימא מבן שבעה חדשים. לכבודם של חכמי ישראל, לא כלם נגררו אחרי דעות הרופאים היוונים. ור"ש בן אלעזר חשב שצומת הגידוף יכולה לכוות ולחיות. וזהו אמת גמורה, אעפ"י שלא נפסקה הלכה כמותו.

גמרא

והאיכא חסרון בשדרה? דתנן: כמה חסרון בשדרה? ב"ש אומרים: שתי חוליות. וב"ה אומרים: חוליא אחת. וא"ר יהודה אמר שמואל: וכן לטרפה. המסס ובית הכוסות דקא חשבת להו בתרת, חשבינהו בחדא, אפיק חדא ועייל חדא.

רש"י

כמה חסרון בשדרה—שלא תטמא באוהל אלא במגע ובמשא כדון עצם כשעורה, דאילו שדרה שלמה וגולגולת שלמה ורוב מניינו ורוב בנינו תנן באהילות (פ"ב) דמטמאין באוהל ואעפ"י שאין עליהן בשר. וכן לטרפה—לב"ש לא הוי טרפה בבציר משתי חוליות ולב"ה בחוליא אחת מיטרפה.

באור

וכן לטרפה—כלומר אם נעקרה חוליה אחת מעמוד השדרה, אז היא טרפה. לב"ה ולבית שמאי אינה טרפה אלא עד שיעקרו שתי חוליות. ובוה ב"ה לחומרא וב"ש לקולא.

אבל פה אנו עומדים ושואלים: איך אפשר הדבר שתעקר חוליה אחת או שתי מן השדרה, ולא יפסק מוח השדרה? הלא „פסיק רישיה ולא ימות“ הוא? ואם יפסק מוח השדרה, היא טרפה גם בלאו הכי! ואין לומר שחסרון החוליה הוא שנולדה כך והיא טרפה מלדה ומבטן. זה אינו, מפני שמספר החוליות אצל הבהמות מעלי הגרה אינו קבוע ועומד כמו אצל האדם, ואי אפשר להטריף מפני חסרון חוליה אחת. והרמב"ם (הלכות שחיטה, פרק י', הלכה ב') אומר בפירושו: „וכן אם נעקרה מן השדרה חוליה אחת, אפילו היתה מן החוליות שלמטה מן הכסלים, שאין בהן צלעות, הרי זו טרפה.“ וחוליות שאין בהן צלעות הלא הן חוליות המתנים. והנה מכח קושיא אחרת ובענין אחר אומרים בעלי החוספות (חולין ל"ב ע"ב ד"ה וליחשוב): „שעשאה גיסטרא (כלומר נבלה) למטה מבין הפרשות, דלא מיטרפא בפסיקת חוט השדרה.“

גמרא

והאיכא גלודה? סבר לה כר' מאיר דמכשיר. והאיכא הרוחא? מרה מאן קתני לה? ר' יוסי בר' יהודה. אפיק מרה ועייל הרוחא.

רש"י

והאיכא גלודה—שניטל עורה והופשטה כולה או מחמת שחיך או מחמת מלאכה דקתני מתניתן וחכמים פוסלים (דף נ"ד) ומשני: סבר לה כר' מאיר.

באור

אבל תירוק זה אי אפשר אליבא דהרמב"ם, מפני שהוא מפרש „בין הפרשות“ לא כרש"י שהן כנגד חוליות המתנים, אלא למטה מחוליות השדרה—

בעצם הקצה. וכן הוא אומר בפירושו: „ושלש פרשיות הן, ואלו הן: שלשה עצמות דבוקין זה בזה למטה מחוליות של שדרה“ (הלכות שחיטה, פרק ט' הלכה ד'). ואם כן לדעת הרמב"ם פסיקת מוח השדרה נגד חוליות המתנים עושה טרפה. ובדבר זה צדק הרמב"ם נגד שני הפירושים של רש"י, כאשר נזכרה זאת להלן. בכל אופן הקשייה במקומה עומדת: איך אפשר לעקור חוליה מבלי להפסיק את החוט, שהחוליות מחורזות עליו? הדבר צריך עיון.

על אודות הנלודה והחרוטה (ריאה שצמקה) כבר דברנו למעלה. וקצת קשה, למה לה להגמרא לאוקמי לחנא דבי ר' ישמעאל כתנאי: סבר לה כר"ש ב"א או סבר לה כ"ר מאיר? הלא על פי שיטת הגמרא נקובת הושט ופסוקת הגרגרת הן נבלה ולא טרפה, אם כן נשארו רק שש עשרה טרפות במתניתין, אפיק נקובת הושט ופסוקת הגרגרת ועייל בהמה שנתכו רגליה וחרוטה בידי אדם? לפי שיטתי שפסק הגרגרת לחיד „ופסוקת הגרגרת“ לחוד, לא קשה מידי.

רש"י

בוקא דאטמא — קולית הירך. דשף מדוכתיה — שקפץ ממקומו. חור שבעצם האליה שהוא תחוב בה ולקמן (דף נ"ה) מסיים והוא דאיככול ניבי. בוקא — כמו בוכנא עגול ראשו ותחוב בחור כעלי זה התחוב בחור המכתשת. לקחה בכוליא אחת — וכ"ש בשתייהן ולקמן (נ"ה) מסיים: והוא דמטיא לקוחא למקום הריץ.

גמרא

והאיכא שב שמעתתא? דאמר רב מתנא: האי בוקא דאטמא דשף מדוכתיה טרפה. ואמר רביש בר פפא משמיה דרב: לקחה בכוליא אחת טרפה.

באר

בוקא דאטמא — ראש הירך, *Caput femoris*, דשף מדוכתיה — שנשמט ממקומו. בשמיטת הירך, *Luxatio articularis coxae*, המשנה מבחינה שלש תמונות: „השחול“ כשראש הירך נשמט ממקומו ונמצא מאחורי הגומה, *Luxatio obturatoria*, „הכסיל“ כשהראש התרומם למעלה מן החור ונמצא נגד עצם הכסל, ולפיכך הרגל כולה נעשית יותר קצרה, *Luxatio retrocotyloidea*. „השרוע“ שנשתרבב לו ירכו, כלומר שראש הירך נשמט כלפי מטה והרגל כלה ארכה מן הרגל הבריאה, *Luxatio ischiotuberica*. מן החור יוצא קישור הנקרא בשם „ניב“, *Ligamentum teres*, ובו נמצא העורק המפרנס את ראש הירך, ואם נפסק הקישור הזה ונתעכל. אז לא יתפרנס כראוי ראש הירך ויבא לידי רקב העצמות. ואין צריך לומר כי שמיטת הירך היא באה תמיד על ידי נפילה ובכלל ע"י איזה כח פועל מבחוץ. לקחה בכוליא אחת טרפה — רש"י (דף נ"ה) מפרש: „כגון מליא מוגלא“, כלומר מורסא בהכליות או דלקת אגן הכליות, *Pyelitis*. הרמב"ם מפרש: „לקחה הכוליא“: „והוא שיעשה בשרה כבשר המת שהבאיש אחר ימים שאם תאחז במקצתו ותמסמס ויפול, והגיע חולי זה עד הלבן שבחוד הכוליא“ (הלכות שחיטה, פרק ח' הלכה כ"ו). דברי הרמב"ם דומים כאילו הוא מדבר על אודות נומי, *Gangraena*, כללית של הכליה. אבל גא: גרינה כללית של הכליה תקרה רק כאשר יסתם העורק הכללי של

הכליה על ידי סכר-אחא-מרחוק, Embolus, של דם קרוש או של מוגלה שנחלש מאיזה מקום לקוי, ומפני שהכליה כולה תחדל לקבל דם לפרנסתה תתנבל ותחמסמס. אבל פקק גדול שיוכל לסתום את העורק הגדול של הכליה הוא דבר שאינו מצוי. על פי רוב יקרה שיתפקקו העורקים הדקים של הכליה, והיא נעשית מלאה מורסות קטנות צפופות זו אצל זו. ולפיכך אפשר שגם הרמב"ם מדבר בלקוחא מוגלית כמו רש"י, והמוגלה כשהיא מעורבת בשתן תבאיש, וריח רע נודף ממנה. אך שיהיה, דבר רחוק מן המציאות הוא שתחלה הכליה על ידי הכאה או נגיפה מבחוץ. היא מונחת בסתרי הבטן מאחורי כל הקרבים, ואחוריה הצלעות המגינות עליה; ומלבד זה היא מוקפת בנרתיק עב של תלב. הסבות היותר מצויות של הדלקת המורסית של הכליות הן ארבע, ואלו הן: א) דלקת הכליות תבא בתור תוספת, Complicatio, במחלות מזהימות שונות, למשל במחלת השחפת ובמגפת הדיבר הסיבירי. ב) במחלת רקבון הדם, Septicaemia, על ידי פקק-אחא-מרחוק מאיזה מורסה שבגוף. ג) בתור תוספת לדלקת כיס השתן, אל אגן הכליות ואל הכליות עצמן. ד) הדלקת תתעורר בהאגן עצמו על ידי הגיה של אבני השתן שנמצא בתוכו, למשל תנבישי הימין-השתן. בכל ארבע הסבות שמונים, הלקוחה באה לא על ידי כח פועל מבחוץ אלא על ידי סבה פנימית, ובהלכה זו של רכיש בר פפא אנו פוגשים לראשונה „טרפה בידי שמים“.

רש"י	גמרא
אבל ניקב טרפה—ולקמן מפרש ניקב בעליוני מקום שהוא עבה, אבל בקולשיה כשרה.	ותנן: ניטל הטחול כשרה, ואמר ר' עזריה משמיא דרבא: לא שנו אלא ניטל, אבל ניקב טרפה.

באור

ניטל הטחול כשרה. ואף על פי שהחודק להרחקת הטחול היא קשה מאד ויש בו סכנה גדולה לחיי הבהמה מזיבת דם, מכל מקום בדיעבד, כיון שנעשה החתוך והבהמה חיה, אין טעם מספיק לחשוב אותה לטרפה, משני שהיא חוכל לחיות בלי טחול. אבל אם ניקב הטחול ולא ניטל בודאי חמות הבהמה, מפני שהטחול הוא כלי מלא דם בשפע, וגם בשרו הוא רך מאד, ועל ידי הנקיבה הוא קל להתחמסם ולהשפך אל חוד הלל הבטן ולעורר שם דלקת קרום הבטן. מן הטעם הזה יועצים לפעמים הרופאים לבן אדם שניקב הטחול שלו (למשל על ידי כדור טרפה בשעת המלחמה) להרחיקו מן הגוף על ידי חתוך. ואעפ"י שחתוך זה הוא רחוק משכר וקרוב להפסד, אבל נקיבת הטחול היא יותר קרובה להפסד. נקיבת הטחול תוכל להיות על שני פנים. או על ידי כח פועל מבחוץ, על ידי חץ או הנית שנתחבו בדופן השמאלית של בית החזה בתחתיתו, או במשך מחלות מזהימות שהטחול מתרחב בהן מאד (אצל האדם למשל במחלת הקדחת לסירוגין, febris intermittens, ובמחלת הטיפוס החוזר, febris recurrens, ואצל הבהמה במחלת הנגע הסיבירי וכיוצא בו), ולפעמים חקרה בהם סחימת העורקים על ידי „סכר-אחא-מרחוק“, ואז הוא מתרחב, מתרכך ומחמסמס, ולפעמים יבקע והמוגלה שבו תשפך אל חוד הלל הבטן. בההלכה שלפנינו אין להכריע במאי עסקינן: בכח

פועל מבחוק או במחלה פנימית. אבל כיון שהלכה זו נאמרה בשם רבא לפיכך אין נפקא מיניה, מפני שרבא, כמו שיחבאר להלן, אינו מבדיל בטרפות בין מחלה פנימית לנגיפה חצונית.

גמרא

ואמר רבה בר בר חנה אמר שמואל: סימנים שנדלדלו ברובן טרפה. ואמר רבה בר רב שילא א"ר מחנא אמר שמואל: נעקרה צלע מעיקרה טרפה, וגולגולת שנחבסה ברובה ובשר החופה את רוב הכרס ברובה טרפה.

רש"י

נדלדלו — נתלשו בכמה מקומות ומחוברין כאן מעט וכאן מעט. נעקרה צלע — אע"ג דתנן במתניתין נשתברו רוב צלעותיה; דוקא נשתברו התם בעינן רובא אבל נעקרה צלע אחת מעיקרה עד חצי חוליותיה כדמפרש לקמן טרפה. וגולגולת שנחבסה — שהוכתה מכות רבות ולא נפתחה ולא ניקב הקרום, אם רובה נחבסה טרפה. נחבסה — דמינצוי"ר בלעז. ובשר החופה את רוב הכרס — והוא קרום עב שקורין טנפני"א, כשפותחין את הבהמה ותוחכין את הבשר לאורך הבהמה והוא נראה, והאי דקרי ליה „חופה את רוב הכרס“ ולא קרי ליה „חופה את הכרס“, מפני שמיעוט הכרס נחבא בתוך צלעות החזה והסחוס ורובו מכוסה בבשר. כרס — פנצ"א (Rumen) לבדה בלא בית הכוסות והמסס, ואם נקרע רובו של בשר כנגד הכרס, אע"ג דכי משערת לה הוא קרע לגביה כוליה בשר הוי מיעוטא, שהרי אותו בשר מחזיק כל בני המעים והולך עד הירכים, לא משערין אלא במה שכנגד הכרס ואם מיקרע רובא דההוא טרפה, ושמואל לא סבירא ליה כמאן דפריש לקמן רוב ההיצוניה דמתניתין דהיינו בשר החופה את רוב הכרס, דא"כ מה אתא שמואל לאשמעינן; ואיהו מפרש למתניתין לקמן במילתא אחרתא.

באור

סימנים שנדלדלו ברובן. הלכה זו וכל שלש ההלכות שהביא רבה בר רב שילא בשם שמואל, כולן הן עוסקות בקלקולים הבאים על ידי כח פועל מבחוק, ואי אפשר שיבואו על ידי מחלות פנימיות. אמת הדבר, כי סכנתן אינה גדולה מאד חוץ מגולגולת שנחבסה ברובה, אבל השקלא והטריא של הגמרא הלא היא אליבא דר' ישמעאל, ור' ישמעאל כמו שנאמר למעלה — טרפה היה סבירא ליה.

גמרא

נקובי תמיא הוי, חשבינהו בחד אפיק שב ועייל שב. אי הכי, פסוקי נמי תרי הוי, חשבינהו בחד בצר להו תדא? ועוד דרב עזירא משמיה דרבא נמי נקובי היא? אלא הנך תרתו דאפקת לא תיפוק.

רש"י

נקובי תמיא הוי — וכי חשבת להמסס ובית הכוסות בחד, ומדלית לה למדה אכתי פשו להו תמיא נקובי דמתניתין. פסוקי תרין — גרגרת וחוט. דרב עזירא — ניקב הטחול. אלא הנך דאפקת — בהמה שנחתכו רגליה והגלודה. לא תיפוק — כדרבנן סבירא ליה לתנא דבי ר' ישמעאל, וחשיב נקובי והך דר' עזירא בחד ותרון

פסוקי בחד ומשכחת ליה שפיר. וכל הנד טרפות דמנינן לקמן (דף מ"ז) בריאה, כגון חליף דאוני ודמיא לבשרא ולביצתא ואטום בריאה, כולחו בכלל ריאה שניקבה או שחסרה נינהו. חליף היינו שחסרה ממקום שהיא ראויה להיות שם. והנד חזותא לקוחא נינהו, וכל לקוחא סופה לינקב והויא לה נקובה. וחליף דשני קיומים דושט, שניהם נטולים ממקום שהן ראויין להיות, ואין לך נקובה גדולה מזו.

באור

אלא הנד תרתי דאפקת לא חיפוק. על פי השקלא וטריא של הגמרא ר"ח טרפות דתנא דבי ר' ישמעאל ור"ח טרפות דמתניתין הן שני דברים שונים לגמרי, ורק על פי מקרה נמצאו במשנה ג"כ ר"ח טרפות. הגמרא כנראה משתדלת בזה להראות, כי בימי ר' ישמעאל כבר נמנו הטרפות של שמואל ורב עזירא משמיה דרבא וכל שאר הטרפות של האמוראים האחרונים. אבל כל זה הוא רק על דרך הפלפול, על דרך הפשט יותר קרוב לחשוב כי תנא דבי ר' ישמעאל מרמז על ר"ח טרפית האמורות במשנתו: שהיא עזיקה לימים. רש"י משתדל להוכיח, שגם כל אותן הטרפות של רבא ותלמידיו: למשל חליף דאוני ואטום בריאה, כבר מיומזים במשנה בכלל ריאה שניקבה או שחסרה. אבל כל זה הוא דבר המוטל בספק גדול: חליף דאוני הוא דבר שהיה בבהמה מלרה ומבטן, ולא נוכל לאמר עליה, "כל שאין כמות היה", הלא היא בעצמה היתה חיה עם החליף כמה שנים (את הטעם של טריפה זו נבאר להלן). ואטום בריאה הוא ג"כ טרפה מאוחרת, מפני שאטום בריאה אם הקרום קיים הרי הוא חסרון מבצנים, ודעת כל התנאים והאמוראים הראשינים היתה, כי חסרון מבצנים לא שמו חסרון. אבל רק מרבא ואילך, כאשר איכיה זאת להלן, התחילו לחשוב כי חסרון מבצנים שמו חסרון. וגם מה שאומר רש"י, כי חליף דשני קיומי הושט, שניהם נטולים ממקום שהם ראויין להיות, ואין לך נקובה גדולה מזו—לאו מלתא היא. שהרי ניקב הסחול טרפה וניטל הסחול כשרה, ולא אמרינן, "אין לך נקובה גדולה מזו".

רש"י

נטולה — ניטלה הכבד. נפולה — נפלה מן הגג וגלודה בכלל נטולה, שניטל עורה ונחתכו רגליה בכלל חסורה, ובשר החופה היינו קרועה. למעוטי לקוחא דרכיש — דכוליא שאינה בכלל אלו. ופלגי עולא עליה. ואם תאמר: ישנה בכלל נקובה, כי היכי דאמרינן בלקוחא דריאה? לאו מילחא היא, דהוה ליה ניקבה הכוליא והא ליכא למ"ד, דאפילו רכיש מורה דנקיבת הכוליא כשרה, ובלקוחא הוא דטריף.

גמרא

אמר עולא: שמונה מיני טרפות נאמרו לו למשה בסיני: נקובה ופסוקה, נטולה וחסורה, קרועה ודרוסה, נפולה ושבורה. לאפיקי לקוחא דרכיש בר פפא.

באור

עולא שהיה תלמידו של ר' יוחנן, שהרי הוא חמיד שונה הלכות בשמו ועומד בשיטת רבו, מונה שמונה מיני טרפות שכולן הן טראומות, כלומר קלקולים

באברי הגוף שנעשו על ידי כח פועל מבהיץ: נקובה פסוקה וכו' לאפיקי לקותא, שהיא קלקול רקמת האברים על ידי מחלה פנימית, ומשום הכי הוא חולק על רכיש בר פפא ואומר, כי לקותא בכליה כשרה אעפ"י שאין כמיה חיה, מפני שכל דבר הנעשה בידי שמים אינו נכנס תחת גדר השם טרפה שמצמנו הכה ומחויץ. ועל המאמר שמינה מיני טרפות נאמרו למשה בסיני, כבר העיר הנאון בעל כרחי ופלתו, כי לא נמסרו למ"מ אלא כללים שיש ח' מיני טרפות, וחז"ל הוציאו לאור פרטי טרפות, איך מה וכל טיב אופני הטרפות כפי סדר לימודם וחכמתם. ולפיכך נמצאה בדברים רבים מחלוקת בין החאים והאמוראים.

גמרא

אמר חייא בר רבא: שמונה טרפות יש בנקובה. אם תאמר תשע? מרה ר' יוסי ברבי יהודה קתני לה. דתניא: ניקבה הקיבה, ניקבו הדקין, טרפה ר"י בר"י אומר: אף ניקבה המרה.

רש"י

שמונה מיני טרפיה בנקובה — נקובה הוושט והקרומ (של מוח) והלב והריאה והקיבה והדקין, כרס הפנימי והמסס ובית הכוסית הדא הוא, הא תמיא. ואם תאמר ט' — יש דהא איכא נמי מרה? הריא חידאה היא ילית הלכתא כוותיה, ודרב עירא נמי לית ליה לחייא.

באור

מרה ר' יוסי בר"י קתני לה. ויש מי שחלק עליו וחשב שניקבה המרה כשרה. מפני שרוב נקיבת המרה בא על ידי אבני-המרה החדות הנמצאות לצעמים בכיס המרה, וכיון שאבני המרה תלויות במחלה פנימית, לזיכך אינן עושות את הבהמה טרפה. ור' יוסי בר"י סיבר, כיון שנקיבת המיה תוכל להיות גם על ידי חרב וחנית לפיכך היא עושה טרפה. מלבד המרה הושיפו הפוסקים עוד טרפות אחדות בנקובה, ובדבר הזה צדקו מאד. חכמי התוספת (ד"ה מ"ח ע"א, ד"ה שלפוחית), הוסיפו, "כיס השתן". ובאמת אם ניקב כיס השתן ומצט שתן נשד אל חלל הבטן, יעורר בלי ספק דלקת עזה של קרום הבטן, שתביא לידי מיתח הבהמה בזמן קרוב. חכמי התוספות כותבים, כי מה שלא נזכר ניקב כיס השתן לא במשנה ולא בגמרא, שמא הוי בכלל ניקבו הדקין. ובאמת אם בשם "דקין" נכנה את כל האברים הנוברים שכתלים דקים להם, אז יכנסו בכלל דקין גם אגני הכליות וסילוני השתן (כלומר הצנורים שבהם השתן עובר מן האגנים אל כיס השתן), כי נקיבת כל האברים האלה היא בכלל "אין כמות חיה"; ואפשר שבכלל זה נכנסת גם נקיבת האם (עין שו"ע יו"ד סימן מ"ה), ואע"ג שניטלה האם כשרה, אבל ניקבה טרפה דומיא דטחול. ואולי כן היתה גם דעת ר' עירא, יטחול איצטריכא ליה, דאף על גב שאינו אבר נבוב ואינו נכנס בכלל ניקבו הדקין, מ"מ נקיבתו טרפה, מפני שהיא גורמת דלקת קרום הבטן. ברם נגד פירושו זה של "דקין" יקשה, מפני מה פרטה המשנה את נקיבת כל שאר האברים הנוברים? ממאי דתני מתניתין נקבה המרה לא קשה מידי, דאיצטריכא ליה לאפיקי ממאן דאמר ניקבה המרה כשרה. המסס ובית הכוסות נמי איצטריכא ליה לאשמעינן, דאם נקבו זה לתוך זה כשרה, אבל כרס הפנימי והקיבה למה ליה למתני? ושמא משום

כך פרטה אותם המשנה, משום שכתליהם אינם דקים כל כך. (ועיין שו"ע יו"ד סימן מ"ה).

גמרא

רש"י

הלכה כדברי האומר בכזית — דבעינן כזית שיוור בניטל הכבד, ופלוגחא היא בפירקין (דף מ"ו) דרמינן סחמיה דמחניתיין אהדדי, דקתני רישא אלו טרפות ניטל הכבד ולא נשתייר ממנה כלום, הא נשתייר כשרה ואע"ג דליכא כזית, והדר תני אלו כשרות ניטל הכבד ונשתייר ממנה כזית ומוקמינן לה כתנאי. וכבד סותמתה — שנקובה במקום דיבורה בכבד וחייבור הכבד סוחם את הנקב. כשרה — אפילו לר' יוסי בר' יהודה. כיס שלו — קליפה הפנימית.

אמר ר' יצחק בר' יוסף אמר ר' יוחנן: הלכה כרבי יוסי ברבי יהודה. ואמר ר' יצחק בר' יוסף אמר ר' יוחנן: הלכה כדברי האומר כזית (בכבד). ואמר ר' יצחק בר' יוסף אמר ר' יוחנן: מרה שניקבה וכבד סותמתה כשרה. ואמר ר' יצחק בר' יוסף אמר ר' יוחנן: ניקב הקורקבן וכיס שלו קיים כשר. איבעיא להו: ניקב הכיס וקורקבן קיים מאי? ת"ש דאמר ר' נחמן: ניקב זה בלא זה כשר.

באור

כל מקום שאתה מוצא דברי ר' יוחנן בטרפות עשה אזנך כאפרכסת. בכל הלכותיו הוא עומד על הבסיס של הכלל, "כל שאין כמותו היה טרפה", וכל שיש כמותו היה כשרה, ואמנם במה שפסק להלכה כר' יוסי ברבי יהודה לא חדש כלום. כיון שכבר סחם כוותיה מסדר המשנה, אבל בהלכה, "מרה שנקבה וכבד סותמתה כשרה" הראה ר' יוחנן כי לא הנקב כשהוא לעצמו עושה טרפה, אלא שהנקב גורם לדלקת של קרום הבטן. אבל יודעים אנו, שלא תמיד גורם הנקב דלקת כללית של הקרום. במקרים ידועים התפתח במקום הנקב, "דלקת מדבקה", *Inflamatio adhaesiva*, שעל ידה מקום הנקב מתדבק אל האבר הסמוך, הסוחם את הנקב ואינו נוהן להנוזל המזיק להשתפך אל הלל הבטן, ומציל אותו בזה מדלקת כללית. וזהו מה שאמר ר' יוחנן: מרה שנקבה וכבד סותמתה כשרה. דומה לזה אמר גם ר' נחמן: רואה שניקבה ודופן סותמתה כשרה (דף מ"ח ע"א).

ניקב הקורקבן וכיס שלו קיים כשרה. הקיבה של העוף בנויה משני חלקים: החלק הראשון נקרא בשם הפרוזדור, *Proventriculus*, או הקבה המעינית, *Ventric. glandubesus*. תפקידה של קיבה זו הוא כמו תפקיד הקיבה של האדם, להוציא ריר המכיל בקרבו פפסין הנחוץ לעכול המזון. החלק השני הוא הקורקבן או הקיבה השרירית, *Ventriculus muscularis*, שכתלים עבים לה משרירים חזקים והוא מרוצף מבפנים בקרום רירי הבנוי מאפיטליה קשה שנהפכה לחומר הקרן. תפקידה של הקיבה השרירית, לטחון את המזון ולדקקו. מפני שהעוף אין לו שנים, והמזון מתדקק רק בתוך הקבה, ולפיכך העוף בולע חול ואבנים קטנות ולפעמים גם שברי זכוכית, כדי לטחון בהם את המזון על ידי התנועה של הקורקבן. וכיון ששני הקרומים הם קשים ותזקים, אם ניקב אחד מהם, השני מגין — וכשר.

גמרא

אמר רבה: שני עורות יש לו לוושט: היצון אדום ופנימי לבן. ניקב זה בלא זה כשר. למה לי למימר היצון אדום ופנימי לבן? דאי חליף טרפה.

הושט הוא בנוי משתי שפופרות, נתונה זו לפניו מזו. הפנימית היא קרום הריר, שכל בני המעים מרוצפים בו. צבעו כחול-לבן ובזה הוא נבדל מכל שאר קרומי הריר, שהם לבנים-אדמדמים. העור החיצון הוא בנוי משרירים, ואצל מעלי הגרה שרירי הושט כולם משורטטים לרחבם, מפני שהנועתם תלויה ברצון הבהמה ולפיכך צבעם אדום. שני עורות אלה מחוברים זה לזה על ידי רקמת-חבור רכה ותוחחה, ולפיכך יוכלו על נקלה להפרד זה מזה. במצב המנוחה, כלומר שלא בשעת האכילה, כתלי הושט נוגעים זה בזה עד שאין כל חלל ביניהם, החלל יולד רק בשעה שגוש המזון עובר דרך הושט. וכיון שעבר הגוש אל הכרס, שרירי הושט מתכווצים, השפופרת של העור החיצון נעשית צרה, וקרום הריר מתקפל לקמטים העוברים לארכו של הושט. הושט כלו מחובר על ידי רקמת חבור רכה אל האברים הסמוכים (אל הגרגרת, אל עמוד השדרה ואל העורקים והוורידים הנמצאים בהצואר בין ערוגות הריאה), ואם ינקב הושט, והמזון המזוהם יצא ממנו אל רקמת החבור הסובבת אותו, אז יעורר בה דלקת מוגלית שתחפשט בין ערוגות הריאה. וכיון שאין מוצא להמוגלה, הבהמה חמות ברקבו-הדם. אבל אם ינקב זה בלי זה כשר.

”למה לי למימר הצון אדום ופנימי לבן?” לפי דעתי צריך לקרא תחת המלה ”לי”, ”ליוה”. כלומר, לא רבה בעצמו אמר זה, אלא אחד מן התלמידים מפרש כך את דברי רבה. הנני תומך את יהדותי בסברות אלו: א) אין מן הסגנון שיאמר אדם על דברי עצמו בדרך שאלה, ”למה לי למימר”. ב) ההלכה של רבה נאמרה בלשון המשנה, והפירוש למה לי למימר נאמר בלשון ארמית. ג) השאלה אינה שאלה כלל: הלא צריך היה רבה לאמר כי החיצון אדום והפנימי לבן, כדי לתת טעם לההלכה שלו, ”וושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים”, מפני שבחוץ הוא אדום ואין קורט של דם ניכר בו ורק על העור הפנימי הלבן יש להכיר נקב על ידי קורט של דם. ד) התשובה, ”דאי חליף טרפה” הוא דבר תמוה מאד: הלא זהו דבר שלא יוכל להיות במציאות, שיהא עור השרירים מבפנים וקרום הריר מבחוץ. וכבר עמד על קושיה זו רבינו ניסים בפירושו על האלפסי. והוא מביא בשם רש”י: ”דאי חליף הפנימי באדמימות טרפה דאמרינן דרוסה היא”. פירוש זה אינו ברש”י שלפנינו, אבל הפירוש הזה הוא דחוק מאד. בדרוסה נמצאת רק נקודה אחת אדומה, או כהם קטן אדום בגודל הצפורן, בשעה שמהבטוי, ”חליף” משמע שהקרום הפנימי הוא כלו אדום וגם העור החיצון הוא כלו לבן. אבל אין מחלה בעולם שחונל לגרום דבר נפלא כזה. ונפלא הדבר, שהרמב”ם (הלכות שחיטה, פ”ג הלכה כ”כ”ב) אינו מביא כלל דין זה, ”דאי חליף טרפה” (הגירסא בהרמב”ם שמביא בעל שלטי הגבורים אינה לפנינו, ויש ידים לחשוב, שכל המאמר הזה, ”למה לי למימר וכ”ל לא היה לפנינו, או שחשב הרמב”ם, כי תלמיד טועה הוסיף אותו מעצמו¹).

¹ פה אני מוצא מקום לחזיר, עד כמה נחוצה לתרבינים לכל הפחות ידיעה מעטה בחכמת הרפואה. ידיעה כזו הייתה מצלת אותם מסכרות פורחות באויר ומשגיאות גסות מאד. הפוסקים מביאים דין, ”אם היו שניהם אדומים או שניהם לבנים טרפה”, והנה שניהם אדומים הוא דבר שיוכל להיות: החיצון הוא אדום ע”פ טבעו מפני שהוא בנוי משרירים אדומים, והפנימי יוכל

איבעיא להו: ניקבו שניהם זה שלא כנגד זה מהו? אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא: בושט כשר, בקורקבן פסול. מתקיף לה רב אשי: אדרבה וושט דאכלה ביה ופעיא ביה רווח גמדה ליה ופשטא ליה זמנין דמיהנדזין בהדי הדדי, קורקבן דמינה נייה כדקאי קאי! א"ל רב אחא בריה דרב יוסף לרב אשי: הכי אמרינן משמיה דמר זוטרא דאמר משמיה דרב פפא כוותך.

זה שלא כנגד זה—כנגד זה למעלה וזה למטה. בקורקבן פסול—הכי ס"ל משום שהמאכל מתאסף שם ומחלחלו ונכנס בנקב, עד שיוצא דרך נקב השני. ופעיא ביה—צועקת, שאעפ"י שהקנה מוציא קול אי אפשר שלא יהא הושט מתפשט עמו. ואני שמעתי: פעיא מנשמת. גמדה—כווצת רשי"ר בלעז. מיהנדזין—מיתרמין דמיכווני אהדדי.

באור

מקומות רבים בהתלמוד יעידו, כי היה רב פפא בקי בחכמת הנחות ובעניני רפואה, כפי מצב החכמה בזמנו, וגם בשאלות הטרפות הראה ר"פ, כי יודע הוא להבחין בין שני דברים הדומים זה לזה למראית עין ולהבדיל ביניהם. כשנתעוררה השאלה, אם באיזה אבר נקבו שני עורות זה שלא כנגד זה, החליט רב פפא כי בושט פסול ובקורקבן כשר. בהושט שני העורות מחוברים זה לזה ברקמת הבור תוחתה, ולפיכך בשעת תנועתו, למשל בשעת האכילה, יוכלו שני הנקבים להזדמן זה כנגד זה. מה שאין כן בקורקבן, שקרום הריר מחובר אל קרום השרירים בחבור חזק באופן שלא יוכל האחד לזוז מן השני, ולפיכך אי אפשר שיוזדמן נקב נגד נקב. רב אשי צדק בקושיהו, אבל דבריו אינם מדוייקים. אי אפשר לאמר קורקבן דמינה נייה, כדקאי קאי; הקורקבן עם שריריו העבים והחזקים לא ינוח בשעת עיכול המזון, אלא מתנענע כרחיים של בית טחנה.

ואמר רבה: קרום שעלה מחמת מכה בושט אינו קרום. ואמר רבה: וושט אין לו בדיקה מבחוק אלא מבפנים. למאי נ"מ? לספק דרוסה.

אינו קרום—ואם ניקב ונסתם, אפילו עלתה בו סתימה עבה, אינה מתקיימת, כדאמרינן ביבמות בכרות שפרה ניקב פסול, נסתם כשר, וזהו פסול שחוזר להכשרו. זהו למעוטי קרום שעלה מחמת

לחיות אדום אם חקרה בו דלקת, למשל אם הבהמה שתחת מים רותחים או אכלה איזה דבר חריף כמו חרדל, הלחית וכווצא בהם. אבל שיחיו שני העורות לבנים זהו דבר נגד המציאות. והדין הזה כמו הרבות דינים אחרים לא בא אלא משום דרוש וקבל שכה. וחנוה חס"י מקשה: "למה אמרינן כאן דאין האחד מגין על השני, מאי שנא מריאת (סימן ל"ו) דאמרינן אפילו נגלד הקרום העליון כלו כשר?" והט"ז מתרץ, "דטפי עדיף כשאין הקרום השני כלל מתך דחכא, שישנו לפנינו ותוא לקוי..." וזהו דבר מסתבר. ולפי זה אם היה ניטל עור אחד מן הושט כולו היה מתכשר על ידי השני, כן נראה לי בחירוף קושיה זאת, אבל למעשה לא נסמוך על זה להקל. לפי דבריו אילו ניטל עור החיצון כלו—היתה כשרה. אבל בלי שריריים הן לא תוכל הבהמה לבלע גם קומץ קטן של חציר, ותחת ברעב אחרי ימים מועטים, ואם תנסה לבלע חזק מיד. אמנם למעשה לא יסמוך חס"י על סברתו להקל. אבל מעשה כזה לא יבא לשאלה לעולם, מפני שדבר כזה הוא נגד המציאות.

מכה בריאה שאינו קרום, דכל נקובי דטרפות לא מהניא להו סתימא דסלקא בהו לאחר זמן, ולא דמי לריאה שניקבה ודופן סוחמתו ולסתימת כבד במרה ולסתימת דירכים בחלחולת דלקמן, דהזיה סתימה מעיקרא היא. אין לו בדיקה מבחוץ — לפי שהעור החיצון אדום ואין טפת דם נכרת בו.

באר

קרום שללה מחמת מכה אינו קרום. נראה היה לי לפרש, שמייורי בבהמה שניקב ושטה על ידי חץ מבחוץ או על ידי קוץ מבפנים ובמשך ימים אחדים לא נחנו להבהמה כלום לאכול, עד שללה קרום דק ורך על המכה, שאילו היו נותנים לה לאכול, היה המזון מסתנן דרך הנקב ומביא לידי דלקת מוגלית ברקמת החבור שבין ערוגות הריאה, ותנועת הוושט בשעת האכילה היתה מעכבת להעלות קרום. ובא רבה להשמיענו, כי קרום כזה אינו קרום, ואם היו נותנים להבהמה לאכול היה נקרע הקרום. כך היה נראה לי לפרש. אך רש"י אומר, „אפילו עלתה בו סתימה עבה אינה מתקיימת“, אבל מדוע לא תתקיים? הלא יום יום אנו רואים, כי בכל שאר המקומות שבגוף מכה שהעלתה קרום ונעשה צלקת, הצלקת מתקיימת אף על פי שהוא מתנועע תנועה מרובה. כנראה הטעם הוא לא מדעי אלא דחי, וביסודו מונח הכלל, כי דבר שנאסר פעם אחת אין להתירו לעולם, ודומה לדין הכליות שהקטינו על ידי מחלה ואחר כך ניטלו לגמרי בידי אדם שלדעת רוב הפוסקים היא טרפה, אעפ"י שניטלו הכליות כשרה (עין שו"ע יו"ד סימן מ"ד). אבל אם כן הדבר, למה מוסיף רש"י „אפילו עלתה בו סתימה עבה אינה מתקיימת“? הן לא בקיום הקרום הדבר תלוי, כי אם במה שנאסרה. ועיין להלן בדבר „כליות שהקטינו“.

רש"י

תורבץ הוושט — מקום דבוקו בלחי. במשהו — אם ניקב שם. מקום השחיטה הוא — ואם שחט שם כשרה, הילכך דינו כוושט, וכי גמירי הגרמה בקנה הוא דגמירי, אבל בוושט לא שייכא הגרמה. חותכו ועומד במקומו — שהוושט רך הוא, וכשהותכו אותו אינו מרחיב. וכויץ — ונכפל פי הנקב בצד חללו ונסתם עוגל פי החלל. מבלעתה — מקום בית הבליעה קרוי תורבץ סמוך לראש הנקב מאד. פחות משערתא — מאורך שעורה.

גמרא

איתמר: תורבץ הוושט, רב אמר: במשהו מקום שחיטה הוא, ושמואל אמר: ברובו לאו מקום שחיטה הוא. הי ניהו תורבץ הוושט? אמר רב זכור רב ביבי בר' אביו: כל שהותכו ועומד במקומו זהו תורבץ הוושט. אלא איזהו ושט עצמו? כל שהותכו וכויץ. יונה אמר זירא: מבלעתה, אמר רב אריא: פחות משערתא ועדיף מתיטחא.

באר

העור החיצון של הוושט בנוי משני שטוחים של שרירים: השטוח האחד משתרע לארכו של הוושט, ומתחיל מתחתית הגלגולת משני צדי פי הקדרה, השטוח השני הוא של חוטי שרירים ההולכים עקלתון וסובבים את הוושט בעגולים שבלוליוס; הם מתחילים מסחוס הגרון למטה מעט מן הראשוניים, ולפיכך כשנחתוך את הוושט למטה, אז השרירים העגולים מכוצים את הוושט.

גמרא

רש"י

כי אחא רמי ב"ר יחזקאל אמר: לא תציתו להו להני כללי דכילל יהודה אחי משמיה דרב, הכי אמר רב: וושט נתנו בו חכמים שיעור, מכלל דתורבץ הוושט לאו מקום שחיטה הוא וקאמר במשהו.

נתנו בו שיעור—עד כמה הוא כשר לשחיטה. לאו מקום שחיטה הוא—אפילו הכי אמר רב במשהו, מידי דהוי אגרגות דבין במקום שחיטה בין שלא במקום שחיטה שיהו שיעוריה.

באור

לא תציתו להני כללי וכו', כלומר מה שנאמר למעלה בשם רב כי תורבץ הוושט נקיבתו במשהו—לא משום שהוא סובר כי תורבץ הוושט הוא מקום שחיטה, אלא משום שהנקב בו יכול לגרום סכנה, ואין הדבר תלוי בזה אם ראוי הוא לשחיטה או לא.

גמרא

רש"י

למעלה עד כמה? אמר רב נחמן: עד כדי תפיסת יד. למטה עד כמה? אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוח: עד כדי שיעור. איני! והאמר רבינא אמר גניבא משמיה דרב: טפח בוושט סמוך לכרס זה כרס הפנימי. אמאי כי קא שחט בכרס קא שחיט? אימא טפח בכרס סמוך לוושט זהו כרס הפנימי. איבעית אימא: כי קאמר רב בתורא דמשעיר טפי.

עד מקום שיעור—שיש שם שער שגוררין בסכין מכרס הפנימי. טפח בוושט—מיקרו כרס, וקא סלקא דעתך דלא אזיל שער בתוך הוושט ולא מידי ואת אמרת עד מקום שיעור, דהא עד סוף הוושט כלו מצי שחיט, וכיון דלאו וושט הוא היכי מצי שחיט ביה? אימא טפח בכרס סמוך לוושט—דהיינו טפח ראשון של כרס הוי כרס הפנימי ונקיבתו במשהו, ולפי שהוא נחבא במקום המיצר בין צלעות החזה

קרי ליה פנימי וכל שאר הכרס קרוי במתניתין החיצונה ונדונה בקריעת רובו. כי קאמר רב — טפח בוושט מיקרו כרס. בתורא דמשעיר טפי — שהשער נכנס בתוך הוושט טפח, ולעולם מקום שחיטה הוי הוושט עד מקום השער.

באור

עד כדי שיעור. קרום הריר של בני המעים כולם איננו חלק, אלא מלא ציצין ציצין הנקראים בשם „מילת” והמתנשאים על שטחו כשערות קצוצות; ולפיכך מישוש דומה למישוש הפתח. וגם קרום הריר של הוושט הוא משעיר, אעפ"י שציציותיו אינן גבוהות כל כך כמו בשאר חלקי בני המעים. אבל אם נשרה את קרום הוושט זמן הרבה במים, עד שתקלף האפיטליה של הציצין, אז יראו גם עליו כשערות קצוצות ממש. טפח בוושט סמוך לכרס זה הוא כרס הפנימי. כלומר אין גבול ניכר בין הוושט ובין הכרס הפנימית, אלא הוושט מתרחב מעט מעט ולא פתאם. ולא לדינא אמר זאת רב אלא בתור לימוד מדע, מפני שלדינא אין נפקא מיניה כלל, כיון שזה וזה נקיבתו במשהו. וקא סלקא אדעתיה דהמקשן שהציצין נמצאים רק בהכרס עצמה ולא בהוושט ואילך? כל הושט עד הכרס הוא מקום שחיטה, ומפני זה הוא שואל: אמאי כי קא שחיט בכרס קא שחיט?

אבל קושיה זו גם מצד עצמה היא תמוהה מאד, וכנראה לא באה אלא לשם פלפול בעלמא. הן הוושט, שארכו אצל השור הוא בערך מאה סנטימטר, נמצא מגולה רק בחציו העליון על הצואר ורק שם נוכל לכרות אותו בשעת שחיטה. חציו התחתון, שארכו כמה וכמה טפחים, כמוס כלו בבית החזה בין ערוגות הריאה מאחורי הלב, ואיך נשחטתו שם? אבל גם התירוץ הראשון תמוה עוד יותר מן הקושיה עצמה, הוא מסרס דברי רב ואומר: טפה בכרס סמוך לוושט, זהו כרס הפנימי. וא"כ רב לדינא אמר זאת: כלומר רק טפה אחד נקרא בשם כרס הפנימית ונקיבתה במשחז, ושאר כל הכרס נקראת כרס החיצונה ואין נקיבתה טרפה אלא קריעתה טרפה. אבל הלא על ידי הנקב יצא הפרש מן הכרס ויעורר דלקת קרום הבטן, ואין כמוה היה, ומפני מה היא כשרה?

גמרא

אמר רב נחמן אמר שמואל: תורבץ הוושט שניטל כולו מלחי כשר. ותנא תונא: ניטל לחי התחתון כשר. מתקיף לה רב פפא: והאיכא עיקור סימנים? ולרב פפא קשיא מתני' "ניטל לחי התחתון כשר". בשלמא איעקורי הא דאיגום איגימי מעילוי סימנים, אלא לשמואל קשיא. לא תימא כולו אלא אימא רובו. והאמר רבה בר חנה אמר שמואל: סימנים שנדלדלו ברובן טרפה? אמר רב שישא בריה דרב אידי: הא דאקפיל איקפולי, והא דאפרוק אפרוקי.

רש"י

תורבץ הוושט שניטל כולו — לקמיה פריך, והא איכא עיקור סימנים. ותנא תונא — תנא דמתניתין דפרקין מסייעא ליה, תונא כמו תנא דידן. ניטל לחי התחתון כשר — וכיוון שניטל הלחי נחלשו הסימנים שבלחי התחתון הם מחוברים. קשיא מתני' — דקתני כשר. הא דאיעקור עקורי — עיקור סימנים כשנעקר הוושט מן הלחי ומן הבשר. הא דאיגום איגימי מעילוי סימנים — שננמם הלחי מן הבשר שמוטל על הסימנים בין הלחי והסימן דלאו עיקור הוא שהסימנים מעורין בבשר. אלא לשמואל קשיא — הא דר"פ, דלדידיה איכא עיקור סימנים, דקאמר תורבץ הוושט שניטל, דמשמע שהוושט לבדו ניתק ונחלש מן הבשר. דאקפל אקפולי — שנקלף מעל הבשר; אקפל כמו ונקלף ודומה לו וקפלו את האבנים דמסכת סוטה (דף ל"ה). דאפריק אפרוקי — כדבר הנעקר בכח שנעקר כאן מעט וכאן מעט עד רובו דאיתו מיעוט המחובר אינו מחובר ביחד, הלכך לא חיבור הוא, דלא הדר בריא.

באור

סוגיה זו, שנחבטו בהבנתה חכמי הפוסקים, נחקשה גם לי בשני דברים שלא עמדו עליהם המפרשים, הנה שמואל אומר: תורבץ הוושט שניטל כולו מן הלחי כשר, ורב פפא בא ומקשה עליו מעיקור סימנים. אבל סימנים מאן דכר שמם? תורבץ הוושט גם לרב אינו מקום שחיטה, ולשמואל אינו נטרף בנקב, אלא אם כן נחתך או

נקרע רובו. ואין עליו תורת סימנים כלל, הרי זה דומה לטענו בחיטים והודה לו בשערורים. הרמב"ם (הלכות שחיטה, פרק ט' הלכה כ"א) כנראה הרגיש בזה והוא פוסק להלכה: "סימנים שנולדלו רובן טרפה וכו', וכן אם נתקפלו... אבל אם נתפרק רוב תורבץ הוושט מן הלחי, הרי זו מותרת, שאין התורבץ ראוי לשחיטה". אבל אם כן מה לי נתקפל? מה לי נתפרק, מה לי כולו, מה לי רובו? כיוון שאינו ראוי לשחיטה אין תורת סימנים עליו!

אבל גם לשונו של שמואל אינה מדויקת כל צרכו. מדבריו היינו יכולים להחליט שתורבץ הוושט מחובר על ידי קישורים או שרירים אל הלחי התחתונה עצמה, אבל באמת אין הדבר כך. תורבץ הוושט או בית הבליעה בנוי גם הוא משני קרומים: מקרום הריר, שהוא ההמשך של קרום הריר של חלל הפה, ומהעור החיצון של שרירים המחברים למעלה אל תחתית הגלגלת, אבל אין לו שום שייכות אל הלחי התחתונה.¹ ורק למטה במקום שמתחיל הוושט, השרירים המקיפים אותו בתהלוכות שבלוליות יוצאים מן הסחוסים של הגרון. אבל גם הגרון אינו מחובר ישר אל הלחי התחתונה, אלא הוא מחובר על ידי קשור של רקמת הגידים אל עצם הלשון המונחת בין שתי זרועות הלחי התחתונה. עצם הלשון, Os hyoideum, הדומה בתמונתה להאות U רומאית, היא העצם היחידה בהגוף התלוי ועומדת באוויר ומחוברת אל שאר עצמות השלד לא על ידי פרקים או סחוסים, אלא על ידי שרירים בלבד. מצד האחד היא מחוברת על ידי שרירים אל עצמות הגלגלת, ומצד שני אל הלחי התחתונה על ידי שרירים רחבים שמהם בנויה הקרקע של חלל הפה (טרפס הפה, Diaphragma oris). לפי זה מאמרו של שמואל: "תורבץ הוושט שניטל מן הלחי התחתונה" — הוא לאו דוקא... אבל אפשר מאד, כי חוסר הדיוק בדבריו שמואל הוא אשר נתן תואנה לרב פפא להקשות את קושיחו. כבר הזכרנו, כי את רב פפא נוכל לחשב למומחה בעניני נתוח האברים, אין אנו יודעים איה וממי למד את הענינים האלה, אבל אין כל ספק אצלנו שהיה בקי בהם.² ורב פפא בשמעו את דברי שמואל "תורבץ הוושט שניטל כולו מהלחי", ומדעתו כי התורבץ כשהוא לעצמו אינו מחובר עם הלחי, אלא שהוושט הוא מחובר עם הגרון, וזה האחרון מחובר עם עצם הלשון ועם הלחי, החליט כי דברי שמואל הם על דרך ההפלגה. ובאמת דעתו הוא, כי הוושט יחד עם הגרון שניטלו מן הלחי אינם עושים טרפה. ולפיכך הקשה: והא איכא עיקור סימנים? על המשנה ניטל לחי התחתון לא קשה מידי, מפני שאם נגמום באיזמל את עצם הלחי, הסימנים ישארו על מקומם מפני שהם אינם מחוברים בלי ישר אל הלחי, ומלבד זה הם מחוברים זה אל זה ואל עמוד השדרה על ידי רקמת החבור, אבל אם הסימנים יהיו ניטלים, הלא זהו עיקור סימנים (ועיקור סימנים לרש"י הוא טרפה כשהוא לעצמו, ולבעל הלכות גדולות והרמב"ם, אעפ"י כשהוא לעצמו אינו עושה טרפה, הסימנים נעשים בלתי ראויים לשחיטה). התשובה: "לא תימא כולו—אלא אימא רובו" לא היתה מספקת. אבל גם התשובה האחרונה: "הא דאקפל איקפולי, הא דאפרק איפרוקי" היא

¹ החברל שבין התורבץ והוושט הוא בזה, שבחיושט קרום הריר מחובר אל קרום השרירים וזה האחרון אל עמוד השדרה על ידי רקמת חבור רכה ותוחתה, ובתורבץ החבור הוא על ידי רקמת חבור קשה, ולפיכך הנקב אינו מסיכן כל כך.

² עיין ספרנו "רמ"ח אברים" על אודות הערת רב פפא בנידון עצם האיסטוריא.

גם כן לא ברורה. ואנו רואים כי רש"י והרמב"ם מחולקים בפירוש הדברים: לרש"י דאיפרוקי היא טרפה ולהרמב"ם דאיפרוקי היא כשרה. וכנראה היתה לפני הרמב"ם גירסא אחרת מאשר היא לפנינו בגמרא. ועל פי הגירסא הזאת תורבץ הוושט לחוד ועיקור סימנים לחוד.

גמרא

ופסוקת הגרגרת. תנא: כמה פסוקת הגרגרת? ברובה. וכמה רובה? רב אמר: רוב עוביה. ואמרי לה: רוב חללה.

רש"י

רוב עוביה—כלומר, כי משערינן רובה ברוב עוביה משערינן, ועובי הקנה היינו מן העור ולצואר וכו' ולעובי הצואר קרי נמי עובי הקנה, בשיעור זה נמדד עובי התנוך, וקודם שיוגיע לחצי חלל הוי רוב עוביה עם הדפנות והחלל מפני שדופן הקנה עב מלמעלה, ולצד הצואר אינו אלא קרום דק, וסחמא כשנפסק הקנה מלמעלה למטה הוא נפסק, ומאני עובי התנוך לאשלומי לרובא, ובמיעוט התחתון הוי חצי החלל או רובו.

באור

דברי רש"י מדוייקים מאד. אבל צריך לדעת, כי מה שאצל רש"י נקרא „מלמעלה“ הוא כלפי הפנים, ומה שנקרא אצלו „מלמטה“ הוא כלפי העורף. הסחוסים או התנוכים אינם טבעות שלמות, אלא דומים לחרמש או לירה בן יומי, עבים כלפי הפנים והולכים ומתדקקים כלפי העורף, ומה שחסר לטבעת משלים הקרום שבין הוליה לחוליה.

גמרא

תני ר' חייא בר יוסף קמיה דר' יוחנן: כל הצואר כולו כשר לשחיטה, מטבעת הגדולה עד כנפי ריאה התחתונה. אמר רבא: תחתונה שהיא עליונה, שאני אומר כל שפושטת צוארה ורועה ובלבד שלא תאנס. יתיב ר' יוחנן ור' ש בן לקיש, נפיק מלחא מבינייהו: אנס בסימנים ושחט פסולה, ניקב הקנה למטה מן החזה נידון כריאה.

רש"י

מטבעת הגדולה—כר' יוסי בר' יהודה ומחלוקתו בפ"ק (דף י"ח) נקט לה מיהו אנן קיימא לן כר' חנינא בן אנטיגנוס, דמשיפויי כובע ולמטה כשרה. כנפי ריאה—אוני ריאה. התחתונה—כדמפרש רבא תחתונה כשהבהמה תלויה דהיינו אונות קטנות, שהיא עליונה, כשאוהזין בקנה והריאה תלויה למטה. כנפי—כמות שהן נמתחין ופורשין כנפים למעלה, אעפ"י שהקנה יורד ביניהם עד מקום חיבורן. שאני אומר כל שפושטת צוארה ורועה—ולא יותר, לכך אני מפרש תחתונה שהיא עליונה, שלא תאמר תחתונה כשאוהזין הקנה דהיינו כנגד כל הריאה. שלא תאנס—למשוך הסימנים חוץ לחזה בידי אדם. למטה מן החזה—למקום שאין ראוי לשחיטה. נידון כריאה—בנקב משהו ולא ברוב כנגררת.

באור

טבעת הגדולה — זה סחוס הטבעת, *Cortilago ericoidea*, שבין הכובע ובין הגרגרת. ניקב הקנה למטה מן החזה נידון כריאה, כי דרך הנקב שבהגרגרת יכנס האוויר בשעת הנשימה אל רקמת החבור שבין הערוגות ויתקבץ שם במדה מרובה וילחץ את שתי הריאות יחד. ומשם יתפשט האוויר למעלה אל הצואר ויכנס אל רקמת החבור שתחת העור, ומשם יתפשט הלאה אל תחת העור של כל הגוף. זהו מה שנקרא „הצביה האוירית של העור“, *Emphysema subcutaneum*, מחלה קשה מאד.

גמרא

תנו רבנן: איזהו חזה? זה הרואה את הקרקע למטה עד הצואר למעלה עד הכרס. חותך שתי צלעות משתי דפנות אילך ואילך, וזהו חזה הניתן לכהנים.

רש"י

איזהו חזה — לגבי חזה ושוק של שלמים הניתן לכהנים. הרואה את הקרקע — אינו משבר מן הצלעות בגובה הצדדין כלום, אלא השומן התחתון כמות שהוא בחסותם שבראשי הצלעות. למעלה עד הכרס — ושיעור ארכו למעלה עד הכרס, כשהבהמה תלויה להפשיט היו נוטלים אותו והותך ב' צלעות הקטנות העליונות עמו משתי דפנות, אחד מכאן ואחד מכאן והן שסביב הקנה ונקראין פורציל"א.

באור

מספר הצלעות אצל האדם הם שנים עשר זוגות, ואצל מעלי הגרה שלשה עשר זוגות. כבר בארתי בספרי „רמ"ח אברים“, כי אצל האדם זוג הצלעות העליונות אינו עולה במנין, כי הן נחשבות כדבר אחד עם החזה, ולפיכך החזה עם הזוג העליון נקראים בשם מפתח של לב, מפני שהן דומות למפתח: טבעת עם קנה. אולם גם את הזוג התחתון שהוא ג"כ קטן לא חשבו חז"ל למנין הצלעות, ולפיכך מספר הצלעות אצל חז"ל אחד עשר זוגות גם אצל מעלי הגרה.

גמרא

ניקב קרום של מוח. רב ושמואל דאמרו תרווייהו: קרמא עילאה אע"ג דלא אינקב תחאה, ואמרי לה עד דאינקב תחאה. וסימניך: חייחא דמתנת ביה מוחא. ארבב"ח אמר ריב"ל: כנגדו בביצים ניכר.

רש"י

קרמא עילאה — המחובר לגולגולת מבפנים. ואע"ג דלא אינקב תחאה — הקרום הרך שהמוח מונח בתוכו. חייחא — שק. דמתנת ביה מוחא — שהמוח מונח בתוכו. כנגדו בביצים ניכר — בביצי זכר אתה יכול להכיר רביצת המוח, שגם להם יש שני קרומים לבד הכיס והאחד חיצון ואחד שהביצים מונחים בו.

באור

הלכה זו נתפרשה בפירוש המשנה, ושם הוכחנו כי לא הקרום הוא העיקר במוח הגלגלת אלא המוח עצמו. הקרום אם ינקב יכול להביא לידי סכנה, רק משום

שדלקת הקרומים, תהיה נסיובית או מוגלית, תפעל לרעה על המוח עצמו. מובן הדבר כי הסכנה יותר קרובה כשהקרום הרך (תחאה) יסבול איזה קלקול.

רש"י

כל מה שבקדרה — בגולגולת עד שלא התחיל לצאת מן הקדרה ליעשות חוט, שהרי חוט השדרה מן המוח הוא בא. נידון כמות — בנקב משהו. לימשוך — לצאת מן הקדרה לצד החוט. נידון כחוט — בפסיקת הרוב. פולין — גלגל. על פי הקדרה — למקום חבור הצואר והגולגולת.

גמרא

אמר ר' יהושע בן לוי משום בר קפרא: מוח כל מה שבקדרה נדון כמות, התחיל לימשוך נדון כחוט השדרה, ומהיכן מתחיל לימשוך? אמר ר' יצחק בר נחמני: לדידי מיפרשא לי מיניה דר' יהושע ב"ל: כמין שני פולין יש מונחין על פי הקדרה, מן הפולין ולפנים כלפנים, מן הפולין ולחוץ כלחוץ. ר' ירמיה בדק בעופא ואשכח כמין שני פולין מונחין על פי הקדרה.

באור

נידון כחוט השדרה וטרפתו בפסיקת הרוב. כך היא דעתם של רוב החכמים, אבל יותר מתאימה לידעיתנו היום בחכמת הרפואה היא דעת ר' יעקב שנקיבת חוט השדרה היא במשהו, כמות הגולגולת. ומכל שכן מוח הממושך, שכל נקודה בו היא מרכז ומקור לתפקידים שונים ונכבדים, עד שיש בו נקודה אחת (צירור החיים) שאם נגע בה חודה של מחט, באותו רגע ימות הנוף בלי כל תנועה ופרכוס. ולפלא בעינינו, כי דעת ר' יעקב הנכונה לא נתקבלה להלכה, אעפ"י שרבי (מסדר המשנה) הורה כמותו. הכל תלוי במזל, ואפילו הלכה המיוסדת על בסיס המדע. — שני הפולין הם שני שטחי הפרקים שהחוליה העליונה מתחברת על ידם עם עצם העורף של הגולגולת. הפרקים האלה נמצאים משני צדי החור הגדול של הגולגולת ודומים באמת לשני פולין, מה שנראה יפה בהגולגולת של האדם ושל שאר היונקים. לפלא בעינינו שר' ירמיה מצא את שני הפולין האלה גם בעוף. מתורת הנתוח של העופות ידענו¹ כי הפרק שבין עצם העורף ובין החוליה הראשונה אצל העוף הוא משטח אחד, הנמצא באמצע תחת החור הגדול, ורק חריץ דק מאד עובר עליו באמצע ומזכיר את שני שטחי הפרקים של החיות היונקות.

רש"י

חלל גדול — חלל האמצעי. חלל קטן — הרבה חדרים קטנים יש לו סביב. סמפון גדול — אמצעי שבאומה. החם לבית הסמפונות קטני — ולא תנא לבית הסמפון, אבל הכא לא תני לבית החללים אלא לבית הללו.

גמרא

ניקב הלב לבית הללו, בעי רבי זירא: לבית חלל קטן או לבית חלל גדול? א"ל אביו: מאי תיבעי לך? מי לא תנן? ר"ש אומר עד שתניקב לבית הסמפונות, ואמר רבה בר תחליפא אמר רבי ירמיה בר אבא אמר רב עד שתניקב לסמפון גדול, הכי השחא? החם לבית הסמפונות קטני, להיכא דשפכי סמפונות כולחו, והכא לבית הללו קטני, מה לי חלל גדול מה לי חלל קטן?

¹ Э. К. Брандт, Анатомия домашних птиц. С. Пет-бург, 1875 стр. 3

כבר בארנו, כי הלב וכל בקרבו ארבעה חללים: פרוזדור וחדר מימין ופרוזדור וחדר משמאל. המכולים של החדרים הם שוים זה לזה, אעפ"י שלמראית עין החדר הימני קטן מן החדר השמאלי. ולפיכך מפרש הרמב"ם (הלכות שחיטה, פרק ששי הלכה ב'): חלל גדול זה החדר השמאלי, חלל קטן זה החדר הימני. הרמב"ם שהלך בעקבות גלינוס חשב, כי בהחדר הימני נמצא רק דם, ובהחדר השמאלי דם מעורב באויר. יותר קרוב להשמע, כי בשם חלל קטן נקרא כל אחד מהפרוזדורים ובשם חלל גדול כל אחד מהחדרים, ולפיכך אומר ר' זירא, "לבית חלל קטן" בלי ה' הידיעה. השו"ע מונה רק שלשה חללים בהלב. כנראה הוא אינו חושב את הפרוזדור הימני לחלל בפני עצמו, מפני שהוא רק כעין התרחבות של הוורידים הנבובים. בכל אופן צדק התלמוד באמרו: מה לי חלל גדול מה לי חלל קטן, הסכנה היא שיה בנקיבת כלם.

רש"י

במשהו—אם ניקב. כל הלב מיקרי הלב בין טמא בין טהור, ושומן אינו אלא לשון חכמים, כגון גבי שתי חתיכות אחת של הלב ואחת של שומן וכו' משום דגבי הלב חנייה. על גבי דפנות—היורד על הצלעות מן השדרה. על גבי דפנות ס"ד? ומאי חיותא תליא ביה. שלל גבי דופני ריאה—קנה שומן שיורד בין שתי ערוגות הריאה ודבוק בשדרה ומחובר לחלל הלב.

גמרא

קנה הלב, רב אמר: במשהו, ושמאל אמר: ברובו. הי ניהו קנה הלב? אמר רבה בר יצחק אמר רב: הלב שעל גבי דפנות. דפנות ס"ד? אלא שעל גבי דופני ריאה.... אזל ר' חייה בר יוסף אמרה לשמעתא דרב קמיה דשמאל, א"ל: אי הכי אמר אבא, לא ידע בטרפות ולא כלום.

קנה הלב, הוא מה שנקרא בשם המזרק הגדול, Aorta, שממנו יוצאים כל העורקים שבגוף. הוא נקרא בשם "חלב" בשביל צבעו הלבן בלבד, אבל אין כל שמנונית בו, אלא הוא מרוקם מגידים ושרירים חלקים, וכחומר אלאסטיי הוא עלול להתרחב תחת הלחץ של גלי הדם, הנכנסים לתוכו בכל דפיקה ודפיקה של הלב, ולהתכווץ ברגע המנוחה של הלב. הקדמונים האמינו, כי רק הלב הימני מכיל בקרבו דם הבא אל הלב דרך הווריד הנבוב מן הכבד, והלב השמאלי מקבל אויר מן הריאה, כדי לצנן את הדם, והלב שולח את האויר דרך המזרק הגדול לכל חלקי הגוף. שמאל, שהיה רופא, קלט אל מוחו את טעותם של רופאי זמנו. אמת הדבר, כי גלינוס שכתב את ספריו בימי ר' יהודה הנשיא, כבר הוכיח כי קנה הלב אינו בתוכו גם דם; הוא חשב, כי הדם מסתנן אל הלב השמאלי דרך נקבים בלתי נראים לעין מן החדר הימני. והראיה: כי אם ניקב איזה עורק הוא מזנק דם במדה יותר מרובה מאשר יזנק הדם מן הוורידים. אבל, כנראה לא הגיע הדבר הזה לשמאל, ולפיכך חשב שקנה הלב אין בו דם אלא אויר בלבד, וכיון שהאויר נכנס לתוכו לא בלי אמצעי, כי אם על ידי ורידי הריאה, לא יוכל להתקבץ במדה מרובה בין ערוגות הריאה. ולפיכך רק אם יפסק ברובו קנה הלב, עושה טרפה, אבל לא בנקב של משהו. רב לא היה רופא, בכל אופן לא למד את חכמת הרפואה מספרי היוונים. ובכל

זאת, או יותר נכון לומר דוקא בשביל זאת, צדק בדבר הזה, שנקב בקנה הלב עושה טרפה. יכול להיות שרב למד זאת מן הנסיון באוהן השנים ששמש את אחד הרועים כדי ללמוד ולהבחין בין מין קבוע למין עובר. ואף על פי שיאמר עליו שמואל: „א הכי אמר אבא לא ידע בטרפות ולא כלום“, דבריו נאמנים וקיימים.

גמרא

אמר אמימר משמיה דרב נחמן: תלחא קני הווי: חד פריש לליבא וחד פריש לריאה וחד פריש לכבדא. דריאה כריאה, דכבדא ככבדא, דליבא פליגי. מר בר חייה מתני איפכא: דריאה ככבדא, דכבדא כריאה, דליבא פליגי.

רש"י

תלחא קני הווי—לאחר שהקנה נכנס לחזה מחפצל לשלשה. חד פריש לריאה—ומתחלק בחוכה והן סמפונות. דריאה כריאה—בנקב במשהו. דכבדא ככבדא—עד שינטל כולו, כדחתן גבי כבד: ולא נשתייר ממנו כלום. דליבא פליגי—רב ושמואל לעיל.

באור

דבריו רב נחמן כשהם לעצמם הם נכונים ופשוטים מאד. תלחא קני הווי—שלשה מיני קנים ישנם בגוף. חד פריש לליבא—המין האחד הוא אשר יכנס אל הלב. זהו המזרק הגדול ועורקי הריאה, הנושאים אל הלב את הדם שנזדכך בהריאה. וחד פריש לריאה—הגרגרת המחפצלת לסמפונות של הריאה. וחד פריש לכבדא—צנורי הכבד והמרה. אין אנו נכנסים בזה לבקר, אם הלכה זו מחאימה לידיעתנו בחכמת הרפואה. על אודות הכבד כבר דברנו בפרושנו להמשנה. בכל אופן אין בזה שגיאה גסה נגד תורת הנחות. אבל פרוש רש"י למימרא של רב נחמן הוא תמוה מאד. ואנו עומדים משתאים, איך יכול הפרשן הגדול הזה להוציא דברים זרים כאלה מעטו: „לאחר שנכנס הקנה לחזה מחפצל לשלשה“—כאלו המזרק הגדול הנושא את הדם מן הלב אל כל האברים הוא ענף של הגרגרת, או שהקנה של הכבד (צנור המרה או ווריד השער) הוא ענף של הגרגרת. די לו לאדם להסתכל בסקירה קלה אל הגרגרת, כדי שיוכח שממנה אינם יוצאים שום ענפים אחרים חוץ מן הסמפונות, ומאשר אנו יודעים את דיוקנותו של רש"י בכל דבר הנוגע לעניני נחות, נוטים אנו לשער כי לא מפיו יצאו הדברים האלה, כי אם איזה תלמיד טועה הכניס את הדברים הזרים האלה בפרושו של אביר המפרשים. הרמב"ם אינו מביא את המימרא של רב נחמן כלל, ולחנם הביאוהו, „שלחן ערוך“ בסגנונו של רש"י.

גמרא

נשברה השדרה. תנו רבנן: חוט השדרה שנפסק בחיבו, דבריו רבי; ר' יעקב אומר: אפילו ניקב. הורה רבי כר' יעקב. אמר רב הונא: אין הלכה כר' יעקב. וכמה רובו? רב אמר: רוב עורו. ואמרי לה: רוב מוחו. מאן דאמר רוב מוחו כ"ש רוב

רש"י

הורה רבי—שבא מעשה לידו והורה להחמיר ולא סמך על דבריו. רוב עורו—אם נחתך רוב היקף עורו סביב, אעפ"י שהמוח לא נפרד כלום, טריפה. ואמרו לה רוב מוחו—דכיון שנפסק ונפרד המוח מבפנים, אף על גב שהעור כולו קיים,

ערו, למ"ד רוב ערו - רוב מוחו מאי? ת"ש דאמר ניולי אמר רב הונא: רובו שאמר רוב ערו; מוח זה לא מעלה ולא מוריד. רב נתן בר אבין היה יתיב קמיה דרב, בדק ברוב ערו, וקא בדיק ברוב מוחו, א"ל: אם רוב ערו קיים, מוח זה אינו מעלה ואינו מוריד. אמר רבב"ח אמר ריב"ל: נתמרד פסול, נתמסמס פסול. איזוהי המרכה ואיזוהי המסמסה? המרכה כל שנשפך כקיתון, מסמסה כל שאינו יכול לעמוד. בי רב אמרי: נתמסמס פסול, נתמזמז כשר. מיתביבי רשב"א אומרי: בהמה שנתמזמז מוחה טרפה? ההיא נתמסמס איתמר.

טרפה. כ"ש רוב ערו - שהרי רוב העור מחזיקו וכיון שנפסק העור סוף המוח לפרד ולצאת. ניולי - שם חכם. בדק ברוב ערו - ואשכח דלא איפסיק רוביה והדר בעי למיבדק ברוב מוחו דניהוי נמי קיים. נתמרד פסול, נתמסמס פסול גרסינן, ואחזי דשדרה קאי, א"ע'ג דהמסמסה קילא מהמרכה, כדמפרש ואזיל, אפילו הכי תנא תרווייהו, דאי תנא המסמסה לחודה הוה מפרשינן דהוינו נשפך כקיתון. המרכה שנתרככה ונעשית המוח בתוך הקרום כמים ונשפך מראשו לסופו ומסופו לראשו, ואם היו נוקבין אותו היה יוצא דרך הנקב. ואינו יכול לעמוד - מפני שנעשה צלול, אבל לא כל כך שיהיה נשפך כקיתון של מים, אבל כשאוחזין אותו ומניח קצתו למעלה מידו הוא נכפף ונופל. א"ע'ג דאמרן, מוח לא מעלה ולא מוריד, ה"מ בהפרדה אבל בהמרכה לא. נתמסמס פסול, נתמזמז כשר - ולהכי הדר נקט נתמסמס פסול, דלא תימא נתמזמז ונתמסמס הדא הוא ולא יפלוגי עליה אחא.

באור

כבר הזכרנו למעלה, שאין כל טעם מספיק להקל בנקיבת מוח השדרה יותר מבנקיבת מוח הגלגולת. ואם אמת הדבר שתפקידו של מוח הגלגולת הוא יותר נכבד ויותר נשגב מפני שהוא מרכז המחשבה והרצון, ביחס ידוע יש הומר במוח השדרה ממוח הגלגולת. הנה ידענו, כי חכמי הפיזיולוגיה מרחיקים באיזמל חלקים גדולים של מוח הגלגולת של יונה או כלב והם נשארים בחיים, אע"פ שהם אינם מבינים ואינם מרגישים כלום וחייהם הם רק חיי צמחים, אבל על ידי הלעטה והמראה יוכלו לחיות ימים רבים, בשעה שהפסק כל שהוא במוח השדרה מביא לידי מיתח. אם יהיה ההפסק בגובה המפרקת או הגב, אז ימות פחאם מפני שבץ של שרירי הנשימה. ואם יהיה ההפסק בגובה המתנים, אז ימות לאחר זמן על ידי עצירת השתן ודלקת שלחופית השתן והכליות. ולפיכך על פי השקפת חכמי הרופאים בימינו יותר נכון היה לפסק הלכה כרבי יעקב, שאם נשברה השדרה וניקב הקרום - טריפה מפני שאין כמות חיה. (ולפיכך גם הורה רבי כרבי יעקב). כי אפילו אם נסכים למאן דאמר יש טריפה חיה, הלא אין מאן דאמר יש אינה חיה כשדה. אמת הדבר, כי נקיבת מוח השדרה אינה גוררת מיתח בהחלט, ורק נקיבת מוח הממושך גוררת אחריה מיתח בהחלט, ואפשר הדבר כי החכמים החולקים על רבי יעקב ואמרו: הוט

השדרה שנפסק ברובו טרפה, סמכו עצמם על מעשים שהיו. אבל הלא גם נקיבת מוח הגלגלת אינה גוררת אחריה מיתה בהחלט, כמו למשל ניקב הלב לבית הללו. והמשנה דאלו טריפות נתיסדה על הנסיון של הרוב, ולא של המיעוט. אבל עוד יותר מזה נתפלא על דברי רב הונא שאמר: „רובו שאמרו רוב עורו, מוח זה לא מעלה ולא מוריד“, ואם רוב עורו קיים, אז אין מן הצורך לבדק את המוח כאילו היו התרגשה והתעוררות התנועה באה מעור המוח ולא מהמוח עצמו. קשה לשער, שרב חשב כי לא המוח הוא העיקר, כי אם רק הקרום, המשמש רק כשומר להמוח להגן על החומר הרך והעדין הזה שכל פעולות הגוף תלויות בו.

אבל בסוגיא זו יש גם סחירה „מיניה וביה“. אם מוח זה אינו מעלה ואינו מוריד, מדוע אם נתמרד או נתמסס פסול? אין אנו יודעים מה זה מזמוז. רש"י מבאר נתמזמוז — „נתרוקן מהמוח מקצתו מאיליו“, כלומר מה שנקרא אצל הרופאים בשם סירינגומייליה, Syringomyelia, כלומר פחתת בחומר המוח, והמקומות הריקנים מלאים מים, מחלה שאין לה סימנים ברורים שנוכל על פיהם להכיר אותה כל זמן שהגוף חי. אבל במה מזמוז טוב ממסמוז? אדרבה במסמוז (כלומר בהמרכת המוח) יש איזה חיבור בין חלקי המוח הנפסק על ידי המוח הרך, ובמזמוז לא נשאר כלום במקומות הריקנים, וההפסק הוא הפסק גמור. רש"י מרגיש בקושיה זו, ואומר: „אע"פ דאמרין: מוח זה לא מעלה ולא מוריד, הני מילי בהפרדה אבל בהמרכה לא“, אבל רש"י אינו נתן טעם במה עדיפה הפרדה מהמרכה, אדרבה!

לפי שטתי, אני מבאר סוגיא זו באופן אחר, המתאים לידיעותינו בחכמת הרפואה. „וכמה רובו? רב אמר: רוב עורו, ואמרו לה רוב מוחו“, כאשר אמרתי למעלה, נוסדה הלכה זו על מעשים שהיו, שראו שהפסק מועט של מוח השדרה לא הביא לידי מיתה, אע"פ ששברה השדרה, וא"כ בא קלקול זה על ידי כח פועל מבחוץ. אבל הפסק בחוט השדרה הלא יכל להיות גם בלי כח פועל מבחוץ, למשל מזמוז המוח (או סירינגומייליה) שהיא מחלה פנימית, והסרון מבפנים לא שמו חסרון. לפיכך אומרת הגמרא: „מאן דאמר רוב מוחו“ — כלומר: ובפחות מזה אין הבהמה טריפה — „כ"ש רוב עורו“ — כל שכן שאינו טריפה אלא בשנפסק רוב עורו. „ומאן דאמר: רוב עורו, רוב מוחו מאי?“ — כלומר אם העור כולו קיים ורק המוח נפסק, טריפה היא או לא? על זה משיב רב הונא: „רובו שאמרו רוב עורו. מוח זה לא מעלה ולא מוריד“. כי אם היה העור קיים, אז אין הבהמה טרפה, אע"פ שנפסק המוח. מפני שאם העור קיים, אז בודאי נפסק המוח ממחלה פנימית. „רב נתן בר אבין היה יתיב קמיה דרב, בדק (רב נתן) ברוב עורו וקא בדיק ברוב מוחו. אמר לו: אם עורו קיים מוח זה אינו מעלה ואינו מוריד“ — בנוגע לטרפה. אני מוחק את המלה „רוב“ שבאה רק על ידי שיגרא דלישנא. הטעם של רב הוא, אם אני רואים שהעור כולו קיים, אז הוא סימן שהפסק החוט בא לא על ידי כח פועל מבחוץ, אלא על ידי מחלה פנימית, שלדעת האמוראים הראשונים אינה טרפה מפני שהסרון מבפנים לא שמו חסרון. אולם מוצא אני לנכון למחוק את המלה „רוב“, מפני שאם יהיה גם הפסק מועט בהעור, אז רגלים לדבר כי הפסק המוח הוא מסבה חיצונית.

„בי רב אמרי: נתמסס פסול, נתמזמוז כשר“. מסמוז, כלומר המרכה, באה חמיד על ידי סבה חיצונית. מזמוז, כלומר סירינגומייליה, על ידי סבה פנימית, ודוק.

עד היכן חוט השדרה? — עד היכן כחו של חוט להיות בהמה טרפה בפסיקתו? החוט יוצא מן המוח והולך על פני כל השדרה והאלוהיה עד סוף הזנב. עד בין הפרשות — עד מקום שהוא מתפרש ומתפצל פצולין. כנגד הירכיים הוא מתחיל ליפצל, ויוצא ראש אחד לירך זו ואחד לזו, והאמצעי יורד לזנב, ולמטה מאותן פצולין כנגד שתי אצבעות הוא חוזר ומתפצל עוד לג', ולמטה מהם עוד מתפצל וכן בהרבה מקומות עד סופו. ואם נפסק מן המוח ועד בין הפרשות הללו, כל מקום שנפסק שם רובו טרפה, ואם למטה מבין הפרשות נפסק, כבר תשש כח והירכיים מעמידין את שדרתו ואינה מתה בכך. אייתי ליה גדי שמן — שהוט ומופשט, ולא היה לו שהות לעכב עד שיקרענו ויראה לו הפצולין מבפנים, והיה מראה לו מבחוץ, שהחוט לבן הוא ונפרד מבחוץ כשנכנס בבשר האלוהיה לכאן ולכאן מתחת לעצם. ולא ידע — החוט מבחוץ, והוא צריך לכוון עד מלא חוט השדרה, שאם נפסק לכאן טרפה ואם נפסק לכאן כשרה. בליטן טפי — והעצם של בוקא דאטמא דוחק הבשר ומדובק ודוחק בו את מוח החוט הנפצל עליו עד שנעשה דק ואינו ניכר. עד אחת — כל מקום שיפסק מן הצואר עד בין הפרשה ראשונה טרפה, נפסק בין הפרשה שלישית כשרה שניה איני יודע. אח"ל עד ועד בכלל פרשה עצמה מהו? — נפסק הפיצול עצמו מן החוט מהו? ובפרשה ראשונה קאי. חידון כבשר — שאם נפסק הפיצול כשרה וכו'. לשון אחרי: בין הפרשות — הן צלעות קטנות של אלוהיה. פרשות הוא בשר המפריש בין צלע לצלע, פי הפרשות צלעות שבין פרשה לפרשה. גדי שמן — חי. בליעה טפי — הצלעות נבלעין ואין ניכרין כשהוא חי. בליטי טפי — ונפשט הבשר והכל דומה לצלעות, וכל לשון זה אינו נראה לי ומפי גאון שמעתיו. פרשה עצמה — נפסק החוט כנגד פרשה שניה, בשר שבין צלע ראשון לשני מהו? ומפי גאון אחר שמעתי: פרשה עצמה — נשבר הצלע עצמו.

באור

למען הבין את הפרושים השונים שרש"י מפרש בהם את הקרמין „בין הפרשות“ אנו צריכים להזכיר דברים אחדים מתורת הנחות. מוח השדרה מגיע עד החוליה הראשונה של המתנים ולפעמים עד השניה, ושם הוא מתפצל לציצית של חוטים

עד היכן חוט השדרה? אמר רב יהודה אמר שמואל: עד בין הפרשות. רב דימי בר יצחק הוה קא בעי למיזל לבי חוזאי, אחא לקמיה דר' יהודה, א"ל: ליחוי לי מר בין הפרשות היכא? א"ל: זיל אייתי לי גדי ואחוי לך. אייתייה ליה גדי שמינה. א"ל: בליעה טפי ולא ידע. אייתי ליה כחוש. א"ל: בליטן טפי ולא ידע. א"ל: תא אנמרך גמרא: הכי אמר שמואל: עד אחת טרפה, שלישית כשרה, שניה איני יודע. בעי רב הונא בריה דרב יהושע: עד ועד בכלל, או דילמא עד ולא עד בכלל? בעי רב פפא: אח"ל עד ולא עד בכלל, פי פרשה מהו? בעי ר' ירמיה: אח"ל עד ועד בכלל, פרשה עצמה מהו? ת"ש: הפרשה חידון כבשר, מאי לאו פרשה ראשונה ושניה, לא שלישית.

שנמשכים והולכים בתמונת „זנב הסוס“ *Cauda equina*, בהצנור של חוליות המתנים ובהצנור של עצם העצה (ואצל הבהמות גם בחוליות האליה או הזנב). ממוח השדרה יוצאים עצבים לכל ארכו ממוח הממושך עד האליה, אבל שרשי העצבים של הגב ושל המתנים אינם נראים לעין, מפני שהם מכוסים בשרירים, ורק העצב האחרון של המתנים משלשח העצבים הראשונים של היוצאים מחורי עצם העצה גלויים ונראים משני צדי העצה, והם מתחברים יחד למקלעת העצה, *Plexus sacralis*, שממנה יוצא העצב היותר גדול שבגוף הנקרא בשם גיד הנשה, *Nervus ischiadicus*. מובן הדבר כי הפסק החוטים של „זנב הסוס“ מושך אחריו שבץ כל האברים המקבלים ממנו את עצביהם; והוא הדין כשנפסק איזה עצב אחרי צאתו ממוח השדרה, כי העצבים הם המביאים את ההרגשה מן האברים אל מוח השדרה, והם הם המוליכים את התעוררות התנועה מן המוח אל שרירי האברים.

והנה להפוש הראשון ששמע רש"י מרבותיו, בשם „פרשה“ יקרא שורש העצב היוצא מחור העצה מבפנים (כלפי הבטן); בשם „פי הפרשה“ יקרא פתח החור, ו„בין הפרשות“ — המקום בעצם העצה נגד החורים ובין שניהם. השאלה היתה: עד היכן חוט השדרה? כלומר אם נשברה אחת מחוליות השדרה ונתחיבנו לבדק את החוט, ואם מצאנו שנפסק ברובו או נתמסס — עד כמה אנו תולים את הקלקול הזה בשבירת השדרה. (אגב אורחא נעיר, כי בדיקה זו היא אחת מן הבדיקות היותר קשות. מוח זה סגור בתוך צנור, בנוי מקשתות של עצם מתורזות זו על גב זו; וכדי להסתכל בהחוט אנו צריכים לכרות במגרה את הקשתות מזה ומזה בזהירות יתירה, כדי שלא לקלקל את החוט. בלי צורך גדול אין עושין בדיקה זו). החשובה על השאלה היתה: „עד בין הפרשות“, כלומר עד המקום שהפצולים נראים לעין. רב דימי שלא ראה מעודו את הפצולים האלה, חפץ כי יראה לו ר' יהודה את מקומם מבחורף על המתנים. רש"י אומר, כי היו הגדיים שהביא לו רב דימי שחוטים ונפשטים, רק לא היה לו פנאי לקרע אותם ולהראות לו את הפצולים מבפנים. איני יודע מפני מה נדחק רש"י לזה, הלא אפשר שהביא לו גדיים חיים. ועל פי רוב אי אפשר לסמן מבחורף את הגבול בין חוליות המתנים ועצם העצה. „א"ל: תא אנמרך גמרא, הכי אמר שמואל עד אחת טרפה, שלישית כשרה, שניה איני יודע“. כלומר אם נשברה אחת מחוליות השדרה ואנו נזקקים לפתח את הצנור ולהסתכל בהחוט אם נפסק או נתמסס, אנו יכולים להטריף רק עד הפצול הראשון (יעד בכלל), מפני שהעצה שחוליותיה מדובקות זו לזו ומלבד זה היא מהודקת בין שתי עצמות הירכיים (הקטליות), אינה עלולה כלל להשבר. להשבר תוכל רס החוליה האחרונה של המתנים. ואם מצאנו הפסק או מסמוס נגד הפצול השלישי ומכל שכן נגד הפצול הרביעי, אז הבהמה כשרה. רש"י מפרש „מפני שאם מלמטה מבין הפרשות נפסק, כבר תשש כח (החוט) והירכיים מעמידין את שדרתו ואינה מתה בכך“. בדבר הזה לא תוכל חכמת הרפואה להסכים עם רש"י, ומה בכך שהירכיים מעמידות את השדרה, אבל אם נפסקו החוטים בתוך הצנור, העצבים היוצאים ממנו (גידי הנשה) הם כפגרים מתים ואינם מוכשרים לא להרגשה ולא לערר תנועה בהשרירים. הטעם לפי דעתי הוא, מפני שעצם העצה המחוברת מחוליות עבות ומהודקת בין שתי עצמות הירכיים (הקטליות), אינה עלולה להשבר כלל, ואם בכל זאת מצאנו הפסק בהחוט הסגור בהעצה, לא נוכל לתלות את הסלקול בשבירת החוליה האחרונה של המתנים,

ואפשר שאנחנו בעצמנו קלקלנו את החוט במגרה בשעת נסירת העצמות, ולפיכך הבהמה כשרה. אבל אם נמצא ההפסק או המסמוס נגד הפצול השני, כלומר נגד החורים הראשונים של העצה, אז אפשר הדבר, שהבהמה כפפה את שדרתה בשעת שבירת החוליה, והחוט כלו נמתח ונמשך כלפי מעלה, והפצול השני בא נגד החוליה האחרונה של המתנים, כמו שהוכיח זאת המנתח הירטל בנסיונותיו בגוף של אדם מת¹⁾, ולפיכך קלקול נגד הפצול השני הוא ספק טרפה. והדבר הזה מעיד על עומק שכלו של שמואל, שבא על ידי שיקול הדעת למה שמצא הירטל על ודו הנסיון. הראיה על זה, שהטעם הוא מפני שעצם העצה החוליונית מדובקות זו לזו אינה עלולה לשבירה, אנו רואים ממה שבסמוך הגמרא שואלת: האידן הוא הדין בערף? „ר' ינאי אומר: למטה מן האגפים, ור"ש בן לקיש אומר: עד בין אגפים“ (כלומר עד בין הכנפים). אבל כל קורא יוכל להוכיח גם בתרגומות מבושלת, שחוט השדרה משתרע אצלה עד הזנב, ומדוע אומר ר"ש בן לקיש: עד בין הכנפים? הטעם לזה הוא, מפני שאצל התרגומות ואצל היונה חוליות הגב הן רק שבע במספר (אצל ארז ובר אוזה — חשע) וחוליות המתנים וחוליות העצה כלן מדובקות זו לזו ועושות עצם שלמה אחת שאינה עלולה להשבר, ולפיכך דין של חוט השדרה נהג אצלן רק עד בין הכנפים.

לפי הפרוש ששמע רש"י מפי גאון אחד, בשם „פרשות“ יקראו המקומות הפנויים שבין זיזי הצדדים של חוליות המתנים. חוליות המתנים שאינן מחוברות לצלעות, זיזי הצדדים שלהן הם ארוכים מאד, ורש"י קורא להן „צלעות קטנות של אליה“, והזיזים בעצמם נקראים בשם „פי הפרשות“. מן הפרוש הזה, שאינו מתיישב היטב על הלשון של הגמרא, ושאינו מוצא הן בעיני רש"י, גם דעת הרופאים אינו נוחה הימנו. לפי הפרוש הזה — „עד אחת“ פרושו עד הרווח הראשון שבין זיזי הצדדים של חוליות המתנים, „שניה“ היא הרווח השני שבין זיזי הצדדים, אבל את הזיזים האלה קל מאד למשש אצל בהמה כחושה. אמת הדבר כי גם הפרוש הזה נוסד על איזה בסיס מדעי. הלא יודעים אנו כי מוח השדרה משתרע עד החוליה הראשונה של המתנים, ורק לפעמים הוא משתרע עד החוליה השניה, ומשם ואילך הוא מתפצל לחוטי „זנב הסוס“, ולפיכך הוא אומר: עד אחת טרפה, שניה אינו יודע. אבל הלא גם זנב הסוס מתפצל לעצבים ומהם יבנה גם גיד הנשה, ואידן נוכל לאמר עליו כי פסיקתו אינה מעלה ולא מורידה. גם הבטוי „הפרשה תידון כבשר“ הוא תמוה, הרי זה כמי שאומר „הבשר תידון כבשר“. בשם גאון אחר אמנם מביא רש"י, כי בשם „פרשה“ נקראת הצלע עצמה ו„בין הפרשות“ יהיה פרושו בין הצלעות, אבל גם פרוש זה הוא דחוק מאד. עוד פרוש אחר מביא הכסף משנה בשם ר' ירוחם, העומד בשיטתו של רש"י שבשם „פרשות“ נקראים הפצולים היוצאים מחורי העצה ו„בין הפרשות“ נקרא החוט הישר בשדרה שבין פיצול לפיצול.

שונה מכל אלה הפרושים הוא פרושו של הרמב"ם, אעפ"י שלדינא אין חלוק בינו ובין רש"י. בשם „פרשה“ מכנה הרמב"ם את כל אחת מחוליות העצה וזה לשונו: (הלכות שחיטה, פרק ט' הלכה ג' וד'): „עד סוף פרשה שניה, שלא ישאר אחריה אלא פרשה שלישית הסמוכה לתחילת האליה. וגי' פרשיות הן ואלו הן: שלשה עצמות דבוקין זה

¹⁾ עין ספרי רמ"ח אבריים.
 (הערה: המילה „האידן“ היא שם נרדף ל„הדין“.)

בזה למטה מחוליות של שדרה" (כלומר מחוליות המתניים). ופה הראה הרמב"ם כי הולך הוא בעינים עצומות אחר גלינוס, גם במקום שטענתו נראית לעינים. באמת אצל האדם ואצל השור העצה היא מחמש חוליות, אצל העז והכבש מארבע חוליות. אבל גלינוס מנה ארבע חוליות אצל האדם ושלוש אצל הבהמה, וכן מנו גם הרופאים הערבים, ואהריהם נמשך גם הרמב"ם.

גמרא

בעופא? רבי ינאי אומר: למטה מן האגפים, ור"ל אמר: עד בין אגפים. אמר עולא: הוה קאימנא קמיה דבן פזי, ואייתר לקמיה עופא ובדק עד בין אגפים.

רש"י

עד למטה מכנפיו הוה כח חוט השדרה דיליה, ולריש לקיש עד כנגד בין אגפים.

באור

מספר חוליות השדרה אצל העופות שונה הוא ממספרן אצל בעלי היים יונקים. חוליות הצוואר אצל היונים 12, אצל התרנגולת—13, אצל הבר-אווז—15 ואצל האוז—18. חוליות הגב אצל היונה והתרנגולת—7, אצל האוז והבר-אווז—9, ומספר הצלעות כמספר חוליות הגב. מספר חוליות המתנים, העצה והזנב ביהד הוא 14, אבל כולן מהותכות יהוד ואי אפשר להבדיל חוליה מחוליה והן דומות כולן לעצם אחת. וכיון שהפסק בחוט השדרה יכול להיות רק על ידי שבירת אחת החוליות או על ידי עיקור חוליה, לפיכך אי אפשר שתהיה זאת למטה מחוליות הגב, ולפיכך גם הדין של הפסק חוט השדרה יכול להיות רק או בחוליות הצוואר או בחוליות הגב שהן רק עד האגפים.

גמרא

ניטלה הכבד וכו'. הא נשתויר הימנה כלום כשרה אע"ג דלא הוה כזית, והתנן ניטל הכבד ונשתויר הימנה כזית כשרה? אמר רב יוסף: לא קשיא: הא ר' חייא, הא ר"ש בר רבי. כי הא דרבי חייא זריק לה ור"ש בר רבי מטביל לה וסימניך עשירין מקמצינן וכו'. ר' זירא אמר וכו': כזית שאמרן במקום מרה. רב אדא בר אבהב אמר: במקום שהיא חיה. אמר רב פפא: הילכך בעינן כזית במקום מרה ובעינן כזית במקום שהיא חיה.

רש"י

זריק לה—לבהמה שלא נשתויר בה כזית מן הכבד דקסבר טרפה. מטביל לה—אוכלה וכל מאכלם ע"י טיבול חומץ או חרוסת, כך שמעתי. אבל נראה בעיני דבאיסור והיתר טריף ומכשר הוה שייך למיתני, וזריק ומטביל לא שייך ביה, ומסתברא דהכי קאמר: ר' חייא זריק לה לכבד של כל בהמה ולא היה אוכלו דלא הוה חשיב ליה, ור"ש מטביל ליה דאע"ג דלאו בשר הוא קאכיל ליה משום בריאותא וכו', הלכך אם לא נשתויר כזית להעלות ארוכה וכו' טרפה, ור' חייא לא בעי כדו להעלות ארוכה אלא שוורא פורתא וכו'.

באור

הקושיה מן הסיפא לרישא אינה חזקה מאד. כזית הוא השיעור היותר קטן בכל האיטורים, ופחות מכזית הוא שוה ללא כלום. ואם כן איך כל סתירה בין הרישא

והסיפא. אבל החירוף הוא עוד יותר דחוק. על פי הפרוש ששמע רש"י זרק ר' היא את בשר הבהמה שניטל הכבד שלה ונשאר ממנו יותר מכזית, ור"ש ברבי אכל מבשר זה. אבל מסופקים אנו אם אירע מעשה כזה בעולם. כבר בארנו בפרושו להמשנה, כי לכל הענין של ניטלה הכבד יש רק ערך עיוני ולא ערך מעשי: בהמה שניטלה אצלה הכבד לא בידי חירורג אמן וחרוץ במלאכתו, לא תוכל לחיות גם רגעים אחדים. אי אפשר ליטול את הכבד, מבלי שיזוב דם הבהמה מהעורק של הכבד ומווריד הכבד ומווריד השער. כדי לעשות את החתוך הקשה הזה צריך הרופא החרוץ לפתוח את הבטן של הבהמה, למצוא את העורק ואת הווריד הנמצאים מאחורי הכבד ולקשור אותם בחוט של משי, ולקשור גם כן בחוט של משי את ווריד השער, ורק אחרי כן יוכל לחתוך בזחירות יתירה את הכבד. מסופקני מאד, אם נמצא אז חירורג אמן וחרוץ כזה לעשות את החתוך בבטן הבהמה שר' היא לא אכל מבשרה. ור"ש בר רבי טבל את בשרה בחרוסת ואכל לתיאבון—על פי דברי הפרוש ששמע רש"י, אבל גם פרושו של רש"י הוא דחוק מאד. אם ר' היא מנע את עצמו לאכול לכבד בכלל, מפני שלא אהב חבשיל זה, האם מפני זה צריך הוא להכשיר בהמה שניטלה כבד שלה ולא נשתייר בה כלום? ענין הטרפה תלוי בהכלל כל שאין כמות חיה טרפה, ולא במה שהחיד אוכל יטעם לו. סוף דבר, סוגיה זה עוד לא מצאה פתרון נכון והיא עוד מחכה לנגר ולבר נגר דיפרקינה.

רש"י

כיתויא דורדא—מלבוש אדום שהריאה מונחת בו. ורדא על שם שטרם תחתון אדום הוא, כדאמרינן לקמן כאחינא סומקא. דאגליד—שניטל טרום העליון והופשט כמו גלודה דמתני' (דף נ"ד). כאחינא סומקא—שנשארת בקרום התחתון והיא כתמרה אדומה. דאושא—כשנפחין אותה משמעת קול כאילו רוח יוצא ממנה. ה"ג: אי ידעינן מהיכא אושא מוחבינן עלה גרפא או גילא או רוקא—מושיבין על איתו מקום כנה פלומה בלע"ז. גילא—קש. אי מבצבצא—היא רוקא מחמת הנפיחה בידוע שיש שם נקב, שהרוח יוצא משם. טריפה—משום ריאה שניקבה. ואי לא—ידעינן מהיכא אושא, פעמים שאין יכול להבחין לשמיעת האוזן מהיכן קול זה נשמע. מייחנין משיכלתא—קונייא בלע"ז. דמיא פשורי ומוחבינן—לכולה ריאה לחוכה שכל מקום שיש בה נקב יבצבצו המים. דכווצן לה—והנקב נסתם ואין זו בדיקה יפה. דמטרשי לה—מקשין אותה כאבן. ואם אין שם נסב

גמרא

הריאה שניקבה. רב ושמואל ורב אסי דאמרי: סומא עילאה. ואמרי לה: קומא תתאה. אמר רב יוסף בר מניומי א"ר נחמן: וטימניך כיתויא דורדא דמנחא ביה ריאה. פשיטא: אי אינקיב עילאה ולא אינקיב תתאה, תתאה מגין—כדרבה, דאמר רבה: האי ריאה דאגליד כאחינא סומקא כשרה. אינקיב תתאה ולא אינקיב עילאה, מגין או לא מגין? פליגי בה רב אחא ורבינא, חד אמר: לא מגין, וחד אמר: מגין. והלכתא מגין. כדרב יוסף, דאמר רב יוסף: האי ריאה דאושא, אי ידעינן היכא אושא מוחבינן עלה גרפא או רוקא או גילא, אי מבצבצא טריפה, ואי לא כשרה. ואי לא ידעינן היכא אושא, מייחנין מחיכלתא דמיא פשורי ומוחבינן לה בגוזה. בחמימי לא, דכווצי. בקרירי לא, דמטרשי. אלא מוחבינן בפשורי ונפחינא לה: אי מבצבצא טרפה, ואי לא כשרה. תתאה אינקיב עילאה

לא אינקיב, והאי דאושא זיקא דביני
ביני הוא.

בקרום העליון ויש נקב בתחתון, מתקרע
העליון מחמת שהוא קלוש, ומים הקרים
מותחין אותה כשמתקשה. תחאה אינקיב
— והרוה יוצא מבפנים דרך הנקב ואינו
יכול לצאת הוץ מפני קרום העליון
שמגין ונכנס הרוה לבין ב' הקרומים,
לפיכך היא משמעת קול.

באור

כבר בארנו שכל אחת משתי הריאות מעוטפת בקרום מיוחד המרצף את כל
שטחה העליון ונכנס אל הסדקים שבין האונות ומרצף גם אותם, ובהגיעו אל שער
הריאה, כלומר אל המקום שהסמפונות והעורקים והוורידים נכנסים אל תוך הריאה,
הקרום מתקפל ומרצף את המחיצה, Mediastinum, שבין ערוגות הריאה ואת דפני
החזה מבפנים וגם את שטחו העליון של חצר הכבד (טרפס — Diaphragma). לפי זה
קרום הריאה מציג לפנינו שק סגור מכל רוחותיו, בצדו האחד הוא עוטף את הריאה
ובצד השני הוא מרצף את דפני החזה. שק סגור כזה יש להריאה הימנית ושק
סגור כזה יש להריאה השמאלית, ואין כל חבור ביניהם. הקרום הזה בנוי מרקמת
החבור של חוטים שזורים, שחוטים אלאסטיים רבים מעורבים בה, ולפיכך עלול
הקרום להתמתח ולהתכווץ. בשעה שאנו שואפים אויר בקרבנו, הריאה מתרחבת והקרום
מתרחב עמה; ובשעה שאנו נושמים את האויר מקרבנו החוצה, הריאה מתכווצת וגם
הקרום מתכווץ עמה. שטחו העליון של הקרום מרופד באנדוטליה, כלומר בלשכות
שטחיות דקות וחלקות מאד, עד שהוא נוצץ כראי מלוטש. מלבד זה הקרום מזיע
מקרבו תמיד נוזל נסיובי במדה מצומצמת, מפני שבתוך הקרום נמצאים צנורי לימפה
במדה מרובה, והפיות הדקים מאד של צנורי הלימפה פתוחים אל הלל בית החזה
ושופכים את נוזל הלימפה לתוכו, ומצד שני הם בולעים את הנוזל הנמצא בבית
החזה, אם הוא נקבץ שם יותר מן המדה הנחוצה. נוזל זה מרטיב את שני שטחי
הקרום הנוגעים זה בזה (קרום הריאה וקרום הדופן) ומגין עליהם מן החכוך הבא
על ידי פעולת הנשימה.

המנתחים בזמן הזה מבחינים רק קרום אחד של הריאה, הם אינם חושבים ואינם
יכולים לחשב את השטח הדק של האנדוטליה לקרום בפני עצמו. לא כן חכמי
התלמוד, הם מדברים מקרמא עילאה וקרמא תחאה. כנראה חשבו את השטח של
האנדוטליה לקרום בפני עצמו, וחשבו כי יוכל הקרום העליון להנקב בשעה שהקרום
התחתון נשאר שלם (וזהו אמנם אמת ונכון), אבל הם חשבו שיוכל גם כן הקרום
התחתון להנקב, והאויר יוכל לצאת מן הריאה ולהתקבץ בין שני הקרומים, אבל
זהו דבר שאי אפשר. הגלד של האנדוטליה הוא דק ורפה כל כך, עד שלא יוכל
לעצור בעד האויר מבלי להקרע, ואם אנו רואים לפעמים אויר תחת הקרום, אין זה
תחת הקרום העליון, אלא תחת הקרום היחיד, בינו ובין רקמת החבור של קשר
הריאה¹). האי ריאה דאגלירד כאהינאל סומקא כשרה. אי אפשר לתת תמונה יותר

¹ ה"ר רבינאוויץ בחרגומו הצרפתי של מ"ס חולין, בתפצו לחתאים את דעת חכמי התלמוד
עם דעת המנחתים, אומר כי קרמא עילאה הוא הקרום המרצף את דופן החזה מכפנים, pleura

נאמנה, יותר בולטת מהמדרגה הראשונה של דלקת קרום הריאה, מאשר עשה זאת רבא בשלש מלים „אגליד כאהינא סומקא“ פרי החמר כשהוא בריא ורענן הוא חלק ומזהיר בזכונית מלוטשה. אבל כשיכמש, עורו החיצון יתקלף ממנו והוא נעשה מחוספס וצבטו יהפך לאדמדם כהה. זאת היא תמונת הקרום בראשית הדלקת: הוא מתאדם יותר, מפני שזרם הדם מתגבר ובמקום הדלקת הוא נעשה עכור ומחוספס, מפני שהאנדוטלית מתקפלת ממנו. אלמלא לא שחטו את הבהמה, אפשר שהיה בא לידי סרכא או לידי שפך של נסיוב בבית החזה, אבל עכשו אין סבה להטריף את הבהמה. השאלה: אינקוב תחאה ולא אינקוב עילאה, אם מגין או לא מגין — יכלה היתה להולד רק אצל האמוראים האחרונים מבית מדרשו של רבא, שכאשר נראה להלך היה הוא הראשון להשוות קלקול הבא על ידי חולי קלקול הבא על ידי טראומה. נקב פנימי בלי נקב חיצוני ויכל להעשות רק על ידי איזו מחלה, ולא על ידי כח פועל מבחוץ. והנה תחבולת הבדיקה שמציע ר' יוסף מעידה על יושר שכלו וראויה למו שאמרה. ובכל זאת אין ממנה ראייה ששני קרומים להריאה. אם הריאה המונחת במים פושרים אינה מבצבצת ואינה מוציאה בעבורות של אוויר על ידי נפיחה, ואף על פי כן היא מוציאה שאון — אז אין זה ארת כי נכנס האוויר בין שני הקרומים, אלא שהוא מתקבץ בין רקמת החבור של הריאה ובין הקרום היחיד שעליה. אצל אנשים זקנים לימים החולים במחלת „צבית הריאה“, *Emphysema pulm.*, הוא דבר מצוי שענבו הריאה נקרעים והאוויר יוצא מהם ומתקבץ בין בשר הריאה ובין הקרום.

מזכירנו ובהקדים האמירה, נזכירנו כי צבצוב לא נראה בריאה אחת בלבד.

גמרא	רש"י
ואמר רבא: ריאה שהאדימה מקצתה כשרה, כולה טרפה. א"ל רבינא לרבא: מקצתה מ"ט דהדרא בריא, כולה נמי הדרא בריא? וכו'. אלא לא שנא.	אלא לא שנא — דבין כולה ובין מקצתה כשירה, כדאמר לקמן: אדומה כשירה מדרבי נתן.

וישם אצבעו איתו לא יספיק מה עם צבצוב הנפילה את זה וזה כשיצטרף

באור

הצבע הרגיל של הריאה הבריאה הוא צבע הורד או של שושנה לבנה אדמדמת. ריאה שהאדימה יותר מדי — זהו סימן של שפעת דם, *Hyperaemia* (Прилив крови). שפעת דם תוכל להיות על שני פנים, או שיתגבר זרם הדם אל איזה אבר, העורקים ונימי הדם מתרחבים ויכולו בקרבם דם יותר מן הרגיל, זהו מה שנקרא „שפעת דם פועלת“, *Hyperaemia activa*, או שיתקבץ באיזה אבר דם יותר מן הרגיל מחמת שזרם הדם בהוורידים פוגש איזה מעצור ושטן, עד שלא יוכל לזרם כדרכו אל הלב הימני, וזהו מה שנקרא אצל הרופאים בשם „שפעת דם נפעלת“, *Hyperaemia passiva*. התגברות של זרם הדם חמצא מקום לפני כל דלקת, ובנידון שלנו לפני דלקת הריאה או לפני דלקת של קרום הריאה. אע"פ ששפעת דם תוכל לעבור מאלוה מבלי לגמר

ההפך לזה, אם הריאה בדיקה רחיה באי, וריאה בדיקה רחיה *costalis*, וקרמא תחאה הוא תקרום חנוטק את הריאה, *pleura visceralis*. אבל ר' יוסף מדבר על אודות ריאה שניטלת מחוך החזה ומנחת בקערה של מים. בהיות חד"ר ר. אצלי בפטרוגראד-הראיתי לי זאת, והודת לי כי שנה ברבר.

בדלקת, אבל גם דלקת הריאה, "הדרא בריא", וכאשר נראה להלן אינה עושה את
הבהמה טרפה. פחות מזה תביא לידי נקב בריאה, "שפעת דם הנפעלת" על ידי עירוב
ומעצור בשיטת הוורידים. לכל היותר היא יכלה להביא לידי הדרוקן בבית החזה,
Hydrothorax, כלומר לידי הסתננות של נסיוב הדם מן הוורידים המלאים יותר
מדי. וגם המצב הזה, "הדר בריא" על ידי רפואות ידועות, ולפיכך צדקו רש"י
ושאר הפוסקים (הרי"ם והרמב"ם) נגד דעת ר"ח ור"ת, כי בין האדימה מקצתה ובין
האדימה כולה כשרה (עיין תוספות מ"ו, ע"ב ד"ה אלא ל"ש).

גמרא

ואמר רבא: ריאה שיבשה מקצתה
טרפה, וכמה? אמר רב פפי משמיה דרבא:
כדי שתפרך בצפורן. כמאן? כרבי יוסי
בן המשולם. דתנן¹: איזו היא יבשה?
שאם תינקב ואינה מוציאה טיפת
דם. ר' יוסי בן המשולם אומר: יבשה
כדי שתהא נפרכת בצפורן. אפילו תימא
רבנן, גבי אוזן בכור דקא שליט ביה
זיקא לא הדרא בריא, אבל ריאה דלא קא
שליט בה אוירא הדרא בריא.

רש"י

איזו היא יבשה (האוזן)—לגבי מומי
בכור קאי. ר' יוסי בן המשולם אומר—
ואע"פ שאין מוציאה דם אין זו יבשה
עד שתובש כל כך שתהא נפרכת בצפורן.
רוח ואויר מבאיש ומקלקל את המכה.
ה"ג: הכא כיון דלא שליט בה אוירא
הדרא בריא.

באור

בין כל המחלות השונות של הריאה, יודעים אנו רק מחלה אחת שבה מקצתה
של רקמת הריאה נפרכת בצפורן—זאת היא מחלת השחפת או הגבנת של הריאה,
Tuberculosis. כבר הזכרתי כי גבנוני השחפת הדומים לזרעוני הדוחן, יש אשר
יתחברו יחד לקבוצה אחת גדולה כאגוז או יותר מזה. וכיון שגבנוני השחפת
אין בהם צנורי דם לפרנס אותם, לפיכך לא יוכלו להתקיים ימים רבים, וגורלם הוא
אחת משתי אלה: או שהם נמקים ונמסים ונדחים ע"י שיעול החוצה ומקומם יתפך
למערה—caverna, או שהם מתייבשים ומתגבנים, כלומר חמרים משחנה לחומר
הגבינה, שלפעמים ישתקעו בהם גרגירי סיד מן הדם והם משתנים לאבנים. גבינה
יבשה זו אם תנקב אינה מוציאה דם וגם נפרכת בצפורן.

דברי רבא, "יבשה כדי שתפרך בצפורן" הזכירו את המהלוקת שבין ר' יוסי
בן המשולם והחכמים על דבר אוזן הבכור שיבשה. לדעת החכמים הרי זה מום
אם אינה מוציאה דם כשנקבה, אבל לדעת ר' יוסי בן המשולם רק אז הוא מום
כשאוזן המת נפרכת בצפורן. ואם כן רבא סובר כדעת היחיד נגד הרבים. הגמרא
דוחה קושיה זו: "אפילו תימא רבנן: גבי אוזן בכור דקא שליט ביה זיקא לא
הדרא בריא, אבל ריאה דלא קא שליט ביה אוירא הדרא בריא" (ובאמת גם הריאה שליט
בה אוירא). אבל מלבד זה הקושיא מעיקרה לאו קושיא היא, מפני שאין לדמות

¹ בהגמרא הגורסא, "דהניא", אבל הלא זאת היא משנה מפורשת בבכורות ולא ברייתא.

זה לזה את שני הדברים השונים זה מזה לנמרי. שם מיוורי ב, "נומי ובשה",
Gagraena sicca, של שבלול האוזן אצל בהמה שעדיין היא חיה, ויש בדינו לעשות
 נסיון, אם האוזן מוציאה דם כשתנקב או לא. ואם היא אינה מוציאה דם הושבים
 החכמים שמת האבר, ואחרי יום או יומים יפרד ויפול; ולפיכך הרי זה מום, אעפ"י
 שאינה נפרכת בצפורן. אבל פה בריאה של בהמה שחוטת מצאנו מקום יבש, על
 ידי נקיבת המקום היבש לא נדע כלום. אבר מת אינו מוציא דם אפילו אם ננקב
 אותו כל היום, ולפיכך אנו צריכים להשתמש בסימן אחר. כדאי להוכיח שמקצת
 הריאה כאלו אינה, ולפנינו ריאה שחסרה והיא טרפה.

אם נכונה השערה, כי בריאה, "שיבשה מקצתה" ונפרכת בצפורן, התכוון
 רבא לקבוצת גבנוני שחפת שנשתנו לחומר הגבינה (ומחלה אחרת שתתאים לחמונה
 זו איני יודע) — אז צריכים אנו לאמר, כי רבא בניגוד לכל האמוראים שקדמוהו,
 סובר שחסרון מבפנים שמו חסרון, ושקלקול האברים על ידי מחלה עושה טרפה
 כקלקול האברים על ידי טראומה. וברבר הזה נטה רבא מכל החכמים שהיו עד
 ימיו, כמו שנראה זאת להלן. מובן הדבר כי לשמונה מיני טרפות שמנה עולא
 הוסיף רבא: גם לקותא. השתנות רקמת הגבנונים לחומר הגבינה אין לך לקותא
 גדולה מזו. וכרכיש סבירא ליה.

רש"י
 גילדי גילדי—קליפות קליפות קרושט"ת
 בלע"ז כעין מכות מלנ"ש. אוכמי אוכמי—
 שחורות. חזותא חזותא—גוונים גוונים
 ודוקא הנך גוונים דלא מטרפא בהו, כגון
 אדומה ירוקה, והנך דלקמן בהלכות.

גמרא
 ואמר רבא: האי ריאה דקיימא גילדי
 גילדי, אוכמי אוכמי, חזותא חזותא—
 כשרה.

באור
 רק ריאה בריאה של בעלי חיים צעירים לימים, דומה לכיתונא דוורדא. אצל
 בני אדם באים בימים ואצל שאר בעלי חיים זקנים, הריאה היא על פי רוב מנומרת
 בכחמים אפורים ושאר גוונים. העשן, שהריאה בולעת לתוכה יחד עם אויר
 הנשימה, יכיל בקרבו אבק של פחם שמוליד על השטח החיצון של הריאה כחמים
 שחורים, עד שהריאה כולה תתראה כשיש מנומד. ואין זה דומה לצבע הדיו
 הנראה על שטח גדול של הריאה, כמו שהעירו בצדק התוספות (מ"ו, ד"ה אוכמי
 אוכמי) ושנבאר להלן.

אבל מה הן "גילדי גילדי" שאומר רבא? מה טיבם ומה מקורם?
 למעלה תארנו את המדרגה הראשונה של הלכת הקרום. במקומות שונים
 מתאדם הקרום על ידי שפעת הדם הזורם אליו, הוא נעשה עכור ומתוספס, מפני
 שנתקלף ממנו השטיח העליון של האנדוטליה, וזהו ריאה דאגליד כאהינא סומקא.
 לפעמים לא תפתח הדלקת יותר: לאט לאט תשכך התגברות של זרמת הדם, תחת
 האנדוטליה שנתקלפה תולד אנדוטליה חדשה והקרום ישוב לאיתנו. אבל אם
 הסבה שגרמה לדלקת היתה יותר חזקה, הדלקת תפתח הלאה. מפיות של
 צנורי הלימפה יתחיל לנבוע נסיוב במדה מרובה או מועטת. הנסיוב הוא מים

שחומר הפיברין מעורב בהם. לפעמים מזיע הקרום רק פיברין בלבד, ורק כדורי דם לבנים ואדומים מעורבים בו. על פי תכונתו החימית הפיברין דומה לחלבון הביצה, המכסה בחמונת שטיח עב את מקום הדלקת; חכמי הפאטולוגיה קוראים לשטיחים כאלה בשם גלדי-שוא, חכמי הפוסקים קוראים לו „בשר בלוי“, שבסנין קהה ניכל לגרדו מן הקרום. אם תחפשט הדלקת על שני הקרומים (קרום הריאה וקרום הדופן) במקום שהם נוגעים בזה, אז ידובקו יחד, וזהו הנקרא „סרכא רכה“. אבל על אודות הסרכות השונות עוד נדבר להלן. ה„בשר הבלוי“ יש שהוא נימק ונימס בתוך הנסיוב ונבלע בתוך צנורי הלימפה, והכל ישוב לאיחור. אבל על פי רוב יתארגן הבשר הבלוי ויתהפך לרקמת החבור. הדבר הזה נעשה כך. צנורי הדם שבחוד הקרום שולחים ענפים אל חוד ה„בשר הבלוי“, הכדורים הלבנים יתהפכו ללשכות של רקמת החבור, והן מוציאות מקרבן חוטים שזורים, לפעמים נמצא גלד הדומה לקליפה עבה (עד כד' סינטימטר) וקשה, ולפעמים ישחקעו בו גרגירי סיד עד שהוא נעשה קשה כעצם. קליפות כאלה, אם הן נמצאות רק על הקרום של הריאה ואינן מסורכות לקרום הדופן, אינן עושות לדעת רבא את הבהמה מרפה.

רש"י

אין מקיפין בבועי - בועה שניקבה בריאה וכו', ואין ידוע אם קיודם שחיטה אם לאחר שחיטה, אין מביאין בועה אחרת להקיף ולקרב אצלה ולנוקבה ולראות אם מראה הנקבים שוים וכו'. לית להו בדיקותא - ססירכא זו מחמת נקב היא באה, שמתוך שהריאה שואבת כל מיני משקה, והמשקה נעשה עב בתוכה כמין גליויר"א, ויוצא מעט מעט דרך הנקב, נקפה ונעשה קרום. כך מצאתי בחשובת הגאונים. ואע"פ שהוא סוחם הנקב ואין מוציא רוח, הא אמרן: קרום שעלה מחמת מכה בריאה אינו קרום שסופו ליסתר. שלא כסדרן - כגון שתים החיצונות נדבקו בסירכא ממעל לאמצעית או מתחתיה. היינו רביתיהו - זו מגינה על זו והדרא בריא, שמתוך ששוכבות זו על זו אינו מתפרקת והקרום הולך וחזק, אבל כשהן שלא כסדרן, זו הולכת לכאן וזו הולכת לכאן, והקרום מתפרק ונסתר, וכן הלכה דליכא מאן דפליג עליה וכו'. ואע"פ דאי הוי סריכי אינו בדופן הוי כשרה, כדאמרינן לקמן, אשמועינן רבא דהתם היינו טעמא דכיון

גמרא

אמר אמימר משמיה דרבא: אין מקיפין בבועי. ואמר רבא: הני תרתי אוני דסריכין

להדרי לית להו בדוקא, ולא אמרן אלא שלא כסדרן, אבל כסדרן היינו רביתיהו. שהחלל צר הן שוכבות תמיד אצל הדופן ואינן מתפרקות ממנו זו מזו, אבל דשלא כסדרן מתפרקות הן שהרי אמצעות מפרקתן וכו'.

באור

להסרכות מקור אחד עם הגלדים, בכל מקום שתקרה דלקת של שני קרומים נוגעים זה לזה שם יוכלו להתדבק יחד, ואם יתארגן הדבק שביניהם, אז יהיה דבק של קיימא ולא יפרדו זה מזה לעולם. על פי רוב ידובקו קרום הריאה עם קרום הדופן בהאונות העליונות הנמצאות במיצר החזה, מפני שתנועת האונות שם בשעת הנשימה היא מעטה, ואין דבר אשר יהרוס את הדבק. לא כן הוא בהאונות התחתונות שתנועתן בשעת הנשימה היא גדולה, ולפיכך על פי רוב הדבק של פיברין נמתח בתמונת רצועה או חוט ארוך. ולפעמים הוא נמתח בתזקה ונקרע ואז תהיה לפנינו „סרכא תלויה“ בתחילה, הסרכות הן של פיברין ודומות לחוטים של ריר, אבל כשהן מתארגנות הן מתהפכות לרצועות קשות. וכשם שיוכלו קרום הריאה עם קרום הדופן להתדבק זה בזה, כן תוכלנה גם שתי אונות להתדבק על ידי סרכות זו לזו. לפעמים יכסה הפיברין (הבשר הבלוי) את הריאה כלה, וכאשר יתארגן יהפך לקרום חדש המשתרע על כל האונות, ויש אשר יקלם על נקלה מן הריאה¹).

זה הכלל: אין סרכא ואין בשר בלוי בלי דלקת. רש"י העמיד כלל אחר: אין סרכא בלי נקב. ורק שתי אונות הסרכות זו לזו כסדרן, כיון שהן נשארות תמיד יחד זו אצל זו הן מגינות זו על זו, אבל שלא כסדרן יש לחוש שמא תמתח הסרכא יותר מדאי ותחפרק על הנקב, ולפיכך היא טרפה. רש"י מוכיח שאין סרכא בלי נקב ממה שאנו רואים שמן הריאה יוצא משקה שנעשה עב כנליירא, כלומר כמקפא. אבל משקה טופח יוצא לא מן הריאה אלא מצנוריו הלימפה הנמצאים בתוך הקרום עצמי, וגם קרום של ריאה בריאה מזיע מקרבו את הנוזל הזה, אלא שהוא חוזר ובולע אותו, פולט ובולע, פולט ובולע, ואם נחשוב זאת לנקב, אז לא שבקית חיי לכל בריה. והשכל מחייב שאין פה נקב, כי אלמלי היה נקב בהקרום כי עתה לא היה מסתנן המשקה אלא האויר, והיה מתקבץ בחוד חלל בית החזה. יכולים היינו לפרש את דברי רבא, כי סרכא מאוני לאוני שלא כסדרה היא טרפה. לא משום נקב, אלא משום חסרון בריאה. למשל אם האונה העליונה סרוכה עם האונה השלישית למעלה מן האונה השנייה, זאת האחרונה לא תוכל להתרחב ולהתפשט בשעת הנשימה, והרי היא כאלו אינה. אבל מה נעשה, ורב אשרי (דף מ"ח) מפרש דברי רבא אלו: „אי האי נקיב טרפה ואי האי נקיב טרפה“.

¹ הפוסקים מביאים מעשה שהיה ביינוס ששחטו שם פרה וכשברקה לא מצאו בריאה לא אומה ולא אונה, ולא שום סדק, רק היחה כולה חלקה כחתיכת בשר אחת. והיה שם בודק אחד מאריך אויסטרייך, ולקח סכין חד ותחך בקרום העליון שנתקדם עליה וחיה קולף אותו ומששטו בנחת ומפריד כולו מעליה, אז ראה אותה הריאה כשאר הריאות וחכשויות. — לדעתי אין לך סרכא שלא כסדרה גדולה מזו. ובכל זאת היא כשרה, מפני שסרכא כזאת אינה עלולה להתפרק.

תוספות (ד"ה אבל כסדרן) מפרשים: יש סירכא בלי נקב אבל הסירכא תוכל להביא לדי נקב, זהו יותר קרוב להשמע; אבל אין הדברים מתויישים היטב בלשון הגמרא. לי היה נראה לפרש את הדבר כך. אמת הדבר כי יש סירכא בלי נקב אבל אין נקב בלי סירכא, ולפיכך כל סירכא היא ספק נקב. וראוי היה לאסור כל סירכא משום ספק נקב. אבל אם יש מכה בדופן, אז הודאי מוציא מידו ספק ומכשרינן לה. כמו כן אם יש מקום לחשוב כי הנקב לא יתגלה שנית על ידי תנועת הריאה, אז גם כן כשרה, אבל במקום שיש לפחד פן כשתרחב הריאה על ידי פעולת הנשימה יסתר הקרום שעליה מחמת המכה, אז אנו אומרים גם על הסירכא „קרום שעלה מחמת מכה אינו קרום“.

גמרא	רש"י
מ"ז ע"א ואמר רבא: הני תרתו בויעי דסמיכי להדדי לית להו בדיקוחא חדא ומתחזיא כרתו, מיותינן סילוא (קרץ) ובזעינן לה, אי שפכן להדדי חדא היא וכשרה, ואי לא תרתו נינהו וטרפה.	תרתו בויעי דסמיכי להדדי — קים ליה לרבא דאינן סמוכות, אלא מחמת נקב שהיה בריאה וזעלה הנקב את הברועות הללו סביביו. חדא ומתחזיא כרתו — ונראה כמין סדק באמצעותה ודומה לב'. בזעינן לה — באחת מצדיה.

באור

פה אנו מודים, כי אין בידנו למצוא יסוד להלכה זו בחכמת הרפואה.

גמרא	רש"י
מ"ז ע"א ואמר רבא: ה' אינו אית לה לריאה, אפה כלפי גברא, תלתא מימינא ותרתו משמאלא, חסיר או יתיר או חלוק טרפה.	תלתא מימינא — דבהמה והיא לימין הטבה, כשהיא תלויה ברגליה ובני מעיה כלפי הטבה. יתיר — סבירא ליה לרבא דכנטול דמי, ולית הלכתא כוותיה, כדאמרינן בסמוך.

באור

למעלה בדין הריאה שייבשה מקצתה ואינו, כי רבא סובר, שחסרון בריאה אעפ"י שנעשה בידו שמים הוא בכלל ריאה שחסרה שנמנתה בהמשנה דאלו טרפות. עכשיו הוא בא ומוסיף, שלא לבד ריאה שחסרה על ידי מחלה פנימית, אלא אפילו נולדה חסרה היא גם כן טרפה. והרי בהמה שנמצאו אצלה למשל שתי אונות בהריאה הימנית תחת שלש, הלא יש כמות חיה, הלא היא עצמה היתה חיה בשינוי זה חמש או שש שנים, ולולא נשתנה הלא היתה חיה עוד כמה שנים, ואיך נוכל לקרוא בהמה כזו בשם טרפה?

יותר מזה. אם נמצאה אונה יתירה בהריאה של הבהמה היא ג"כ טרפה, ומדוע? הלא במשנה דאלו טרפות אין זכר להשם יתירה. ואין מחלה בעולם, בין בידו שמים ובין בידו אדם שתוכל לעשות משלש אונות ארבע אונות. ורק אנהנו העמדינו כלל חדש „כל יתר כנטול דמי“, אבל הנוכל לקרוא בהמה כזו בשם טרפה? „טרפה, ואמר הרמב"ם, זו היא בהמה הנוטה למות מהמת מכותיה ואע"פ שיעדיין לא

מתה" (מאכלות אסורות, פרק ד' הלכה ה'). אבל בהמה שהיו לה ארבע אינות בהריאה הימנית או שלש אינות בהריאה השמאלית, לא הוכחה כלל ואינה נוטה למות ואינה דומה בשום פנים לאחת הטרפות השנויות במשנה.

לא רבא העמיד את הכלל, "כל יתר כנטול דמי", אלא רב הונא הרבה שנים לפני רבא. על דברי המשנה, "בהמה בעלת חמש רגלים, או שאין לה אלא שלש הרי זה מום" ואינה ראויה לקרבן, אמר רב הונא: "לא שנו, אלא שחסר ויתר ביד, אבל חסר ויתר ברגל טריפה נמי הויא, מאי טעמא כל יתר כנטול דמי" (חולין מ"ח ע"ב). אולם כנראה, עוד לפני רב הונא היו מי שרצו להשוות טרפות של חולין לבעלי מומים של קרבנות, ולאפקי מהם נמצאה בריותא מפורשת בתוספתא נגד ההלכה של רב הונא. בתוספתא חולין פרק ג' אנו קוראים: "יש מן עוברין שהן פסולים: בן ארבעה בדקה ובן שמונה בגסה. יצא, ולו שני גבין ולו שתי שדראות, הואיל ואין כיוצא בו להתקיים פסול" (כן צריך להיות). ואח"כ עוד בריותא: "יש מן עוברין שהן כשרין, בן חמש בדקה ובן ט' בגסה; יצא, ולו חמש עינים ולו שלש רגלים, הואיל וכיוצא בו ראוי להתקיים כשר". הננו רואים כי עובר שנולד בשלש רגלים הוא כשר, הואיל ויש כיוצא בו להתקיים, ואין אנו אומרים, "כל יתר כנטול דמי". אבל במשך הזמן נצחו בעלי כלל זה, והגמרא מביאה עדותו של ר' נתן בר שילא, רב טבחיא דציפורי, לפני רבי, על ב' מעים היוצאים מן הבהמה כאחד שהיא טרפה" (חולין מ"ח ע"ב), אעפ"י שכיוצא בו ראוי להתקיים, והא ראייה שבהמה זו הלא היתה היה וקיימה עד שנשחטה. על דבר שני גבין ושתי שדראות עוד נדבר להלן.

לדעת השם טרפה שניתן לבעלי חיים שנשחטו סדרי מעשה בראשית באבריהם, הוא רק על דרך ההשאלה ואיסורם אינו מיוסד על הפסוק: "ובשר בשדה טרפה לא תאכלו", כי לא מן השם הוא זה—אלא מיוסד על הפסוק, "לא תאכל כל תעבה" (דברים י"ד ג'). לא תאכל דבר היוצא מגדר הרגיל, מה שנפש האדם היפה קצה ובוהלת בו. "כמה גרוע אדם זה שנשחטו לו סדרי בראשית" קרא אביו על האיש, שמתה אשתו ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כדדי אשה והיניק את בנו (שבת מ"ג ע"ב). אבל לא כל שינוי מן הרגיל נחשב לתועבה. יש אברים בגוף בעלי החיים שהטבע מקפיד בהם על שינוי קל שבקלים, ויש אברים שאין הטבע מקפיד בהם כלל. איזו יבלת על העור או באברים הפנימיים, אע"פ שהיא מיותרת אינה מעלה ואינה מזרירה. כדי להגביל איזו יתירה תחשב לתועבה ואיזו לא, העמידו את הכלל, "כל יתר כנטול דמי"—כלומר כל אבר, שאם ינטל יעשה את הבהמה טרפה, גם יתירה בו תעשה את הבהמה תועבה. הידים, כלומר הרגלים הקדומות, נטולתן אינה עושה את הבהמה טרפה, ולפיכך גם יתירה אינה עושה תועבה, מה שאין כן בהרגלים האחרונות.

עצה זו אינה חסרה אצלנו. וזהו הדין המיוסד על הפסוק: "לא תאכל כל תעבה" (דברים י"ד ג').

רש"י	גמרא
א"ל — רב אחא לטבח וכו'. הדר עיילא קמיה — דילמא לא עיון בה שפיר, דס"ל לרב אחא הא דרבא. והני מילי — דיתרת כשרה, דקיימא בהרא דאוני. אבל ביני ביני — כגון מלמטה לערוגה כעינוניתא הוורדא שהיא בין שתי הערוגות מלמטה או שיש	הוא יתירתא דאתאן לקמיה דמרימר. הוה יתיב רב אחא אבבא. א"ל: מאי אמר לך? אכשרה ניהלה. א"ל: הדר עיילא קמיה. א"ל: זיל אימא ליה למאן דיתיב אבבא. לית הלכתא כוותיה דרבא ביתרת.

והני מילי דקיימא בדרא דאוני, אבל ביני ביני טרפה. ההוא ביני ביני דאתא לקמיה דרב אשי, סבר רב אשי למיטרפה. א"ל רב הונא מר בר אוריא: כל הני חיורי ברייתא הכי אית להו וקררו לה טבחי עינניתא דוורדא. והני מילי. מגואי, אבל אנבא, אפילו כטרפא דאסא טרפה.

באור

אע"פ שאמר מרימר, "לית הלכתא כוותיה דרבא", מ"מ ביסודו של הכלל, כל יתר כנטול דמי" אינו מחולק עמו, ויחרת דביני ביני טרפה לכולי עלמא. מובן הדבר, שמצד חכמת הרפואה אין כל חלוק בין יחרת דררא דאוני ובין יחרת דביני ביני, בין יחרת מקמיה ובין יחרת מגבה.

רש"י

דדמיא לאופתא — בקעת עצים וכדמפרש. בגישתא — שקשה משושה כעץ. דפחיתא — קשה והיינו נמי כגישתא. דנפיתא — נעשית לבנה כבקעת והיינו נמי בחזותא. והיכא דלא מהתכא בחיחוד גמור ובסדק, אלא כמין מראה הפרש ניכר בו, כשרה, דלאו שיעא כי אופתא היא.

גמרא

מ"ז ע"ב

אמר רפרם (נ"א רבא): האי ריאה דדמיא לאיפתא טרפה. איכא דאמרי בחזותא וא"ד בגישתא, איכא דאמרי דנפיתא וא"ד דפחיתא וא"ד דשיעא, דלית לה היתוכה דאוני.

באור

קשה להגביל בדיוק אל איזו מחלה או אל איזה קלקול מכוון רפרם (או רבא) בדבריו, "ריאה דדמיא לאופתא", אם תלמידיו או בני זמנו פרשו את הדברים בחמשה פנים שונים, אז זהו באמת מה שניקרא "חיוי דכתיב אאופתא". ובכל זאת, אף על פי שגם הפרושים אינם ברורים כל צרכם, מכל מקום יעלה בדינו למצא מחלה אחת המתאימה אם לא לכל הפרושים הרי לכל הפחות למקצתם. המחלה הנודעת בשם "הצביה האוירית של הריאה", אמפיזאמה, דומה לבקעת עצים בתנורא בפחיתא ובנפיתא, ולכן הפרושים האלה לא פליגי בעקרו של דבר. אולם מאן דאמר "בגישתא" ודאי פליגי. הצביה האוירית, Emphysema, היא מחלה מצויה אצל בני האדם וביחוד אצל אנשים זקנים לימים, וביחוד אצל המנגנים בחלילים ובחצוצרות, אבל לפעמים נפגש אותה גם אצל הבהמות. ביסוד מחלה זו מונח הרזון, Atrophía, או ההרס של רקמת החבור שבין אשכולות הריאה ולפיכך גם כליון החוטים האלאסטיים שבה. ולכן יאבד להריאה כשרון ההתכווצות והשאיפה להצטמצם ולהצטמק. למען הבין את הנעשה ברקמת הריאה המנוגעת במחלה זו, נזכיר בדברים מעטים את בנין הריאה. הגרגרת מסתעפת לשני סמפונות גדולים בשביל הריאה הימנית והשמאלית. כל אחד מהסמפונות חוזר ומסתעף לסמפונות ממדרגה שניה לפי

מספר האונות של הריאה. הסמפונות מהמדרגה השניה מסתעפים לסמפונות ממדרגה שלישית וכן הלאה והלאה, עד שהם מסתעפים לקנוקנות דקות כחוט השערה. כל קנוקנה וקנוקנה משמשת כעין גבעול לאשכול הריאה, כלומר לעונות קטנה המוקפת בנרתיק של רקמת החבור. ענבי האשכולות אינם גדולים, אינם כדוריים כענבי הגפן, אלא דומים לשקים מאורכים, שמבחוץ נראות עליהם בליטות בליטות כדוריות וגומות שקערוריות מבפנים. הגומות האלה נקראות בשם אֶלּוּוּיָאֵלוֹת. יחד עם הקנוקנה שעל ידה איור הנשימה נכנס לתוך האשכול, נכנס אליו גם כן ערוק דק שמתפצל לרשת של נימי דם העוטפת את כל ענבי האשכול מסביב, (הם אינם נראים על הציור). הערוקים מביאים דם עכור מן הלב הימני, וכיון שכתלי הענבים הם דקים מאד, הדם עושה חלופין עם האויר שבתוך הענבים; נותן להאוויר את המוץ הפחם ולוקח ממנו את יסוד החמצן, והדם שנטהר מתקבץ בתוך הוורידים שמוליכים אותו אל הלב השמאלי. הבליטות והגומות של ענבי הריאה, מטרתן היא להגדיל את השטח החוצץ בין האוויר ובין הדם. במדה שיגדל השטח הזה כן יוסיף יסוד החמצן לטהר את הדם העכור. כן הוא בריאה בריאה.

אצל החולים במחלת הצביה האוירית, יתפשטו הבליטות והגומות של הענב על ידי הלחץ של האוויר בפנים הענב. לחץ זה יתפתח או על ידי שעול חזק או על ידי התקיעה בחצוצרות. מתחילה הולכות וכלות המחיצות שבין הבליטות מבפנים, הענב מתכדר ומתנפח. אחרי כן תלך ותכלה רקמת החבור שבין האשכולות ובין העינוניות. ויחד עם רקמת החבור תכלה גם הרשת של נימי הדם שבה. הדם לא יזדכך כל צרכו, ולפיכך צבע העור של בעלי הצביה האוירית הוא כחול או מצבע התכלת, כצבע הדם שבתוך הוורידים. יחד עם הרזון של רקמת החבור ירזו ויכלו גם החוטאים האלאסטיים שבה, ולפיכך יאבד להריאה כשרון ההתכווצות, והיא תראה כאילו היא „נפוחה“ גם כשתנטל מבת החזה. „בחזותא“ כלומר בצבעה הלבן היא גם כן דומה לצבע העץ, מפני שנתרוקנה כולה מן הדם; וגם „בפחזא“ כלומר במשקלה היא קלה כעץ. משקל ריאה בעלת צביה אוירית הוא שליש של המשקל הרגיל, מפני שנתרוקנה מן הדם ומרקמת החבור שבין האשכולות.

מי שמפרש „דמיא לאופחא“ שמישושה קשה כעץ — לא יחשוב כי רפרם מדבר על אודת „צביה אוירית“. ריאה כזו אינה קשה כעץ, אלא רכה נמוך ויותר רכה מספוג. ריאה קשה כעץ היא ריאה שצמקה או ריאה במצב הדלקת הפיברוינית, שעל אודותיה נדבר להלן, שלפי דעתנו היא נקראת אצל חכמי התלמוד בשם „ריאה ככבדא“.

גמרא	רש"י
מ"ז ע"ב	ככוחלא — צבע כחול שהוא כמראה
אמר רבא: ככוחלא כשרה, כדיוחא	לזו"ר לא ירוק ולא שחור. כדיוחא — קורט
טרפה, דאמר ר' הנינא: שחור אדום	דיו יבש והוא שחור. דר' הנינא — לענין
הוא אלא שלקה. ורוקה כשרה מדר'	דם נדה. אלא שלקה — אלמא לקוחא
נתן, אדומה כשרה מדר' נתן. דתניא ר'	הוא וסופו לירקב ולניקב. ירוקה — כמין
נתן אומר: פעם אחת הלכתי לכרכי הים —	עשבים כדלקמן. כשרה — דהדרא בריאה
באתה אשה אחת לפני שמלה בנה	מדר' נתן. המתנינו לו — דאין לך דבר

העומד בפני פיקוח נפש וכו'. שיבלע בו דמו — שיהא דמו נבלע בבשרו, שהיה דמו הולך בין עור לבשר והוי כמי שאין לו דם, והדם הוא הנפש, ומתוך שאין בו חיות הוא מת במכה קלה.

ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאתו לפני, ראיתו שהיה אדום, אמרתי לה: בתי, המתני לי עד שיבלע בו דמו. המתנה לו, ומלה אותו, והיה קורין אותו נתן הבבלי על שמי. ושוב פעם אחת הלכתי למדינת קפוטקיא, באחה אשה לפני שמלה בנה ראשון ומת, שני ומת, שלישי הביאתו לפני, ראיתו שהיה ירוק, הצצתי בו ולא היה בו דם ברית. אמרתי לה: בתי, המתני לי עד שיפול בו דמו. המתנה לו, ומלה אותו, והיה, והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי.

באור

דם שלקה משחנה לא רק לשחור אלא גם לגוונים רבים ושונים. את הדבר הזה יוכל כל אחד מאתנו לחזות מבשרו. אם על ידי איזה נגיפה או הכאה תולד חבורה על עורו, כלומר אם יהרס אחד מצנורי הדם שתחת העור והדם ישפך אל רקמת החבור שמתחת העור, אז אחר ימים מועטים החבורה האדומה או הכחולה תשחנה לגוונים שונים, לצבע הירוק, הצהוב, הסיגלי וכו', ורק לאט לאט תכחה ותחור החבורה ותעלם. את החזיון הזה נוכל לראות גם על קרום הריאה. ולפי זה כל המראות הללו אינם צריכים לעשות את הבהמה טרפה מפני שהן „הדרן בריין“, לא כן הדבר אם ישפך הדם על שטח קרום הריאה או קרום הבטן. חומר ההאָמאטון בהכדורים האדומים של הדם מתפרד אז לשני חמרים: לגלובולין ולהאָמאטון. ההאָמאטון הוא חומר הצבע של הדם וכשהוא משתחרר מן הגלובולין הוא שחור כדור, וכל הקרום דומה אז כאלו נמשת בפיה הכבשן.¹) נפלא הדבר כי הברייתא בנדה (דף י"ט, ע"א) מתאימה לזה: „ושחור זה לא מתחילתו הוא משחיר, אלא כשנעקר (מן הגוף) הוא משחיר, משל לדם מכה לכשנעקר הוא משחיר“. אמנם גם במצב כזה אין כל סכנה לחיי הבהמה; כאשר כבר בארנו, צנורי הלימפה של הקרום שפיותיהם פתוחים אל בית החזה בולעים בקרבם את כל הנמצא בבית החזה, וכל כיוצא בזה הדרא בריא, ומדוע יאמר רבא כדוותא טרפה? רש"י אומר: שמפני שהצבע השחור הוא לקותא וסופו לינקב. אבל גם שאר הגוונים הם לקותא, ועוד הלא הנסיון יורה שבני אדם ובחמות שנשפך דמם אל חוד בית החזה חיים וקיימים?

איני יודע אם כוונתי לדעתו של רבא בדבר הזה, אבל זה ברור לי כי רבא לשיטתו צריך היה להטריף בהמה שריאתה דומה לדיו, אעפ"י שיש כמות חיה. מן השורה הארוכה של טרפות, שהכניס רבא לבית המדרש, אנו רואים, כי הוא

1) Проф. Раевский, Руководство к изучению патологической анатомии и гистологии до- (1) .малших животных, 1879, стр. 15

סובר כמאן דאמר "טרפה חיה", הוא אינו דורש טעם הטרפות. אם המסורה העתיקה אומרת "ניקבה הריאה טרפה", אזי כל נקב ברואה עושה טרפה, אם יכנס אויר בבית החזה או לא יכנס. וכיון שראינו כי שחור כדיו ומצא מקום כשנשפך הדם אל בית החזה, וא"כ ניקב הקרום ואף על פי שלא ניקב אל צינורי האויר, וא"כ היא טרפה.

את הספורים של ר' נתן אבאר בסוף הספר במאמר על דבר ההאמפוליה ואשתדל להראות שם באיזה מחלה חלו הילדים. אם לאם אתה חלו ילדים במחלות דומות, אז אין כל ספק כי לפנינו מחלות מתחללות. פה נעיר רק על קושיה שאין אנו יכולים ליישב אותה, הנה אצל הילד שהיה ירוק ר' נתן אומר: "שהציץ בו ולא היה בו דם בריח", אם כן היה הילד חולה בחוסרדם והיה ירוק כשעוה או כחלמון הביצה, אבל לא ירוק כעשב השדה. ואם כן גם ריאה ירוקה שמכשיר רבא היא גם כן ירוקה כשעוה או כחלמון הביצה. והנה רב סמא בריה דרבא אומר: "האי ריאה דדמי כשוחא (Хмель = Cuscuta) וכמו ריקא (Шафран = Crocus) וכגון ביעתא טרפה, אלא ירוקה דכשרה היכי דמיא? ככרתוי" (Порей = Porree). קשה לשער שהילד של ר' נתן היה ירוק ככרתוי, יותר היה נראה ההיפך.

רש"י

גמרא

ככבדא כשרה — ריאה שמראה שלה דומה לכבד כשרה. כבשרא טרפה — והכי קים להו דבהכי הויא לקוחא ובהכי לא הויא לקוחא.

מ"ז ע"ב

אמר רב כהנא: ככבדא כשרה, כבשרא טרפה.

באור

שתי הלכות נכבדות בארבע מלים. הלכות אלו מצאו להן מקום בין ההלכות העוסקות במראות הריאה. אבל ההבדל בין צבע הכבד וצבע הבשר הוא קטן כל כך, עד שאי אפשר לסמוך על מראית עין בלבד ולהרוץ משפט אם כשרה או טרפה. ואנו הלא ראינו כי בנידון ריאה דדמיא לאופתא היה מי שאמר כי הדמיון הוא בגישתא, וההבדל במישוש בין כבד ובין בשר הוא גדול מאד עד שאי אפשר לטעות ולהחליפם זה בזה. ונפלא הדבר, גם חכמת הרפואה מבללת בין ריאה דדמיא לכבדא ובין ריאה דדמיא לבישרא. הראשונה תקרא ⁽¹⁾ Hepatisatio, ותחשב למחלה שתוכל להרפא, שיש כמות חיה, והשנייה ⁽²⁾ Carnificatio — מחלה שלא תוכל להרפא. בשם Hepatisatio pulmonum (התכבדות הריאה) יכנו הרופאים שינוי ידוע בבשר הריאה שיתחפך מחומר רך וספוגי המלא אויר לחומר עב ובלתי ספוגי המלא דם ומוגלא, עד שהוא דומה במראה ובמישוש לחומר הכבד. אם נלחץ באצבע על פני ריאה בריאה ושלמה, אז יתכווץ בשר הריאה במקום שהוא ותחת האצבע תעשה מעין גימטא עמוקה, יען כי הלחץ יגרש את האויר הכנוס בתוך

⁽¹⁾ נזר מן השם Hepar — כבד, ויהיה פירושו "התכבדות" הריאה, כלומר השתנות הריאה לטבע הכבד.

⁽²⁾ נזר מן השם Caro — בשר, Aacro — עשה. כלומר הריאה נעשה לבשר.

הריאה במקום ההוא; אבל כמעט נסלק את אצבענו מן הריאה, אז תשוב מהר לאיחנה והגומא כליל תחלוף. לא כן הוא בהכבד. בשר האבר הזה עלול להצטמצם ולהתכווץ רק במדה מועטה מאד, ואם נלחץ עליו בחזקה, אז אמנם נעשה עליו גומא עמוקה, אבל רק אחרי אשר יהרס בשר הכבד תחת האצבע וכאשר יסור הלחץ, אז לא ישוב עוד לאיחנו. אם נחתוך חתיכה קטנה מבשר ריאה בריאה ונשליכה בקערה של מים, אז נראה את החתיכה צפה על פני המים יען כי על ידי האוויר הכנוס בתוך אשכולות הריאה יקל כבדה מכובד המים, אולם אם נשליך חתיכה של כבד המימה, אז הצלול כעופרת אל שולי הקערה.

ריאה שנהפכה למראה הכבד, דומה להכבד בכל סגולותיו: היא איננה מתכווצת ואיננה צפה על פני המים. מישושה קשה כמישוש הכבד, יען כי אויר אין בתוכה וצנוריה מלאים דם. על כן חדמה להכבד גם במראה אדמיומה. להלן נראה, כי יש אשר תהפך הריאה למראה הכבד רק במישושה ולא בצבעה. יען כי יש מראה כבד אדמדם, *Hepatitis rubra*, ויש מראה כבד מעין האפר, *Hepatitis grisa*, אולם אנחנו לפי עניננו נדבר פה רק על המראה הראשון.

באיזה מחלה תהפך הריאה למראה הכבד? המחלה הזאת היא מצויה מאד, וכל אחד מקוראינו חלה בעצמו במחלה זו או ראה אותה באחד מקרוביו ושאריו בשרו. די לנו לקרא אותה בשמה — הלא היא „דלקת הריאה“, או כמו שיקראו אותה הרופאים היום „דלקת הריאה הפיברית“, *Pneumonia fibrinosa*, או גם דלקת הריאה הקרופית.

כידוע, בשם פיברין יקרא חומר נוזלי אחד הנמצא מעורב בתוך נסיובו של הדם והדומה בטבעו להלבון של ביצה, וכמו שהחלבון יקשה ויקפא במדרגת חום ידועה, כן עלול הפיברין לקרוש בצאת הדם לאוויר העולם. אם נדקר במחט את אצבענו ונמוץ ממנה טפה אחת קטנה של דם ונשים אותה בין שתי טבלאות דקות של זכוכית למען תשתטח הטפה ביניהן למשטח דק ושקוף מאד, ונחבונן עליה בעד שפופרת מגדלת — אז נראה כי במי הדם (הנסיוב) הזכים והצלולים שטים כדורים קטנים ואדומים לאלפים ולרבבות, והם הם שיתנו להדם את צבעו האדום; אמנם כי זעיר שם זעיר שם שטים ביניהם גם כדורים לבנים, אבל מספרם הוא רק מעט מאד. אם נוסיף להתבונן אל טפה הדם שבין שתי הטבלאות אחר רביעית השעה או מחציתה, אז נראה כי המקומות הפנויים מכדורי דם שהיו מקודם זכים וצלולים התחילו מעט מעט להתעכר, יען נגלתה בהם רשת של חוטים דקים כקורי עכביש. החוטים הדקים האלה הם חוטי פיברין שנקשו בתוך מי הדם. מה שראינו פה בזעיר אנפין, נראה גם במדה יותר גדולה בכמות דם מרובה. אם את הדם היוצא מצואר בהמה שחוטה נאסוף אל תוך הקערה, אז אחרי זמן ידוע יקרוש הדם בתוך הקערה ויהפך לעוגה אדומה, שמי הדם צפים עליה מלמעלה. העוגה הזאת נארגה כולה מרשת של חוטי פיברין סרוכים זה בזה, ובין קשרי הרשת נמצאים כדורי דם לאלפים ולרבבות.

„דלקת הריאה הפיברית“ או דלקת הריאה הקרופית, היא מחלה שבה אשכולות האוויר של הריאה יתמלאו בפיברין קפוא וקרוש, עד שלא יוכל האוויר הבא דרך הסמפונות בשעת הנשימה להכנס אל תוך האשכולות. על פי רוב חלקה במחלה זו רק אונה אחת (כולה ולא מקצתה), אבל יש שתלקינה שתי

אונות או יותר, ולפעמים שתי אונות אחת מימין ואחת משמאל. מרבץ מאליו כי לפי רוב המחלה כן תרבה הסכנה. אולם בדרך כלל תחשב דלקת הריאה אמנם למחלה קשה מאד, אבל למחלה שאין סכנה כרוכה בעקבותיה, ורק אצל אנשים באים בימים ואצל שכורים יש בה משום סכנת נפשות. ואם ממאה חולים שחלו במחלה זו ימותו רק מעשר עד עשרים נפש, אז לא יתכן לאמר עליה, "שאיך כמות חיה טרפה".

המחלה תמשך על פי רוב כשבעה ימים; וחכמי הפאטולוגיה יבדילו בה שלש תקופות: א). תקופת שפעת הדם, שהחמי התלמוד יקראו לה, "ריאה שהאדימה". הקדמונים היו אומרים, "בריש כל מרעין אנא דם" (בבא בתרא נ"ח ע"ב). דומה לזה יאמרו גם חכמי הדור הזה: "בראשית כל דלקת — רבוי הדם", והכלל הזה יתאמת ביהוד בדלקת הריאה. הרשת של צנורי הדם הדקים, אשר תכסה כל ענב וענב מענבי האשכולות, תחמלא דם במדה מרובה מאד. צנורי הדם הדקים מתנפחים ונעשים עבים, עד שהם בולטים אל תוך הלל האשכולות פנימה. באותה שעה עצמה יתחילו כתלי האשכולות להזיע מתוכם מוחל ריר, שהומר הפיברין מהול בו במדה מרובה מאד; צנורי הדם גם הם יזיעו מקרבם מיץ דם, שיתערב אל הריר, ועל כן נראה כי צבע הליחה שיפלישו מקרבם חולים כאלה יש בה מעין החלודה של הברזל, מפני הדם שנתערב בה. משעה לשעה תגדל כמות המוחל הרירי עד שימלא את כל הלל של האשכולות, מבלתי תח מקום לאויר הנשימה להכנס לתוכם, והחולה ירגיש על ידי זה לחץ בתוהו — מכובד הנשימה.

ב). תקופת ההתכבדות האדומה (Hepatitis rubra), או "ריאה ככבדא" בלשון חכמי התלמוד. המוחל הרירי שבתוך אשכולות הריאה יקפא ויקרש על ידי הומר הפיברין הנמצא בחוכו, עד שכל הללו של האשכול הוא מלא הומר עב וגס, כהומר הדונג שקפא מקור. האונה או הריאה כולה שלקתה במחלה זו דומה אז ממש למראה הכבד, כמו שבארנו למעלה. האונה או האומא במצב הדלקת גדולה היא כמעט פי שנים מאשר היא בהיותה בקו הבריאות, וכמעט שלא תעלה על ידי נפיתה מלאכותית כלל, עד שנוכל בצדק לקרא לה בשם "ריאה אטומה". ובכל זאת גדול ההבדל מאד בין ריאה אטומה ובין "אטום הריאה", שענינו נבאר באחד הפרקים הבאים: ריאה אטומה או ריאה ככבדא חשוב תמיד לאיתנה וא"כ יש כמותה חיה, ואטום בריאה לא ישוב לאיתנו לעולם.

ג). תקופת ההתכבדות מעין האפר (Hepatitis grisa). מצב הריאה בתקופה זו לא ישתנה בכל סגולותיו ממצבה בתקופה הקודמת; ורק בזאת תשתנה, כי אם נחתוך כזו בסכין, אז יהיה צבע החתוך מעין האפר תחת הצבע האדום שהיה לו בתקופה הקודמת. סבות המחזה הזה שתיים הן. הראשונה: מפני שאל הומר הפיברין שבתוך האשכולות יתערבו במספר רב הכדורים הלבנים של הדם שזכרנו אותם למעלה. והשנייה: מפני שהפיברין הנקשר בתוך האשכולות ילחץ את צנורי הדם הסבוכים בכתייהם והדם ידחק לצאת מהם, ועל כן תמעט אז כמות הדם בהריאה, ועל כן יכהה צבעה האדום.

כאשר תגיע המחלה למרום פסגתה, אז תחל על פי רוב ללכת אחורנית. הומר הפיברין שבתוך האשכולות יחל להתרכך ולהמוג, כהמוג דונג מפני אש. הוא יתערב עם המוחל אשר יוסיפו כתלי האשכולות להזיע מתוכם ויתחפף

למוגלא נזולת שנבלעת בצנורו הדם של הריאה, או שהחולה ירחיקה על ידי השעול. ובמדה שיתרוקנו האשכולות ממוגלא זו, כן יתחיל האויר לחזור אליהם בשעת הנשימה, והחולה ישוב לאיתנו ויתרפא ממחלתו.

נקוה כי בדברינו המעטים האלה די יהיה להבין על דם את דברי החלכה "ככבדא כשרה". אולם זאת נמצא לנכון להוסיף, כי בזמן הזה שנחפשט המנהג בכל תפוצות ישראל להטריף בהמה שנמצאו סרכות על ריאתה, "ריאה ככבדא" לא הבא לידי שאלת חכם. כי באמת אי אפשר כמעט לדלקת הריאה שלא תמשוך אחריה גם דלקת קרום הריאה. (הכאב החזק כעין דקירה שיחוש הולה כזה בצלעותיו, יבא לא מדלקת הריאה עצמה כי אם מדלקת הקרום, Pleuritis). ודלקת קרום הריאה הלא היא הסבה היחידה להסרכות הנמצאות עליה. הסרכות אינן אלא חוטים וקרומים של פיברין שהזיע קרום הריאה מקרבו במצב הדלקת, שמתחלה הם דומים לחוטים של ריר ואחר כך יתקשו ויתרקמו לחוטים ולקרומים חזקים כעור וכגידים.

כבשרא טרפה. מראה הבשר בהריאה, Carnificatio pulmonis, היא אחת מן התמונות של ריאה שצמקה. למעלה תארנו תמונות אחדות של צימוק הריאה. פה נוסף עוד תמונה אחת: אם אחד הסמפונות יסכר על ידי פקק של לשלשת או על ידי גרם זר שנפל בשעת האכילה אל הגרגרת, אז יחדל האויר להתחדש בתוך כל האשכולות, גם הוא יתרוקן מהם מעט מעט, מפני שהוא נבלע בבשר הריאה. כתלי הענבים נקמטים ומתדבקים זה לזה. ומפני שחסר הלחץ של האויר בתוך הענבים, לפיכך התרחבו נימי הדם של הרשת הסובבת את הענבים, וכל המקום האטום מתאדם עד שהוא דומה בצבעו ובמישורו למראה הבשר. את צבעו נוכל לראות גם מחוץ בעד הקרום השקוף. הוא אדמדם כהה נוטה מעט לצבע הקנמוך. אבל גם למשש איתו נוכל בידינו. הוא אינו אלאסטיי כספוג, אלא דומה לבשר. נקל להבין כי המקום האטום דומה בתמונתו לתמונת הקנוס, שחושבתו פונה כלפי השטח החיצון של הריאה, וראשו החד הוא במקום הסתימה של הסימפון. הדבר הזה תלוי באופן ההסתעפות של הסמפונות, וכיון שהגיע הדבר לידי כך, כלומר כיון שנעשה המקום האטום דומה לבשר וכל כתלי הענבים נדבקו יחד, שוב אינו חוזר לבריאותו, וכל המקום הזה אינו נושם אויר והרי הוא כמו שאינו, וא"כ הרי זו ריאה שחסרה. ואעפ"י שאין בזה סכנה לחיי הגוף, אבל כבר ראינו שרבא ובית מדרשו טוברים כי טרפה חיה. ולהלן נראה גם כן, כי רבא סובר שחסרון מבפנים שמו חסרון, ורב כהנא שבלי ספק הוא רב כהנא השלישי (עיון סדר הדורות בשם ר"כ), היה מתלמידי רבא וסובר כמוהו.

גמרא	אטום בריאה—דוכתא דמטמטם ולא עייל זיקא בגויה. מוגלא—קוויטורא. מניחים עלה—על אותו אטום לאחר שנקרע. אי מבצבצא—דנייד רוקא, כשרה דהא עייל ביה זיקא. ואי לא—לקותא היא וטרפה.
מ"ז ע"ב	אמר רבינא: אטום בריאה מייחנין סכינא וקרעינן לה. אי אית בה מוגלא וודאי מחמת מוגלא הוא וכשרה; ואי לא, מוחבינן עלה גרפא או רוקא—אי מבצבצא כשרה, ואי לא טרפה.

מובן מאליו, כי רבינא מיירי באטום שאינו דומה לבשר, כי אם הוא דומה לבשר, הלא כבר פסק רב כהנא ואמר שהוא טרפה ולית ליה בדיקוחא. אבל צריכים אנו לדעת כי יש שלשה מינים של אטום בריאה. האחד הוא אשר בארנו למעלה והתלוי בסתימת הסמפון, השני הוא אטום התלוי בסתימת אחד מענפי העורקים המובילים את הדם מן הלב הימני אל הריאה, והשלישי הוא אטום או כמו שקוראים אותו הרופאים „מוקד“, focus, של דלקת קאטאראלית.

סתימת צנורי הדם חוכל להיות על שני פנים: „סכר קרוש“, Trombosis, ו„סכר אתא מרחוק“, Embolia. הדם כל זמן שהוא זורם בצנוריו הנורמליים לא יקרש. האנדוטליה החלקה המרצפת את העורקים והוורידים מבפנים לא תתן להדם להקרש. ורק כשיחלה העורק במחלת הזגנת (Sclerosis) אז יוכל להולד סכר במקום המנוגע, כן יקרה גם אחרי מחלה ממושכת המחשת את הלב (למשל אצל בני אדם אחרי מחלת הטיפוס) שהדם הזורם בתוך ווריד הירך מפכה לאטו ובמתינות גדולה, ויש אשר יעמד מלכת ואז יש אשר יקרש הדם בתוך הווריד. יש עוד סבות אחרות לתולדות הסכר הקרוש, אבל לא פה המקום להאריך בזה. הסכר הקרוש בנוי מנימי פיברין שנבדלו מנסיוב הדם ומנדוריו שנסתקנו בהפיברין. אצל בני אדם נוכל למשש את הסכר הקרוש בחמונת חבל עב וכואב הנמשך על פני הירך לצד פנים עד הברכים, וכיון שהדם של וריד הרגל לא יוכל לשוב אל הלב בשעה שמן הלב אל הרגל לא יחדל הדם לפנות דרך עורק הירך, לפיכך וחמלאו ורידי הרגל יותר מאשר יוכלו להכיל בקרבם (שעתה דם נפעלת), ואז יחל נסיוב הדם להסתנן מן הוורידים החוצה, מה שמביא לידי הדרוקן (צבית הרגל). מעט מעט יתארגן הסכר, כלומר ישתנה לרקמת החבור, והווריד יהפך לפתיל קשה בלתי נבוב, בין כה וכה ימצא לו הדם נתיבות צדדיות לשוב אל הלב ואז חשוב גם צבית הרגל לאיתנה. זהו בדברים קצרים ענין הסכר הקרוש, שהיא אחת מן החלכות הנכבדות שבתורת הפאטולוגיה.

„סכר אתא מרחוק“. נשער עתה בנפשנו (מה שבאמת הוא מן המעשים בכל יום) כי גוש מצער של הדם הקרוש נקרע מאת הסכר שבווריד הירך, וזרם הדם נשא אותו הלאה מן הירך דרך הווריד הנבוב אל הלב הימני. מן הלב הימני יעבור הגוש דרך עורקי הריאה, עד אשר יגיע לעורק דק שרוחב חללו הוא שזה לרוחב הגוש, אז יסתום הגוש את החלל והדם יעמד מלכת. זהו מה שנקרא „סכר אתא מרחוק“, Embolia. הנה ידענו כי העורקים מסתעפים בהריאה יחד עם הסמפונות, ולפיכך יהיה אז לפנינו קנוס של רקמת הריאה שלא יקבל דם למזונו. מתחילה יחור הקנוס הזה מחוסר דם וצבעו יהיה נוטה ללבן – אפור. אולם אחרי ימים אחדים יתחיל הדם לזרום מן המקומות הסמוכים אל הקנוס ויען כי זה האחרון לא התפרנס כהוגן ורקמתו נחלשה ונתרככה, לכן יקרע על נקלה, והדם יתפרץ עם השיעול החוצה. זהו מה שנקרא בשם Infaretus pulmonis, כלומר סכר הריאה. סופו של הסכר הוא הרס ואבדון של מקום האטום. וביחוד אם הסכר שאתא מרחוק עוצר בקרבו מתנים מעוררי רקבון, אז יעוררו רקבון גם בהריאה. הסבה היותר מצויה לאטום בריאה היא דלקת הריאה הקאטאראלית,

Pneumonia catarrhalis, והנקראת גם כדלקת הריאה הסמפונית, Bronchopneumonia, או דלקת הריאה העינונית, Pneumonia lobularis, או דלקת הריאה הנקלפת, Pneumonia desquamativa. כל השמות הללו שמחברים שונים נתנו למחלה זו אמנם ראויים לה, ומסמנים סגולות שונות המבדילות אותה מדלקת הריאה הפיברוינית או הקרופית. על פי רוב יחשבו את הדלקת הקאטארהלית למחלה יותר קלה מן הדלקת הקרופית. אבל באמת אין הדבר כך. בשעה שהדלקת הקרופית נמשכת שבעה או תשעה ימים ואז יבא המשבר, Crisis, והחולה ישוב מהר לאיתנו, וכל עקבות המחלה לא יודעו—הדלקת הקאטארהלית אין לה זמן קצוב, היא תתארך שלשה ימים או שלשה חדשים, סכנת המיתה היא יותר קרובה וביחוד אצל אנשים זקנים לימים ואצל ילדים או בהמות צעירים. על פי רוב תשאיר המחלה אחריה חולשת הריאה והנטייה לחלות עוד הפעם במחלה זו. הסבות למחלה זו הן רבות ושונות מאד. על פי רוב תלויה ממחלות מזחימות. בשורה הראשונה עומדות האינפלואנציה, מחלת הכתמים, Morbille, (מאָזערן) וטיפוס הבטן, אבל היא תוכל להספח גם אל מחלות אחרות. היא תולד גם כן על ידי נשימה של אדים חריפים או אויר המלא אבק חריף ומגרה, או על ידי נשימה של אויר קר יותר מדאי. המחלה נקראת דלקת הריאה הסמפונית, מפני שעל פי רוב תבא בעקבות הקאטאר של הסמפונות שקדם לה. אבל אם גם תתחיל מענבי הריאה עצמה, היא מושכת את הקאטאר של הסמפונות אחריה, וביחוד את הקאטאר של הקנוקנות הדקות כחוט השערה, Bronchitis capillaris. המחלה תתחיל בשפעת דם אל האשכול החולה. אחרי כן יתחילו ענבי הריאה להזיע ריר, וביחוד עם זה תתקלף האפיטליה המרצפת את ענבי הריאה מבפנים, ואל הריר והאפיטליה יספחו הכדורים הלבנים, הנודדים מצנורי הדם, וכולם יחד ימלאו את האשכולות עד אפס מקום להאוויר, ולפנינו „אטום בריאה“ כלומר מקום שאינו עולה בנפיתה. החומר הממלא את ענבי הריאה במחלה זו יבאר לנו משום מה היא נקראת בשם „קאטארהלית“ ובשם „נקלפת“ בהבדל מן הדלקת הקרופית או הפיברוינית, שבה תחלה חמיד אונה שלמה בבת אחת ולפעמים גם שתי אונות או יותר בבת אחת, והנקראת לפי זה „דלקת אונית“, Pneumonia lobaris. בהדלקת הקאטארהלית יחלו אשכולות בודדים, lobularis, ולפיכך היא נקראת עינונית. על פי רוב יחלו אשכולות רבים בבת אחת, אבל חמיד ימצאו בין האשכולות האטומים אשכולות בריאים מלאים אויר ועולים בנפיתה. הריאה תשוב במחלה זו לאיתנה על ידי השתנות החומר הממלא את האשכולות למוגלא נוזלת, שידחה מהן או על ידי שעול או הוא נבלע בצנורי הדם והלימפה. ועל פי זה תובן עצתו של רבינא ואופן בדיקתו לראות אם יוכל האויר לחזור אל ענבי הריאה או שכבר נסחם הדרך ושוב אין לה תקנה.

רש"י	גמרא
אינו קרום — שסופו לסתור וכל סירכו דריאה קרום העולה מהמת מכה הן, הלכך אע"ג דלא נפיק זיקא טרפה. האי ריאה דאוושא — הא פרישית לעיל.	מ"ז ע"ב אמר רב יוסף: קרום שעלה מחמת מכה בריאה אינו קרום, ואמר רב יוסף: האי ריאה דאוושא וכו'.

כבר פרשתי, כי הואיל והריאה מתרחבת על ידי פעולת הנשימה, הקרום שעלה על המכה יוכל להסתר, מה שאין כן במיצר החזה—מפני שאונות העליונות תנועתן מצערה, ולא תזיק להקרום. מה שכתב רש"י, "כל סירכי דריאה קרום העולה מחמת מכה הן". לדעת צריך לתקן: "כל סירכי דריאה הן ספק קרום העולה מחמת מכה." ההלכה השניה של רב יוסף כבר נתבארה למעלה.

גמרא

מ"ז ע"ב

אמר עולא אמר רבי יוחנן: ריאה שנשפכה כקיתון כשרה. אלמא קסבר חסרון מבפנים לא שמיה חסרון. איתביה רבי אבא לעולא: "הריאה שניקבה או שחסרה". מאי חסרה? אילימא מבחוץ? היינו ניקבה! אלא לאו מבפנים, ושמע מינה חסרון מבפנים שמיה חסרון? לא! לעולם מבחוץ, ודקא אמרת: היינו ניקבה, לא צריכא לר' שמעון דאמר: "עד שחנקב לבית הסמפונות". הני מילי נקב דלית ביה חסרון, אבל נקב דאית ביה חסרון אפילו ר' שמעון מודה.

רבי חנניה הלש. על לגביה רבי נתן וכל גדולי הדור. אייתו קמיה ריאה שנשפכה כקיתון ואכשרה. אמר רבא: והוא דקיימי סמפונות. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי: מנא ידעינן? א"ל: מייתנין צעא דקוניא ושפכינן לה בגייה, אי אית בה שורייקי חיורי טרפה, ואי לא כשרה. אמר ר' נחמן: ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים כשרה. תניא נמי הכי: ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים אפילו מחזקת רביעית כשרה, ניטלה שלפוחית שלה כשרה, התליע כבד שלה—זה היה מעשה ועלו עליה בני עסיא שלש רגלים ליבנה, לרגל שלישי התירוה להם.

רש"י

שנשפכה כקיתון—בשר הריאה נימוח בתוך קרומים שלה ונשפך מראשה לסופה ומסופה לראשה בתוך הקרומים וחסרון הוא שמתחילה כולה מלאה ועכשיו חציה ריקנית. היינו ניקבה—שאי אפשר להסרה שלא ינקב הקרום. לא צריכא לר' שמעון—הא דאצטריכא לאשמעינן ולמיתני חסרה, לר' שמעון אצטריך לאשמעינן תנא דמתניתין, דפליג ר"ש אניקבה לא אחסרה, דבנקב שיש בו חסרון מודי דקיימי סימפונא—שלא נימוקו הקנקנות. מנא ידעינן—שמא נימוקה אחת מהן. מייתנין צעא דקוניא—קערה של חרס המחופה באבר שקורין פלומיא"ה בלע"ז דשיעא היא ונראה יפה. ושפכינן לה בגייה—קורעין הקרום והכל נשפך. שורייקי חיורי—טק"ש בלע"ז. טרפה—דאז ודאי נראה שמיחוי הסימפונות הוא. נימוקה—נתרוקנה מאיליה מקצתה ואינה נשפכה כקיתון, אך במקצתה לא נשאר כלום. אפילו מחזקת רביעית—הלל חסרון שמחזיק רביעית הלוג. שלפוחית—קרום שהולד מונח בה, ובלע"ז מר"י לקמן בפירקין (דף נ"ה) תניא היא האם היא טרפחת היא שלפוחית. ובשני הרגלים לא אמרו להם כלום, ובשלישי עמדו למנין ורבו המתירין והתירוהו.

אמר עולא אמר ר' יוחנן. אחרי שהביא מסדר הגמרא את כל ההלכות שהכניס רבא ותלמידיו לבית המדרש, חזר המסדר אל האמוראים הקדמונים. על פי הטעם השורר כיום, יותר נאה היה להביא מתחילה את השמעות של האמוראים הראשונים,

של רבי יוחנן ושל ר' נחמן, ואחר כך את השמעתות של רבא ותלמידיו ותלמידיו תלמידיו, אבל אין מוקדם ומאוחר בגמרא. וגם אנחנו לא הפסדנו כלום, הואיל ויודעים אנו מי קדם למי.

הרמב"ם, בהביאו את השמעתא של ר' יוחנן. ואת הערתו של רבא עליה ואת אופן הבדיקה של רב אשר, הוא אומר: „אם נראה חוטיך לבנים בידוע שנימוקן הסימפונות וטרפה, ואם לאו בשר הריאה בלבד הוא שנימוק וכשרה“ (הלכות שחיטה, פרק ז' הלכה ט'). מן הדברים האחרונים שהוסיף הרמב"ם על דברי הגמרא נראה, כי לדעתו רבא בא לא לחלוק על דברי ר' יוחנן, כי אם לפרש את דבריו, ורבא סבירא ליה כר"י שחסרון מבפנים לא שמו חסרון, ולפיכך אם נימוק הבשר ונתרכך כל כך עד שהוא נשפך כקיתון כשרה, „אם רק הסימפונות עומדים במקומם ולא נמוחו“. אבל אפלא אנכי: אם חסרון מבפנים לא שמו חסרון, מה לי קיימי סימפונות, מה לי לא קיימי? הלא הסימפונות מבפנים הם! דומה לזה היא ההלכה השניה: „אמר ר' נחמן: ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים כשרה. תנ"ח: ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים כשרה ואפילו מחזקת רביעית“. בעל ה„לחם משנה“ מתפלא, מדוע לא הביא הרמב"ם הלכה זו? כאשר אנו, טעם הדבר הוא כי לדעת הרמב"ם: ריאה שנימוקה וריאה שנשפכה כקיתון, דבר אחד הוא. כמו שנראה מלשונו, שהוא משתמש לפעמים בלשון „נימוק“ להוראת „נשפך“ (ולא כרש"י שמפרש נמוקה—נתרוקנה). ובכל זאת לא היה יכול הרמב"ם להביא את דברי הברייתא „ואפילו מחזקת רביעית“, ומטעם פשוט מאד: כיון דנקטינן כרבא שצריכים הסימפונות להיות קיימים, אז אי אפשר שיהא הבשר נמוח בגודל רביעית, שהוא ביצה וחצי ביצה; כי אם יהיה החלל בהריאה גדול כל כך, אז אי אפשר שלא יתקלקלו הרבה סימפונות, העוברים כנודע בהריאה קרובים זה לזה, עד שכמעט אין מקום פנוי מהם. לפי זה פליג רבא על הברייתא, וא"כ קשה: מדוע לא העירה הגמרא על זה?

אבל, אם כך ואם כך, קשייתי הראשונה במקומה עומדת: ממה נפשך? אי סבירא ליה לרבא חסרון מבפנים שמייה חסרון, א"כ בנימוק הבשר לבד נמי ליהוי טרפה, ואי סבירא ליה חסרון מבפנים לאו שמייה חסרון, בללא קיימי סימפונות נמי ליכשר? אבל עוד יותר יגדל הפלא, אם נתבונן על יסוד ההלכה בהכמת הרפואה. לפי פרושו של הרמב"ם, אם נימוק הבשר לבד, אז אין בזה כלום, כאלו היה הבשר של הריאה דבר שאין חיותה של הבהמה תלויה בה; ורק אם נשחתו הסימפונות, אז „אין כמות חיה“ וטרפה היא. אבל בכל יראת הכבוד, אשר ירחש לבני אל זכר האדם הגדול בענקים הזה, לא אוכל לכהד תחת לשוני, כי הדעה הזאת מתנגדת לא לבד אל ידיעותינו היום, כי גם אל ידיעות חכמי התלמוד בהכמת הרפואה, כפי אשר נראה אותן ברור בכל הלכה והלכה מהלכות טרפות הריאה.

נשאל נא אפוא את פי חכמת הנתוח למען דעת מה הוא „בשר הריאה“, או כפי אשר יקראו לו הרופאים היום, Parenchyma pulmonis. כבר בארנו במה שקדם, כי הגרגרת או הסמפון הגדול של הריאה, בנויה מקרום עב והזק, שטבעת של סחוס מהודקות ומהורזות בו זו למטה מזו. הטבעת האלה, שאינן שלמות, כי אם פתוחות לעומת העורף, מטרתן היא לתת להסמפון תמונת שופרת מפולשת, כדי להקל על תנועת האוויר בעת הנשימה. לולי הטבעת האלה, כי עתה היו כתלי הסמפון נוגעים זה בזה, ולהאוויר היה צר הדרך לבוא אל הריאה ולצאת ממנה.

בהגיע הגרגרת אל ערוגות הריאה, היא מתחלקת לשני ענפים או סמפונות, אחד להריאה הימנית ואחד להריאה השמאלית. כל אחד מן הענפים יתחלק עוד הפעם לענפים, כמספר האונות אשר בכל ריאה; כל אחד מענפי האונה חוזר ומתחלק לשני ענפים שניים, השניים יתחלקו לשני ענפים שלישיים, השלישיים לרביעיים וכו' וכו'. ובמדה שיתחלק הסמפון לענפיו, כן ילכו הסמפונות הלוך ודק, הלוך וצר, עד אשר לא תוכל כמעט העין לראותן. בראשונה הסמפונות בנויים הם בתבנית הגרגרת, כלומר, בתמונת שפופרת של קרום, שטבעות של סחוס מחורזות בה. אבל במדה שיקטן הלל הסמפונות, כן יתרחקו הסחוסים זה מזה וכן יקטן ארכם, עד כי לא נראה אותם עוד בתמונת טבעות, כי אם בתמונת חוטים לבנים של סחוס (שורייקי חיורי). ולאחרונה, בהגיע רוחב הסמפון לגודל מילימטר וחצי, אז יאבד כל זכר להסחוסים, וכתלי הסמפון הם רק מקרום דק מאד, אבל גם אז לא יחדלו הסמפונות להתחלק לענפים דקים מן הדקים עד אשר יגיעו לרוחב של חמישית מילימטר.

קצה הסמפון בנוי בתמונה נפלאה מאד. הצנור הדק יתרחב מעט מעט עד כי יהיה לשלפוחית. השלפוחית איננה פשוטה ומכודרת, כי אם עשויה קנים קנים (al-veola) עד שהיא דומה בתבניתה לאשכול ענבים, שכל ענב וענב פתוח אל הצנור העובר בתוך האשכולות האלה, אשר יקראו גם אצל המנתחים בשם „אשכולות האויר“ והחלויים בראש כל ענף וענף מענפי הסמפונות הדקים, העומדים לאלפים ולרבבות צפופים זה אצל זה, ומחברים זה אל זה רק על ידי שטיח דק של רקמת החבורה. בסתר האשכולות האלה יעשה הטבע את מעשיו הנפלאים, הנקראים בשם „נשימה“. מטרת הנשימה, כנודע, היא להביא את אויר יסוד החמצן אל הדם ולהרחיק ממנו את אויר הפחמי. כיצד יעשה הדבר הזה? כתלי האשכולות העשויים מקרום דק מן הדק מכוסים ברשת של צנורי דם דקים מאד, שדם מלא מאויר המשתח של הימוץ הפחם עובר בתוכם. כאשר ישאף האדם אויר חדש אל קרבו, האויר נכנס דרך הסמפונות הדקים אל תוך האשכול, שעל ידי זה יתרחב ויגדל בכמותו. ויען כי רק מחיצה דקה מאד מפסקת בין האויר ובין הדם, על כן יוכלו לעשות חלופין זה עם זה: האויר יתן להדם את יסוד החמצן, הנחוץ לחיי האדם, והדם ישיב לו את פסלתו, את הימוץ הפחם המזיק לחייו, ואשר ידחה החוצה בשעה שהאדם מוציא את האויר מקרבו.

עתה נוכל להבין מה יקרא בפי חז"ל בשם „סמפונות הריאה“ ומה יקרא בשם „בשר הריאה“. סמן לסמפונות לדעת חז"ל הם „שורייקי חיורי“, כלומר חוטים דקים ולבנים של סחוס. חוטים כאלה מחורזים רק בצנורי האויר השניים, השלישיים והרביעיים; בהצנורים היותר דקים האלה, ובראשי הענפים לא ימצאו שורייקי חיורי כלל. הצנורים היותר דקים האלה, והאשכולות התלויים בהם והרשת של צנורי הדם הקלועה עליהם — כל זה יחד הוא „בשר הריאה“, *Parenchyma pulmonum*, לדעת חז"ל. מכל האמור למעלה יוכל הקורא לשפוט, מה נחוץ יותר לחיי האדם או הבהמה: אם בשר הריאה, כלומר האשכולות והרשת של צנורי הדם הסבוכה בהם, או הסמפונות הגסים, המשמשים רק כאמצעי או כצנור שעל ידו יבוא האויר אל המכונה הדקה והנכבדה הנקראת בשם „אשכול האויר“?

על פי פירושו של הרמב"ם, אם נימוק ונשחת בשר הריאה, הבהמה איננה טרפה, אם רק נשארו הסמפונות עומדים במקומם, כענפי עץ ערומים בימי החורף,

אחרי אשר נשרו העלים מעליהם. אבל סמפונות כאלה לא יצליחו למלאכתם עדי. הם יביאו אוויר אל המקום הנימוק, אבל האוויר לא יעשה חליפין עם הדם. דבר זה לא יתכן.

אמנם יש אנשים אשר יאמרו: אבל כל זה הלא רק מפי חכמי הרופאים בזמן הזה נודע לנו. וחכמי התלמוד לפי מצב החכמה בימיהם, אולי חשבו באמת כי עיקר פעולת הנשימה תלוי לא בבשר הריאה, כי אם בסמפונותיה, וא"כ צדק הרמב"ם בפרשו לדברי חז"ל, כי בשר הריאה איננו מעלה ואיננו מוריד אם רק הסמפונות קיימים.

אבל גם הדבר הזה לא יתכן, בספרי „די נארמאלע אונד פאטאלאגישע אנטאָמיע דעס תלמוד“, הוכחתי למדי את גודל כשרונם של חז"ל להתבונן אל מעשה הטבע ונפלאותיו בחיי האדם והבהמה. ואף כי רבים מהם לא היה להם כל שיה וכל שיג עם חכמת הרפואה, בכל זאת הודות לשכלם הישר ולטביעת עינם, התכוונו בהלכותיהם להאמת הרבה יותר מחכמי היוונים, שהיו מומחים לדבר הזה. ובאמת, למען דעת למי משפט הבכורה בפעולת הנשימה: להסמפונות או לבשר הריאה, אין כל צורך לדעת אז כל הפרטים הדקים של רקמות הריאה לאשכולותיה, השכל הישר בלבד יוכל להוציא לאור משפט בדבר הזה.

ממי למדו חכמי התלמוד לבדוק את הריאה על פי נפיתה? הלא מאת הטבע בעצמו. המה ראו, כי כאשר ישאף איש אוויר אל קרבו יתרחב חזהו, וא"כ יתרחב גם הריאה האצורה בו. — טוב הדבר! אמרו חז"ל: ננסה נא גם אנהנו לעשות כמעשה הטבע, למען דעת התצלח הריאה אשר לפנינו למלאכתה אם לא? נפח נא רוח בקרבה ונראה, אם תעלה הריאה ותגדל בכמותה על ידי נפיתה, אז אות הוא כי בריאה היא, וכי היתה מוכשרת למלאות את תפקידה בהיותה בקרב הבהמה השחוטתה, ואם נמצא מקום בהריאה שאיננו עולה בנפיתה (אטום בריאה), אז אות הוא כי המקום הזה משתתן בו ולא יצליח למלאכתו. אבל השכל הישר הלא יגיד לנו, כי לא הסמפונות הקשים הם אשר בגללם יתרחב הריאה ותגדל בכמותה על ידי נפיתה, כי אם הבשר הרך והספוגי, העלול להתרחב ולהתכווץ, רק הוא יעלה על ידי נפיתה. וא"כ הלא יאמר חז"ל כי הבשר איננו מעלה ואיננו מוריד?

אבל לא חכמי התלמוד אמרו, כי אם נימוק הבשר לבד הבהמה כשרה. את הדברים האלה הוסיף הרמב"ם משלו, וחכמי התלמוד אינם אחראים בעד דבריו. ואיך יצאה שגגה כזאת מלפני השליט הזה! אנהנו נשער, כי היתה כזאת רק מאשר לא חפץ הרמב"ם כי יחלוק רבא על ר' יוחנן, שהלכה כמותו בכל מקום. אולם אם נאמר, כי רבא פליג על ר"י וסובר שהסרון מבפנים שמו חסרון, וגם אם נימוק הבשר לבד הבהמה טרפה (אעפ"י שבאמת דבר כזה הוא רחוק במציאות וכמעט אי אפשר להיות לעולם), אז תחבאר ההלכה הזאת באופן פשוט ומתאים אל חכמת הרפואה כמו שהיא בזמננו היום.

ריאה שנשפכה כקיתון היא מחלה מצויה מאד, ומעשים בכל יום הם אצל הרופאים לראות כזאת בבני אדם חולים במחלת השחפת. בשם „ריאה שנשפכה כקיתון“ יכנו חכמי התלמוד ריאה שבתוך אחת מאינותיה נמצא הלל המלא מוגלא או ליחה הנשפכת כמים. גודל החלל שונה הוא מאד — מגודל זרע הקיטנית עד כביצה

או יותר. רופאי הזמן יקראו לחלל כזה בשם מערה (Caverna), ועל פי כללי הדיאגנוסטיקה יש בידם להכיר מציאות המערה עוד בהיות החולה בחיים חיהו. כאשר יתופף הרופא בפטישו או באצבעו על דופן החזה, אז יוכל להבחין מקום חלול בריאה על ידי שינוי ידוע בקול ההכאה, שמשתנה אז לקול התוף, שלפעמים יש בו מעין צלצול של מתכת. כמו כן יוכל הקורא לנסות בעצמו, אם יטה את עצמו אל דופן אדם בשעה שהוא שואף רוח אל קרבו ושמע קול דממה דקה בתוך הריאה פנימה. הקול הזה הוא שאון האויר בעברו וצוא ושוב דרך סמפונות הריאה אל תוך האשכולות. נקל להבין, כי כאשר יעבר הרוח דרך סמפון צר אל מקום חלול וריקן, תשתנה סגולת הקול הזה, וידמה לקול השאון הידוע אשר נשמע אם נפח מפינו רוח נגד פי בקבוק של זכוכית הרחב בתחתיתו וצר בצוארו. על פי שינוי קול הנשימה בתוך הריאה פנימה, יוכל הרופא להבחין ולהכיר בין נשימת ריאה בריאה ובין קול השאון אשר ישמע נגד המקום החלול או המערה.

אולם שני מיני מערות הם. יש מערות שסיבתן היא המקת בשר הריאה, כלומר: במקום ידוע בתוך הריאה פנימה יהרס וישחת הבשר ויתהפך לליחה, אשר על ידי השיעול תדחה דרך הסמפונות החוצה; המקום הנחרס ישאר פנוי וריקן ויהיה למערה שכתליה מוציאים מוגלא, כמו שנראה זאת במכה טריה הבאה לפעמים על ידי איזה נגע בעור האדם. מערה כזאת תקרא בשם „מערה של מכה טריה“ (Caverna ulcerosa). אבל יש מערה שתבוא בלי הריסת בשר הריאה כלל, כי אם על פי סבורת ידועת שנבאר אותן להלן: אחד מסמפונות הריאה יתחיל מעט מעט להתרחב ולהתנפח מכל עבריו עד שנראה באמצע ארכו מקום חלול וריקן כמערה, מובן מאליו בשר הריאה מסביב להמערה יתכווץ על ידי זה ויצטמק אבל לא יהרס ולא ישחת. מערה כזאת תקרא בפי הרופאים בשם „מערה של הרחבת הסמפון“ (Caverna bronchoectasica). הסבה היותר מצויה להמערות ממין הראשון היא מחלת השחפת השכיחה מאד לא רק אצל בני האדם, כי אם גם אצל הבהמות הביתיות וביחוד אצל הפרות החולבות. כי השחפת היא מחלה מזהמת ועוברת מאיש לאיש — זאת ידענו מכבר. עתה יודעים אנו שסבת מחלה זו הם יצורים קטנים, שכל אחד מהם דומה לתמונת מתג ונמצאים לאלפים ולרבבות בכיחם וניעם של חולי השחפת. אם ישליך חולה כזה את הליחה אשר יעלה על ידי השיעול ארצה, והליחה הזאת תיבש ותהפך לאבק, והאבק ינשא ברוח, ואדם בריא העלול למחלת השחפת ישאף רוח כזה אל קרבו—אז יש אשר יכנסו מתגים כאלה עם האויר יחד אל תוך סמפונות הריאה ואל תוך אשכולותיה, וישתקעו בעובי האשכולות ויחלו לעשות שם את מלאכתם הארורה. המתגים האלה פרים ורבים כנמהין ופטריות ומוציאים ארס מגופם שסגולתו הוא לעורר את בשר בעלי החיים שבאו אל תוכו המתגים האלה, לגדל צמחי בשר הנקראים בשם גבנוניים (tuberculi), ועל כן תקרא גם המחלה הזאת בשם גבנונית (tuberculosis). תהלוכת מחלה זאת בהריאה כך היא: חכמי הנתוח בדקו ומצאו כי מכתלי צנורי האויר הדקים מכתלי העגבים ששם מצאו מחגי השחפת קן למו, יצמחו תרצנים או גבנוניים קטנים כזרעוני דוחן, עד אשר ימלאו את כל חלל האשכול מבלי אשר יוכל האויר להכנס לתוכו. המתגים לא יחדלו לפרות ולרבות ולהתפשט על כל סביבותם, ותרצנים כאלו יחלו לצמוח גם באשכולות הסמוכים, עד כי אחרי זמן ידוע נראה מקום אשום בריאה (קבוצת גבנוניים) בגודל האגוז או יותר. רקמת הגבנוניים היא

רבה מאד ועלולה להתקלקל מהר. ועל כן יתרככו הגבנונים וימקו, ואתם יהד ימקו ויהרסו ענבי האשכולות וסמפוני הריאה העוברים דרך המקום האטום, והמקום האטום כלו יתהפך מהרה למוגלא לחה ונוזלת אשר תדחה על ידי השיעול החוצה דרך הסמפונות הפתוחים ותשאיר אחריה מקום הלול או מערה, שלפעמים היא ריקה ולפעמים תתמלא בליחה חדשה היוצאת מכתלי המערה. בסביבות המערה יתגלו גבנונים חדשים שיתרככו וימקו גם הם והמערה תלך הלוך וגדול, ובשר הריאה והסמפונות ילך הלוך והשתת. אם הרצנים כאלה יצמחו בתוך כתלי צנורי הדם העוברים דרך הריאה, אם יהרסו גם הם והדם ישפך אל תוך המערה וידחה החוצה על ידי השיעול—זה הוא שיעול של דם אשר נראה כמעט תמיד אצל חולי השחפת. המערה, כאשר אמרנו, תלך הלוך וגדול ויש אשר בשכונת המערה הראשונה תגלינה מערות חדשות, פתוחות ומפולשות זו לזו. מעט מעט תחדל הריאה למלאות את הפקידה, והמחלה הארוכה תקריב את בעליה לבאר שחת.

תולדות המערות מהמין השני שונות הן, וסגות רבות יש להתפתחותן. הרחבת הסמפונות הוא דבר מצוי מאד ב,ריאה שצמקה", ששם יתרחבו הסמפונות בהצטמק בשר הריאה, כדי למלאות את המקום הריק בהחזה (עיון למעלה צד 60). אולם הצטמקות הריאה היא מחלה אשר בבשר הריאה עצמו; אבל יש אשר יתרחבו הסמפונות למערות גדולות מאד גם בהיות בשר הריאה בריא ושלם, דבר זה יקרה לפעמים במחלה מצויה מאד הנקראת בשם "קאטארהוס" המורדי" של סמפונות הריאה (bronchitis chronica), כלומר: דלקת הסמפונות הנמשכת לימים רבים. הסמץ המובחק של דלקת הסמפונות, כנודע, הוא השיעול שמטרתו להרחיק מכתלי הסמפון את הריר ואת הליחה המכסים אותם ולהוציאם החוצה. כשתתקבץ הליחה במדה ידועה על כתלי הסמפונות, האדם מרגיש נידוי והתעוררות להרחיקה משם, וברצונו או שלא ברצונו הוא עושה כך. מתחילה הוא שואף בחזקה רוח אל קרבו, עד אשר תמלא הריאה אוויר על כל גדותיה, ואחר כך הוא סוגר במשך רגע אחד מבוא הגרון, רצוני לאמר: הוא מקרב את מיתרי הקול אשר בגרון זה לזה, עד אשר ישאר רק סדק צר ביניהם כדי לחסום את הדרך בפני האוויר. באותו רגע עצמו האדם לוחץ בחזקה את דפני חזהו, כדי להכריח את הריאה להוציא את האוויר מקרבה החוצה. האוויר ידחף על ידי זה לשוב מן הריאה אל הגררת במהירות גדולה כרות סועה וסער, ויטאטא את הליחה אשר יפגוש על דרכו כאשר יטאטא הרוח הנושב בחזקה את החול ואת אבק הדרכים אשר ימצא על דרכו. ורק כאשר תגיע הליחה עד הגררת, אז יפתח האדם את סגור גרונו והליחה תדחה החוצה.

נקל להבין, כי מן האוויר הנלחץ בתוך הסמפונות הרכים מבלתי יכולת לצאת החוצה דרך הגרון הסגור, לוחץ מצדו גם הוא על כתלי הסמפונות וישתדל להרחיבם ככל אשר יוכל. יזכור נא הקורא כי הסמפונות מטבעם עלולים הם למעט להתרחב, יען כי הטבעות של סחוס המחורזות בהם אינן שלמות, כי אם פתוחות מצדן האחד.

(1) בשם "קאטארהוס" יכנו הרופאים דלקת קרום העור, שהוא הקרום הפנימי המרפד את האברים החלולים שבנות. כאשר יחלה הקרום הזה, הוא מוציא מקרבו מיץ רירי ונוזלי במדה מרובה מאד. והנני מציג לתרגם את השם "קאטארהוס" עברית בשם נזלת ונאמר: נזלת החוטם, נזלת הגרון, נזלת הקיבה, נזלת שלפוחית השתן וכו' וכו'. נזלת מורדת תורח א"כ קאטארהוס הנמשך ימים רבים.

אולם סמפונות בריאים ושלמים אף על פי שיתרחבו מעט מלחיצת האויר עליהם, אבל כמעט תהיה הלחיצה ומהירו להתכווץ ולשוב לתמונתם הראשונה על פי כח הספוגי (האלאסטיות) אשר בהם. לא כן הוא בסמפונות חולים הנמצאים במצב דלקת מורדת. כח הספוגי אשר להם הוא קטן מאד, או אפס כולו. ואם יתרחבו סמפונות כאלו, לא ישובו עוד לתמונתם הראשונה. ויען כי השיעול הוא תדיר וחזק מאד אצל אנשים כאלה, על כן ילך הסמפון החולה הלוך והתרחב מיום ליום עד אשר יהפך מצנור דק למערה גדולה כגודל ביצת התרנגולת או התפוח. הקרום הפנימי או הקרום הרירי של סמפון כזה הוא תמיד במצב הנזלת, ומוציא מקרבו ריר במדה מרובה מאד, אשר ימלא את כל הלחה של המערה. ועל כן נראה כי חולים כאלה יפליטו ליחה מרובה, וביחוד בקומם בבקר משנתם. אבל יש אשר לא יעצור החולה כח להרחיק על ידי השיעול את כל הליחה אשר במערה, והיא נשארת שם ימים על ימים עד אשר תרקב ותעלה באשה.

אולם אם גם הרחבת הסמפונות מחלה אנושה היא, בכל זאת רב ההבדל מאד שבין מערה כזאת ובין מערה של מכה טריה אשר במחלת השחפת. שם גם בשר הריאה גם הסמפונות ידרסו וימקו ויהיו לרקבון—פה אין כל הריסה כלל. מחלת השחפת מסוכנת היא לחיי הנפגעים בה, אין כמוהם חיים, אבל בעלי סמפונות רחבים יוכלו לחיות, חיים ארוכים אף כי, לא טובים.

כאשר אמרנו למעלה, יש בידי הרופאים להכיר מקום הלול בריאה גם בהיות החולה בחיים, אבל לא תמיד יש לאל ידם להכיר ולהבחין בין מערה של הרחבת הסמפון ובין מערה של מכה טריה. והדבר הזה הוא נחוץ מאד. אמנם כי מאז למד הפרופיסר קאך אותנו בשנת 1882 לבקש ולמצא בהליחה אשר יפליט החולה את מתגי השחפת, נקל מאד לפתר שאלה כזו. אבל מה עשו הרופאים עד שנת 1882? הם עשו אותה הבדיקה בעצמה שהציע רב אשי לפני אלה וחמש מאות שנה, רק באופן יותר דק ויותר מדויק. רב אשי יעץ לבדוק את הליחה ב, צעא דקוניא ולחפש בה שורייקי חיורי, והם לקחו טפה של ליחה והתבוננו עליה תחת המיקרוסקופ. אם נמצאו החוטם הקשים והאלאסטיות שמהם נארגו ונרקמו ענבי האשכולות, אז ידעו כי נשחתו ונהרסו גם הסמפונות וגם בשר הריאה, ואם לא, אז ידעו כי המערה נעשתה רק מאשר התרחב הסמפון; הרעיון של שתי הבדיקות האלה אחד הוא. ובשעה שחכמי אומ"ה לא ראו גם בחלומם ריאה שנשפכה כקיתון, ולא עלה במחשבתם שיש דבר כזה בעולם, כבר ידעו ראשי הישיבות במחוזא ובמתא מחסיא, ערים רחוקות בארם נהרים, להבחין במערה דקיימי בה סמפונות שיש כמותה חיה וכשרה.

עתה נבין דברי ר' יוחנן: „ריאה שנשפכה כקיתון כשרה“, כלומר ריאה שנמצא בה מקום חלול המלא ליחה נוזלת כשרה. ר' יוחנן אינו מבדיל אם הסמפונות קיימים והמקום החלול בא רק מאשר התרחב אחד מהם, או לא קיימי סמפונות והמערה באה מאשר „בשר הריאה נימוק בתוך קרומים שלה“ (לשון רש"י), מפני שר' יוחנן סובר: חסרון מבפנים לא שמו חסרון. אבל רבא סובר: חסרון מבפנים שמו חסרון, ולפיכך רק אז ריאה כזו כשרה, אם קיימי בה סמפונות, אם לא נהרסו הסמפונות ובשר הריאה כלל, והמערה באה רק על ידי שהתרחב אחד הסמפונות. ואם כן אין כאן חסרון בבשר הריאה כלל. כי רבא בא לא לפרש את דברי ר' יוחנן כי אם לחלוק עליו, זאת נוכל להוכיח גם מזה: הנה ר' אבא מקשה לפני עולא על דברי ר' יוחנן מן המשנה: „הריאה

שניקבה או שחטרה, מאי חטרה? אילימא מבחוק? היינו ניקבה. אלא לאו מבפנים, וש"מ חסרון מבפנים שמיה חסרון. לחרץ קושיה זו נדחק עולא לאמר: „לעולם מבחוק, ודקא אמרת היינו ניקבה? לא צריכא לר' שמעון" וכו'. לו היה ר' יוחנן סובר כרבא כי בדלא קיימי סמפונות טרפה, אז לא היה כל מקום לקושיה ר' אבא. הלא ר' יוחנן מכשיר רק בדקיימי סמפונות, ומחניחין בדלא קיימי סמפונות מיירי?.

אבל מדוע חסרון מבפנים לא שמו חסרון? מדוע אם נימוקה הריאה או שנשפכה כקיתון אינה טרפה, ורק נקב קטן בקרום עושה טרפה? האם סוברים ר' יוחנן, ר' נתן ושאר גדולי הדור, כי עקר חיות הבהמה הוא בהקרום של הריאה והריאה עצמה אינה מעלה ואינה מורידה, היא תוכל להיות נימחה ונימוקה ובלבד שהקרום והא שלם? הלילה! הם הבדילו רק בין חטרה בידי שמים על ידי איזו מחלה ובין חטרה על ידי כח פועל מבחוק על ידי הכאה, נגיפה וכיוצא בזה. אם הקרום שלם, אז אוח הוא כי קלקול הריאה בא על ידי סבה פנימית, ואף על פי שאין כמוה היה היא כשרה, מפני שהשם טרפה לא יונה על מחלה פנימית. ורק רבא הכניס תחת השם טרפה גם קלקולים שבאו מסבות פנימיות, ולדעת רבא ריאה שנימוקה והסמפונות יחד עם הבשר נימוק, טרפה היא. אבל הקדמונים לא הבדילו בין קיימי סמפונות ללא קיימי.

לאחרונה יש להעיר עוד על דבר אחד. לכאורה יש לחשוב, שיש נפקא מינה לדינא בין פירוש הרמב"ם ובין הפירוש שמציע אנכי. אם נימוק הבשר לבד והסמפונות קיימים — לפירוש הרמב"ם הריאה כשרה ולפרושי אני היא צריכה להיות טרפה, אבל דבר כזה הוא רחוק במציאות מאד. ואם תקרה מערה כזו אז לא יגדל הללה יותר מגודל הקטנית. ריאה כזו לא תבא לשאלת חכם לעולם.

מ"ח, ע"א.

כבד שהתלוייה. תולעת הכבד היא מאכולת, Parasitus, הבוחרת לה משכן בהכבד של מעלי הגרה וביחוד של הכבשים, ולפעמים גם בהכבד של שאר אוכלי עשב וגם אצל האדם. מאכולת זו הורסת את הכבד ועל ידי זה מקלקלת את עיכול המזון ומביאה לידי רזון ותולנות כל הגוף. מאכולת זו היא מחלה מתדבקת ולפעמים תשים שמות בכל העדר, ויש אשר תתפשט מעדר לעדר להשתרית את כל מעלי הגרה של מדינה שלמה. תולעת הכבד על משפחת העלוקות תחשב. בחמונתה היא דומה לעלה של עץ ונקראת בשם פיפית הכבד, Distomum hepateum, (כלומר תולעת בעלת

ב, „המליץ" כתבתי מאמרים אחדים בשם „צורות ורסיסים" בעניני חכמת הרפואה של התלמוד. באחד מטאמרי הוכחתי כי רבא חולק על ר' יוחנן, או יצאו רבנים אחדים לבקרני והוכיחו, כי בכל מקום שנאמר בתלמוד „והוא" או „במת דברים אמורים" לא לחלק באים אלא לפירש. כנגדם באו רבנים אחרים ואמרו כי הצדק אחי, וכי „והוא" יכול להיות גם לחלוק על הראשון. לדעתי הדבר הזה גם אינו מוטל בספק. בחוספוח (חולין מ"ח ע"א ד"ה אמר רבינא) חובא מתשובת רב שר שלום גאון על דברי רבינא האומר על דברי ר' נחמן, „ריאה שניקבת ודופן סוחמתה כשרת" „והוא הסביך בבישרא", כי רבינא חולק על ר' נחמן. כן מפרש הגאון בעל כריתתי ופליתי, כי ברוך נ"ה על דברי רביש בר פפא „לקחה במוליא אחת טרפת, אמרו במערבא: והוא מטטאי לקוחא למקום הריץ" — כי במערבא פלוגי על רביש (כריתתי ופליתי לסימן כ"ט). אחד ה„לומדים" הטירני, כי כריתתי ופליתי כבר הקשה את הקושיה מפני מה לא משנה הגמרא כי מחניחין בדלא קיימי סמפונות ור' יוחנן מיירי בדקיימי סמפונות, אבל תירוצו היא דחוק מאד. עתה מונח הספר כריתתי ופליתי לפני, והנני רואה כי תירוצו אינו דחוק אלא נוסד על „סברת הבטן" ואין לו אחיזה במציאות.

שני פירות), ארכה מסנטימטר אחד עד ארבעה סנטימטרים ורחבה מחצי הסנטימטר עד סנטימטר וחצי.

תולדות המאכולת. לא תמיד היא דומה לעלה ולא תמיד תשכון בהכבד. היא תחליף במשך ימי חייה גם את תמונתה גם את מעוניה. ביוצי המאכולת שיצאו יחד עם הרעי מבטן הבהמה החולה, אם נפלו על שדה רטוב, הן מתפתחות תחת השפעת חום השמש ואחרי ששה שבועות יגמל השפיר ויצא בתמונת שלפוחית דקה עם עוקץ חד מאד. השפיר יבקש לו שבלול הנמצא על פי רוב בשדות רטובים והוא נכנס לחוכו. השבלול הוא „בעל הבית“ הראשון של המאכולת. בתוך השבלול השפיר מתחיל להתפתח, השלפוחית הולכת ומתרחבת ועל כתליה מבפנים תצמחנה שלפוחיות קטנות מאד, בנות השלפוחית הראשונה והנקראות בשם זנבונות, *Celoriae*. מביצה אחת יוצאות עד אלף זנבונות שמתפזרות על העשב, והבהמה האוכלת את העשב בולעת אותן והן מתפתחות בקרבה לפירות הכבד. מחלת התולעת תנגע על פי רוב את הבהמות הרועות על אדמת בצה, וביחוד אם השנה גשומה ושחונה.

הכבד החולה היא גדולה פי שתיים או פי שלש ממדתה הבינונית, מראה הכבד מנומר. על שטחה הצהוב נראים חברבורות ושריגים אדומים-כהים, כמעט שחורים. כשנתחך כבד כזו, אנו רואים בבשרה את סילוני המררה מרוחבים וכולה מלאה מערות, ובתוכן המון תולעים וביציהן. הסילונים נמצאים במצב הדלקת ומלאים ריר מעורב בדם, ולפעמים גם במוגלא. בתוך כיס המררה אנו רואים מררה עכורה מלאה ביצי המאכולת.

„זה היה מעשה ועלו עליה בני עסיה שלש רגלים ליבנה. לרגל שלישי התירוה להם“. מדוע התקשו חכמי יבנה בשאלה זו, ושני רגלים לא יכלו לפתור אותה? מעיקרא מאי קסברי ולבסוף מאי קסברי? אין כל ספק שהחכמי יבנה ראו וידעו, כי בהמה עם כבד כזו אין כמיה חיה, והרי היא כמו שניטלה כבד שלה ולא נשתויר הימנה כדי להעלות ארוכה. השאלה היתה: אם יש לחשב את התולעת כמחלה בידי שמים וכשרה או כדבר הבא מן החוץ וטרפה? הם היו מסופקים בדבר. אבל כשעמדו למנוח, החליטו שהתולעים נולדו בתוך הכבד ולא באו מן החוץ, אם כן היא מחלה פנימית. הקדמונים עד העת האחרונה האמינו, כי כל התולעים נוצרות מעצמן בכל מקום שיש רקבון, עד שבא פֶּסֶטֶר והורה כי אין „יצירה מעצמה“, *Generatio spontanea*, בעולם, כי כל בעלי-חיים וילד מבעלי-חיים שקדם לו, יכול להיות, שהחכמי יבנה מצאו לנכון להקל בזה משום הפסד מרובה ומשום שהתורה חסה על ממונם של ישראל. כנראה היתה מאכולת זו מכת מדינה בעטיא, ולפיכך שקדו לעלות שלש פעמים ליבנה.

תורת הסירכות.

מ"ח ע"א.

„אמר רב נחמן: ריאה הסמוכה לדופן אין חוששין לה, העלתה צמחים חוששין לה. מר יהודה משמיה דאבמי אמר: אחד זה ואחד זה חוששין לה. היכי עבדינן? אמר רבא: רבין בר שבא אסברה לי: מיתין סכינא דחליש פומיה ומפרקין לה—אי איכא ריעותא בדופן תלינן בתר דופן, ואי לא מחמת ריאה הוא וטרפה, ואע"ג דלא קא מפקא זיקא“.

הסמוכה לדופן — דבוקה בצלעות. אין חוששין לה — שמא ניקבה, אלא תלינן רעותא בדופן, ואמרינן: דופן זה מכה היתה בו וכשהיתה קלטה הריאה אצלה. העלתה — הריאה. צמחיין — סביבות סמיכתה לדופן, הואיל וחזינן בה ריעותא תלינן למכה בדידה. דחליש פומיה — פיו הדוד ודק וחוחך יפה שלא יקרע קרום הריאה במושכו איתו מן הדופן.

באור.

בסוגיה שלפנינו נמצאים שלשה מושגים שצריכים אנו להבחין ביניהם: סמוך, סבוכ וסריד. ריאה סמוכה לדופן הוא כמו שפירש רש"י, "דבוקה", כלומר על ידי פיברין רך כדבק. בעצם הדבר, על פי פשוטה של מלה זאת, כל ריאה היא סמוכה לדופן, מפני שאין כל ריאת פנוי בין קרום הריאה ובין קרום הדופן. אלא שריאה בריאה מתנועעת ממקום למקום בשעת הנשימה. אבל ר' נחמן מיוירי בריאה סמוכה ודבוקה. אולם דבוק זה אינו קשה והריאה תוכל להתפרק מן הדופן. סבוכ הוא דבוק קשה על ידי ששני הקרומים נתרקמו יחד, מה שאנו רואים על פי רוב בדבוק ישן, היינו שהפיברין כבר התארגן ונשתנה לרקמת החבור שצנורי דם עבריים בו מקרום לקרום. וסריד הוא חבור הריאה אל הדופן (או חבור אוגה לאוגה) על ידי חוטים ארוכים וקרומים של פיברין, שאינם מעכבים את תנועת הריאה בשעת הנשימה. כל שלשה דברים אלו — כלומר: סמיכה, סביכה וסירכא — הם תולדות דלקת של קרום הריאה או קרום הדופן. כי, כאשר כבר בארנו למעלה, קרום הדופן הוא המשך של קרום הריאה שמתקפל ומרצה את דופן החזה מבפנים, וככל שאר קרומי הנסיוב שניהם עלולים לדלקת של דבוק.

והנה ידענו, כי סבת הדלקת של הקרומים תוכל להיות או פנימית או חיצונית: פנימית, על ידי התקררות, או בעקבות מהלת השתפת או דלקת הריאה, וכיוצא בזה; חיצונית, על ידי הכאה או דקירה וכיוצא בזה. והנה ראינו, כי רב נחמן איתו עוד בדרכי הקדמונים, שרק דקירה מבחוץ תעשה את הריאה טרפה. הלא הוא הוא שאמר: "ריאה שנימוקה וקרום שלה קיים כשרה", אם הקרום קיים, אז הוא סימן מובהק שלא היתה פה דקירה מבחוץ. אבל הוא הרחיק עוד ללכת בהקלתו: "ריאה הסמוכה לדופן אין חוששין לה". פה בלי ספק יש דלקת הקרומים. אבל הרבה ספקות בדברי: ספק על ידי סבה פנימית, ספק על ידי סבה חיצונית. ואם תמצא לומר חיצונית: ספק הכאה גרידה, ספק ניקבה הדופן על ידי דקירה. ואם תמצא לומר ניקבה הדופן: ספק ניקבה רק הדופן בלבד או ניקב גם קרום הריאה. על יסוד כל הספקות האלה החליט ר' נחמן להעמיד את הבהמה על חזקתה ולהכשירה. אולם אם העלתה הריאה צמחים, מיני גידולים של בשר שענינם נבאר להלן, כיון שאנו רואים ריעותא בהריאה — אפשר שניקבה הריאה, ולפיכך צריך לבדוק. לדעת אבימי בין שיש צמחים בין שאין צמחים, כיון שיש בזה דלקת הקרומים, וכיון שדלקת הקרומים תהיה לפעמים בעקבות נקיבת הריאה, לפיכך חוששין לה, וצריכה בדיקה.

"סכינא דחליש פומיה" רש"י מפרש: "פיו הדוד ודק". ולי היה נראה להיפך: סכין שפיו קהה ועב. החירורגים כיום כשהם רוצים להפריד קרום מקרום הם משתמשים ביד הסכין ולא בהסכין עצמו. בסכין חד, הבודס יכול לעשות נקב במקום שאין כל נקב.

מ"ח ע"א.

„רב נחמיה בריה דרב יוסה בדיק לה בפשורי. א"ל מר זוטרא בריה דרב הונא בריה דרב פפי לרבינא: הא דרב נחמיה בריה דרב יוסה, אתון אהא מתניתו לה, אנן אדרבא מתנינן לה, דאמר רבא: הני תרתי אוני דריאה דסריכן להדדי לית להו בדיקוחא לאכשורי. רב נחמיה בריה דרב יוסה בדיק לה בפשורי. מתקיף לה רב אשי: האי מאי? בשלמא הכא תלינן בדופן וכשרה, אבל התם אי האי נקיב טרפה ואי האי נקיב טרפה.“

רש"י.

„בדיק לה בפשורי—לאחר שפירקה ומצאו מכה בדופן מנפה בה, אי מבצבצי מיא טרפה שהרי ניקבה. בשלמא הכא בדיק לה דאי לא מבצבצי לא אמרינן ניקבה ונסחמה, דכיון דאיכא למיתלייה בדופן תלינן בה וכשרה. אלא הכא—גבי תרתי אוני מכדי סרכא זו מחמת מכה היתה, הי מנייהו דאינקיב טרפה, והאי דלא מפקא זיקא קרום עלה בה וסתמה.“

באור.

קושיה רב אשי הונחה ביסודה של דעת רש"י, כי אין סירכא בלי נקב. חכמי החוספות (חולין מ"ז, ד"ה היינו רבותיהו) כבר הקשו על רש"י מה שיש בו די. מצד חכמת הרפואה נוכל להוסיף, כי דעת רש"י מתנגדת אל כל ידיעותינו על אודות הסירכות. אין כל ספק, כי כל סירכא היא סימן של דלקת קרום הריאה או קרום הדופן. אבל דלקת זו תוכל להיות, ועל פי רוב היא גם חבוא, בלי נקב. הטעם מפני שהריאה שואבת כל מיני משקין, מיוסד על מאמר אנדו, ואין למדין מן האגדה. היפוקראטס לימד, כי כשהאדם שותה מים, המים נכנסים גם על ידי הגרירת אל הריאה. ועל זה נוסד גם המאמר האנדוי הנזכר. אבל עתה אנו יודעים, כי כשאנו שותים, המים הולכים דרך הוושט אל הקיבה ואל הדקים, וכבר ידעו זאת גם חכמי התלמוד, ואמרו: אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוושט. ויותר ראוי לאמר על אודות הקיבה והדקין שהם שואבים כל מיני משקין.

וכדי לקיים דברי רש"י, הנני מציע לתקן מעט את דבריו: „כל סירכא היא ספק נקב“, מפני שכל נקב יכול למשוך אחריו סירכא, אעפ"י שיש סירכא גם בלי נקב.

מ"ח ע"א.

„ומי אמר רב נחמן הכי? והא אמר רב יוסה בר מניומי א"ר נחמן: ריאה שנקבה ודופן סותמתה כשרה? לא קשיא! התם במקום רביחא, הכא שלא במקום רביחא. והיכא מקום רביחא? חיתוכי דאוני.“

רש"י.

„ומי אמר רב נחמן הכי—דהעלתה צמחין חוששין לה, מכלל דאי פשיטא לן דניקבה הריאה לא מהני לה סתימת הדופן? התם במקום רביחא—במקום שהריאה והדופן גדלין כאחד וסמוכין תמיד, דלא מיפרק ההיא סרכא הלכך כשרה, וכי אמר רב נחמן חוששין לה למעלה ברוחב החלל כנגד האומה והגדולה, דכיון דרחוקה הריאה מן הדופן מיפרקא ההיא סתימה. ואפילו הכי כי לא העלתה צמחין אמר אין חוששין לה דתלי לה בדופן; ובהא כאבימי סבירא לן דחוששין לה ולחומרא אזלינן בדאורייתא.“ (צריך להעיר כי דברי רש"י: „למעלה ברוחב החלל כנגד האומה“

יש להבין בבהמה התלויה בצומת הנגידן שלה וראשה למטה כמו שרגילים
הטבחיים לעשות).
באור.

רב נחמן אוחז עוד בהשקפת התנאים והאמוראים הראשונים, כי טעם טרפת
הנקב בריאה הוא מפני שאין כמוה היה. מפני שבשעת הנשימה, כשיתרחב בית
החזה, האויר יוכל לצאת מן הריאה ולהתקבץ בבית החזה, Pneumotorax, עד
שתפסק הנשימה, והבהמה תמות בחניקה. אבל במקום שאין לחוש לזה, אעפ"י
שברו לנו שיש נקב בהקרום — הבהמה כשרה. ולפיכך הוא אומר: ניקבה הריאה
ודופן סותמתה כשרה, כיון שנצלה הבהמה מאויר בחזה בשעת הנקב הריאה שוב אין
טעם להטריף אותה. ובזה נבדל רב נחמן מן האמוראים האחרונים האומרים,
כיון שנאמר במשנה ניקבה הריאה טרפה, אז היא טרפה מכל מקום, אעפ"י שנקב
זה לא יסבב לה מיתה. אולם גם רב נחמן מודה, שאם יש לחוש שסתימת הנקב
תהרס לאחר זמן, אז היא טרפה מפני שאז יתחיל האויר לצאת מן הריאה, ולפיכך
הוא מחלק בין נקב בהאונות העליונות, המונחות במיצר החזה, ובין נקב בהאומה
בתחתית החזה. רש"י הבין היטב את טעם החילוק הזה, אעפ"י שדבריו אינם
מדויקים כל צרכם. הוא אומר: כי נקב כנגד האומה הגדולה, „דכיון דרחוקה
הריאה מן הדופן מיפרקא ההיא סתימה“. הריאה לא תוכל בשום אופן להיות
רחוקה מן הדופן (כבר בארנו דבר זה הרבה פעמים), תמיד קרום הריאה וקרום
הדופן נוגעים זה בזה בלי כל הפסק ביניהם, ורק כשיש מים או אויר בבית החזה
אז תתרחק הריאה מן הדופן. טעם הדבר הוא כך: בשעה שאנו שואפים אויר
אל קרבנו, אנו מגדילים את המכול של בית החזה; בית החזה מתארך מלמעלה
למטה מפני שהטרפשת (חצר הכבד) וורדת כלפי מטה; וכשמתארך בית החזה
מתארכת גם הריאה, כדי שלא יהיה מקום ריק בהחזה. נקל להבין, כי חלקי
הריאה העליונים הקרובים אל הצואר, מתרחקים רק מעט מאד ממקומם ובמדה
שהריאה מתקרבת אל הטרפשת תנועתה נעשית יותר גדולה. למשל, אם התארכה
הריאה ברגע של סוף השאיפה עד כדי עשרה סנטימטר, אז כל נקודה של שיפולי
הריאה התנועתה ממקומה עשרה סנטימטר, בשעה שהנקודה העליונה של הריאה
לא זזה ממקומה כלל. ולפיכך נקרא מיצר החזה, כלומר החלק העליון אצל
הצואר, מקום רביחא או רביעתא, כלומר מקום כביצא (כמו שפירש הערוך),
כלומר מקום שהריאה מונחת שם במנוחה בלי תנועה. ובכל זאת גם נגד האומה,
אם הריאה לא העלתה צמחים אין הוששן לה, מפני שתלינן בדופן. אבל אם
העלתה צמחים, אז יש רגלים לחשוב כי איזה נקב קרה להריאה עצמה ולפיכך
היא צריכה בדיקה, מפני שאם יש שם נקב אז על ידי התנועה מתפרק הדבק
שבין הריאה והדופן.

אבל, ישאל הקורא, אם התנועה בשיפולי הריאה היא גדולה מאד, איך
נתדבקו הקרומים זה לזה? איך יוכלו שני דברים, המתנועעים זה אצל זה להחדק
יחד, הלא בכל רגע ורגע של הנשימה צריך היה הדבק להסתור?

אולם הרי אנו עסוקים בדלקת הקרומים. והנה ידענו, כי במחלה זו תתקלה
האנדוטליה של הקרומים והם נעשים מחוספסים, לא־חלקים, והחיכוך שהם מתחככים
זה בזה בשעת הנשימה מסבב כאב גדול להחולה, ולפיכך הוא משתדל לנשום רק

בהצד הבריא. כשהרופא מסתכל באדם ערום החולה במחלה זו, הוא יוכל לסמן את הדיאגנוזה במראית עין בלבד. הוא רואה כי בהצד הבריא הוא נושם נשימות עמוקות, ובצד החולה הוא אינו נושם כמעט כלל. על פי רוב חולה כזה שוכב על צדו החולה, ונושם רק בצדו הבריא, כדי להמעיט את הכאב, כך עושה גם הבהמה החולה בדלקת הקרומים בתחילת המחלה. ורק כשתשוד הדלקת ויחדל הכאב, הוא מתחיל לנשום גם בהדופן החולה. אבל אז כבר נדבקו הקרומים זה לזה. ועל ידי נשימה עמוקה יש אשר יהרס הדבק, ואם היה נקב בקרום הריאה אז יפתח, ויוכל לבוא לידי אויר בחזה. הננו רואים על פי זה, כי השקפת רב נחמן מתאמת בכל פרטיה עם השקפת הרופאים בזמננו היום.

גמרא מ"ח ע"א.

„גופא וכו' אמר ר' נחמן: ריאה שניקבה ודופן סוחמתה כשרה. אמר רבינא: והוא דסביד בבשרא. אמר ליה רב יוסף לרבינא: ואי לא סביד מאי, טרפה? אלמא אמרינן נקובה היא. אי הכי כי סביד נמי, דהא תניא: ניקב פסול מפני שהוא שותת, נסחם כשר מפני שהוא מוליד, וזהו פסול שחזור להכשרו. „וזהו“ למעוטי מאי? לאו למעוטי כהאי גונא? לא למעוטי קרום שעלה מחמת מכה בריאה דאינו קרום.“

רש"י.

„דסביד בבשרא—שנסבכה ונאחזה הריאה בבשר שבין ב' הצלעות, דהוי סתימה שריאה דלא מיפרקא, אבל בצלעות עצמן אין זו סירכא קיימת. אלמא נקב הוא—ואפילו הכי כי סביד מכשרת לה, אלמא דמהניא סתימה לריאה שניקבה. ניקב—הגיד של אדם. פסול—משום כרות שפכה. מפני שהוא שותת—ואינו יורה כחץ. נסחם—הנקב אחרי כן. כשר—לבוא בקהל, מפני שהוא מוליד. דאינו קרום—אבל סתימת דופן סתימה מעלייתא היא.“

באור.

רש"י מחלק בין סביד בבשרא לסביד בצלעות. אבל לפירושו בקושיית רב יוסף לרבינא „ואי לא סביד מאי“ העיקר חסר מן הספר, והיה לו לשאול: ואי סביד בצלעות מאי, טרפה? כי סביד בבשר מאי? לפיכך נראה יותר פירוש התוספות שמחלקים בין סביד לסביד. וכן נראה גם כן מתשובת שר שלום גאון. ורבינא לא בא לפרש דברי ר' נחמן כי אם פליג עליה, כמו שהוכיחו זאת התוספות, עיי"ש. ובאמת לר' נחמן היה בסמיכה גרידא, כמו שנראה זאת גם מדבריו „האי הדורא דכנתא דאיניקיב להדיה, חבריה מגין עליה“, אע"ג שניקבו הדקין כשרה.

גמרא מ"ח ע"א.

„מתקיף לה רב עוקבא בר חמא: אילו אניקיב בדופן להדה מאי, טרפה? ליתני נקובת הדופן? ולטעמיה, הא דאמר רב יצחק בר יוסף אמר ר' יוחנן: „מרה שניקבה וכבד סוחמתה כשרה“—אילו אניקיב כבד להדה מאי, טרפה? ליתני נקובת הכבד, אלא כי ניקבה דלאו מיניה מיטרפה לא קתני, הכא נמי כיון דלאו מיניה מיטרפה לא קתני.“

רש"י.

„מתקיף וכו'—השתא דאמרת נקב הוא בריאה אלא שהדופן סוחמתו, אילו אניקיב דופן להדה ריאה כנגד דופן הריאה לאחר זמן מאי, טרפה? דאזלא לה סתימת

דופן. ליתני — במתניתן נקובת הדופן בהדי שאר טרפות דיש בהמה שנטרפה בכך.
דלא מיניה מיטרפה — דטרפות מהמת ריאה בא".
באור.

האמוראים האחרונים לא יכלו לשער בנפשם, שיהא נקב בריאה ובדופן ושחאה
כשרה. אבל באמת חושב אני כי ר' נחמן היה מכשיר גם בהאי גונא. כיון
שהריאה מדובקה אל הדופן מסביב להנקב, האויר לא יוכל להתקבץ בתוך החזה.
כמו כן אין ספק שר' יוחנן היה מכשיר בניקבה המרה והכבד סוחמתה ואעפ"י
שנקבה גם הכבד. כיון שנדבקה המרה אל הכבד, המררה לא תוכל להשפך אל
חלל הבטן, ואם תשפך אל הכבד, מה בכך? המררה הלא באה מן הכבד, תחזור
ותחזור אליה.

תורת הצמחים.

גמרא מ"ח, ע"א, וע"ב.

"בעא מיניה רבה בר בר חנה משמואל: העלתה צמחין מהו? א"ל: כשרה.
א"ל: אף אני אומר כן, אלא שהחלמודים מזדנזין בדבר, דאמר רב מתנא מליא
מוגלא טרפה, מים זכים כשרה. א"ל: ההוא בכליאת איתמר. ר' יצחק בר יוסף
הוה קאזיל בתריה דר' ירמיה בשוקא דטבח, חזנהו להנדך דקיימין צמחי צמחי.
א"ל: לא בעי מר אומצא? א"ל: לית לי פריטי. א"ל: אקפן אנא. א"ל: מה אעביד
לך, דכי אתו לקמיה דר' יוחנן משדר להו לקמיה דר' יהודה בר' שמעון דמורי
בה משמיה דרבי אלעזר ברבי שמעון להיתירא וליה לא סבירא ליה. אמר
רבא: כי הוה מסגינן בתריה דרב נחמן בשוקא דגילדאי, ואמרי לה בשוקא דרבנן,
חזי הנך דקיימין כנדי ולא אמר להו ולא מירי. רבי אמי ורבי אסי הו
חלפי בשוקא דטבריא, חזי הנך דקיימי טינרי טינרי, ולא אמרי להו ולא מירי".
רש"י.

"צמחין — מלנ"ץ. מזדנזין בדבר — מנגמין. צמחין — היינו מוגלא. לא בעי
מר אומצא? — רוצה היה לדעת, אם יכשירנה ואם לאו. לית לי פריטי — דוחהו
היה. אקפן אנא — הטבחים יקיפו לי באמנה. וליה לא סבירא ליה — לר' וכן'
לאכשורי, ומיטרף נמי לא הוה טריף ליה ניהלוייהו דלא שמועא ליה מרביה.
מסגינן — אזלינן, מסגי לשון פוסע. דגילדאי — רצענין. כנדי כנדי — צמחים
גדולים כבדים בריאה. טינרי — צמחים גדולים מכנדי וכבר הוקשו כסלע. ואלו
הן אותן המצויין בבהמות שלנו בריאה, ואין מראיהן דומה לריאה, אלא דומין
כמראה מוגלא. ולא היינו אטום בריאה, דאטום אין שם צמח, ואינו משתנה
מן הריאה, אלא שאין עולה בנפיתה".

באור.

הגמרא כוללת בחדא מחתא את שלשת מיני הצמחים: צמחי, כנדי וטינרי.
היא חושבת אותם אפוא לדבר אחד. על יסוד זה ועל יסוד דברי רש"י הברורים
מאד, אי אפשר להטיל ספק בדבר, כי צמחי, כנדי וטינרי הם תמונות שונות של
מחלה אחת הנודעת מאז בשם "מחלת המרגלית"¹. תמונת המחלה: על פי רוב

¹ בשעה שכחתי בשנת 1888 את הריסטרציון שלי, ע"ט לקבל את התואר דוקטור באקאדמיה:
"Анатомия нормальная и патологическая в древне еврейской письменности", השבתי כי אני

חנגע מחלה זו את קרום הריאה ואת קרום הדופן ולפעמים גם את קרום הבטן
 ואת השדים של הפרות. בראשית מחלה זו וולדו על הקרום גבנונים קטנים
 כזרעוני פרג, לבנים ושקופים (מרגליות) והקרום החלק נעשה מחוספס. מסביב
 להגבנונים התפתח שכבה דקה של רקמת החבור, וגבנונים אחדים מתחברים יחד
 להרצובה אחת בגודל העדשה או הקישנית. הרצובות הולכות וגדלות עד שהן
 מגיעות למדת הביצה או יותר מזה. לפעמים הן תלויות על רגל והן דומות אז
 לכדים קטנים: צרות במקום חבורן אל הריאה והולכות ומתרחבות כלפי חוץ —
 חמונה זו היא מה שנקרא: כנדי כנדי. הרצובות רבות מתרחבות לפעמים יחד
 והן נעשות דומות לגודגדיות של תות או לכרוב של פרחים (צמחי צמחי). מתחילה
 הם רכים, מלאים שקוי (מליא מוגלא) וצבעם אדמדם צהוב, אחר כך הם נעשים
 יותר קשים ולפעמים חמרים מתגבן (כלומר משתנה לחומר הגבינה) ונעשה דומה
 למלט של סידים ואז גם צבעם נעשה לבנבן כחול או דומה לאפר. מעט מעט
 ישתקע בחומר הגבינה אבק של סיד, והוא מתקשה כאבן מה שנקרא בשם טינרי
 טינרי. סכום כל הצמחים יחד אצל פרה אחת יעלה לפעמים עד 30 או 40 קילוגרם.
 מפני החיכוך שהצמחים מסבבים להקרומים הם מתדלקים על פי רוב ומולידים
 סירכות שונות, באותה שעה אנו רואים כי שקדי הלימפה שעל סמפונות הריאה
 ושבין הערוגות נתנפתו ונעשו גדולים מאד. כן יגדלו גם כן השקדים שבחוד
 הדורא דכנהא, אם קרום הבטן מנוגע במחלה זו. בתחילתה המחלה אינה נכרת
 כלל. הפרות נשארות יפות מראה ובריאות בשר, ואין דבר אשר יוכיח כי יש
 איזה מחלה מסותרת בהן. אבל במשך הזמן משמן בשרן ירזה והן נעשות רזות
 המראה ודקות הבשר, חום גופן יתגבר לפעמים עד 40°, עד שהן מגיעות לשערי מות.
 בימי הבינים חשבו רופאי אירופה בטעות, כי מחלה זו חנגע את הבהמות
 שנרבעו על ידי אדם, ולפיכך אסרה הכנסייה הקתולית על הנוצרים לאכול מבשר
 בהמה המנוגעה במחלת המרגלית. יותר מזה הכנסייה אסרה גם להשתמש בסכין
 ששחטו בה בהמה כזו. אחרי שנחגלה מחלת העגבת (Syphilis) בעולם, חשבו
 כי העגבת היא העגבת שנדבקה מן האדם לבהמה, ולפיכך קראו למחלה זו
 בשם המחלה הצרפתית, כמו שקראו להעגבת בשם „הצרפתית“. בממלכות שונות,
 במדינת אשכנז לדוגמא נאסר בשר החולות במחלת המרגלית גם מטעם הממשלה. ובשר
 בהמות למאות ולאלפים השלך לכלבים, מה שהביא לידי הפסד מרובה. ורק בשנת
 1783, אחרי אשר ראו כי „פושטי הנבלות“ אוכלים בסתר את בשר החולות במחלת
 המרגלית בלי כל נזק ותקלה לבריאותם, החלו הוועטרינארים לחקור את הדבר
 ונוכחו כי אין כל יחס וקשר בין מחלה זו ובין העגבת, ואז הותר בשר המרגלית
 לאכילה — בארץ אשכנז בשנת 1785 ובאוסטריה בשנת 1788.

הדוקטור ר' יצחק דעמבא ז"ל בספרו „השחיטה והבדיקה“ (צד ד') מביא
 שלשה חוקים שנחקקו בארץ שווייץ. החוק הראשון יצא מבית מועצות העיר
 ווינטערטור בשנת 1340, והחוק השני בציריך בשנת 1370 שבהם נאמר: „מותר
 היחיד שטבאחי מחלה זו בחלמור. אולם אח"כ בא לידי הספר של הפרופיסורים פרידברגנר
 ופריצנר „Руководство к патологии домашних животных“ שנרפס בשפת רוסייה בחארקאוו גם כן
 בשנת 1888, והם מביאים כדבר נודע נאז, כי מחלת המרגלית הייתה נודעת בוטן החלמור כשם
 צמחי, כנדי וטינרי.

ליהודים וליהודיות לקנות בשר כשר בכל עת שירצו וכמה שירצו. ועוד חוק שלישי מהעת ההיא: „אסור למכור הבשר השחוט על פי דיני היהודים בבית המטבחים פנימה, כנהוג עד עתה, כי אם מחוצה לו“— לדעת הד"ר דעמבא לבלי חת יד לקונה נוצרי לטעות ולהחליף בשר בהמה שחוטת בבשר בהמה טבוחה, יען כי הנוצרים היו אז באמונתם כי יתרון לבשר טבוחה מן השחוטת. אבל אם כן הדבר, מדוע התירו לקנות בשר של יהודים מחוץ לבית המטבחים? לדעתי טעם אחר בזה, כי לכאורה נפלאים הם שני החוקים הראשונים שמוותר ליהודים לקנות בשר כשר, מאי קא משמע לן? טעם הדבר, כי ליהודים לא נאסר מטעם הדת לאכול מבשר בהמה שעל הריאה נמצאו צמחי צמחי וטינרי וטינרי. ולפיכך באו החוקים מטעם מועצות העיר, שגם הממשלה אינה אוסרת זאת עליהם. אולם להנוצרים נאסר לקנות בשר משחיטת היהודים בבית המטבחים פנימה, פן יקנו בשר של טינרי וטינרי ורק מחוץ לבית המטבחים ששם עין השוטרים משגחת, שם לא יקנו הנוצרים בשר של טינרי וטינרי, שבלי ספק היה מהירם זול מבשר בהמה בריאה, מפני שהנוצרים היו משליכים את בשר המרגלית לכלבים.

בראשית המאה התשע-עשרה שמו הוועטרינארים בצרפת לב להריאות המנוגעות במרגלית ונוכחו, כי לפעמים תכופות מאד יחד עם הצמחים על הריאה מבחוץ ועל דופן החזה נמצאים סמנים ברורים של שחפת בפנים הריאה, סמנים שכבר תארנו אותם למעלה (צד 160): גבנוני דוחן וגבנונים (Tuberculi) שנתגבנו למערות של שחפת. בהתקופות המאוחרות של המחלה מצאו גבנוני דוחן (Tuberculosis miliaris) על קרום המוח ובשאר אברי הגוף. אז עשו נסיונות והאכילו בעלי-היים שונים בצמחי המרגלית; ועל פי רוב נחלו בעלי-החיים המנוסים במחלת השחפת. כן מתו בשחפת בעלי החיים שהלעיטו אותם מן החלב שנחלב משדים של פרה שנמצאו עליהן צמחי המרגלית, כל זה הוכיח למדי כי מחלת המרגלית והגבנונית, כלומר השחפת (Tuberculosis), היא מחלה אחת שתמונת שונות לה. מופת הוהך שאין להכחישו קבלה דעה זו בנסיונותיו של הפרופיסור המפורסם אלבערט קאד, שמצא בשנת 1882 את המחג (Bacillus) של שחפת בכיחו וניעו של האדם החולה במחלת השחפת. את המחג הזה עצמו מצא גם בצמחי המרגלית וגם בחלב של פרה החולה במחלה זו. השויון של מחלת המרגלית עם מחלת השחפת העיר שאון גדול בעולם המדעים. וכמעט בכל בתי המדרש הגבוהים לחכמת הרפואה העמידו נסיונות רבים לברר שאלה זו. היו חכמים שהיו נוטים להציע לפני הממשלות לאסור בשר הבהמות החולות במחלה זו; אולם רוב החכמים התנגדו לזה, מפני שזאת היא גזרה שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בה מפני הפסד מרובה. ובשומם אל לבם כי מחלת הטובערקולוזיס היא מתחילה מחלה מקומית ורק במשך הזמן היא נעשית מחלה כללית, לפיכך נוטים כמעט כל חכמי הרופאים להתיר את בשר הפרות שנמצאו צמחים על רואתם, ורק את האברים החולים צריכים לשרוף, אם הפרות נמצאות בתקופה הראשונה של המחלה, היינו אם הן טובות מראה ובריאות בשר. אולם אם כבר רזה משמן בשרם עד שיש ידים לחשוב כי התפשטה המחלה הזאת בכל אברי הגוף, אז ראוי להחמיר. כן הציעו הרופאים לבלי אכול בשר חי או נא, כי אם בשל ומבושל כל צרכו. כן יעצו גם כן לבלתי שתות חלב חי לעולם, כי אם חלב שנתח לא פחות מחמשה מינוטים, מפני

שאז יהרסו המתגים של השחפת שבתוך החלב. המנהג הישן לשתות לרפואה חלב חי וחם מיד אחרי שנהלב, הוא מנהג של שטות. „חלב מן הפרה“, אין לו כל יתרון על חלב סתם.

מה שנוגע לנו היהודים, שהתלמוד והפוסקים החירו לנו בשר בהמה שנמצאו צמחים על ריאתה, וכולים אנו להיות בטוחים מכל פחד, אחרי אשר אנו רואים כי גם הממשלות של עמי הנוצרים, שלהם אסרה מלפנים הדת לאכול מבשר כזה, אינן חושבות לנחוץ לאסור אותו היום. אבל יש עוד סבה אחרת השומרת עלינו מן התדבקות השחפת. במדה שתתפתח מחלה זו ומספר הצמחים יתרבה וסבבו דלקת קרום הריאה, על הריאה יתראו סירכות וסביכות רבות וקשות, והסירכות האלו הלא אסרו לנו כבר הפוסקים. אמת הדבר שהפוסקים לא התכוונו לכך ואסרו את הסירכות מחשש נקב בריאה ולא משום שמירת הבריאות, אבל סוף כל סוף הביאו לנו תועלת גדולה. אמת הדבר, כי להלכה חסרון מבפנים לא שמו חסרון, ולפיכך השוחש והבודק אינו מחוייב להתוך את הריאה בסכין ולראות אם אין שם מערה של שחפת. אבל על פי רוב אצל בהמה החולה במחלת השחפת נראות סירכות על ריאתה, אף על פי שיש סירכות בלי שחפת.

רוצה אני להעיר עוד על דבר אחד. נפלא הדבר, בכלל אנו רואים נטיה של כל הפוסקים להחמיר בענין הטרפות, ואם נערוך את דברי הגמרא לעומת ה„שלהן ערוך“, נראה עד כמה הרחיק זה האחרון ללכת, אבל את כל החומרות האלה לא ה„שלהן ערוך“ המציא אותן. כבר אנו מוצאים טרפות חדשות בהלכות גדולות שאין להן כל זכר בתלמוד (למשל בועות בשיפולי אונה), וכמה החמירו בפירושם לדברים הנמצאים בתלמוד, למשל בסירכות שלא כסדרן ועוד חומרות רבות כאלו וכאלו. ובשאלת הצמחים פסקו להיחר, אף על פי שבזמן התלמוד כבר היו התלמידים מזדנזין בדבר. רב נחמן חשב אותם לרעותא ור' יוחנן חשב אותם לאסורים. ומי לנו גדול כר' יוחנן שהלכה כמותו בכל מקום? ופה אין אנו משגיחים בו, הלא דבר הוא!

בשנת תרנ"ד הוציא הסופר בן־ציון כץ לאור את ספרו: „מזקנים אחרונן“, שבו הוכיח באותות ובמופתים שאי אפשר להכחישם, כי כל החומרות השונות בהלכות טרפות שאין להן שורש בתלמוד, נולדו במקומות שלא היו להיהודים מקולין משל עצמם, אלא שהיו השוחטים היהודים שוחטים במקולין של הנוצרים או המושלמים והיו קונים מאת הנכרים רק אותה הבהמה שלא נמצא בריאתה שום פקפוק של טרפה. ואם נמצאה בה איזה שאלה, היו מניחים אותה להנכרים. באופן שלא הנכרים ולא היהודים לא היו מפסידים בזה כלום! ורק באופן הערים שיושביה הנכרים לא חפצו לאכל משחיטת היהודים, כמו שהיתה זאת בארץ קאשטיליה בשנים האחרונות לפני גירוש ספרד וכמו שהיתה זאת בעיר סאלוניקי גם ימים רבים אחרי כן—שם העמידו הרבנים את ההלכה על יסוד התלמוד, והסירו את כל החומרות השונות שנהגו בהן בארץ צרפת ואשכנז. את כל זה הוכיח ה' כץ על יסוד דברים מפורשים שאסף מתוך שאלות וחשובות עתיקות ומתוך הספרות הרבנית בכלל.

על פי הדברים האלה נוכל להבין, מדוע לא החמירו בצמחי צמחי וטינרי טינרי. להנוצרים נאסרה מחלת המרגלית מטעם הכנסיה הדתית, ולהיהודים

הותרה. הנוצרים ראו תועלת לעצמם שהיהודים שוחטים בהמקולין שלהם, מפני שהיהודים היו קונים מהם את הבהמות עם צמחים על הריאה, ולא היו הנוצרים זקוקים להאכילן לכלבים. להיהודים היתה גם כן תועלת מזה, מפני שיכלו לקנות בשר כזה בזול. ורק כשנמצאו על הצמחים סרכות, סלקו היהודים את ידם ממנו. בקאשטיליה לפני הגלות נאסר להנוצרים כל משא ומתן עם היהודים, ומשום הפסד מרובה התירו הרבנים לחיות על פי התלמוד. כמו כן בסאלוניקי, שהמושלמים שם לא רצו לאכול משחיטת היהודים, מפני שדחם דורשת מנהגים יודעים בשעת השחיטה, שהיהודים לא רצו או לא יכלו למלאות אותם—שם גם כן העמידו את דיני הטרפות על התלמוד, והצמחים כיון שהותרו הותרו. עוד דבר אחד יחברר לנו על ידי זה. בקראנו את ה"שלחן ערוך" ופליא אותנו מאד מאמר אחד שאנו פוגעים אותו כמעט בכל סימן וסימן: "ואנן אין בקיאין בבדיקת הטרפות" או "ואנן דלא בקיאין נוהגין להחמיר"—מה זה? רבנים מורי הוראה אינם בקיאים בדבר המוטל עליהם, הלא האנשים האלה קראו ושנו ושמשו תלמידי חכמים ואיך אינם יודעים דבר שלמדו מרבותיהם? אבל הדבר הוא פשוט מאד. הם באמת לא ראו בדיקה מימיהם, מפני שהיו שוחטים במקולין של נכרים ולא בדקו מעולם דבר שצריך בדיקה, והטריפו את הבשר—כיון שאין מזה כל הפסד לא ליהודים ולא לנכרים.

את האמת אני, כי בכל פעם שאני קורא מאמר כזה, "ואנן דלא בקיאין וכו" הנני מרגיש רגש של בושה עמוקה, ואני חש בפני, כי אזל סומקא ואתא היורא. אם מצא למשל השוחט בהריאה איזה רעותא שצריכה בדיקה, והוא אינו עושה אותה מפני שנאמר שאין אנו בקיאים בבדיקה, ולפיכך הבהמה נחשבת לטרפה, אף על פי שהבדיקה יכולה הייתה להראות שהיא כשרה—זהו לדעתי עלבון התורה! הנה הרב הזה למד את התלמוד כמה שנים, ואת דרכי הבדיקה של התלמוד שהם כל כך פשוטים וכל כך קלים לא למד, והוא מודה שאינו בקי בבדיקה, בזמן הזה כשדרכי הבדיקה של המדעים העוסקים באנטומיה ובפסלוגיה עלו למדרגה גבוהה מאד. השומר בלשכת הבדיקה (לברטריום) של בית החולים שאינו יודע קרא, ויכול עתה להציג דיאגנוזה מדוייקת שלא בפני החולה אם חולה הוא במחלת השחפת, אם לא, רק אם יבדוק טפה אחת קטנה של כיחור וניעו וימצא בה את מחגי השחפת. והרב מורה-ההוראה לא יוכל לבדוק ריאה שנשפכה כקיתון בצעא דקוניא ולראות אם יש בה שורייקי חיורי, אם לא? איזו בקיאות טעונה בדיקה זו להבחין בין לבן לשחור? אין זאת כי אם דרכי הלמוד הזרים ששררו אצלנו ימים רבים הביאו לידי כך: לומדים את הספרים ולא את התכון הממשי והראלי שעל אודותיו ידובר בספרים. הם לא יוכלו גם להתפאר במאמר הפילוסוף: "תכלית הידיעה היא שנדע, שאין אנו יודעים". כי גם זאת אינם יודעים. על פי רוב הם מתפלפלים ומתוכחים, אם בקיאים אנו באיזה בדיקה אם לא. "יש מי שאומר שאנו בקיאים בבדיקה פלונית ונוכל להכשיר, ויש מי שאומר שאין אנו בקיאים בה—וטרפה." כמדומה לי שאם אני בעצמי חושב שבקי אני באיזו בדיקה ויבא איזה "מי שאומר" ויגיד לי שאני איני בקי בה, לא אשמע לו—כי מי יחוש חרץ ממני. ורק אם יראה לי באותות ובמופתים את טעותי, אז אשיב תודה אל חיקו ואתקן את טעותי מכאן ולהבא. לפי דעתי, כל שוחט וכל רב צריך לדעת את כל אופני הבדיקה שבתלמוד, שרובם הם פשוטים וקלים מאד. הם יוכלו לסלק את ידם מן

הבדיקה, אם הם שוחטין במקולין של נכרים, ולומר שאין לאכול מבשר בדוק, כמו שיש שאינם אוכלים מבשר שהורה בו חכם—אבל לא לאמר „איני בקי בבדיקה“, זה הוא ממש עלבון התורה.

גמרא מ"ה ע"ב.

„איחמר: מחט שנמצאת בריאה—ר' יוחנן ור' אלעזר ור' חנינא מכשרי. ר' שמעון בן לקיש ור' מני בר פטיש ור' שמעון בן אליקים טרפי. לימא בהא קמיפלגי, דמר סבר חסרון מבפנים שמיה חסרון ומר סבר לא שמיה חסרון? לא! דכולי עלמא חסרון מבפנים לא שמיה חסרון, והכא בהא קמיפלגי: מר סבר סמפונא נקט ואחאי, ומר סבר נקובי נקיב ואחאי.“

רש"י.

„מחט שנמצאת בריאה—ואין הריאה נקובה מבחוץ ואין הרוח יוצא ממנה. חסרון מבפנים—שהברזל אוכל הבשר סביבותיו כששוהה שם ומחסרו. (ה"ג: לא! דכולי עלמא לא שמיה חסרון, דהא הכי אוקימנא לעיל דאכשרי ריאה שנשפכה כקיתון). סמפונא נקט ואחאי—דרך הקנה נכנס ובא בסמפונות ומן הסמפונות לבשר, ומכל מקום קרום החיצון לא ניקב. ואעפ"י שאין דרך הקנה לבלוע, אפילו הכי הואיל דאיתא לריאה קמן ולא חזינן דאינקבה על כרחך סמפונא נקט ועל, ריעותא דלא חזינן לא מחזקינן. נקובי נקיב—דרך הוושט בא ונכנס שאין דרך הקנה לבלוע ונקבה את הדקין ויצאה ונקבה את קרום הריאה ונכנס לחיכה. והלכתא כהנך רבנן דמכשרי, דהא ר' יוחנן וריש לקיש הלכה כר' יוחנן, ועוד דקם ליה בשיטתייהו ר"א ורב אשרי דאמר לקמן אי קופא לגיו סמפונא נקט ואחאי, אלמא עבידא קנה שיכנס לחוכו מחט ולא מחזקינן איסורא הואיל ואין נקב ניכר בו. ודוקא כי אחא כולה ריאה לקמן, אבל נחחכה קודם שבאה לפנינו חישינן דילמא אי הוה ריאה קמן הוה נקובה. והכי פסק ר' אמי לקמן בשמעתין.“

באור.

דעת המטרופים „מחט שנמצאת בריאה“ תוכל להיות מיוסדת על אחד משני הטעמים: או משום חסרון בריאה או משום נקב בוושט ובדקין ובריאה. רש"י מפרש איך תעשה המחט חסרון בריאה. „הברזל אוכל הבשר סביבותיו כששוהה שם“. בדברים אחרים: הברזל בתור גרם זר מגרה את בשר הריאה ומעורר בו דלקת ומוגלא ועושה בו מערה קטנה. זאת היא אמת מדעית גמורה. אמנם לפי השקפתנו בזמן הזה אין דלקת ואין מוגלא בלי מיקרובים. אבל מיקרובי הדלקת הממלאים את האוויר הסובב אותנו, מכסים גם כן את בגדינו ואת כל הכלים שאנו משתמשים בהם לצרכינו. ולפיכך המחט שבלעה הבהמה מעוררת בה דלקת; ורק כלים שהרתיהום רגעים אחדים במים רותחים אינם מעוררים דלקת, מפני שהרתיהו מהרסת את המיקרובים וממיתה אותם. רואים אנו כי המשנה תחשוב את הבהמה שניקב אצלה קרום הריאה נקב כל שהוא טרפה, מפני שאין כמוה חיה—בשעה שמעשים בכל יום הם, שהרופאים נוקבים במזרקת-הבחינה את דופן החולים במחלת דלקת הקרומים כדי לשאוב משם מעט מן הנסיוב הנקבץ שם, ולראות אם אין שם מוגלא. ולפעמים תכופות יש אשר ינקיב הרופא במחט של המזרקת את הריאה עצמה ומוציא ממנה דם מעט, ובכל זאת לא תארע מזה שום סכנה להחולה. הטעם הוא שמלבד שמחט המזרקת היא דקה מאד, הרופא מרחיח אותה לפני זה

במים רוחחים ומעביר ממנה את כל המיקרובים שבקו בה. בספרי החירורגיה יסופר מעשה שהיה באשה אחת שיצאה מדעתה ובלעה עשרת אלפים מחטים דקות. המחטים האלה נעו ונדו בגופה מאבר לאבר, ולבסוף יצאו כלן דרך העור. לאשרה של האשה ההיא היו כנראה כל המחטים שבלעה, חדשות ושהורות וגם דקות מאד. מחט יותר עבה תוכל על נקלה לנקב את אחד העורקים ולהביא לידי זיבת דם מסוכנה. מעשים כאלה נקרו ויאתיו ונזכרו בספרי החירורגיה.

והנה שתי ההשערות של בעלי המחלוקת שלפנינו (סמפונא נקט ואתאי ונקובי נקיב ואתאי) — מצד טבע הדברים הן שתיהן נכונות, מפני ששתיהן הן אפשריות, אעפ"י שדרך הסמפון אין הדבר מצוי כל כך. אבל מה שראוי להעיר, הוא כי הגמרא משתדלת לאוקמי כי „כולי עלמא“ סברי, דחסרון מבפנים לא שמיה חסרון; את המלות „כולי עלמא“ אנו צריכים להבין: כל האמוראים הראשונים בעלי המחלוקת. כי כאשר ראינו למעלה, רבא ובית מדרשו סברי, כי חסרון מבפנים שמיה חסרון.

גמרא מ"ה ע"ב.

„ההיא מחטא דאשתכח בהיתוכא דריאה. איתיה לקמיה דר' אמר. סבר לאכשורה. איתיה ר' ירמיה וכו'“, הריאה שניקבה או שחסרה, מאי חסרה? אילימא מבחוץ? היונו ניקבה. אלא לאו מבפנים? ושמע מינה חסרון מבפנים שמיה חסרון. הדר שדרוה לקמיה דר' יצחק נפחא, סבר לאכשורה. איתיה ר' ירמיה וכו': הריאה שניקבה או שחסרה וכו'. הדר שדרוה לקמיה דר' אמר וטרפה. אמרי ליה: והא רבנן מכשרי. אמר להן: הן הכשירו, שיודעים מאיזה טעם הכשירו, אגן מאיזה טעם נכשיר? דילמא אי הוה ריאה קמן מינקבה“.

רש"י.

„בהיתוכא—לאחר שנחתכה נמצאת באחד החתיכות. סבר לאכשורה—דקסבר סמפונא נקט וחסרון מבפנים לא שמיה חסרון. שדרוה לקמיה דר' יצחק—ולא משום הך קושיא דהא איכא לשנויה כדשנינן לעיל: לעולם מבחוץ ולר' שמעון איצטרין, אלא משום דנחתכה הריאה לא סמך אגמריה למימר סמפונא נקט ועל דילמא אי הוה ריאה לקמן הואי נקובה“.

גמרא.

„טעמא דליחא, הא איתא ולא מינקבה כשרה? והא אמר רב נחמן: האי סמפונא דריאה דאינקיב טרפה? ההוא לחברו איתמר! והא אמר רב נחמן: האי הדורא דכנתא דאינקיב להדיה חבריה מגין עליה? אמר רב אשי: טרפות קא מדמי להדרי? אין אומרין בטרפות זו דומה לזו, שהרי הוחכה מכאן ומתה הוחכה מכאן וחיה“.

רש"י.

„הא איתא—לריאה ולא ניקבה. כשרה—ומשום טעמא דבסמפונא נקט ועל ונהי נמי דדרך הסמפון בא, הרי לא בסמפונות נמצאת ועל כרחך ניקבה הסמפון ויצאה לבשר הריאה, ואמר רב נחמן האי סמפונא דאינקיב טרפה. לחבירו איתמר—אצל פיצול כשמחפצל מחבירו ניקב אצל דופן של חבירו, דכיון דדופן חבירו קשה הוא (דירש בלע"ז) עומד כנגדו ואינו סוחם הנקב ולא מגין עליה, אבל ניקב לאחר פיצולו ברחוק בשר הריאה שהוא רך נכנס לנקב ומגין עליו. והא לא אמרינן:“

דילמא איניקיב לחבריה, דאחזוק ריעותא לא מחזוקנן, או לא איתחזוק, כגון היכא דליחא לריאה קמן, דעל כרחק חזקה היא זו שרוב הנבלעין אין נבלעין אלא דרך הוושט ומשם לא יצתה בתוך הריאה בלא נקיבת דקין וריאה. כנתא—אנטל"ר בלע"ז, חלב טהור. הדורא דכנתא— דקין הסובבין אותו סביב כענולה. דאיניקיב לחבריה— שניקב באותו צד שבינו לחברו שלא ניקב חיצון שכולן".

באור.

כל מקום שאתה מוצא דבריו רב נחמן בטרפות עשה אזנך כאפרכסת, מפני שכל דבריו מיוסדים בההגיון הישר ובידיעה עמוקה של טבע הדברים. השאלות הנצבות בסוגיה זו לפנינו הן: מדוע נקב בסמפון טרפה כנקב בקרום הריאה? (למעלה הובא מאמר רב נחמן: תלחא קני הוי, דריאה כריאה). מדוע אם ניקב הסמפון לחברו הסמוך אצלו טרפה, ואם ניקב להבשר כשרה? ומדוע אם ניקבו הדקין טרפה?

אף על פי שכבר בארתי, מדוע נקב קטן בקרום הריאה מסוכן כל כך לחיוי הבהמה, ומדוע מצריך ר' שמעון שיהא הנקב מקרום הריאה עד הסמפונות הגדולים, הנני מוצא לנכון לחזור על דברי במלים קצרות. פעולת הנשימה כמו שכבר התבאר, היא בזה, כשהאדם או הבהמה שואפים רוח אל קרבם הם מרחיבים ומגדילים את המכול של חזיהם וע"י כן תתרחב גם הריאה האצורה בהחלל הזה. כי אם לא תתפשט הריאה ותשאר כמו שהיא, אז ישאר מקום פנוי מאויר בין הריאה ובין דופני החזה, וזהו דבר שאי אפשר בטבע; ועל כן יכנס האויר בחזקה דרך הגרון והסמפונות אל בשר הריאה שתגדל על ידי זה בכמותה כדי למלאות את המקום הפנוי. נשער נא עתה, כי חכה האדם את הבהמה בחנית או בחץ בין צלעותיה עד שניקב קרום הריאה. כשתשאף בהמה כזו רוח אל קרבה יסתנן האויר דרך הבשר (אשכולות האויר) ודרך הנקב ויתכנס בין הריאה ובין דופני החזה, והריאה תחדל להתפשט בעת הנשימה, אבל במדה שתוסיף הבהמה לשאוף רוח כן ירבה האויר להתכנס שם מעט מעט במדה מרובה מאד, עד שילחץ את הריאה הדומה בטבעה לספוג. והריאה תלך הלוך והתכווץ הלוך והצטמק, עד שתגיע לגודל אגרוף קטן והבהמה תמות בקרב יום או יומיים במיתת חנק. מצב כזה יקרא אצל הרופאים בשם "Pneumothorax", וריאה כזו תקרא אצל הרופאים בשם "ריאה שצמקה". והנה יש אשר לפעמים יקרה שיסתם הנקב בקרום הריאה על ידי לחה או דם קרוש שנקבץ בתוך המכה, עד שלא יוכל האויר להסתנן דרך הנקב אל תוך חלל החזה. בהמה כזו תוכל להרפא ממכתה האנושה, ועל כן מצריך ר' שמעון שיהא הנקב מפולש בין חלל החזה ובין בית הסמפונות (כלומר הסמפונות הגדולים), מפני שאז יש להאויר דרך ישרה מן הסמפונות אל חלל החזה, ולא יצטרך להסתנן דרך הבשר ועל כן תהיה בסופה ובסערה דרכו, עד שישחית בנקל את סתימת הנקב בהקרוב ובזמן קצר יתכנס האויר בתוך חלל החזה (בין הריאה ובין הדפנות) במדה מרובה מאד. הפלוגתא בין הת"ק ובין ר"ש היא בזה: לדעת הת"ק, אם המכה היא אנושה כל כך עד שרוב הבהמות מתות ממנה, אז היא בכלל כל שאין כמות חיה וטרפה, ולדעת ר"ש: כל שאין כמות חיה בשום אופן, כלומר אם המכה היא אנושה כל כך, עד שלא יקרה בעולם שתחיה הבהמה ממנה— רק אז היא טרפה.

מובן מאליו, כי נקב מפולש להת"ק מכל שכן שעושה טרפה, ועל אהת כמה וכמה שעושה טרפה נקב באחד הסמפונות מבחוץ, במקום „שאיך עליהם בשר כלל רק עור הריאה פרוש עליהם בלי סתימה“ (לשון הט"ז שצדק בזה מאד). על ידי נקב כזה האוויר יוצא בשעת הנשימה באורח ישר מן הסמפון אל חלל החזה, ובזמן מועט יוכל להתכנס שם במדה מרובה, והבהמה תמחר למות במצב הנקרא Pneumothorax.

עד הנה דברנו בנקב הבא מבחוץ על ידי הנקאה בחנית או בחץ, לא כן הוא הדבר בנקב הסמפון הבא מבפנים על ידי מחט שנמצא בריאה. לדעת האומרים „סמפונא נקט ואחאי“, מחט הנמצא בבשר הריאה בודאי נקב מתחילה את הסמפון בטרם שנכנס אל תוך הבשר. אבל מה בכך? איזה סכנה נשקפת מזה לחיי הבהמה? האוויר יסתנן דרך הנקב מן הסמפון אל תוך הבשר? יסתנן ויסתנן! הלא גם בריאה שלמה האוויר מסתנן מן הסמפון אל תוך הבשר. הלא זאת היא מטרת הנשימה. אמנם לפעמים יוכל האוויר על ידי נקב כזה להתכנס אל רקמת החבור שבין האשכולות ולהתפשט משם בחמונת אבעבועות מתחת לקרום הריאה, — מחלה הנקראת אצל הרופאים בשם Emphysema-interstitiale (זיקא דביני ביני של חכמי התלמוד), אבל המחלה הזאת אינה אנושה כלל ובלבד שיהא הקרום קיים. נגד הדברים האלה הקשה אחד מחכמי התלמוד (חולין מ"ז) מדברי רב נחמן. המקשן שמע את דברי ר' נחמן שלא במלואם, הוא שמע רק כי ר' נחמן אמר: „האי סמפונא דאינקוב טרפה“ וחשב למשפט שרב נחמן מדבר בסמפון המובלע בחוץ בשר הריאה ולא מחוץ להריאה, דאי לא חימא הכי (כך סלקא אדעתיה דמקשן) מאי אחא רב נחמן לאשמעינן, הלא זה מוכח להדיא מן המשנה (כמו שבארתי למעלה) „א"כ ע"כ רב נחמן מיירי בסמפון המובלע בתוך הבשר.

על זה השיבו להמקשן: ההוא לחברו איתמר: כלומר מאמר רב נחמן במלואו היה כך: „האי סמפונא דאינקוב לחבירו טרפה“, ורבותא אחא ר"נ לאשמעינן: לא מבעיא כשניקב לחוץ אל חלל החזה שאז בודאי טרפה, אלא אפילו ניקב לחברו הסמוך ודבוק אליו על ידי דבק רך של פיברין וא"כ האוויר יוצא מסמפון זה לסמפון אחר, ואינו מתכנס בתוך חלל החזה כלל—גם כן טרפה, והלכה זו של רב נחמן תראה לנו את גודל שכלו הישר ואת כשרונו להתבונן אל טבע הדברים. ובאמת: שני סמפונות ההולכים אחר פיצולם ביחד זה אצל זה נכנסים אל שתי אינות הקרובות זו לזו. כל זמן שהבהמה שואפת רוח אל קרבה בנחת יוכלו הסמפונות להשאר זה אצל זה, אבל כמעט תתחיל הבהמה לשאוף רוח אל קרבה בחזקה והאונות יתפשטו ויתרחבו מאד, אז אי אפשר שלא יתרחקו הסמפונות זה מזה, על ידי שתגדל הזווית ביניהם, וא"כ יהיו לנו שני סמפונות נקובים לחוץ אל חלל החזה והסכנה קרובה לבוא.

בדבר החילוק שבין ניקב הסמפון לסמפון אחר ובין ניקב לבשר הריאה, נסיתו מעט מפירושו של רש"י. לדעתי החילוק הוא לא משום שהסמפון הוא קשה ואינו סוחם והבשר הוא רך וסוחם יפה, אלא מפני שנקב הסמפון להבשר אינו מביא לידי אוויר בחלל החזה. בשעה שהסמפונות הנמצאים מבחוץ להריאה, אף על פי שהם סמוכים זה לזה ומדובקים יחד, אי אפשר שלא יתפרדו זה מזה בשעת נשימה עמוקה ויוכלו להביא לידי אוויר בחלל החזה.

אולם עוד הלכה אחת יש לו לר' נחמן שנחאמתה גם היא בחכמת הרפואה:
"האי הדורא דכנתא דאינקיב חד לחבריה - חבריה מגין עליה" וכשרה. המשנה
אימרת, "ניקבו הדקין טרפה". הטעם לזה כאשר בארנו במקומו הוא, מפני שעל
ידו נקב הפרש והרעי שבבני המעים ויצאים מהם החוצה אל תוך חלל הבטן,
ודבר זה יעורר תמיד את המחלה הנוראה הנקראת בשם "דלקת קרום הבטן"
(воспаление брюшины, peritonitis). אולם אם גם שתי הדורות של בני המעים
המדובקות זו לזו ינקבו האחת לחברתה, אין בזה כל סכנה, מפני שהפרש והרעי
יוצאים ממעי זה אל המעי השני ובכל אופן ישארו בבני המעים, ולא יביאו לידו דלקת
של קרום הבטן לעולם. דבר זה הוא ממששים בכל זום אצל הרופאים, מפני שאין
כל סבה שיחזקו ההדורות של בני המעים זו מזו. ויפה אמר רב אשי: "טרפות
אתה מדמי להדדי? אין אומרים בטרפות זו דומה לזו".

על פי זה יבין הקורא את דברי הרמב"ם, "אם ניקב סמפון אחד אפילו לחברו
טרפה". המלה "אפילו" נחנה ענין רב להמפרשים לענות בה. ומחמתם על
הרמב"ם השתדלו לתרץ את דבריו בדוחק, בשעת שדברי הרמב"ם בזה הם כנים
וברורים כשמש בצהרים. אם יעיין הקורא בהט"ז לדין זה, אז יראה כי בעיקר
הדברים פירוש לסוגיא זו בהגמרא בארתי אנכי על פי הנסיון המדעי. אולם יחד
עם זה יראה הקורא כי לכל קושיותיו של הט"ז אין מקום כלל על פי באורי
לסוגיא. למשל קושיותיו: מנליה תלמידא למוקמי מלחא דר"נ בניקב לחברו, למה
לא מוקי ליה בניקב שאין מגין לגמרי? על פי באורי אי אפשר לומר כך, מפני
שאז היה קשה: מאי אתא ר' נחמן לאשמעינן, הלא דבר זה מוכח להדיא מן המשנה:
אם נקב מפולש דרך הבשר לבית הסמפונות טרפה גם לר"ש, נקב מפולש להסמפון
עצמו על אחת כמה וכמה.

כך פירשתי סוגיא זו בספרי: Die normale und pathologische Anatomie
des Talmud, בטרם עיינתי עוד בספרי המפרשים והפוסקים; אולם בספרי הוא
שנועד לרופאים יודעי דבר די היה לי לבאר את ההלכות האלה ברמזים קלים,
כדי להראות להכמי אומות העולם את ידיעתם של חז"ל בעניני פאטאלוגיה. ומה
נהייתי אחר כך בקראי את דברי המפרשים ובראותי את הלחץ והדחק שנחבכו
בביאור הדברים האלה, ונוכחתי כי כוונתי בתומי אז אל האמת.
כאשר אמרתי, את ספרי על הפאטאלוגיה של החלמוד כתבתי עוד בטרם
עלתה בידה לעינין בספרי המפרשים והפוסקים. ובעברי אח"כ על פני הספר
"תורת הבית", שמתתי מאד לראות כי בפירושי על דברי רב נחמן בדבר "נקב
בסמפון" כוונתי לדעת הרמב"ם כמו שפירשו דבריו ר' אהרן הלוי בספרו "בדק
הבית", והט"ז; ורק מה שהעלו הם על פי החגוון התלמודי, העליתי אני על פי
הנסיון המדעי.

(א) המאמר של רב נחמן, "האי סמפונא דריאה דאינקב לחבריה טרפה" הוא
מאמר בפני עצמו, ואין לו ענין כלל אל מאמרו: "תלחא קני הוי, חד פרוש
לריאה וחד ללבא וחד לכבדא". קנה הריאה לחוד וסמפונות הריאה לחוד. בשם קנה
(trachea) יקרא המשך הגרגרת ההולך מן הצוואר ונכנס אל תוך חלל החזה והולך
בין שתי ערוגות הריאה, עד אשר יתפצל לענפיו הגדולים ההולכים להריאה
הימנית ולהריאה השמאלית; אולם בשם סמפונות (bronchi) יקראו הענפים האלה

מיד אחרי שנתפצלו מן הקנה בטרם שנבלעו בבשר הריאה, וגם אחרי שנבלעו בו. קנה אחד יש לה להריאה, וסמפונות רבים לה גם מבחוץ, על דבר הקנה כבר הורו ר' יוחנן וריש לקיש עוד לפני רב נחמן: „ניקב הקנה למטה מן החזה נידון כרואה“ (חולין מ"ה). מפני שנקב הקנה למטה מן החזה יוכל גם כן להביא לידי אורר בחלל החזה (Pneumothorax). לדעתו ר' נחמן אמר שחי הלכותיו בבת אחת: „האי סמפונא דריאה דאיניקוב לחבריה טרפה“ „והאי הדורא דכנתא דאיניקוב הד לחבריה חבריה מגין עליה“ — וכונתו היתה להראות על ההבדל שבין שני מיני האברים האלה.

ב) הסמפונות, בשעה שהם מתפלצים וחוזרים ומתפלצים בתוך הריאה הם מתרחקים תמיד זה מזה ועושים זווית ביניהם, והמקום הפנוי שביניהם הוא מלא בשר הריאה, וא"כ אי אפשר בשום אופן שיונק סמפון אחד לחברו בתוך הריאה, מפני שלעולם לא יקרה שילכו שם שני סמפונות זה אצל זה, ושהיה האחד דבוק לחברו.

ג) אמנם כי בשר הריאה הוא רך וספוגי, אבל להגן על נקב הסמפון לא יוכל לדעתו, מפני שהוא כולו מנוקב כספוג ואיך יגן מפני האורר? לדעתו כן חשבו גם חכמי התלמוד והמשנה. לו חשבו חז"ל כי בשר הריאה מגין מפני האורר, כי עתה לא היו חוששין לנקב בקרום הריאה, אחרי שהבשר מגין על האורר הבא דרך הסמפון שלא יצא דרך הנקב, וגם הבדיקה בכלל על ידו בצברך במים פושרין הלא תראה בעליל שהאורר מסתן דרך הבשר. אולם כאשר בארתי למעלה, נקב הסמפון בתוך הריאה אינו מעלה ואינו מוריד אם קרום הריאה קיים, אחרי שסוף סוף האורר שיצא מן הסמפון הלא ישאר בתוך הריאה, שהיא בלאו הכי מלאה תמיד אורר. ועל כן צדק הרא"ה באמרו: שכל מה שבתוך הריאה אין בו טרפות בנקב כלל¹.

גמרא מ"ה ע"ב.

„ההיא מהטא דאישתכח בסמפונא רבה דריאה, אחוזה לקמיה דרבנן טרופאי, לא אמרו בה לא איסור ולא היתר. היתר לא אמרו בה כשמעתייהו, איסור נמי לא אמרו בה כיון דבסמפונא רבה אישתכח, אימא סמפונא נקט ואחאי“.

רש"י.

„רבנן טרופאי — הנך רבנן דלעיל ר' מני וריש לקיש ור"ש, דטרפי למחט שנמצאת בריאה. כשמעתייהו — דמחזקי ריעותא מספיקא, דחיישינן שמא דרך הוושט נכנסה תחילה וניקבה כרס או דקין ויצתה. כיון דבסמפונא רבה אישתכח — מי מכוונה לאותו סמפון, אם דרך וושט נכנסה הלכך דברים ניכרים על כרחנו דבסמפונא נקט וקל דרך הקנה ובא לסמפונות הריאה“.

באר.

כנראה, בהאי עובדא היה הוושט לפנינו ובדקו אותו ולא נמצא בו נקב, ורק חיישינן שמא דרך הוושט נכנסה ונקבה כרס או דקין ויצתה אל הריאה ונקבה קרום הריאה ונכנסה דרך בשר הריאה לצד מעלה אל הסמפון הגדול. כל זה הוא דרך רחוקה מאד (לבדוק את הכרס והדקין הוא דבר שאי אפשר), ואעפ"י דרבנן טרופאי

¹ הפתגם הזה נמצא שלש פעמים אצל הרא"ה, ובפעם הראשונה והשנייה נשמטה המלה „בנקב“ והחברה חזה נתן תואנה להרשב"א להתנגלל ולהתנפל עליו ולאמר עליו: „איך אהב סברות זרות, ולא מצאתי בכל מה שכתוב כאן רק שגיאות וכו'. והנה בין עיניך, והרשב"א לא שם אל לבו בה בפעם השלישית חקן הרא"ה את לשונו ואמר בפירושו „אין בו טרפות כלל בנקב“.

סוברים שבליעת המחט דרך הגרירת הוא דבר שאינו שכיח ולפיכך לא אמרו בו היתר. אבל יותר מזה הוא רחוק לאמר, כי התנשאה המחט מן הבשר אל הסמפון הגדול, ולפיכך לא אמרו בו איסור. אולם רבנן כשוראי סוברים שבליעת המחט דרך הגרירת הוא דבר אפשרי. ומעשים בכל יום הם שנמצאים קוצים או קש בחוץ הסמפונות של הריאה. ואף על פי שאפשר גם כן שתנקב המחט את הוושט והגרירת להכנס לחוכו, מפני שהוושט והגרירת הולכים צמודים זה אצל זה במשך כל הצואר, אבל כיון שהוושט לפנינו ובדקנו אותו ולא מצאנו בו נקב, על כרחנו אנו צריכים לתלות את מציאת המחט בהסמפון הגדול, על ידי שנבלע דרך הגרון.

גמרא מ"ח.

„ההיא מחטא דאישתכח בחתיכה דכבדא, סבר מר בריה דרב יוסף למיטרפה, א"ל רב אשי: אילו אישתכח בבישרא כהאי גונא הוה טרוף מר? אלא אמר רב אשי: חזינא אי קופא לבר נקובי נקיב ואחאי, אי קופא לגיז סמפונא נקט ואחאי. והני מילי באליתא, אבל קטינתא לא שניא קופא לגיז, לא שניא קופא לבר, נקובי נקיב ואחאי. ומאי שניא ממחט שנמצאת בעיבי בית הכיסות: מצד אחד כשרה משני צדדין טרפה. ולא אמרינן ליחזי אי קופא לבר אי קופא לגיז? אמרי: התם כיון דאיכא אוכלים ומשקינן אימא אוכלים ומשקים דחקה. ההיא מחטא דאישתכח בסמפונא רבה דכבדא. הונא מר בריה דרב אידי טרוף. רב אדא בר מניומי מכשר. אתו שילוח לרבינא, אמר להו: שקילו גלימא דטרופאי.”

רש"י.

„הוה טרוף מר?—בתמיה—כלומר: וכי נקובת הכבד טרופה היא? אי קופא לגיז—אם ראשה העב שהיא נקובה בו נחבא בחוץ הכבד וחודה וכו' יוצא לחוץ חלל הבהמה, ודאי סמפונא נקט, ואח"כ ניקב חודה את הסמפון ויצא לכבד וממנו לחוץ; ואי קופא לבר—לחלל הבהמה ופיה לחוץ הכבד, ודאי דרך הוושט נכנסה תחילה וניקבה הדקין ויצתה ונכנס פיה לכבד. באליתא—מחט עבה שאינה יכולה לנקוב דרך קופא שלה. אבל בקטינתא—כגון מחטין שלנו שמנקבין בשר אפילו דרך קופא שלהן. עובי בית הכיסות—בסוף הכרס שקורין פניצא יש בו שעשוי ככובע ושפת דופנו כפולה שתי דפנות אדוקין זו בזו ושומן מחברן [ביאור: קרום הריר וקרום השרירים הם עבים מאד בבית הכיסות ולפיכך רש"י חושב אותם לשתי דפנות]. מצד אחד—שניקבה את דופן הפנימית ולא ניקבה את השנית. כשרה—שחברתה מגינה עליה. משני צדדין—שניקבה השנית ויצאה לחלל הגוף. טרפה—ולא אמרינן היכא דלא נקבה אלא את האחת, אי קופא לבר שנמצאת קופא שלה תחובה בדופן, ופיה כולה בחוץ הכרס, ודאי מבחוץ נכנסה, שנקבה את הוושט או כרס או דקין ובאת לחלל הגוף ומשם חזרה ונכנסה לעובי בית הכיסות ועברה כבר כולה את הדופן החיצון ולא הספיקה קופא שלה לעבור את דופן הפנימי. דאי מבפנים באתה, ועכשיו היא מתחלת לצאת דרך עובי בית הכיסות, אין דרך הקופא לנקב ונימא טרפה, אלא מדקתני כשרה, שמעינן מינה, כל היכא דמצינו למימר סמפונא נקט וקל כגון הכא היש לומר דרך הוושט באת עד הלום ועכשיו היא מתחלת לנקב ואפילו קופא לבר, לא טרפינן. אוכלין ומשקינן דחקה—ומתוך הדחק נכנסה קופא שלה בבשר, הילכך אף על גב דקופא לבר, הואיל ולא חזינן נקב יוצא לחוץ כשרה. הונא מר טרוף—דקסבר נקובי נקיב, שלא נכנסה אלא דרך הוושט ונסבה כרס או

וושט או דקין ויצתה. מכשר — כיון דבסמפונא אישתכח, אמרינן מי מיכוונה להכנס בסמפון זה אלא דרך הקנה נכנסה, והקנה וקנה כבד סמוכין זה לזה בהתחלקן סמוך לריאה, וגם קנה הלב וקנה הכבד מתחלקין לסמפונות בראשן האחד, ור"ל שנכנסה מסמפוני הכבד לסמפוני קנה הכבד ומשם עלתה לכבד דרך הסמפונות.

באר.

רוב המפרשים והפוסקים, הוציאו מהרמב"ם נסתבכו בביאור סוגיה זו, מפני דבריהם על הפירוש המוטעה שנתנו לדברי ר' נחמן שאמר: „תלחא קני הוו, חד פריש לליבא חד פריש לריאה וחד פריש לכבד“, והשבו שהקנה של הריאה או הגרגרת, משנכנסה לבית החזה, היא מתפצלת לשלושה ענפים, ולדברי רש"י מה שבלעה הבהמה דרך הגרון יכול להשתרבב ולהכנס אל סמפון הכבד, מבלי לנקב איזה דבר. אבל כל זה הוא נגד המציאות, ובאמת שלשת הקנים הללו כל אחד מהם הוא דבר בפני עצמו, ואין כל יחס וקשר ביניהם. בכלל צריכים אנו להודות, כי קשה מאד לעמוד על הפירוש האמיתי של סוגיה זו, אין כל ספק כי המאמר „סמפונא נקט ואחא“ קראו על סמפון הכבד ולא על סמפון הריאה, כמו שחושב רש"י. אבל להכבד יש סמפונות שונים, ולפיכך אנו צריכין לברר לנו באיזה סמפון הכתוב מדבר.

מתורת הניתוח ידענו כי שני סמפונות או קנים נכנסים אל הכבד ושני סמפונות או קנים יוצאים ממנה, על השטח השקערווי של הכבד (השטח התחתון אצל האדם או האחורי אצל הבהמה) נמצאת גומה הנקראת בשם „שער הכבד“, *Porta hepatis*. אל השער הזה נכנסים שני צנורות ויוצא צינור אחד. א) ווריד השער, *Vena portae*; שרשי הווריד הזה הם בהקיבה ובני המעים. הוא מאסף אל קרבו את כל הדם שבאברו הבטן ומכיל בקרבו גם את כל חלקי המזון שנחשכל בחוד בני המעים ומוביל אותם אל הכבד, ששם הדם משתנה למררה ירוקה. ב) עורק הכבד, *Arteria hepatica*, יוצא מעורק הבטן, *Aortae abdominalis*, (מזרק בלשון הרמב"ם) ונכנס לשער הכבד ומתפצל לענפים דקים, המפוזרים בהכבד, ומטרתם הוא לכלכל ולפרנס את רקמת הכבד. ג) סמפון הכבד, *Ductus hepaticus*, מאסף לתוכו את המררה מכל הצינורים הדקים שבין לשכות הכבד. ומצדו הוא מתפצל לשני סמפונות. הסמפון האחד הולך אל כיס־המררה ונקרא בשם „סמפון־הכיס“, *Ductus cysticus*; והשני הולך באורח ישר אל המעי השנים עשר ונפתח לתוכו. זה האחרון נקרא בשם „סמפון המררה“, *Ductus choledochus*. בשעת עיכול המזון, המררה נשפכת דרך סמפון הכבד וסמפון המררה באורה ישר אל בני המעים; שלא בשעת העיכול המררה נוזלת מן הכבד לתוך כיס המרה ומשתמרת שם עד שעת הצורך לעיכול המזון. ד) כל הדם, הנשאר בהכבד אחרי כלכלת רקמתו ואחרי הכנת המררה מתאסף יחד בשיטה של וורידים, המתחברים יחד בווריד הכבד, *Vena hepatica*, השופך את דמו אל ווריד הנקוב של הבטן — *Vena cava inferior*, המשחרע לארכו של הוט השדרה מאחורי הכבד.

חכמי הפיזיולוגיה בזמננו קוראים כנודע להכבד בשם בית־החרושת המעשה לחמרים כמיים, מפני שהכבד מכינה מררה, גליקוגן ועוד דברים אחרים הנחוצים לחיי הגוף. הרופאים הקדמונים, גלינוס ואחריו גם הרמב"ם, חשבו כי עיקר מטרת הכבד היא להכין את הדם של הגוף. הכילוס, כלומר, תמיסת המזון המסתנן מבני

המעים אל שרשי ווריד השער, משתנה לדם רק בהכבד, ולפיכך הכבד הוא לפי דעתם האבר המרכזי של תקופת הדם בהגוף.

נשוב לתה אל ביאור ההלכה: „החיה מחטא דאישתכח בחתוכא דכבדא, סבר מר בריה דרב יוסף למיטרפיה“. דבר מצוי הוא מאד, כי מסמרים או שאר דברים חדים שבלעה הבהמה נוקבים את בית הכוסות הסמוך אל הכבד, ונוקרים אחר כך את הכבד או את טרפש הכבד, ולפעמים גם נכנסים אל בית החזה ונוקבים גם את הריאה ומביאים אותה לידי מורסא; כל ספרי הוועטרינארים מלאים מעשים כאלו. אמנם במעשה שלפנינו אין יכולים למצוא נקב בבית הכוסות, או בהמסס, אין זאת אומרים אנו, אלא שנסתם הנקב, כי אי זה הדרך באה המחט אל הכבד, אם לא דרך הוושט ובני המעים? אמר לו רב אשי: הגע בעצמך, אלו נמצאה המחט בבשר הבטן או הרגל, האם היית גם כן מטריף? בוודאי לא. אף על פי שהמחט דרכה להיות נעה ונדה בהגוף, ואם כן אפשר שבלעה הבהמה את המחט, והיא נקבה את בני המעים ונעה ונדה בהגוף עד שבאה אל הבשר. ובכל זאת לא היית מטריף את הבהמה, והיית תולה, כי נתחככה הבהמה במקום שנמצאה מחט, והמחט נכנסה דרך העור אל הבשר, אף כאן אתה צריך לתלות בדבר אחר, כל זמן שיש ידים לתלות.

אלא אמר רב אשי: „חזינא אי קופא לבר, נקובי נקיב ואחאי“. (כמו שפירש רש"י).

תמיד אנו צריכים לתלות בדבר היותר מצוי והיותר קרוב, וכיון שהמחט נעוצה בהכבד דרך הילוכה מההמסס אל הכבד, הלא יש רגלים לדבר שניקבה את ההמסס (או את בית הכוסות) ונכנסה אל הכבד ולפיכך היא טרפה, אבל אם קופא לגוי, והודה פונה אל בני המעים אז אי אפשר לאמר, כי יצתה מבית הכוסות או ההמסס אל הכבד; הן מצמצמה לא תתהפך בבשר הכבד, אז על כרחנו אנו צריכים לאמר, כי המחט שבלעה הבהמה הלכה בדרך שהמזון הולך: מן הוושט אל הכרס, ומן הכרס אל בית הכוסות, מבית הכוסות אל הקיבה, מן הקיבה אל המעי השנים עשר, ומשם אל סמפון המררה, Ductus choledochus, ונכנסה אל הכבד מבלי לנקב מאומה. אמת הדבר, כי אז אנו צריכים לשער, כי הלכה המחט נגד זרם המררה, הזורמת מן הכבד אל המעי השנים עשר. אבל דבר זה אינו נגד טבע הדברים, כי זרם המררה הוא רק בשעת עיכול המזון, ובשעה פנויה מעיכול המזון אין כל זרם בסמפון המררה. וראיה לדבר הוא, שלפעמים נמצאות בסמפון הכבד חתיכות של קש ותבן או זרעיני שבלת-שועל, מה שמביא לידי יצירת אבנים בהכבד כמו שנדבר מזה להלן.

„ומאי שנא ממחט שנמצאת בבית הכוסות מצד אחד כשרה? ולא אמרינן ליחזי אי קופא לבר אי קופא לגוי?“ למשל, אם ניקב רק הקרום הפנימי, באופן שהקופא פונה כלפי חוץ, והחוד כלפי פנים—מדוע לא נאמר, כי נתחככה הבהמה במקום שנמצאת מחט, והמחט עברה דרך העור ודרב הקרום החיצון של בית הכוסות, ונתחבאה בהקרום הפנימי, אלא שאין הנקב של הקרום החיצוני ניכר, ולוהוי טרפה מפני שניקב משני צדדין?¹ „אימא אוכלין ומשקין דחקוה“. אבל אם נמצאת המחט

¹ תמשל, שנתן רש"י, הוא דחוק מאד. לפי דעתו צריך לשער, כי ניקבה המחט את הוושט או את הרקין ויצאה לחלל הבטן ושם נתחפכה וחזרה וניקבה את בית-הכוסות. אבל מאיזו סבה נתחפכה שם? אמת הוא כי בהמשל שלי יקשה מפני מה אין הנקב ניכר, אבל זה יקשה גם לרש"י. ובכלל דרך המחט הוא כדרך האניה בלב ים, שלא תשאיר סימן אחריה.

בהכבד, אין לומר אוכלין ומשקין של בית הכסות החקה כל כך עד שעברה דרך הדופן ונתחבאה בתוך הכבד, כח התנועה של האוכלין ומשקין אינו מתפשט מחוץ לדפני בית הכסות.

„ההיא מחטא דאישתכח בסמפונא רבה דכבדא“ מכל הסמפונות הנכנסים אל הכבד והיוצאים ממנו — היותר גדול הוא ווריד השער, Vena portae; סמפון המררה, Ductus choledochus, הוא קטן ממנו. ועוד, מחט בסמפון המררה לא היה מטריף הונא, כי מאיזה טעם נטריף אותה אם לא ניקבה כלום. אבל באיזה דרך באה המחט אל הווריד?

יזכור נא הקורא, כי כתלי הקיבה ובני המעים כלם בנויים משלשה קרומים: קרום הירי, Membrana mucosa, מחוצה לו קרום השרירים — Membrana muscularis, ומחוצה לו קרום הבטן — Peritoneum. צנורי הדם והלימפה נמצאים בין קרום השרירים ובין קרום הבטן, כדי שתקנס המחט לאחד משרשי ווריד השער, היא צריכה לנקב את קרום הירי ואת קרום השרירים ואת כתל הווריד, וזרם הדם ישא אותה אל ווריד השער. הונא מר בריה דרב אידי סבר, הואיל וניקבה המחט את שני הקרומים הפנימיים הרי זה נחשב לניקבו הדקין וטרפה. אבל רבינא חשב בצדק, כי כיוון שקרום הבטן לא ניקב, הוא מגן, מפני שהרעי והפרש לא יוכלו לצאת אל הלל הבטן ולהביא לידי דלקת של קרום הבטן, ולפיכך היא כשרה.

כך נראה לי פירוש סוגיא זו, פירוש המתאים עם משמעות הלשון של הגמרא ועם ידיעתנו בזמן הזה. כל הדרכים האלה הם פשוטים מאד, וחכמי התלמוד יכלו לדעת אותם גם על ידי הסתכלות שטחית באברי הבטן. וחושב אני, שלא שמתו בפי חכמי התלמוד דברים שלא עלו על לבם.

גמרא מ"ט ע"א.

„ההיא קשיתא דאישתכח במרה. אמר רב אשי: כי הוינן בי רב כהנא אמר, הא ודאי סמפונא נקט ואחאי אף ע"ג דלא קא נפקא מירבל הוא דרביל ליה. והני מילי דדיקלא. אבל דזיתא מיבזע בזע.“

רש"י.

„קשיתא — גרעין של תמרה; סמפונא — דכבד נקט ועל דרך הקנה נכנס, דאי דרך הוושט נכנסה, אינה ראויה לנקב כלום ולצאת משם ולחזור וליכנס כאן דרך נקב; ואע"ג דלא נפקא — שאינה יכולה לצאת דרך הסמפון כשרוצין להוציאה, לפי שהסמפון דחוק; מירבל הוא דרביל — ע"י נענוע שנענעה הבהמה בהליכתה ימים רבים נכנסה תמיד מעט מעט במקום דחוק, שאינה יכולה עכשיו לצאת; מבזע בזע — כמחט, ומאן דטריף במחט טריף נמי בהא.“

באור.

אין כל צורך להוכיח, עד כמה זר הוא הפירוש של רש"י, שהבהמה בלעה גרעין של תמרה לא דרך הוושט, אלא דרך הגרגרת, ומבלי לנקב כלום נשחרב הגרעין עד שבא לתוך כיס המרה. מי שיש לו גם ידיעה מעטה בתורת הניתוח לא ואמר דבר מוזר כזה. אבל קשיתא אינה גרעין של תמרה, אלא אבן מאבני המרה. מחלת אבני הכבד, Cholelithiasis, היא מחלה מצויה מאד אצל בני האדם, אבל לפעמים תקרה גם אצל הבהמות. כשאנו אוכלים כבד צלויה יגרסו בחצץ שנינו. וגם בעינינו נראה גרגירי חול' בתוך צנורי הכבד. החול הזה אינו אלא גרגירי שומן קשה הנקרא בשם

האליקטיקון מעורב באבק של סיד. ויש שהגרגירים האלה מתדבקים יחד על ידו
רוח ומתקשים לאבנים, שחמונות שונות להן. יש שהן קטנות מאד, ויש שמגיעות עד
גודל הביצה, על פי רוב הם בגודל האגוז, אם הן נוצרו בסמפון הכבד אז הן דומות
לגרעיני התמרים מאורכות ומעוגלות. סימני מחלה זו — כאב חזק ונורא בצלע
הימנית. אם האבן נמצאת בסמפון המררה ומהודקת בו אז תצטרך בעד המררה,
והמררה נבלעת אז בכל אברי הגוף ומביאה לידי ירקון. מחלה זו, שנחלתה לרופאי
אירופה רק בשנת 1565, היתה ידועה כבר לחכמי התלמוד, כמו שפירש את דבריהם
הרמב"ם. זה האחרון מדבר באבני המרה, שהוא קורא ללהן בשם „נזיות“, כמו בדבר
ידוע. וכנראה היתה הגירסא בהגמרא לפנינו כך „והני מילי בדיקלא, אבל כדזיתא
מיבזע בזע“. ואלו הן דברי הרמב"ם (הלכות שחיטה, פרק ו' הלכה ג'): „נזיה שנמצאת
במרה, אם היתה כמו גרעינה של תמרה שאין ראשה חד מותרת, ואם ראשה חד
כגרעינת הזית אסורה, שהרי ניקבה אותה כשנכנסה, וזה שלא נראה הנקב, מפני
שהוגלד פי המכה“.

גמרא.

„מורנא—פליגי בה רב יוסף בר דוסאי ורבנן: חד אמר קודם שחיטה פריש, וחד אמר
לאחר שחיטה פריש, והלכתא לאחר שחיטה פריש“.

רש"י.

„מורנא — תולעת היוצאה מן הריאה וניקבה. קודם שחיטה פריש — מן הריאה
ונקבה ונטרפה“.

באור.

מורנא — היא התולעת הנודעת בשם *Strongylus filaria*, מאכלת דקה כשערה
השוכנת בסמפונות הריאה של הכשבים והעזים, ולפעמים גם בריאה של הפרות,
ומעוררת דלקת של סמפונות הריאה ולפעמים גם דלקת של אשכולות הריאה. ביחוד
תגבר מחלה זו בשנות גשומות.

גמרא.

„אמר רב: חלב טהור סוחם, טמא אינו סוחם. ורב ששת אומר: אחד זה ואחד
זה סוחם“.

רש"י.

„חלב טהור סוחם — כגון דקין שניקבו וחלב הכנתא סוחם את הנקב כשרה, דחלב
טהור אדוק הוא מאד והוי סחימה מעלייתא; טמא אינו סוחם — כגון כרס
או המסס שניקב וחלב המכסה את הקרב סוחמן, אינו סחימה, לפי שאינו חבור
אלא תוחב“.

באור.

פתגמו של רב מוכיח כי הלכה ישנה היתה בידו וכך קבל מרבותיו. בימי רב לא
היה כבר חלב טהור וחלב טמא, כי אם חלב מותר וחלב אסור. בימים הקדמונים לא
היו משתמשים בהביטויים אסור ומותר. מפני שכל מה שהיה אסור היה נקרא או
קודש או טמא, וכל מה שהיה מותר היה נקרא טהור. מלבד המק' בפסח שהיה אסור
אעפ"י שלא היה טמא, אבל איסורו היה בדבר שהזמן גרמא. בתורת משה השם
אסור הוא מונח על דבר שהאדם אוסר על עצמו בנדר, אבל מה שאסור בעצמו
נקרא חמיר בשם טמא.

גמרא נ' ע"א.

„אמר זעירי: הלחולת שניקבה כשרה, הואיל וירכים מעמידות אותה. וכמה? אמר רבי אילעי אמר ר' יוחנן: מקום הדבק ברובו, שלא במקום הדבק במשהו. אמרוה רבנן קמיה דרבא משמיה דרב נחמן, אמר: לאו מי אמינא לכו לא תתלו ביה בוקי סריקי. הכי אמר רב נחמן: מקום הדבק אפילו ניטל כולו כשר, והוא שנשתוויר בו כדו תפיסה. וכמה? אמר אבוי כמלוא בטדא בתורא.”

רש"י.

„הלחולת — היא כרכשא טבחיא, מעמידות — סוחמות אותה שהרי אדוקה בהן. מקום הדבק — שהיא דבוקה בירכים. ברובו — אפילו נקדר וניטל דופנה עליון או תחתון עד רובו כשרה, שאין דרך הרעי היוצא דרך הנקב לחזור לאחוריו וליפול לתוך חלל הגוף, מפני שמקום דחוק הוא, השדרה מלמעלה, ועצמות האליה שקורין הנקא"ש, ומכאן ולמטה הן מחוברין בסחוס. בוקי סריקי — כדים רקים, כלומר דברים שאינן. תפיסה — אחיזת יד. בתורא — אפילו בשור גדול די בכך.”

באור.

הלחולת או המעי הישר, *Intestinum rectum*, הוא סוף בני המעים ולמעלה מפי הטבעת. הלחולת מונחת בין עצם העצה ועצם האליה שמאחוריה ובין כוס השתן שמלפניה (אצל הנקבה בין עצם האליה והאם). היא מכוסה בקרום הבטן רק בצדה הפונה אל הפנים; צדה הפונה אל השדרה מחובר אל עצם העצה והאליה על ידי רקמת החבור בלבד. בחלקה התחתון איננה מכוסה בקרום הבטן כלל. וכיון שסכנת נקיבת הדקין היא גדלקת קרום הבטן, לפיכך אם ניקבו הדקין במקום שאין קרום הבטן מכסה אותן היא כשרה.

גמרא נ' ע"ב.

„הכרס הפנימית. א"ר יהודה אמר רבי: העיד נתן בר שילא ריש טבחיא דציפורי לפני רבי משום רבי נתן: איזו היא כרס הפנימית? סניא דיבוי. וכן אמר ר' יהושע בן קרחה: סניא דיבוי. רבי ישמעאל אמר איסתומכא דכרסא. רב אסי אמר רבי יוחנן: מקום צר יש בכרס ואיני יודע איזהו. אמר ר' נחמן בר יצחק: נפל כרסא בבירא. אמר רב אחא בר רב עזא אמר רב אסי: מן המיצר ולמטה. ר' יעקב בר נחמני אמר שמואל: מקום שאין בו מילת. רבי אבינא אמר גניבא משמיה דרב: טפח בוושט סמוך לכרס זו היא כרס הפנימית. אמרו במערבא משמיה דרבי יוסי בר חנינא: כל הכרס כולו זו היא כרס הפנימית. ואיזהו כרס החיצון? בשר החופה את רוב הכרס. רבה בר רב הונא אמר: מפרעתה. מאי מפרעתה? אמר רב אויא: היכא דפרעי טבחיא. בנהרדעא עבדי כרבה בר רב הונא. אמר ליה רב אשי לאמימר: כל הני שמעתתא מאי? א"ל: כוליהו שייכן בדרבה בר רב הונא. ודרב אסי אמר רבי יוחנן מאי? א"ל: כבר פורשה רב אחא בר עזא. ודרבי אבינא ורבני מערבא מאי? א"ל: הני ודאי פליגין.”

רש"י.

„סניא דיבוי — קראשטי"א בודו"ל לשון מורי והוא עשוי ככיס וסתום בראשו, וכך מצאתיו באלף ב"ח של רבי מכיר, בודו"ל שאצלו"ר. ולשון „סניא דיבוי" לפי שהוא מקום מאוס וכחוש ואפילו לזאבים, וכל שאר הכרס קרוי חיצון ושיעוריה ברוב. לשנא אחרינא שמעתי: מן הפנצא עצמה הוא מקום שמנקפים שם הטבחים הכרס ומוציאים

הפרש מקום שהשנאו זב והראשון נראה. איסתומכא דכרסא — אני שמעתי: איסתומכא בלע"ז ואיני יודע מהו. מקום צר יש בכרס — שהוא קרוי כרס הפנימי וכל שאר הכרס קרוי חיצונה. נפל כרסא בבירא — הואיל ואינך יודע היכן הוא לא פירשת לנו כלום. אמר רב אחא — אני אפרש אותו מקום צר. מן המיצר ולמטה — ממקום שהכרס הולך ומיצר לצד הוושט הוא קרוי פנימי, מפני שנחבא בדופני החזה, ולמטה — כשהבחמה תלויה. מקום שאין בו מילת — מקום יש בכרס חלק שאין שם אותו צמר, שגוררין ברותחים מן הכרס. בשר החופה — פירשתיו וזהו קרום עב העובר על כל החלל וקורין לו טינפ"א¹) וישנו מן החזה ועד היריכים. והכרס הקרוי פנצ"א מייטטו נחבא בצלעות החזה ורובו תחת אותו קרום, ורוב החיצונה דקאמר מחניתין; ואין כמה יש מן הקרום כנגד אותו רוב הכרס, ואם נקרע שם רוב מה שיש מן הקרום כנגד הכרס טרפה ואם ממקום שהכרס כלה ולמטה נקרע אותו קרום, כשרה: והיינו דאמרינן לקמן רובא ולא הוי טפת זו היא ששנינו וכו', ואי בכוליה קרום משערינן אין לך בהמה קטנה שאין ברוב שלה יותר משפה. וכל אמוראי דלעיל קרו פנימית וחיצונה בכרס עצמה. מפרעתה — צד הכרס הרואה את הקרקע הנראה מיד כשפותחין הבהמה להוציא את המעים, והיינו דמפרשי: היכא דפרעי טבחי. כולהו שייכן בדרבה — סניא דיבי ואיסתומכא ומקום שאין בו מילת כולן באותו צד עומדים או למעלה או למטה, וכי טרפת לה לכל אותו צד בנקב במשהו הנמצא בו מקיימת להו לכולהו. דרב אסי אמר רבי יוחנן — דאמר לעיל: ואיני יודע איזהו מאי? — אמריתו עלה הא איכא לספוקי בכל הכרס כולה. ודברי אבינא — דאמר כרס הפנימי בוושט הוא. ודברי מערבא — דאמרי כל הכרס כולה קרוי פנימי ונידון בנקב משהו. מאי — וכיון דלא אפסיק הלכתא עבדינן לחומרא וטרפינן בכל הכרס בנקב במשהו כבני מערבא. ומיהו כל הנך טריפות אנן לא טרחינן למיבדקיה בתרייהו, דכל כמה דלא משתכחן אזלינן בתר רובא, כדנפקא לן בפ"ק (דף ר"א) וכו' ובסורכי דרואה משום דשכיחן בדקינן בתרייהו".

באור: איסתומכא בלע"ז הוא איסתומכא, תחת אסתו והחף זה הנהיה כן סוגיא זו היא היותר קשה שבפרק "אלו טרפות", לכל הפחות כך היא בעיני, מפני שהדברים כולם הם כמלתא בלי טעמא. הנה רשיי מטעים כמה פעמים, כי לפי דעת כל האמוראים הוץ מר' יוסי בר חנינא, רק איזה חלק קטן של הכרס נקרא "פאנצה" ונקרא בשם "כרס הפנימית" למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, וכל שאר הכרס נקרא חיצונה. אבל מדוע היא חיצונה? הא תינה אליבא דר' אחא בר עוא שאצלו פנימי נקרא (לפי פירוש רש"י) מה שנמצא לצד הוושט, מפני שנחבא בדופני החזה, וחיצון הוא כל שאר הכרס. אבל, למשל, לדברי רבא בר רב הונא שכרס הפנימית המקום דפרעי טבחי, מאיזה טעם היא נקראת פנימית, הלא הוא גלוי ונראה מיד לעין כשפותחין את הבטן? ומדוע הצד המכוסה הפונה אל חוט השדרה נקרא "חיצון"? ואיה איפה הגבול שבין הפנימי לחיצון? והדבר הזה הלא נוגע לדינא, מפני שהפנימי הוא טרפה בנקב של משהו, והחיצון הוא טרפה רק כשנקרע רובו, בשעה שאצל השור הגדול הקרע יוכל להגיע עד כדי אמה שלמה, מפני שהכרס (פנצ"א) היא ממלאת כמעט את כל חלל הבטן עד היריכים

¹ טינפ"א — Гутранит, כלומר חוף — Варабан — טראמטלל, וזהו שם וידענו אצלנו

ומכסה את כל בני המעים הנראים גלויים רק לצד הימין של השור. אבל לא השם הוא העיקר. הקושיה היותר גדולה היא, מפני מה הפנצא אינה נטרפת במשהו ככל שאר בני המעים? הנה כבר בארנו כמה פעמים, כי טעם הטרפה של נקיבת המעים, הוא מפני שדרך הנקב הוכל טפה אחת של פרש להסתכן להוך חלל הבטן ולעורר בה דלקת של קרום הבטן שהיא מחלה מסוכנת מאד, כמו שיקרה לפעמים לראות זאת אצל בני האדם החולים במכה טריה של המערה העור, Appendy-*citis ulcerosa*, ולדעת כל האמוראים (חוץ מרבי יוסי בר חנינא) אם נקרעה ה"פאנצה" קרע ארוך עד כדי ארבעה טפחים לדברי התנא קמא דמתניתין אם אין הקרע מגיע לרובי של ה"פאנצה", הבהמה כשרה, אף על פי שאז בודאי יצא כל הפרש כולו אל חלל הבטן. כי לא אנכי בדיחי את הטעם הזה מלבי ולא אנכי הכנסתי אותו בדברי חכמי התלמוד, כי אם הם בעצמם ידעו את הטעם הזה ויסדו עליו הלכותיהם—הלא נראה מזה לדברי רב נחמן: הלכותל שנקבה שלא כנגד קרום הבטן אינה עושה את הבהמה טרפה, והדורא דכנתא דאינקיב להדיה חברו מגין עליה (דף מ"ח). אם כן לא הנקב כשהוא לעצמו עושה טרפה, אלא משום שבנקב כרוכה הסכנה של דלקת קרום הבטן!). אמת הדבר, כי לדברי רש"י, "עבדין לחומרא וטרפינן בכל הכרס בנקב במשהו כבני מערבא". אבל כל האמוראים הגדולים: רב, שמואל ור' יוחנן—כלום נעלם מהם הטעם הפשוט הזה? וכלום לא ידע שמואל הרופא, מה שידע תלמידו רב נחמן, שלא היה רופא?

עוד יקשה לדברי רש"י. הנה הוא אומר כי לדברי ר' יוסי בר חנינא אם נקרעה דופן הבטן (בשר החופה את רוב הכרס) רק אז היא טרפה, אם נעשה הקרע נגד הכרס, אבל אם נעשה הקרע נגד שאר בני המעים אז הבהמה כשרה, מדוע? אדרבה! הכרס לא תוכל לצאת דרך הקרע בשעה שבני המעים יוכלו לצאת ולהח—הפך מה שעושה את הבהמה בודאי טרפה.

עוד יותר קשים דברי רש"י אליבא דרב, שאמר כי כרס הפנימית הוא טפה בוושט סמוך לכרס, לאיזה צורך בכלל נשנתה במשנה כרס הפנימית? הלא כבר נאמר: נקב הוושט טרפה, ומי סלקא אדעתיה כי נקב בוושט סמוך לכרס אינו עושה טרפה? והוה ליה לתנא למיתני בקצרה: הכרס הפנימית שנקרע ברובו טרפה! ועוד יש להתפלא, כי המאמר של רב בכלל הוא דבר המוטל בספק; כי למעלה (דף מ"ד) מביאה הגמרא גירסא אחרת בדברי רב: טפה בכרס סמוך לוושט זהו כרס הפנימית. הרבה עמלתי להבין סוגיא זו ולא אוכל לעשות בנפשי שקר לאמר כי עלתה זאת ביד, אבל משער אני כי כל דברי התנאים והאמוראים שמביא התלמוד בביאור בשם "הכרס הפנימית" ננים ואמתים הם כשהם לעצמם ואינם מתנגדים כלל לחכמת הרפואה, אלא שהם נאמרו בעצם וראשונה לא לביאור השם "כרס הפנימית" כי אם לצורך דברים אחרים. ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, וכמעט כולם אמרו דבר אחד ורק במלים שונות.

השאלה הראשונה היא, מדוע נסתפק מסדר המשנה בביאור השם "כרס הפנימית" עד שנצטרך להאקספארטיזה של ראש טבחיה דציפורי? אם יעיין הקורא בפרק "אברי העיכול של מעלה הגרה" (§ 68) אז יראה, שיש מקום אחד בכרס

(¹) וכן מפרש זאת בהדיא רבינו תם בחוספות דף נ' ע"ב, ד"ח: טחט שנמצאת.

הפנימיות שהנקב בה אינו עושה טרפה כלל, מפני שהנקב לא יוכל לגרום דלקת קרום הבטן. ולפיכך אפשר הדבר כי מסדר המשנה ידע זאת, אבל לא ידע היכן הוא מקום זה. וריש טבחיא העיד לפניו כי „כרס הפנימית“ הנאמרת במשנה הוא סניא דיבי, כלומר המקום שהפירש יוכל לצאת וזה הצד הפונה כלפי שמאל וכלפי חוליות השדרה, ולא מפני שהוא היצון, אלא מפני שהוא אינו מכוסה בקרום הנסיוב.

עוד טעם אחר היה להסחפק בבאור השם „כרס הפנימית“, מפני שבלשון העם נשתנו השמות של כל ארבעת השקים של מעלי הגרה. בשבת דף ל"ו אומר אביו כי מה שהיה נקרא לפניו „הבלילה“ (כלומר המסס) נקרא עתה „בי כסא“, ומה שהיה נקרא לפניו בריכסא נקרא עתה הבלילה. ובמדרש ויקרא רבה פרשה ג' הולך ומונה ר' תנחומא את כל האברים שהמזון עובר בגוף הבהמה מן הפה עד פי הטבעת: מפומא לוושטא, מוושטא לאיסטומכא, מאיסטומכא להמסיסא, מהמסיסא לבית-כסא, מבית-כסא לכרסא, מכרסא לבי מעיא, מבי מעיא לכרוכת קטניא, מכרוכת קטניא לכרוכת עוביא, מכרוכת עוביא לסניא דיבי, מסניא דיבי לפסטרכא, מפסטרכא לברא. פה אנו רואים כי השק הראשון (כרס הפנימית) נקרא בשם איסטומכא והקיבה (השק הרביעי) נקראת בשם כרס, והשם סניא דיבי איננו הכרס הפנימית כמו שהעיד ראש הטבחים בציפורי כי אם ההדורא דכנתא הבא אחרי המעי העב. וכדי שלא יטעו, מצא ר' ישמעאל לנכון לברר, כי הכרס הפנימית הוא מה שנקרא עכשו בשם איסטומכא.

והנה השם איסטומכא, שהוא השם היווני Stomachos, היה מסמן אצל הרופאים הקדמונים כל פתח צר מאבר לאבר. כן קורא היפוקראטס בשם איסטומכא את הפתח של שלפוחית השתן, ארוטאוס מקפודקיא קורא בשם איסטומכוס את הוושט עם חלק הקיבה של האדם הקרוב לוושט. ור' יוחנן בא רק לפרש מפני מה נקראת הכרס הפנימית בשם איסטומכא — מקום צר יש בכרס ואינו יודע איזהו. אבל הוא לא כלל לאמר, כי המקום הצר בלבד נקרא כרס הפנימית, והשאר נקרא היצון. ורב אחא בר רב עזא פירש מה הוא המקום הצר: „מין המיצר ולמטה“ כלומר מן ההריץ המפריד בין החלק השמאלי (שפונה כלפי מעלה אל חוליות השדרה) ולמטה לצד ימין ולצד הבטן. כי דין כרס הפנימי שנקיבתו עושה טרפה הוא למטה מן ההריץ, אבל למעלה אין הנקב מטריף בו, מפני שאין שם קרום הנסיוב, (בביאור השם למטה אני נוטה מפרוש רש"י שהוא מפרש שהבהמה תלויה, זנבה למעלה וראשה למטה).

משער אני כי רב ושמואל אמרו את דבריהם לא במשמעות „לא זו אלא זו“ אלא במשמעות „זו אף זו“. רצוני לאמר: רב שאמר „טפה בוושט סמוך לכרס (או טפה בכרס סמוך לוושט) הוא כרס הפנימית“ לא אמר כלל שרק טפה זה הוא כרס הפנימית וכל שאר הכרס היא היצונה ואינה נטרפת בנקב אלא בקריעת רובה, אלא רב חפץ רק לאמר כי גם טפה זה דין כרס פנימית לו, ולא לענין טריפת נקב במשהו — שבזה כולי עלמא מודי, כיון שגם הוושט מטריף בנקב של משהו, אלא לענין בדיקה בספק דרוסה. דופן הוושט אין לו בדיקה מבחוץ אלא מבפנים, מפני שעורו היצון הנבנה משרירים משורטטים הוא אדום ואין אדמימות של קורט דם נכרת בו ועורו הפנימי הוא לבן והאדמימות נכרת בו. אבל בהכרס הפנימית

הוא ממש להיפך, העור הפנימי הוא אדום כהה ומלבד זה הוא מלא ציצין של מילת ואין קורט של דם ניכר בו בשעה שהעור החיצון הוא לבן, מפני שהוא נבנה משרירים חלקים, ולפיכך צריכה הבדיקה להיות דוקא מבחוץ ולא מבפנים. ובא רב להשמיענו כי הטפה העליון של הגבול בין הוושט וכרס הפנימית, שאף על פי שאין בו עוד מילת, מכל מקום הוא נידון ככרס הפנימית ובדיקתו מבחוץ, והלכה זו בעצמה אמר גם שמואל שאף המקום שאין בו מילת נידון גם כן ככרס הפנימית. ורבא בר רב הונא אומר, כי כרס הפנימית היא „מפרעתה, כלומר שרק היכא דפרעי טבחי נידון ככרס הפנימית וטרפה בנקב משהו“—לאפוקי הצד השמאלי הסמוך להשדרה וקרום הבטן אינו עובר עליו, שהנקב כשר בו, ולא משום שהוא נקרא כרס החיצונה אלא משום שאין עליו קרום הבטן. אבל בני מערבא משמיה דר' יוסי בר חנינא פליגי עליהם ואומרים, כל הכרס היא הכרס הפנימית ואין מחלקין בין הצד השמאלי ובין הצד הימני, אבל במה שנוגע לכרס החיצונה הכל מודים שהוא בשר החופה את רוב הכרס, ואין מי שחולק על זה. כך אני משער בהבנתי סוגיא זו. ולא אכחד שאין דעתי נוחה לגמרי מהשעתי, מפני שריח של פלפול נודף מעט ממנה, ומלבד זאת מדברי הגמרא דף נ"ב ע"ב נראה כי מסדר הש"ס חשב כשמואל שאמר: מקום שאין בו מילת הוא דוקא, וכל שאר הכרס נקרא חיצון. אעפ"י שמצד שני יש לומר, ששם נאמרו הדברים לא בהחלט אלא בבחינת „סלקא אדעתך“, כדי לתרץ מדוע לא פשט רב אשי את הבעיא שלו ממתניתין. ע"ש.

גמרא. נ'—ע"ב—נ"א: אגמריה דקורט. היכא אגמריה דאח אגמריה דאח רבנן: מחט שנמצאת בעובי בית הכוסות מצד אחד כשרה משני צדדים טרפה. נמצא עליה קורט דם בידוע שלפני שחיטה, לא נמצא עליה קורט דם בידוע שלאחר שחיטה; הגליד פי המכה, בידוע ששלשה ימים קודם שחיטה, לא הגליד פי המכה המוציא מחברו עליו הראיה.

רש"י (בשבת דף ל"ו).
„עובי בית הכוסות—דופן כפולה ודבוקין הכתלים זה בזה בשומן. מצד אחד—שלא ניקב אלא אחד מן הכתלים, כשרה שחברו סותמו. משני צדדין—שנקבו שניהם טרפה, ובבית הכוסות הוא דאיכא לפלוגי בין צד אחד לשני צדדיו, אבל ההמסט אפי' מצד אחד שלא נראה הנקב לחוץ אין זו סתימה לפי שהדופן דק מאד בידוע שלפני שחיטה—וטרפה. הוגלד—קרושט"א. בידוע שהוא ג' ימים קודם שחיטה—ואי לקחה בתוך ג' ימים הוי מקח טעות וצריך המוכר להחזיר לו מעותיו“.

באור.
דופן כפולה שאומר רש"י הוא קרום הריר העבה מאד בבית הכוסות מפני הקורות המנושאות עליו בתמונת רשת, וקרום השרירים שהוא גם כן עבה מאד. שרירי בית הכוסות מצטיינים משרירי כל שאר בני המעיים שהם שרירים משורטטים לרחבם ועבודתם הלוויה ברצון הבהמה בשעה שהיא רוצה להעלות גרה, ולפיכך השרירים הם עבים וחזקים מאד. יש אמנם עוד קרום שלישי לבית הכוסות—קרום הבטן, אבל קרום זה הוא דק מאד, ורש"י אינו מעלה אותו במנין בנוגע

למחט. על דבר המחלוקת שבין רש"י ורבינו תם בדבר המחט הנמצאת בעובי
החמסס (ע"ן תוספות ד"ה מחט) הנני מוצא נכון להעיר על דברי ר"ת: "ואגב
דנקט מצד אחד כשרה נקט נמי משני צדדין טרפה אע"ג דמילתא דפשיטא היא.
ועוד אומר ר"ת: דהאי נמי חידוש הוא דס"ד אמינא, אפילו משני צדדין כגון
שניקב שני העורות כשרה לפי ששוכב על גב החמסס ומדובק שם בשומן והוא
אמינא דאותו דבקות מגין שלא יצא הריעי... קמ"ל הכא דטרפה". לדעתי אין
זה חידוש כלל, כיון שהחלב שעל בית הכוסות הוא אסור באכילה ועגוש כרת,
פשיטא אינו יכול להגין, מפני שחלב טמא אינו סוחם, אבל לדעתי יש בזה חידוש
אחר ורבותא גדולה שלא נמצא מי שהעיר עליהם. למעלה (חולין דף מ"ג ע"א)
אמר רב פפא: "נקבו שניהם זה שלא כנגד זה בוושט פסול, בקורקבן כשר".
מזה נראה כי דוקא בקורקבן כשר, מפני שבקורקבן השרירים מדובקים אל קרום
הריר בדבוק חזק, בדבוק של קיימא. אבל בבית הכוסות שני העורות מדובקים
זה לזה על ידי הקמה תוחחה של שומן (כמו שהעיר על זה רש"י בשבת דף ל"ז).
והנה במחט שנמצאה בעובי בית הכוסות ונקבו שני הצדדין, לא יצויר שיהיו
הנקבים זה כנגד זה – אלא הנקב החיצון הוא רחוק מן הנקב הפנימי כמעט בכל
ארכה של המחט, ולפיכך טובא אחא לאשמעינן שאם נקבו שניהם טרפה, אפילו
בזה שלא כנגד זה.

גמרא נ"א ע"א.

"ההוא אימרתא דהוה בי רב חביבא דהוה שרין כרעיה בתרייתא. אמר רב
יימר: האי שיגרונא נקטיה. מתקיף לה רבינא: ודילמא חוט השדרה איפסיק?
בדקוה, אשכחיה כרבינא. ואפילו הכי הלכתא כרב יימר: שיגרונא שכיח, חוט
השדרה לא שכיח".

רש"י.

"דהוה שרין כרעיה בתרייתא – רגליה האחרונים היו נגררים אחריה. שיגרונא –
קרנפא (כלומר קראמף). הלכתא כרב יימר – דלא מיוזקין למבדק שאר בהמות
דשגרין כרעיהו".

באור.

מעשה שהיה זה הוא אחד מן הדברים הנפלאים שבספרות התלמודית. רבינא
שלא היה רופא העמיד דיאגנוזה של מחלה עצבית בקבלה, והדיאגנוזה החאמתה
על ידי נתוח הכבשה לאחר מותה. אם בזמננו היום יעמיד רופא דיאגנוזה כזאת,
אז לא נתפלא כלל. דבר זה הוא עכשו מן המעשים שבכל יום. לא כן היה לפני
אלף ושש מאות שנה. הרופא המהולל גלינוס שהי במאה השניה לתאריך הנוצרים,
העמיד פעם אחת דיאגנוזה דומה לזו אצל אדם חי (הוא הוכיח כי כאב הזרוע
של החולה תלוי בקלקול חוט השדרה של הגב), והדבר הזה מלא את לבב גלינוס
גאה וגאון ובלשון מדברת גדולות התפאר כאלו גלה אחד מסתרי הטבע היותר
צפונים והיותר נעלמים. ועוד יש להטיל ספק אם כיון גלינוס אל האמת, הואיל
והחולה שלו נשאר חי וקיים, ואח מוח שדרתו לא בדקו, כמו שבדקו את מוח
השדרה של הכבשה. ובכל זאת פסק התלמוד להלכה נגד דעת רבינא. ובצדק,

מפני ששיגרונא שכית, הפסק חוט השדרה לא שכית. וכלל הוא בחכמת הרפואה, שחמיד אנו צריכים להעמיד דיאגנוזה של מחלה שכיתה.

ובנוגע להשם „שיגרונא“ (ולא שיגרונא כגורסת הערוך) אנו צריכים לקרוא איתו שיגרונא, שהיא החמונה הארמית של השם היווני שיאגרא — Ischiagra — Schiagra. והוא מורכב מן השם — Schia, כלומר גיד הגשה, agra — כאב. והיא המחלה הנקראת עכשיו בשם Ischias, כלומר „כאב הירך“. הפסק חוט השדרה ודלקת גיד הגשה, שניהם יוכלו לגרום שבץ של הרגלים האחוריות, באופן הראשון הוא נקרא „שבץ מרכזי“, ובאופן השני — „שבץ היצוני“.

גמרא נ"א ע"ב.

„(נפלה מן הגג) — אמר רב יהודה אמר רב: עמדה אינה צריכה מעת לעת, בדיקה ודאי בעיא, הלכה אינה צריכה בדיקה“.

רש"י.

„שנפלה מן הגג ועמדה ולא הלכה אינה צריכה שהייר מעת לעת. אבל בדיקה בעיא — בחוט השדרה ובשבירת רוב צלעות ובעקירת חיליא. והיכא דלא עמדה, אפילו בדקונה ונמצאת שלמה טרפה, משום החבט שנחפרקו פרקיה וחוליותיה, ואם הלכה אפילו בדיקה לא בעיא“.

באור.

ההלכות של ריסוק אברים כבר נחבארו למעלה. וזו — ביחוד מידה.

רש"י (דף נ"ב).

„כתוב בהלכות גדולות: כל היכא דבעי בדיקה כגון נפולה ושבורה ודרוסה דמתכשרי בבדיקה, ה"מ בדורות קמאי דהווי בקיאי למיבדק אבל אנן לא בקיאיין ולא סמכינין אנפשיין. ולי נראה דאיין לו לדיון אלא מה שענינו רואות ומותר לסמוך עליו, דכתיב (דברים י"ז) אל השופט אשר יהיה בימים ההם. אבל הוא יזהר יפה להביא לפניו כל הטבחים וכל הבקיאין בדבר כי היכי דנימטייא שיבא מכשורא“.

גמרא נ"ב.

„נשחברו רוב צלעותיה. ה"ר: אלו הן רוב צלעות, שש מכאן ושש מכאן או אחת עשרה מכאן ואחת מכאן. אמר זעירי: ומחציון כלפי שדרה. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: ובצלעות גדולות שיש בהן מוח. אמר עולא: בן זכאי אמר, נעקרו ברוב צד אחד, נשחברו ברוב שני צדדין. ר' יוחנן אמר: בין נעקרו בין נשחברו ברוב שני צדדין. אמר רב: נעקרה צלע וחוליא עמה טרפה, אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב: נעטרה צלע מכאן וצלע מכאן וחוליא קיימת מהו? אמר להו: גיסטרא קאמרותו?“

רש"י.

„כ"ב צלעות גדולות שיש בהן מוח יש לה לבהמה, ו"א מכאן ו"א מכאן ורוב שלהן הוי ו"ב. ומחציון כלפי שדרה — ובעינן שיהו נשברות אותן ו"ב צלעות מחציון כלפי שדרה לפי ששם חיותה ולא מחציה ולצד החזה. נעקרו ברוב צד אחד — כיון שנעקרו שש מהם דהיינו רוב צד אחד טרפה, אבל בנשחברו לא מיטרפה אלא ב"ב, דהיינו רוב שני צדדין. וחוליא עמה — ואפילו החוט קיים. אמרו ליה — בעו מיניה:

נעקרה צלע מכאן וצלע כנגדה וחוליא קיימת מהו? גיטרא קאמריחו — בתמיה? בהמה שנפסקה באמצעיתה אחס שואלים? הא נבלה נמי היא כדאמר בפ"ק (דף כ"א).

באור.

אצל מעלי-הגרה יש באמת שלשה עשר זוגות של צלעות כמנין חוליות הגב. אלא שהעליונות הן קטנות מאד והיו נכרתות תמיד יחד עם עצם החזה, ולפיכך לא היו נחשבות במספר הצלעות. ולמעלה דף מ"ה ע"א נאמר בפירושו: „תנו רבנן: איזהו חזה? זה הרואה את הקרקע (אצל הבהמה החזה הוא למטה) למטה (כשהבהמה תלויה על רגליה) עד הצואר, למעלה עד הכרס חותך שתי צלעות משתי דפנות אילך ואילך וזהו חזה הניתן לכהנים". וכן בנתחי התמיד (תמיד פרק ד') נאמר שיהיה מניה שתי צלעות דקות מימין ושתי צלעות דקות משמאל.

גמרא נ"ג ע"א.

„אמר אביו: נקטינן אין דרוסה אלא ביד, לאפוקי רגל דלא, אין דרוסה אלא בצפורן, לאפוקי שן דלא, אין דרוסה אלא מדעת, לאפוקי שלא מדעת דלא. אין דרוסה אלא מחיים, לאפוקי לאחר מיתה דלא. השתא שלא מדעת אמרת לא, לאחר מיתה מיבעיא? לא צריכה דדריס ופסקוה לדידה, מהו דתימא בהדי דדריס שדי זיהריה, קמ"ל בהדי דשלוף שדי זיהריה“.

רש"י.

„דדריס מחיים — ולא הספיק לשלוף צפורנו ממיפעד שפסקו את ידו, ומיתה דקאמר מיתה האבר שנחתך. דשליף — כשחולץ ומוציא צפורנו מגבה“.

באור.

מן הבטוי „שדי זיהריה“ הוציאו המפרשים, כי החיה הדורסת משליכה איזה ארס בבהמה הנדרסת וארס זה נמצא בצפורן העוף או החיה הדורסת. אבל זהו דבר שבדמיון יסודי, השם זיהריה פירושו אדמימות, ואדמימות זו תלויה בהריסת נימי הדם תחת הלחץ של הצפורן, הריסה שמביאה לידי נומי, Gagraena, של הרקמה הנחלצת. תדע לך שאין פה ארס כלל, כי דריסת הזאב בדקה ודריסת הארי בגסה. אם היה ארס תחת הצפורן מה לי דקה מה לי גסה? אצל הרמב"ם אין כל זכר לאיזה ארס.

גמרא. נ"ד ע"א.

„זה הכלל כל שאין כמות חיה טרפה. לאתווי מאי? לאתווי שב שמעתחא. דבר ווסף רישבא מהו בגידא נשיא וקטלי, אתו לקמיה דר' יהודה בן בתירא. אמר להו: וכי להוסיף על הטרפות יש? אין לך אלא מה שמנו חכמים. רב פפא בר אבא, רישבא מהו בכוליא וקטלי, אתו לקמיה דר' אבא, אמר להו: וכי להוסיף על הטרפות יש? אין לך אלא מה שמנו חכמים. והא קא חזינן דקא מתה? גמירי: דאי בדרי לה סמא חייא“ (בערוך ורשב"ם ב"ב ע"ד הגירסא „כדרי לה סמתר“).

רש"י.

„שב שמעתחא — בריש פירקין. רישבא — ציד. מהו — לחיותא בחיצים או במקל. וקטלי — שהיתה מתה בכך. אתו לקמיה דר' יהודה — לשאלו על כך שאם לקחה בגיד“

הנשה שלה תהא טרפה, אחרי שאנו רואין שהיא מתה במכה זו. אלא מה שמנו חכמים—ולקמיה פריך: הא קא חזינן דמתה. מהו בכלייתא—מכין בחץ החיה בכלייתא מלמעלה, ומכוונים שאין החץ נכנס ויורד למטה מן הכליות לחלל. וקטלי—מתה מאליה. אתו לקמיה—לשאל אם ישחטוה אחר המכה מהו? דאי בדרי לה סמא—אם מפזרון עליה סם.

ביאור.

בעצם הדבר, הכלל „אין לך אלא מה שמנו חכמים“ אין לו על מה לסמוך. כיון שנאמר במשנה „זה הכלל כל שאין כמוה היה טרפה“ יש לנו הצדקה להוסיף ולהוסיף כל קלקול באברים הבא על ידי איזה כח פועל מבהוץ, אם הקלקול מביא בהחלט לידי מיתה. ועל סמך זה הוסיף גם הרמב"ם „ניטל לחי העליון“ אבל בשני המעשים שהביאה הגמרא, אין אנו יכולים לאמר בהחלט „שאין כמוה היה“. ההפסק של גיד הנשה (Nervus-ischiodicus) גורם רק שבץ (Paralysis) של הרגל, והבהמה תגרוור רק את הרגל החולה, ואם מתה הבהמה זה אינו אלא מקרה בעלמא. כמו כן, אם מהו בכלייתא אחת בחץ, גם כן לא תמות בהחלט, מפני שאם יהיה החץ נקי בהחלט ויוכל הפצע להרפא.

גמרא נ"ה ע"א.

„אמר רכיש בר פפא משמיה דרב: לקתה בכלייתא אחת טרפה. אמרי במערבא: והוא דמטאי לקותא למקום חריץ. והיכי מקום חריץ? לחיורא דתותי מתני.“

רש"י.

„לקתה בכלייתא—כגון „מליא מוגלא“. בכלייתא אחת—וכל שכן בשתיחת. למקום חריץ. שהגידון מעוררין שם והוא אמצעית הכלייתא.“

ביאור.

כבר בארנו כי „לקותא“ נקראה מחלה פנימית, שהאמוראים הראשונים מלבד רב לא השבו אותה לטרפה. רש"י מפרש „מליא מוגלא“. מחלה זו תבא על פי רוב על ידי אבני השתן שמתהוות באגן הכליה מהימרוץ השתן המתקבץ שם אצל החולים במחלת הפודגרה, האבנים החדות בגירוי מעוררות דלקת מוגלית של האגן. לפעמים הן סוחמות את סילון השתן והאגן ימלא בשתן מעורב במוגלה. והם „מים עכורים“ שנמצאים בהכוליה. „מים זכים“ בהכוליא יהיו לפעמים באמצע הכלייתא בלי דלקת. אם יסתם אחד מן הצנורים הדקים שהכליות בנויות מהם ושבהם מסתנן השתן מצנורי הדם, אז יתקבץ שם השתן כמו בשלפוחית. כיסיות, Cistae, כאלה ימצאו אצל אנשים החולים בדלקת ממושכה של הכליות. כשהם לעצמם אינם גורמים מיתה לחולה.

גמרא נ"ה ע"ב.

„הכולייתא שהקטינה בדקה עד כפול, בגסה עד כענבה בינונית.“

רש"י.

„הכולייתא שהקטינה—מאליה מחמת חולי.“

ביאור.

צמיקת הכליות היא מין לקותא מיוחדת הבאה על ידי דלקת ממושכה, ונקראת בשם „מחלת ברייט“, Morbus Bright, (על שם הרופא האנגלי שתאר אותה לראשונה). ביסודה של מחלה זו מונח אבדן האפיטליה של צנורי השתן הדקים ורובי של רקמת

החבור. רקמת החבור כנודע יש לה נטיה להתכווץ ולפיוכך תקטן הכוליה כולה. וביחד עם זה היא נעשית קשה כרקמת הגידים, מחלה זו היא ממושכת לימים רבים אבל סוף סוף חביא לידי מיחה. על פי רוב מנוגעים בה אנשים באים בימים.

מזה אנו רואים כי הכוליה תקטן לא מפני שהיא נימקת או נימחת, אלא מפני שהיא מתכווצת ודומה ממש לריאה שצמקה, אבל לא יקרה לעולם שתהא כלה לגמרי. אם תימוק הכוליה אז אי אפשר שלא חמצא מוגלא באגן (כלומר במקום החריץ) ומלא מוגלא היא בלאו הכי טרפה. ובזה סרה המחלוקת שבין הרש"ל ושאר הפוסקים, השואלים איך אפשר הדבר: הכוליה שהקטינה טרפה, וכאשר תימח כולה תחזור להכשירה מפני שניטלה הכוליה כשרה? אבל באמת הכוליה לא תוכל להקטין עד שלא ישאר ממנה כלום, זהו נגד המציאות. וא"כ אין מקום למחלוקת כלל. עיין שו"ע וי"ד סימן מ"ד ובש"ך ובט"ז שם.

משנה נ"י.

„ואלו טרפות בעוף: נקובת הוושט ופסוקת הגרגרת, הכחה חולדה על ראשה מקום שעושה אותה טרפה, ניקב הקורבן, ניקבו הדקין, נפלה לאור ונחמרו בני מעיה, אם ירוקים—פסולים, אם אדומים—כשרים, דרסה וטרפה בכותל או שריצצה בהמה ומפרכסת ושהחה מעת לעת ושחטה כשרה“.

רש"י.

„ואלו טרפות בעוף—אע"ג דכל טרפות דבהמה כנגדן בעוף, הכא איצטריכא ליה למיתני נקובת הוושט משום פסוקת הגרגרת. וההיא איצטריכא דלא תימא, הואיל וחיותו של עוף לא נפיש, דהא כשר בסימן אחד, אימא גרגרת נמי תטרף במשהו. והכחה חולדה משום דקתני מקום שעושה אותה טרפה דהיינו נקובת הקרום, דלא תימא תטרף בנשבר העצם בלא נקיבת הקרום כדאמרינן לקמן בעוף של מים. וניקבו הדקין משום דקבעו למיתני סיפא גבי אלו כשרות, יצאו בני מעיה ולא ניקבו ולא תימא עוף שהיותו מועט תטרף ביציאה לחודא. הכחה חולדה על ראשה—חיישינן לנקיבת קרום“.

ביאור.

הגולגלת של בני העוף בנויה מהרבה עצמות רק אצל האפרוחים מיד אחרי צאתם מביציהם. אצל העופות שבגרו, כל העצמות נחכות לעצם אחת עד שאין להכיר עוד את מקום חבורן זו לזו. אולם אצל האוז ובריהאוז נראים בעצם העורף מימין ומשמאל לקו התיכון מקומות רכים שהמות רופס שם. לדעתי לזה מכוונת הלשון „הכחה חולדה על ראשה מקום שעושה אותה טרפה“ פירוש רש"י: „מקום שעושה אותה טרפה—היינו ניקב הקרום“ אינו מחויב על הלשון, כי לפי פירושו לא המקום גורם אלא הנקב גורם.

גמרא נ"ז ע"א.

„תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' יהודה: בודקין לחולדה ביד אבל לא במסמר. נשבר העצם אעפ"י שלא ניקב קרום של מוח וכו'. סיפא אתאן לעוף של מים וכו', הואיל וקרומו רך“.

ביאור.

בספרי נחוח העופות שתחת ידי לא מצאתי, שאצל עופות המים הקרום של המוח הוא רך מאד. אבל בוודאי קים להו לרבנן דהכי הווה.

„אמר ר' חנינא אמר רבי: שמוטת ירך בעוף כשרה ותרנגולת. היתה לו לר' חנינא שנשמטה ירך שלה והביאה לפני רבי והתירה לו, ומלחה ר' חנינא, והוה מורי בה הלכה לתלמידים: זה התיר לי רבי, זה התיר לי רבי. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא, אלא כי הא דשאל ר' יוסי בן נהוראי את ר' יהושע בן לוי: קדירת קנה בכמה? אמר לו: משנה שלמה שנינו: עד כאיסר האיטלקי. אמר לו: והלא רחל אחת היתה בשכונתנו שנקדר קנה שלה ועשו לה קרומין של קנה וחיחה! אמר: ועל דא את סמיד? והלא הלכה רווחת בישראל: „שמוטת ירך בעוף טרפה“, ותרנגולת היתה לו לר' שמעון בן חלפתא שנשמטה ירך שלה ועשה לה שפופרת של קנה וחיחה; אלא מאי אית לן למימר: תוך י"ב חדש הוה, ה"נ תוך י"ב חדש הוה. אמרו עליו על ר' שמעון בן חלפתא שעסקן בדברים היה והיה עושה דבר להוציא מלבו של ר' יהודה, שהיה ר' יהודה אומר: אם ניטלה הנוצה פסולה, ותרנגולת היתה לו לר"ש ב"ח שניטלה נוצה שלה והניחה בתנור וטלה עליה במטלית של טרסיום וגידלה כנפים האחרונים יותר מן הראשונים.“

רש"י.

„ומלחה ר' חנינא — כדי להתקיים ויוכל להראות ימים רבים. ולית הלכתא ככל הני — דשרו שמוטת ירך בעוף. אלא כי הא — דקתני והלא הלכה רווחת היא שמוטת ירך בעוף טרפה. קדירת קנה — קנה שנקדר ממנה חתיכה כמין ארובה. קרומית — רחבה וסתמיהו בה. ועל דא את סמיד? — מפני שאית שחיחה המכה אתה סומך להתיר והלא הלכה וכו'. רווחת — כבר נתפשטה ונתרווחה לנהוג.“

ביאור.

הבאתי את המאמרים האלה לא משום שהם צריכים ביאור, הם יפים וברורים בלי כל ביאור. רוצה אני רק להראות עליהם באצבע ולהרים על נס את דרכי הלימוד של החכמי התלמודי: דרך ההסתכלות, demonstratio, ודרך הנסיון, Experiment, דרך סלולה של חכמי הטבע בימים האלה. ר' חנינא לא הסתפק בדברים בעלמא, לאמר לתלמידיו „שמוטת הירך כשרה“ — אלא הראה להם ירך שמוטה כדי שידעו תלמידיו להבחין בין שמוטה לאינה שמוטה. כזאת יעשו גם מורי האוניברסיטטים בימים האלה. אלא שהם שומרים את הכיונות האנטומיות (את הדברים המשמשים להסתכלות) בתוך אלקוהול, שלא היה נודע לחכמי התלמוד, ור' חנינא צריך היה למלות את הכיונה שלו כדי שלא תסרה ותתקלקל. בדרך הנסיון השתמש העסקן בדברים, ר' שמעון בן חלפתא. הנסיון עלה יפה ותרנגולת שניטלה נוצתה נשארה בחיים, ובכל זאת לא פסקו החכמים להלכה שתרנגולת בלי נוצה כשרה. החוראה והנסיון המדעי הם שני דברים שונים. החוראה נסמכת על מעשים בכל יום, ובנוהג שבעולם אינם מניחים את התרנגולת המרוטה לתוך התנור ואינם כורכים אותה במטלית של טרסיום, והיא מתה בלי נוצה. כמו כן אין ראיה ממה שעושים הרופאים הדרך באברי הבטן או בהריאה ולהתיר על סמך זה בהמה שניקבו הדקין או שניקב קרום הריאה. החיחוד המדעי לחוד והחיחוד הנעשה על פי מקרה בכלי מזוהם לחוד. ואעפ"י שלא פסקו להלכה על סמך נסיונותיו של רבי שמעון בן חלפתא, בכל זאת נתנו כבוד לשמו וקראו לו בשם החורא הנכבד, „עסקן בדברים“.

„אמר רב הונא סימן לטריפה י"ב חדש. מיתיבי: סימן לטריפה כל שאינה יולדת. רשב"ג אומר: משבת והולכת בידוע שהיא כשרה, מתנוונה והולכת בידוע שהיא טריפה. רבי אומר: סימן לטריפה שלשים יום. אמרו לו: והלא הרבה מתקיימות שנים שלש שנים. תנאי היא דתניא: ובגלגלת שיש בה נקב אחד ארוך אפילו נקבים הרבה מצטרפים למלא מקדה. אמר ר' יוסי בן המשולם: מעשה בענבול באחד שנפחתה גולגלתו ועשו לו חידוק של קרויה וחיה. אמר לו ר' שמעון בן אלעזר: משם ראינה? ימות החמה היה, וכיון שעברו עליו ימות הצינה מיד מת. אמר ר' אחא בר יעקב: הלכה טריפה יולדת ומשבתח“.

רש"י.

„סימן לטריפה י"ב חודש, — אם כך היה בידוע שלא נטרפה. שנים שלש שנים — וקשיא לרב הונא דר"ב חודש ליכא למ"ד. תנאי היא — דאיכא דסבורא ליה כרב הונא דקתני לקמן: ימות החמה היה וכיון שעברו עליו ימות הצינה מיד מת. ויש מכה שהיא נבערה ומת מתוך חום, הלכך בעינן ימות החמה וימות הצינה. נקב אחד ארוך — ונקדרה בחסרון. חידוק של קרויה — התיכה של דלעת יבשה“.

ביאור.

כבר בארנו כי בהכלל „כל שאין כמות היה טריפה“ אחזו רק התנאים והאמוראים הראשונים, האמוראים האחרונים מבית מדרשו של רבא נטו מן הכלל הזה, וגם בין האמוראים הראשונים היו כאלה שחשבו „שטריפה היה“, כי רב הונא שהעמיד בשם רב את הכלל כל יתר כנטול דמי, כבר נטה מן הכלל כל שאין כמות היה. כי בהמה שהיו לה שלש רגלים אחרונות הלא כך נולדה מבטן וחיתה שבע שנים ותוכל לחיות עוד כמה שנים, וזהו מום ולא מחלה. אבל גם מחלות רבות יש שנחשבות לטריפות ויש כמוהן היה. כמו למשל סרכא מאינא לאינא שלא כסדרן או תרתו ביעי דסמיכי להדדי דלית להו גם בדיקוחא, וכל עמל הפוסקים להוכיח, כי בהמה כזו אינה היה לא יצלה. ואין כל צורך להוכיח זאת, מפני שהאמוראים האחרונים סבורא להו טריפה היה. והרמב"ם שפסק לדינא כרבא, לחנם הביא את דברי המשנה „כל שאין כמות היה טריפה“, אלא מפני שהוא הפך לבאר את סדר ההתפתחות של דיני טריפה. פה מקום אתנו להזכיר עוד פעם כי עיקר הכלל „כל יתר כנטול דמי“ לא היה ידוע לחכמי המשנה. בתוספתא (שחיטת חוליך פרק ג' משנה ט') אנו קוראים: יש מן עוברין שהן פסולין, בן ארבעה בדקה ובן שמונה בגסה, יצא ולו שני גבין ולו שתי שדראות הואיל ואין כיוצא בו להתקיים—פסול. (שם משנה י"ד). יש מן עוברין שהן כשרין, בן חמש בדקה ובן ט' בגסה, יצא ולו חמש עינים ושלוש רגלים הואיל וכיוצא בו ראוי להתקיים כשר. הננו רואים בפירושו כי כל מום שראוי להתקיים בו הוא כשר. שני גבין ושתי שדראות זהו מה שנקרא אצל הרופאים בשם *Spina bifida*, מה שיקרה לפעמים אצל ילדי בני האדם. סבת מחלה זו היא שהקשתות היוצאות מחוליות המתנים אינן מתדבקות זו לזו לטבעת אלא נשארות פתוחות והן נראות כשתי שדראות, והמוח של השדרה יוצא לחוץ. ילדים כאלה על פי רוב מתים מיד אחרי לדתם. התלמוד קורא לבריה עם שדראות בשם „השסועה“. מה שהגמרא אינה מקשה על רב מן התוספתא אין להתפלא, הלא כבר נודע המאמר: רב תנא הוא ופליגי.

משנה נ"ח ע"ב.

„אחוזת הדם והמעושנת ושאללה הרדופני ושאללה צואת תרנגולים או ששתת מים הרעים כשרה, אכלה סם המות או שהנישה נחש מותרת משום טרפה ואסורה משום סכנת נפשות“.

רש"י.

„אחוזת הדם — שאחזה דם והלחה. והמעושנת — נכנס עשן בגופה. והמצוננת — חולי מחמת צינה. הרדופני — סם המות לבהמה. מים הרעים — מים מגולים. אכלה סם המות — שהוא סם המות לאדם“.

גמרא נ"ח ע"ב.

„אמר שמואל: הלעיטה חלחית טרפה. מ"ט? דמינקבה להו למעייה. מתיב רב שיזבי: „אחוזת הדם והמעושנת ושאללה הרדופני ושאללה צואת תרנגולים ושחת מים הרעים, הלעיטה תיעה חלחית ופלפלין אכלה סם המות, כשרה. הכישה נחש או שנשכה כלב שוטה מותרת משום טרפה ואסורה משום סכנת נפשות“ קשיא חלחית אחלחית, קשיא סם המות אסם המות! חלחית אחלחית לא קשיא, כאן בעלין כאן בקרטיין. סם המות אסם המות לא קשיא, הא דידה הא דאדם. סם המות דבהמה היינו הרדופני? תרי גוויי סם המות. מאי תיעה? א"ר יהודה: עיקרא דמרידחא“.

רש"י.

„קורט של חלחית — חד הוא ונוקב את בני המעים. חלחית — לזר"א. תיעה — תור"א בלע"ז ועשב מר הוא מאד, וכל אלו קשיין לה. כלב שוטה — אמרינן בסדר יומא (דף פ"ג) רוח רעה שורה עליו וכשנישך אדם שורה עליו והורגתו. קשיא חלחית — דהכא, אחלחית דשמואל. הא דידה ברייתא בסם המות דבהמה שאינו סם המות לאדם, בתרי גוויי סם המות — דבהמה מיירי תנא דברייתא“.

ביאור.

לפי השקפותינו בזמן הזה אין לנו מחלה מסוימת בסימניה שנקרא אותה בשם „אחוזת הדם“ ולפיכך אין לנו יכולים לסמן לנו בדיוק מה קראו הקדמונים בשם Plethora, כלומר שפעת דם כללית. מדברים אנו כיום על אודות שפעת דם אל אבר זה או אחר, למשל שפעת דם אל המוח, Hyperaemia cerebri, מה שמחגלה כעין הכנה אל מחלת השיתוק, Apoplexia, או שפעת דם אל הריאה, Hyperaemia pulmonis, שהיא כעין הכנה אל דלקת הריאה, אבל אין לנו שפעת דם סתם. שפעת דם אל המוח מחגלה על ידי אדמימות של קרום הריר (הלובן) בעינים, אבל הסימן הזה בלבדו אינו די לסוים על פו את המחלה מפני שהוא נראה בהרבה מחלות אחרות. כפי הנראה קראו הקדמונים בשם „אחוזת דם“ כל מחלה של קדחת או מחלה מזהמת בראשית החגלותה, בטרם נראה בה קלקול אחד האברים שיעשה אותה טרפה. מובן הדבר כי המשנה מיירי במצב מסוכן של אחוזת הדם עד שנוכל עליה לאמר שאין כמוה היה, כי לולא זאת, מאי אתא לאשמעינן.

יותר מסוים הוא מצב „המעושנת“ העשן כשהוא לעצמו, אף על פי שהוא קשה לעינים, אין בו משום סכנה לחיי הבהמה. אבל יש עשן מזיק מאד והוא הקיטור הנקרא בשם מחמצת הפחם, Carbonyl, כלומר הפחם שלא נתחמץ כל צרכו (חימוץ הפחם הוא CO_2 , כלומר אטום אחד פחם ושני אטומים יסוד החמצן, מחמצת

הפחם CO, כלומר אטום אחד פחם שנזדווג עם אטום אחד יסוד החמצן). האויר הזה מדעיל את הדם אבל לא יביא כל קלקול באברים.

„המצוננת“ היא מחלה הבאה על ידי קור או על ידי התקררות ואינה צריכה בראור. ושאלה „הרדפני“ או הרדפני זהו הצמח הנודע בשם *Rhodaphne*, *Oleander*. אצל הבהמות הוא מעורר דלקת בני המעים ושלשול של דם. המשנה אינה אוסרת את בשר הבהמה שאכלה הרדפני גם משום סכנת נפשות, אבל בימים האחרונים נודע לרופאים כי בני אדם שאכלו מבשר בהמה כזו חלו גם כן. הרעל של הרדפני דומה בפעולתו על הגוף כרעל שבעשב הנקרא העצבוני — *Digitalis*. „תיעה“ או תיאח הוא העשב הנקרא ברומית *Ranunculus*, בשפת רוסיה *Лютик* או *Жабник*, ובשפת אשכנז — האהנענפוס; הוא צמח מר וחד מאד וגורם לאוכלו דלקת בני המעים.

על דבר „צואת חרנגולים“ לא מצאתי כלום בספרי הרפואה החדשים. אפשר הדבר, כי נוכחו הקדמונים שצואת חרנגולים תכיל בקרבה איזה חומר ארסיי. כידוע אין לעופות דרך מיוחדת ליציאת הרעי ודרך מיוחדת ליציאת השתן, אלא שניהם מעורבים יחד, יוצאים בדרך אחת. צואת העופות מהזקת לפי זה בקרבה חימוץ השתן במדה מרובה, ואולי זאת היא סבת התרעלה.

חלתית, *Asa foetida*, (טייפעלסקרויט ביהודית) הוא השרף הנוטף מעשב הגדל בארצות הקדם וביחוד בארץ פרס, ריחו חד ורע מאד ובכל זאת משחמשים בו כתבלין בכל מיני מאכל וחבשילים, עד שאצל הפרסים אין תבשיל בלי חלתית. שמואל החושב פה את קורט החלתית, *Asa foetida Resina*, לארס חד מאד עד שיוכל להביא לידי נקב בבני המעים, אומר במקום אחר „חלתית מאכל אדם הוא“ (ירושלמי, שבת, פרק כ' הלכה ג'). ובאמת אוכלות הבהמות בארץ פרס את העשב בלי כל נזק לגופן. אבל השרף הנוטף מהעשב הכרות הוא מזיק מאד לבני המיעים.

„אכלה סם המות“ שהוא סם גם לאדם, „או שהכישו נחש או שנשכה כלב שוטה“, הואיל ואין בבהמה קלקול הנראה לעין באבריה, שחיי הבהמה תלויים בהם, אעפ"י שאין כמותה היה — היא מותרת משום טרפה אלא שהיא אסורה משום סכנת נפשות, מפני שבשר בהמה כזו פועל כארס על גוף האדם. המשנה לפי זה מבחינה שני מיני איסורים, איסור דתי ואיסור סכנה. כל הטרפות כלן הם איסורים דתיים, ואין לנו לבקש בהן טעם של שמירת הבריאות.¹⁾ נשיכת כלב שוטה או נשיכת נחש מותרות הן מצד הדת אלא שהן אסורות מטעם שמירת הבריאות; והתורה הזהירה מאד על שמירת הבריאות, וחכמי התלמוד הוסיפו ואמרו: חמירא סכנתא מאיסורא.

לכאורה יתנגד לכלל הזה מה שחכמי התלמוד התירו את המסוכנת „בהמה שהיא חולה מחמת שחשש כחה ונטתה למות, הואיל ולא אירעה מכה באבר מאבריה הממיתים אותה, הרי זו מותרת, שלא אסרה תורה אלא כעין טריפת חית היער, שהרי

¹⁾ חנני מדגיש את החילוק שבין איסורים דתיים ובין איסורי סכנה, מפני שבשנים האחרונות השתדלו מחברים שונים לבאר את דיני הטרפות על יסוד שמירת הבריאות כמו *Guesau de Mussy*, *Etude sur l'hygien de Moïse et des anciens Israelites*. Paris 1886. — Dr. Alfred Nossig, *Die Socialhygiene der Juden*. Wien 1894. ואצלנו הד"ר יצחק דעמבא בספרו: השתיטה והבדיקה. ראה לתלן את המאמר, שבו העברתי השקפה זו תחת שבט הבקורת והשתדלתי להראות שאין לה כל מה לסמוך.

עשה בה מכה המיתה אותה" (יד החזקה מאכלות אסורות פ"ד הלכה י"א). אבל בהמה זו אפשר שהיא חולה במחלת הדבר או בהנגע הסיבירי, שהיא מחלה מתדבקת מן הבהמה אל האדם לא לבד על ידי אכילת בשרה, אלא גם על ידי נגיעה בבשרה בלבד. אמת הדבר כי בבשר מבושל כל צרכו אין כמעט סכנה מהתדבקות המחלה, מפני שהחום ממית את המיקרובים של המחלה המזהמת, ובכל זאת קצת סכנה יש בדבר וביחוד למטפלים בבישול הבשר. בספרי הרפואות הובא מעשה שהיה, שמשתי מאות אנשים שאכלו מבשר בהמות שחלו בנגע הסיבירי לא חלה גם אחד, אבל חמשה אנשים שנגעו בבשר החי של בהמות אלו חלו כולם ושלושה מהם מתו.

כותב הטורים האלה אינו בקי בספרות הרחבה של שאלות ותשובות. אבל כמה שהרבותי לדרוש אחרי הענין הזה נודע לי רק מעשה שהיה אחד, וכנראה הוא היחידי, שעשרה אנשים שאכלו בשר בהמה שחלתה במחלת שלשול הדם, חלו גם כן במחלה זו. ובכל אופן טוב יותר לבלתי אכל בשר בהמה מסוכנת, אלא אם כן העיד עליה הוועטרינאר כי היא אינה חולה במחלה מתדבקת אל האדם. וכנראה כן היא גם דעת הרמב"ם. הוא אומר: בהמה שנשכה נחש וכיוצא בו. „וכיוצא בו" לאחוריו בהמה החולה במחלה מתדבקת, ושומר נפשו ירחק מכל דבר המוטל בספק.